

4 | 2018

Glosolália

Rodovo
orientovaný
časopis

Obsah

- GABRIELA GARLATYOVÁ: **Cestovateľské fantázie Juliany Mrvovej** | 1
JULIANA MRVOVÁ: **„Moja práca je vždy osobná“** (rozhovor) | 9
JULIANA MRVOVÁ: **Zápisky z ciest** | 16
RENATA BULVOVÁ: **Básne** | 33
DOMINIKA MORAVČÍKOVÁ: **Židovstvo zlámané na hrane rodu** (nad knihou FALUDI, Susan. *V tmavej komore*) | 39
TÉMA: MAGGIE O'SULLIVAN
IVANA HOSTOVÁ: **Maggie O'Sullivan: Cez pevnú blanu ticha** | 45
MAGGIE O'SULLIVAN: **Básne** (preklad) | 51
PAVLÍNA FICHTA ČIERNA: **„Stelesnené šťastie“** (rozhovor) | 61
Dve na jednu (knihu: FRENKEL, Françoise. *Kníhkupkyňa z Berlína*)
LENKA SABOVÁ: **Príbeh nielen pre knihomoľky** | 75
JANA ŠULKOVÁ: **Memoáre – svedectvo o hrdinkách druhej svetovej vojny** | 75
TÉMA: ETELA FARKAŠOVÁ
ETELA FARKAŠOVÁ: **Básne** | 79
ETELA FARKAŠOVÁ: **Eseje** | 83
ADRIANA JESENKOVÁ: **O starostlivosti, starnutí a uchovávaní** (nad *Scenárom* Etely Farkašovej) | 89
ETELA FARKAŠOVÁ: **Hodiny lietania** (ukážka) | 95
ETELA FARKAŠOVÁ: **„Pomalé písanie predstavuje môj literárny manifest“** (rozhovor) | 106
SVETLANA ŽUCHOVÁ: **Z pripravovanej knihy** (próza) | 127
MAGDALENA KNAPP-MENZEL a ILSE KILIC: **Básne** (preklad) | 141, 143
TÉMA: ZOFIA BAĽDYGA
ZOFIA BAĽDYGA: **Básne** | 147
ZOFIA BAĽDYGA: **Jednu báseň denne** (rozhovor) | 150
JANA MICENKOVÁ: **Z novej tvorby** | 159
Dve na jednu (knihu: FERYNA, Marie. *OSA*)
DOMINIK ŽELINSKÝ: **Poézia, alebo psychohygienu?** | 179
TOMÁŠ ČADA: **„nebejt, nebejt, nebejt, nebejt“** | 179
TÉMA: IVONA PEKÁRKOVÁ
IVONA PEKÁRKOVÁ: **Básne** | 183
IVONA PEKÁRKOVÁ: **„Pri písaní mám najčastejšie pocit neistoty“** (rozhovor) | 188
JANA JUHÁSOVÁ: **Tanec so smrťou (alebo) užitočná lekcija z výtvarného umenia** (nad knihou GLÜCKOVÁ, Louise. *Vidiecky život*) | 195
MIROSLAVA KOŠŤALOVÁ: **Básne** | 199
- Recenzie**
DENISA BALLOVÁ: **Ocitli sa vo vlastnom väzení. Nedobrovoľne a náhodou** (KATALPA, Jakuba. *Doupě*) | 205
JAROSLAVA ŠAKOVÁ: **Topografia abstraktna** (CARSON, Anne. *Krátke rozhovory*) | 206
ALEXANDRA JURISOVÁ: **Zena je všetko, no zároveň nikto** (ATWOOD, Margaret. *Príbeh služobníčky*) | 208
JAKUB SOUČEK: **Priveľa slov** (KOPCSAYOVÁ, Iris. *Život je stupidny a plný pochybností*) | 212
JANA ŠULKOVÁ: **Zmenilo sa konečne vnímanie feminizmu?** (SOLNIT, Rebecca. *Muži mi to vysvetlia*) | 214
DIANA MAŠLEJOVÁ: **Rany, čo sa nezahoja** (DI PIETRANTONIO, Donatella. *Tá, čo sa vracia*) | 216
DENISA BALLOVÁ: **Z hustého lesa viedla cesta k sebadôvere** (HELLE, Helle. *Jestli chceš*) | 218
EVA PALKOVIČOVÁ: **Útok na city, najmä na estetické** (COLOMBANIOVÁ, Laetitia. *Vrkoč*) | 220
PETER F. 'RIUS JÍLEK: **Reportérka európskeho formátu** (BREŽNÁ, Irena. *Postrehy emigrantky*: *Eseje, prózy, reportáže*) | 222
DANIELA SLÁVIK: **O vnútornej slobode, láske a umení** (THOMSON, Rupert. *Ty a nikdo jiný*) | 223

9 771338 714006 04

Glosolália 4 / 2018 | Ročník 7 | Cena 4 € |
ISSN 1338-7146 (tlačaná verzia) | ISSN 1339-245X (online verzia)

Juliana Mrvová v ateliéri. Foto: archív autorky

JULIANA MRVOVÁ (1979) vyštudovala VŠVU v Bratislave (Mgr. Art., PhD.).

Samostatné výstavy a autor-ské prezentácie (výber):

- 2018 *Sen o krajine – cesta do stredy seba*, Dom umenia, Bratislava
- 2018 *Päť miliónov ustríc pod Brooklynským mostom*, Mestská galéria Rimavská Sobota
- 2017 *Travelóg*, Galéria Jána Koniarka, Trnava
- 2016 *V hlave kravy – kresťania nejedia masalu*, DOT Contemporary Art Gallery, Bratislava
- 2016 *Juliana Mrvová: Pintura, Dibujo*, Instituto de Artes Plásticas, Universidad Veracruzana, Xalapa, Veracruz
- 2015 *Denník cestovateľa*, Kabinet, Bratislava
- 2014 *Putovanie – pamäťou – fotografie* (s M. Vagačom a A. Šakovým), Sala Dogana, Palazzo Ducale, Genova
- 2013 *Herbár času* (s J. Farmanovou), Industrial Gallery, Ostrava
- Vertikálna krajina – horizontálne putovanie* (hostia Broňa Schragge a Milan Vagač), Galéria Čin Čin, Bratislava

- 2012 *Juliana Mrvová – Incredible Journey of Amadeo Prolongado into the Noman's Land*, Galéria Photoport, Bratislava
- 2011 *Mandragora Dreams*, Galéria Arto-téka, Bratislava
- 2011 *Juliana Mrvová / 55 jours / 55 days / 55 dní*, Atelier JCE, Montrouge, Paris

Skupinové výstavy (výber):

- 2018 *More than 30*, Zoya muzeum, Modra
- 2017 *Open studio – jednodňová výstava* (s K. Janečkovou Walsh), Chelsea, New York
- 2016 *Slovenská New Generation. Malba 2006 – 2015*, Galleria d'Italia, Piazza Scalla, Milano
- 2015 *Její svět*, Oblastní galerie Vysočiny v Jihlavě
- 2015 *10 rokov Malby*, Bratislavský hrad, Bratislava; Stredoslovenská galéria, Banská Bystrica

- 2014 *Čerstvý nákup*, Mestská Galéria Rimavská Sobota
- 2014 *Slovak Young ArtShow*, Tversk Gallery, Moskva; Galéria moderného umenia, Yekaterinburg
- 2014 *Freudenthal Show, slezsko-slovenská malba*, Gallery Freud & Thal, Bruntál; Zámek Valtice
- 2013 *Aperto Due*, Castello di Apricale, Apricale
- 2013 *Doktoranti VŠVU*, Dom umenia Bratislava; Stredoslovenská Galéria Banská Bystrica
- 2013 *Podzrivý voľný čas*, Open Gallery, Bratislava
- 2011 *Septembrový zber, Young Slovak painting*, Gallery Caesar, Olomouc
- 2011 *Malba / Paiting*, výstava zbierky VUB, Oravská galéria, Dolný Kubín
- 2011 *Jeune création européenne*, Biennale of Contemporary Art, Barcelona; Genova

Viac na: www.julianamrvova.com.

Na obálke: Juliana Mrvová: Sovia hora, 2018, tuš, akryl na plátne, 180 x 150 cm

GABRIELA GARLATYOVÁ

Cestovateľské fantázie Juliany Mrvovej

Prvýkrát som videla jej maľbu nazvanú *Catleyas* na výstave finalistov súťaže *Malba*¹ v roku 2007, v ktorej Juliana Mrvová získala prvé miesto. Zaujala ma maliarska sviežosť a tematická otvorenosť, s akou obraz podala. Pripomenul mi trochu štýl maľby Laca Terena, čo nebolo náhodné, aj s ohľadom na Mrvovej rané východisko v jazyku postmodernej neoexpresívnej maľby 80. rokov a jej štúdiá v ateliéri Ivana Csudaia. Obaja maliari sú zástupnými predstaviteľmi tejto tendencie v slovenskom umení, ktorá koncom 90. rokov aj odznela.

No obraz *Catleyas* pôsobil zmyselne a v rámci súdobej maľby aj akosi cudzorodo. V „benátsky“ svetelnom kolorite rozmarne vyplazoval ružové a žlté jazyky, plazivé línie lupeňov kvetov orchideí sa rozvíjali po celej jeho ploche, sústredené okolo dvoch korún – pyskov. Orgány kvetu, ktoré slúžia rastline na rozmnožovanie, ako i samotný názov čeľade vychádzajúci z gréckeho slova orchid (mužský semenník), ale aj morfológia exotického kvetu orchidey priniesli symbolické významy tohto výjavu, prepájajúce femininitu a maskulinitu. Podobne i obrazy zväčšených kvetov Georgie O’Keeffe, maliarkou „maľované len ako kvety“, ako abstrakcie vychádzajúce z inšpirácie v prírodných formách, evokujú a odkazujú na ženskú identitu, telesnosť a sexualitu. Obrazový index otvoru nie je v Julianinej maľbe kompozičným vyjadrením hĺbky priestoru, ale asociáciou ženského pohlavia, ktorú vytvorila zhustenou, farebnou šrafúrou. Ako motív je často variovaný v umení tematizujúcom femininitu, ktorej sa dotýka, či analyzuje jej identitu. Obzvlášť je prítomný vo feministických dielach umelkýň, častejšie ako materiálne, sochárske či objektové dielo (part-object), napríklad v podobe motívu štrbiny. V maľbe je vyjadrovaný symbolmi v podobe abstraktného ornamentu či vzoru-symptómu zaznamenávajúceho organický pohyb, metaforicky vyjadrujúci kolobeh a tvorivosť života.

Bola som zvedavá, kam sa táto prebudená energia, tematizujúca, a tak hravo prepájajúca bio-sexuálne a rodové témy, v rámci slovenskej maľby vtedy ojedinelá, bude uberať. Ako sa bude transformovať? Čo bude Juliana ďalej maľovať? Teraz, po vyše desiatich rokoch, máme možnosť sledovať už aj vrstvy vytvoreného diela maliarky, naviac, Juliana Mrvová realizuje svoje prvé retrospektívne prehliadky, ktoré umožňujú aj zviditeľnenie tušených hypotéz. Mrvová spolupracovala s niekoľkými kurátorkami a kurátormi, ktorí reflektovali rôzne aspekty jej tvorby, napríklad v perspektíve „výskumnej maľby ako mentálnej mapy“ v kurátorstve Beaty Jablonskej na výstave *Travelóg* v Galérii Jána Koniarka v Trnave (2017), alebo ako „obrazy pohľadu a mysle“, ako ich označil na výstave *Sen o krajine, Cesta do stredy seba* v Dome umenia v Bratislave (2018) kurátor výstavy Radek Wohlmut.²

GABRIELA GARLATYOVÁ je historička umenia, kurátorka Archívu Marie Bartuszovej v Košiciach a Mestskej galérie v Rimavskej Sobote. Je doktorkou na Ústave dejín umenia Univerzity Karlovej v Prahe. Témou jej dizertačnej práce je sochárske dielo Marie Bartuszovej v kontexte umenia. Od roku 2004 pracuje na monografickom výskume jej diela. Kurátorský sa podieľala na autorskej výstave M. Bartuszovej s názvom *Provisional Forms* vo varšavskom Muzeu sztuki nowoczesnej v roku 2014. Venuje sa súčasnej maľbe (výstavy *Bienále maľby? I. – VI.*) a neoavantgardnému umeniu obdobia 60. – 80. rokov.

¹ Malba – Cena Nadácie VÚB za maliarske dielo pre mladých umelcov a mladé umelkyne.

² Autorka textu kurátorský pripravila jednu z nich, autorskú výstavu s názvom *Päť miliónov ustríc pod Brooklynským mostom*, Mestská galéria, Rimavská Sobota, 2018.

Juliana Mrvová: *Catleyas*, 2007, tuš a akryl na plátne, 190 x 240 cm
Repro diel Juliany Mrvovej v celom čísle: Adam Šakový

Ako najdominantnejší sa javí jej rozvetvený a najviac zdôrazňovaný, aktuálny „cestovateľský cyklus“ vznikajúci v pohybe, na cestách.³ Maľba, ktorá vzniká v procese „tvorenia – cestovania“, ako o nej napísal filozof Peter Mačaj: „Cestovanie je školou videnia, pretože počas neho sa nám všetko dáva ako niečo nové. (...) A práve túžba vidieť vedie Julianu k tomu, aby sa vydala na cestu. (...) Cestovateľ, botanik, zoológ – okrem nich sa Juliana na svojich cestách stáva aj lévi-strausssovským antropológom a etnológom objavujúcim novú kultúru. Ako čitateľka *Smutných trópov* osvojuje si optiku charakteristickú nezaujatou, odložením predsudkov a nutkaní niečo si myslieť, pretože myslenie je vždy už určitým, napríklad kultúrne podmieneným, uchopovaním, a tak aj zmocňovaním sa, násilným kolonizovaním. Juliana sa iného nezmocňuje, ona sa iba díva. A maľovanie je pre ňu následne možnosťou, ako videné ponechať videným, teda ním samým, a takto ho dať uvidieť aj druhým.“⁴

Pokračujme v tejto úvahe o motívoch putovania a pri prezeraní obrazov na aktuálnych výstavách autorky hľadajme aj to, čo je ukryté do obrazových po-

zadí, zaznamenané ako dekoratívny znak, ornament, pretože ten je Julianinou autorskou šifrou. Okrem toho, že maľovanie obrazov je pre Julianu Mrvovú možnosťou, ako zviditeľniť videné, je pre ňu tiež intímnejšie motivovanou aktivitou, spôsobom, ako vypovedať o neviditeľnom, skrytom, vnútornom. Takom, aké napríklad Georgia O’Keeffe našla v krajine Nového Mexika, na mieste, kde mohla precítiť samú seba a vyjadriť svoje prepojenie s okolitou prírodou.

Juliana Mrvová sa nám predstavuje ako autorka, ktorá prináša osobitné maliarske videnie, ako maliarka, ktorá k tvoreniu pristupuje na základe empirie, opiera ho o poznanie zemepisných, prírodopisných, politických súvislostí navštívených krajín. Tento prístup uplatňuje aj vo svojej kurátorskej práci pri organizácii výstav umelcov a umelkyň a je možné, že toto zameranie má koreň aj v jej skoršom záujme o iné povolanie – o povolanie botaničky a bádatelky: „Že sa stanem maliarkou, som v mladšom veku veľmi neočakávala, hrala som divadlo a bavili ma prírodné vedy. Najprv som študovala na bilingválnom gymnáziu s vyučovacím jazykom francúzskym, bola to matematicko-prírodovedne orientovaná trieda. Najprv na systematickú botaniku. Mojm detským snom bolo ísť ako Darwin na Galapágy a objaviť nové druhy na neznámom ostrove (inak ešte stále sa občas objaví nový ostrov alebo neznáme údolie a samozrejme aj nové druhy).“⁵ Toto rozširovanie poľa maliarskej profesie o bádateľský prístup, teda o používanie objektívne overovaných skutočností má určite súvislosť s Julianinou všestrannosťou. Rada pracuje manuálne, svoje výstavy si inštaluje, dôraz kladie na pedantnú prípravu, „inou“ je aj jej dobrodružná povaha, ktorá oplýva suverenitou, čo je vlastnosť ešte stále pripisovaná skôr mužom. Táto nespútanosť je modelujúcou črtou jej tvorenia a vyvažuje špekulatívny rozmer jej bádania. Zdôrazňovanie racionálneho prístupu a východiska vo vedeckom výskume, v botanike, biológii však treba vidieť ako neúplné. Určite ho dopĺňa autopoetika umelkyne, založená na intuícii a imaginácii, ktorými interpretačne oživuje racionálne štruktúry encyklopedickej látky a poznania. Prírodovedné radenie do určitých systémov a umelosť týchto výstavných situácií v múzeách boli tiež východiskom pre jej inštaláciu *Stolová hora* (2018). Vytvorila ju v priestoroch Mestskej galérie v Rimavskej Sobote na základe výskumného výletu na neďaleký Soví hrad. Použila v nej materiálnu a obraznú symboliku zvolených prvkov: zasadené rastliny, pozbieraný mach nájdený počas výletu, drobné plastiky z modelovaného porcelánu, zakomponované do prostredia vytvoreného na podklade vulkanického piesku vysypaného na plochu stola, ktorý si zmajstrovala. Biele i kolorované keramiky svojimi biomorfnými tvarmi nájdenými pri tvarovaní prstami prehovárajú z hĺbky podvedomia a pripomínajú mi práve iniciačnú maľbu orchideí *Catleyas*. Ide o zástupné motívy kvetov a ich exotické, tvarovo erotické konotácie a tiež výjavy zvierat – najmä vtákov, ale aj hmyzu –, ktoré priam obsedantne zapisuje ako kódované komentáre na obrazové plochy jej maliarskych „mentálnych máp“.⁶ Objavujú sa na pozadiach scenérií krajinomaliieb, dialogicky komentujú hlavný motivický výjav vztýčených mohýl náhrobkov (*Brooklyn Cemetery, Skyline*, 2018), alebo sú prekryté znakmi nového príbehu, ukryté preškrtaním, prekreslením, autocenzúrou, ktorá vytvára napätie v zdanlivo idylických zobrazeniach maľovaných sviežim a spontánnym maliarskym podaním s bohatým koloritom

3 Cesty podnikla po Európe, Severnej a Južnej Amerike, Ázii, Indii.

4 Mačaj, P. 2017. Učiť sa vidieť. In *Ostium*, č. 3. Rozšírená verzia textu z katalógu k výstave Juliany Mrvovej v Galérii Jána Koniarka v Trnave.

5 Bližšie pozri: Jablonská, B. 2014. Keby Juliana Mrvová žila v minulosti, nasadla by na loď Beagle a ako kresliar by putovala s Darwinom na Galapágy. Portrét Juliana Mrvová. In *Profil*, č. 1, s. 104–131.

6 J. Mrvová pre označenie sieťového diagramového zobrazovania maliarskych figúr používa termín „mind mapping“, popularizovaný psychológom Tonym Buzanom.

živých farieb (*Death Lovers in Italy, Kamil a Modlivka*, 2018). Mentálne mapy sú obrazmi zloženými z psychologických znakov, tvoria ich záznamy fantázií, vízií, utiekajúce sa niekedy k rojčeniu, no vzápätí sú schladené priam decentne stíšeným záznamom skutočnosti.

Juliana Mrvová študovala u Ivana Csudaia, umelca, ktorý tvorivo podnietil vznik školy typickej štýlovým, rukopisným, koloritným a myšlienkovým charakterom, ktorý je v tomto zmysle aj najvýraznejším maliarskym okruhom – školou v rámci súčasného umenia. Mrvová si v jeho ateliéri našla zázemie, nevyhranila sa voči svojmu profesorovi a tento dialóg rozvinula aj o ďalšieho člena – maliara Laca Terena. Táto relácia je stále intenzívne viditeľná, Juliana akoby komentovala, posúvala Terenovu maľbu, spontánne oživovala jej hedonistické posolstvá, samozrejme, svojím vlastným prístupom, ktorým tieto východiská prekonáva. Dôležitou pre ňu bola aj tvorivá skúsenosť s fotografiou, s ktorou pracovala v ateliéri Daniela Fischera.⁷ V rámci slovenskej maľby by sme našli bližšie analógie tvorby Juliany Mrvovej s maľbou Vladimíra Popoviča, najmä v spôsobe používania denníkového záznamu, ale aj v metóde pracujúcej s tvarovou intuíciou a psychológiou a tiež s hravým rukopisom a farebnosťou s tendenciami k dubuffetovskému art brut a grafity.

Krajinárske motívy malieb z miest, ktoré Mrvová navštívila – napríklad *Rockaway Beach, Brooklyn v noci, Battery Park, Phong Nha He Ban (rieka Son), Cesta z Dong Hoi* –, sú priestorovým vymedzením, scénami pre zobrazovanie jej cestovateľských zážitkov. Tie sú sprostredkované menšími denníkovými kompozíciami, prostredníctvom ktorých Juliana skladá obrazy spomienok zo svojich ciest, zaznamenaných buď priamo na mieste, v plenéri, alebo fotograficky. Koncept skladania je zjavne dôležitý, pripomína skôr izolované obrazové sekvencie filmu, analyzované maliarskymi prostriedkami.⁸ Obrazové kompozície zaznamenávajú znaky spomienok a zážitkov vo vrstvách, v mierke veľkosti kontrastujúcej s ich dôležitosťou či naliehavosťou. Je to vášnivá kresliarka, ktorá vlastne maľbu zapisuje, a to aj na jej registroch, alebo na miestach, kde sa neodohráva hlavný dej, teda sa presúva aj na prázdne pozadia, do štrbín, na miesta pre poznámkový aparát a zanecháva tam ikonograficky kódované indexy kvetov a zvierat.

Autorka svoje kompozície v podstate nebuduje na klasických princípoch, ako majstrovsky brilantná kresba či kompozičné – napríklad figurálne, geometrické alebo abstraktné – členenie. To narúša tak, že si vytvára intuitívne skladby, ktoré zachytávajú zážitky vo viacerých časoch, ako paralelné prítomné okamihy. Skladá ich ako poézie, nie ako kompozície výtvarných tvarov, i keď jej maľby sú vizuálne atraktívne a pôsobivé. Modernistický a avantgardný prístup experimentovania s tvarom, farbou, materiálom, funkciou nepreveruje, no keď načiera do minulosti, volí spôsob surrealistického snového zobrazenia, komponovaného ako „živý obraz – tableau vivant“ svojho zážitku, podobne ako technika filmu slúžiaca k zastaveniu plynúceho deja v rozhodujúcom okamžiku, ktorý tak získava emocionálny či symbolický význam.⁹ Tvorí však vyobrazenia s minimálnym počtom zobrazených ľudí, a keď ich zachytí, tak sú jej osobne blízki. Zaujali ju. Ako dievča v ružových šatách, ktoré portrétno zobrazila počas nočnej práce,

Juliana Mrvová: *Stolová hora*, 2018, inštalácia, porcelánové objekty, rastliny, 200 x 100 cm

keď pripravovala chlebovník na kmeň ošipovaných. Ovocné telá ležiacich jackfruitov sa menia na plné, oranžovo vitálne prsníky, podobne na iných maľbách používa obraznosť plodu papáje či bedle jedlej (*Prsia lesa*, 2016). Pre Julianu sú vyjadrením vlastného pohľadu na dievča, zobrazí ho ako schúlenie (pripomínajúce polohu plodu v maternici), vníma jeho postavenie (príprava potravy ako práca žien) a doplní ho symbolickým odkazom na ženstvo. Plastické zobrazenie plodnosti, v podobe zrelého ovocia s množstvom plodov-prsníkov, v tomto prípade umiestnené do pozadia obrazu, pripomína archaické zobrazenia Venuší, ženských bohýň plodnosti a materstva, alebo antickej efezskej Artemis, zobrazovanej s množstvom prsníkov ako bohyňa životelka. Objavujú sa aj na ďalších Julianiných florálnych zobrazeniach, nie však ako mŕtve zátišia. Sú maľované ako telesné a duchovné vyjadrenia femininity, ktorá je ňou prežívaná.

Hlavnými metaforickými postavami na jej maľbách sú tak kvety a ich plody ako telesné orgány: prsia, maternica, vagína a zvieratá ako veverica, papagáj či drozd. Vták zastupuje mužský princíp, častokrát hlasno dominuje na scénach jej malieb, ako čierny vták má protipól v ružovej modlivke. Nie sú ich vedecky vernými zobrazeniami, skôr akoby vypadli z *Fantastickej zoológie* Jorgeho Luisa Borgesa.

Kým predtým, v začiatkoch, vládla jej obrazovým záberom jedna minimalistická téma s idylickou atmosférou, namaľovanou s plynulým až mechanickým rukopisom, v ktorej sú potlačené svetelné aj farebné kontrasty (napríklad maľba

⁷ Autorka sa tejto téme venovala aj ako kurátorka výstavy *Putovanie – pamäťou – fotografie, Wandering – through the Memory*, Sala Dogana, Palazzo Ducale, Genova, 2014.

⁸ V súvislosti s maľbou *Wind* hľadala porovnania s filmovými obrazmi Mária Ferenčuhová. Pozri: Ferenčuhová, M. *Wind*. In Mrvová, J. 2010. *Deleuze na pláži*. Katalóg výstavy.

⁹ Anger, J. 2018. *Tableau vivant a síla pregnantního okamihu*. In *Afekt, výraz, performance. Proměny melodramatického excesu kinematografii těla*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 64 – 69.

Juliana Mrvová: *Brooklyn by Night*, 2017, tuš, akvarel, akryl, pastelka na plátne, 130 x 135 cm

Actors – Normandy, 2010), teraz prichádza s priam dychtivým kolážovým prekryvaním priestorových a významových plánov. V ostatných rokoch sa v jej maľbe objavuje „nová divokosť“ v podobe drsných strapatých liniek, v kontrastoch tmy so svetlom, a takmer v nej absentuje dôkladne „natretá“ plocha. Kvetý sa menia na pichľavé kríky a konáre, dominujú – najmä čierne, hitchcockovské – vtáky (*Gorgona – V hlave ti hniezdi krídel kormoránov*, 2015; *Vor kormoránov – Na rieke Son*, 2017). Formát akoby nemal obmedzenie vo veľkosti, pritom je skomponovaný niekoľkými ťahmi štetca a riedkymi, organicky pôsobiacimi škvŕnami či nervným čiarovaním, vzápätí vyvažovaný zenovo znejúcim čistým ťahom maliarskeho nástroja. Na väčších a menších obrazoch krajinomaliieb rozvíja skrytý (nepotlačený) prúd rieky, obmývajúcej aj brehy malieb, maliarky Toyen, zjavovaný v dráždivých motívoch kvetov a vtákov, osadených a žijúcich v krajinárskych a mestských prostrediach, ktoré navštevuje – spoznáva – mapuje – prežíva.

Rozprávanie o zážitkoch, ktoré modeluje jej obrazové kompozície, je vtipné, naratívne nápadité, miestami skurilné, ale v zásade seriózne, vážne, opierajúce sa o fakty a realie. Tieto dva svety – racionálneho a neracionálneho – vytvárajú v jej maľbách konštrukčné pnutie. Nezaobera sa práve cibrením rukopisu, i keď v niektorých maľbách zrazu vyvierá krásna hmota – „belle matière“ – spájajúca šťavnatý štetcový prednes so surrealisticky asociatívnou maľbou. Vytvára si jazyk, ktorý je pre ňu seizmografický. Má rada, keď maľba pôsobí naivne, neškolene, detsky, spontánne, drsne, neposlušne. Spája svety, detský s dospelým (materským), ženský s mužským, vytvára v nich vzťahy, niekedy má zobrazený motív ženský rod, niekedy hľadí ona na muža (*Kappa na pláži – Pivo v ponožke*, 2017).

Tvorenie Juliany Mrvovej je z pohľadu metódy tvorením na ceste, ale jeho podstatou je najmä jej osobné a hlboké prežívanie života. Je sprítomnením intímnej poézie, ale aj živočíšnej energie ženy, ktorá je korigovaná poznaním, vedomosťami, ktoré ju občas utlmujú, stišujú, polemizujú s jej spontaneitou a divokosťou. Keď sa však pozrieme na jej obrazy pozornejšie, vyjaví sa ich rituálny modus vivendi: maľovanie ako putovanie.

Juliana Mrvová: Mexican Table, 2016, tuš, akryl, akvarel na plátne, 158 x 185cm

„Moja práca je vždy osobná“

Rozhovor s JULIANOU MRVOVOU

JULIANA MRVOVÁ je slovenská maliarka, ktorá však pôsobí v rôznych miestach sveta. Cestovanie po mnohých krajinách je hlavným motívom a metódou jej aktuálnej tvorivej práce, nevzniká náhodne a už vôbec nie ľahko. Vyžaduje si fyzickú a psychickú výdrž, nehovoriac o ekonomickom a organizačnom zabezpečení jej pobytov a ciest. Počas nich aktívne tvorí, maľuje, kreslí a píše. Jej diela vznikajú ako priame reakcie na prežité a zažité situácie a sú sprevádzané textovými zápiskami.¹ V rozhovore približuje svoje súčasné aktivity a tiež uvažuje o špecifických témach, ako i o procese a percepcii svojej tvorby.

Tvoja skoršia tvorba a jej súvislosti boli pomerne obsiahlo reflektované v kurátorských textoch a v rozhovoroch s tebou. Preto by som sa chcela opýtať na tvoje súčasné tvorivé a cestovateľské aktivity. Kde vlastne si? To je otázka, ktorou bežne začínam rozhovor s tebou.

Aktuálne som v New Yorku, kde kreslím, maľujem, chodím po výstavách s Andrejom Dúbravským a pripravujem jeden kurátorský projekt maliarok z USA a Slovenska. Tento rok som veľa necestovala, lebo som minulé jeseň strávila tiež v New Yorku, čo mi prinieslo veľa nápadov na nové obrazy. Keď som na rezidencii alebo na cestách, neustále kreslím, skicujem, píšem a postupne skladám zo skíc príbehy. Neskôr v ateliéri vytváram veľkoformátové maľby prevrstvovaním a kombinovaním týchto skíc. Využívam spontaneitu a „okamžitosť“ kresby, tú však prenášam na plátno. Predtým som vytvárala veľkoformátové kresby týmto spôsobom, dnes už robím všetko v maľbe. Skladanie je pre mňa dôležité – jednak je o pamäti, ktorá je tiež prevrstvená, nové a staré sa prekrýva v neusporiadanom celku, a zároveň vrstvením porušujem klasickú perspektívu a jej pravidlo, že čo je vpredu, to je veľké a dôležité. Používam rôzne mierky, hmyz je väčší ako človek, podľa toho, čo je v príbehu dôležitejšie. To je podstatné v kontexte toho, že diela často vznikajú v a o krajinách Ázie či iných neeurópskych zemí. Nie je tu použitý len jeden pohľad, zámerne využívam ich pluralitu. Okrem toho som tento rok pripravovala veľkú výstavu pre Dom umenia (v koncepcii Radka Wohlmuttha), takže som leto strávila zavretá v ateliéri spracovávaním predchádzajúcich ciest a materiálu z rokov 2014 až 2017. Svoje zážitky a predchádzajúce kresby z kon-

¹ Výber z nich nájdete za rozhovorom.

Juliana Mrvová na rezidencii v Ateliéri Hontianske Trstáň 158 pracuje na obraze *Cesta do praveku*, 2018. Foto: Marek Halász

krétnych miest Ázie, Ameriky a Európy som doslovne dávila, keďže sa mi pri tom množstve hodín v ateliéri zdalo, že obrazy vyvrhujem ako sova na obraze *Sovia hora*. Bolo to veľmi fyzické, niekedy príjemné a občas trochu nepríjemné svojou intenzitou. Výsledkom je niečo, čo aspoň podľa mňa obsahuje kus z môjho vlastného mäsa, veľa som maľovala aj rukami a popri práci som sa pohybovala bosá po nenapnutom plátne, sedela či kľačala na ňom. Takto som napríklad pracovala na obraze *Death Lovers in Italy*, ktorý som robila priamo v Taliansku vo Vicopisane, o ktorom obraz aj je. V obraze *Catleyas* je práve telesnosť a vnútro, „ísť až do mäsa“, „rezať do živého“, to ma asi vždy zaujímal. Tento rok sa chcem v novom projekte, ktorý budem zanedlho robiť v Tatrách, dostať ešte viac dovnútra samej seba – cez osobné príbehy, ktoré sa spájajú s rodinou a niektorými nespracovanými detskými príbehmi.

Cestovanie je pre teba životným štýlom, spôsobom, ako existovať, ale jeho fenomén je aj hlavným motívom tvojej maliarskej tvorby. Tá teda musí podliehať zmene, ovplyvnenej okolnosťami tvojej púte. Modifikovali sa tvoje témy? Aké nové poznatky si získala? Sú medzi nimi aj témy reflexie environmentálnych, politických, kultúrnych špecifík a problematík krajín, ktoré navštevuješ?

Juliana Mrvová pracuje v talianskom Vicopisane na obraze *Death lovers in Italy (Kamil a modlivka)*, 2018. Foto: archív autorky

Ja nie som cestovateľka a nechcem maľovať pekné obrázky o cestovaní, aj keď občas k nim rada pridávam korenisté rozprávanie z ciest. Zaujímajú ma príbehy konkrétneho miesta, kde sa ocitám často náhodou (na niekoho pozvanie), zaujímajú ma ľudia, rastliny, zvieratá, ich spolunažívanie. Zaujímajú ma odlišnosti rôznych svetov, v ktorých ľudia žijú. Zaujímajú ma ekológia či botanické špecifiká miesta – to je pozostatok mojich botanických začiatkov. Keď cestujem, nebaví ma byť každý deň na inom mieste, rada sa na tie isté miesta vraciam. Možno ma trochu baví tá neistota cesty, žeby adrenalín? Kedysi, na vysokej škole, som cestovala s vlakovým lístkom Interrail a chodila som po galériách súčasného umenia vo veľkých európskych mestách, každý deň som bola v inom meste. Bolo to najmä o stretávaní ľudí najrôznejšieho pôvodu, veku a názorov a o dlhých rozhovoroch vo vlaku. Potom som nejakú dobu necestovala vôbec, lebo som všetok čas venovala škole a maľbe. Chodiť po umeleckých rezidenciách som začala v roku 2010, keď som pracovala pre Tranzit.sk na Zlatých Pieskoch. Ideálny čas pre mňa je mesiac až dva. Dva mesiace v Nide boli mojím najšťastnejším životným obdobím, brodila som sa snehom a sledovala losicu. Také niečo som už asi neskôr nezažila. Možno nie som cestovateľka, ale skôr pútnička. Cesta je pre mňa často cieľom. Nasadnúť do vlaku a byť len so sebou a krajinou za oknom. Alebo šliapať niekoľko dní pešo s batohom po horách. Teraz ma napríklad baví Balkán. Je ešte

Juliana Mrvová: Žukaru, 2015, tuš, akvarel, pastelka na pláne, 140 x 160 cm

Juliana Mrvová v ateliéri v Chelsea, NYC, 2017. Foto: Fulani Hart

dosť divoký, ale zároveň jednoduchý na cestovanie, a je tam veľa zaujímavých pohorí. Snívam o zime strávenej maľovaním v Kotore. Zároveň ma však už láka začať robiť tému domova, hlavne kvôli slovenským horám. Obraz, ktorý sme vystavili v Rimavskej Sobote, *Sovia hora*, je predzvesťou novej série. Samozrejme, reflektujem aj situáciu v krajine, v mieste, o ktorom je obraz. V New Yorku ma zaujímal „wildlife“, divoké zvieratá žijúce priamo v meste, napríklad papagáje, veверице či ustrice, čo sa prejavilo napríklad na obraze *Brooklyn by night* či *Brooklyn cemetery*. Ale aj rastliny, ktoré si ľudia rôznych kultúr priniesli do brooklynských predzáhradiek. V obraze z Mexico City, ktorý má názov *Plaza de las Tres Culturas, Tlatelolco, 1968*, narážam na protesty v Mexiko City v roku 1968, ktoré sú u nás málo známe, ale Mexičania a Mexičanky ich spájajú s Pražskou jarou. Zahynulo tam veľa študentov a študentiek a doteraz je to tabu, malý pamätníček na obraze je na námestí troch kultúr, ktoré prepája všetko mexické – Aztékov, kresťanstvo a súčasnosť. Moji kamaráti filmári ukazujú, odkiaľ strieľali snajperi, a nad nimi je panenka Mária Guadalupská, typicky maľovaná v Mexiku na stene, a grafit, ktorý nesie titul Esperanza – Nádej. Niektoré obrazy majú takúto vážnejšiu tému, iné sú skôr hravé a veselé. Ekologické témy reflektujem aj na základe hľadania vzácných a chránených rastlín, ktoré na obraze použijem. Na maľbe *Girl with Jackfruits* osemročné dievčatko čistí plody jackfruitu, pripomínajúce ženské prsia, v noci pracuje sama, aj keď je len dieťa. Ten obraz a ďalšie sú o istom

smútku, ktorý som v Ázii pociťovala – sociálne a ekologicky na tom nie sú vôbec dobre, napríklad v horskom Laose je síce krásne, ale ekologicky je to často katastrofa.

Okrem cestovania je tvoja maliarska tvorba aj spôsobom, ako vypovedať o sebe. Ako sa v nej odtláčajú tvoje osobné témy? Dá sa povedať, že vo svojej práci, vo svojich maliarskych a textových záznamoch používaš aj pozíciu seba-umiestnenia, sebareflexie? Zaujímavé je aj tvoje sledovanie tvorby umelkyní – maliarok kvetín. Akým spôsobom je pre teba prínosný či inšpiratívny feminizmus? A aký projekt v tejto súvislosti pripravuješ?

Dôležitou autorkou je pre mňa Maria Sibyla Merian, keďže ma fascinuje vedecká kresba rastlín a zvierat, a bol môj sen robiť ju. Tu v New Yorku som objavila Hilmu af Klint, mystickú maliarku a steineriánku, ktorá sa zrejme živila vedeckou kresbou. Svoje obrazy dovolila vystaviť až dvadsať rokov po svojej smrti. Určite sú pre mňa dôležitou inšpiráciou práve ženy – umelkyne. Louise Bourgeois, lebky a krajiny Georgie O'Keeffe alebo Maria Lassnig či iné maliarky, ktoré hovoria aj o svojom ženskom bytí. Začalo ma viac zaujímať aj postavenie maliarky, keďže pripravujem výstavu *Lady Painters na Slovensku*. Vlni som sa stretla so sieťou Lady Painters, ktorá združuje autorky, snaží sa ich spájať, iniciovať diskusiu a otvárať nové možnosti. Téma pozície maliarky a umelkyne je nielen v Amerike živá. Na Slovensku je tobôž veľa stereotypov. Je podľa mňa dôležité o tom diskutovať. Na druhej strane sa mi páči umenie a maľba, ktorá sa zaoberá seba-uchopením ženy, seba-interpretáciou alebo špecificky ženským podaním sveta. Pojem feminizmus už možno u mladších ľudí prestáva byť nadávkou, aj keď na dedine by som to stále neskúšala. Čo sa týka osobných tém, moja práca je v podstate vždy osobná, keďže ide o moje vnímanie miesta či situácie, to osobné sa odzrkadľuje aj v často akoby detskom rukopise, v rýchlej spontánnej kresbe prenesenej na plátno či v textoch písaných do kresieb (menej malieb). Verím, že jedna rovina je osobný príbeh, ktorý je môj a divák či diváčka ho spozná aj pri prerozprávaní, a ďalšie roviny obrazu sú všeobecnejšie; každý si dokáže v príbehoch nájsť tie svoje. Používam obrazové prvky trochu ako slová v básni, majú svoj význam, ale pociťovo na nás pôsobia rôzne, a ja sa ich snažím novo usporiadať do výsledného tvaru, ktorý prináša novú verziu príbehu. Je to osobné a všeobecné zároveň. K jednotlivým obrazovým príbehom mám často aj paralelné zápisky, ktoré, ak sú vystavené, dávajú zas iný pohľad na konkrétne miesto.

Od začiatku sa vo svojej tvorbe venuješ témam identity, femininity a maskulinity, ich vzájomných vzťahov, ale aj ich premien. Maliarskym spôsobom otváraš témy erotiky a zmyselnosti, ktorá má znaky alegórie, podobenstva.

Pre mňa je v botanickom svete zaujímavá erotika, rastlinná erotika je symbolizovaná už kvetom, samozrejme, bliznami či peľnicami a podobne, a fascinujúcimi systémami, aké rastliny vymýšľajú na oplodnenie. Zároveň sa mi páči podobnosť medzi rastlinnými tvarmi a erotickými predstavami o ľudských sexuálnych orgá-

noch či sexualite ako takej. Táto vec na orchideách zaujímala už surrealistov. Ale nielen orchidey sú sexi. V sérii kvetov v mojej dizertačnej práci som kvety maľovala aj ako akési mäso, pohľad dovnútra ľudského tela či cez podobnosť so zvieratami. Páčia sa mi umelkyne, ktoré slobodne narábajú so sexualitou, a baví ma erotika v umení. Napríklad Toyen má krásne erotické kresby. Ale nerada dopovedám a dávam divákovi a diváčkam len jedno vysvetlenie, takže väčšinou tieto prvky používam v menej explicitnej podobe. V inštalácii na stole v Rimavskej Sobote som pracovala s mäsožravými rastlinami pripomínajúcimi mužské miešky, ale zároveň vytvárajúcimi dutinu, útroby, do ktorých padne hmyz a bude rozložený tráviacimi šťavami. Táto, ako hovoríš, obskúrnosť ma celkom baví. Tak ako ma baví modlivka žerúca svojho partnera pri akte, lebo potrebuje bielkovinu pre potomstvo. Niežeby som chcela, aby sme požírali mužov, je to aj o otočení rol, keď je predátorom žena, modlivka. Skôr to vidím symbolicky a je to zároveň aj vtip, aj keď viem o ľudoch, ktorým maľovanie modliviek vyslovene prekáža.

Čo pre teba znamená byť umelkyňou?

Mám predstavu dosť širokého pojmu umenia, ktoré by mohlo prinášať zážitok širokej skupine ľudí na rôznych úrovniach. V mojej tvorbe sa snažím, aby viaceré levely boli vždy obsiahnuté tak, aby môj kolega murár či záhradník vedel mať zážitok z obrazu rovnako ako môj priateľ umelec či priateľka filozofka. Baví ma také umenie, ktoré dokáže komunikovať s kýmkoľvek a ktoré rozpráva príbehy. V jednom projekte v Dúbravici som maľovala desaťmetrový obraz na zemi na futbalovom ihrisku. Pristavil sa tam bača, čo sa staral o družstevné ovce na horských pasienkoch Poľany. Diskutovali sme nejaký čas o veľkoformátovom obraze, ktorý tam ležal, a je to pre mňa jeden z pamätných rozhovorov o umení. Takisto je pre mňa nesmierne zaujímavé sledovať môjho kolegu z práce na stavbe, ktorý pracuje už dlhé roky v tomto odbore, ako postupne na základe priateľstva so mnou a inými umelcami začína v umení vidieť úplne iné veci ako na začiatku, a zdá sa, že ho to celkom baví. Na Slovensku podľa mňa stále chýba vzdelávanie o výtvarnom umení, a aj preto sú pre mňa dôležité komentované prehliadky k výstavám, ktoré ma okrem toho aj baví robiť. Teší ma, keď napríklad deti, ktoré by inak znu-dene prešli okolo obrazu, zrazu niečo vidia a baví ich to. A byť umelkyňou je možno ešte o kúsok náročnejší boj so sebou, či naozaj verím tomu, čo robím. A maľovanie ma baví zo všetkých vecí skoro najviac, snáď mu konkuruje len stúpanie na vrchol hory, aj keď sú to pre mňa v podstate veľmi podobné situácie.

(Zhovárala sa Gabriela Garlatyová.)

JULIANA MRVOVÁ

ZÁPISKY Z CIEST

Z CORPUS CHRISTI DO TERLINGUA

(nedeľa, 27. marca 2016, v autobuse do San Antonio a Dallasu, smer DF)

Texaské lúky sú ešte krajšie, ako sme si mysleli. Wild flowers of Texas sú presne tým, čo si ofukujeme a rozmaznávame v našich záhradkách, sadíme to ako vzácne kvetiny, každý rok krvopotne predpestujeme letničky, aby nám v júli zakvitla texaská lúka.

Pri ceste je ranč a spoza jedného plotu na mňa pozerajú jelene. Nie sú také tajomne krásne ako bieločvostý jelenček, ktorého sme prekvapili na lúke pod Emory Peak. Vidím ich ako mäso, sladučký šťavnatý steak na rozpálenej soľnej platni. Nikdy som nechcela jesť jelenčeka, vlastne ani antilopu, ale na útlocit nie je čas ani miesto, steak sa už pečie a treba pripravovať zeleninu...

Varili sme veľa. Antilopie steaky a rybu grouper, ulovenú Kataríniným manželom harpúnou. Tam ďalej za lagúnou je otvorené more a v ňom kralujú žraloky a delfíny a texaskí muži sa potápajú s vášňou pravekého lovca. Ulovili sme si drumfish, rybu, ktorá po nociach bubnuje pri dne, aj morského pstruha a skoro sme zjedli všetku návnadu kreviet, len tak, za surova, utrhneš hlavičku a končatiny a pochrúmeš, pancier môžeš vyplúvať...

Drumfish tiež ocenia čerstvé krevety a vo veľkých krídlach obchádzajú našu loď. Len tie malé a hlúpejšie sa ulakomia na návnadu. Čas strávený na rybách sa nám nepočíta do života.

Za vedľajším plotom ranča vidno kravy. Cesta ubieha a stromy postupne obrastajú broméliami. Na dlhej nekonečnej ceste na západ sme dokola počúvali tú istú pesničku. Cesta ubiehala pomaly. Kondory sa zbierajú nad púšťou.

Keď sme prišli do Terlingua, pochopili sme, že sme v zemi kaktusov a kaktusových mužíkov, vypekajúcich na rozpálenom oleji tortilly pre starých bradatých hipsterov – v pravom význame tohto slova. OK, tak skôr beatnikov, s kovbojským klobúkom a v gatiach ušmudlaných od benzínu, s dierami, ktoré móda miluje, no v skutočnosti vznikajú brodením sa opunciovou húštinou. Hovorí sa jej maciza, porast mexickej polopúšte, v ktorej si muži nechávajú bočné fúzy previsať cez bielu bradu. Miesto, kde kovbojský klobúk a čižmy nie sú len spomienkou na Karla Maya, aj keď kone si už užívajú slobodu a dlhé americké roads sa kľukatia horami Big Bendu, akoby nemali nikdy skončiť.

Juliana Mrvová: Púštna búrka, 2018, tuš, voskovka, pastelka, akryl, akvarel na plátne, 179 x 388 cm

FORT DAVIS

Sme v zemi Apačov a Komančov. Pevnosť Fort Davis, kde sídlila jedna z najsilnejších pohraničných posádok. Indiánski náčelníci sa so svojimi ľuďmi pridávali na tú stranu, kde sa im to práve najviac hodilo. Boli to samozrejme skvelí bojovníci, „každú jeseň prekročili Komančovia hranicu od Mexika a vyplienili pohraničné dediny. Preto voláme október komančí mesiac,“ hovorí „štrkáč“ muž. V októbri som sa narodila a za chvíľu je spln. Tarantuly a štrkáče v noci vylezú a budú mať „rejdy“ na skalách Fort Davis.

Pevnosť nie je žiadna pevnosť, len pár pekných domov s viktoriánskym nábytkom na lúke pod skalami. Lovcovi štrkáčov ukazujem moje kresby modliviek. V tej chvíli sa do mňa zamiluje a odíť z jeho kráľovstva živých a mŕtvych tarantúl, jedovatých hadov a pravekých jašterov sa stáva zložitým... Dievčatá desí, že mnohé tarantuly sú mŕtve. „Asi im nedáva jesť,“ povie Felicity. „Štrkáč“ muž chytí krabičku s mŕtvou tarantulou a vraví: „Boli sme spolu od 80. rokov, teraz by mala 30, umrela minulý rok.“ „Staršia ako ja,“ poteší sa Felicity nad dlhým a šťastným životom tarantuly v plastovej krabičke.

Baví ma počúvať život lovca štrkáčov, ktorý v mladosti terorizoval celý Londýn na motorke, až kým sa neusadil tu, na hranici Texasu, v zemi nikoho, kde je zašlá sláva pohraničných bojov s Mexičanmi postupne zabúdaná nad pikantnými tacos, chutnými frijoles a ľahkým mexickým pivom Dos Exuis.

„Tarantuly nevidíte, sedia vo svojej diere, len raz ročne samčekovia vylezú a putujú za samičkou. Voláme to tarantulia migrácia. Keď ju nájdú, niekedy ju stihnú pomilovať predtým, ako ich zožerie.“ Holt, v hmyzom svete sú proteíny jednoducho dôležité...

„Ako moje modlivky,“ odpoviem. Posledný záblesk v oku tarantulieho vedca a odchádzame z Fort Davis. Po ceste hovoríme s Katarínou o potrebe do-

statku proteínov v našej strave. Uvažujem, či začať jesť našich mužov... Bolo by to však asi príliš veľké sústo.

V HLAVE KRAVY

(nedela, 17. apríla 2016, v autobuse do Mexico City, DF)

*Ricos tacos de cabeza de res.*¹

Jesť hlavu kravy. Črevá plnené krvou uvarené v prasacej masti. Veľké kusy kože s chlpmi sa krájajú mačetaou.

V každom kraji, ktorým prechádzame, ponúkajú pri ceste iné delikatesy.

Ovocie zapote, ktoré je zvnútra čierne ako tekutá čokoláda. Na šnúre navešané ružence.

Oplátky a akési mexické vianočky. Decká sa hrajú na kapote kamiónu, zatiaľ čo matka predáva kurčatá plnené menšími kurčatami.

Topes, betónové hrby, slúžiace ako retardéry, sú všade, v dedinách, v mestách, každých päťdesiat metrov. Autobus úplne spomalí, domáci nakúkajú dnu. Posádka nášho „kamiónu“ si ich nevšíma, lebo s napätím sleduje americký film, v ktorom partička chudobných Mexičanov uniesla bohatú rodinu „gringov“. Stará pani vo vyšívanej košielke vedľa mňa veľmi drží palce Nicole Kidman, aby tých zlých Mexičanov porazila.

Zastali sme. „Autobus nesmie zastať mimo určenej stanice a policajnej kontroly.“ Šofér išiel ocikať agáve, z ktorých sa bude destilovať lahodné pulque... Prosím si jednu kravskú hlavu, por favor...

Veľký zhuk topes na jednom mieste. Sú to tie kovové polgule, šofér ich dynamicky preletí.

Blížime sa k Mexico City. Vo Veracruze sa všetko volá jarocho. Stále neviem, čo to presne znamená, ale viem, že každý stánok cestou je jarocho, dokonca aj betonárka je jarocho. Neskôr sa dozviem, že to vlastne znamená „z Veracruzu“. Pritom sme už celkom ďaleko vo vyschnutom vnútrozemí Altiplana.

Napodiv je celkom pekne a všade sú zakvitnuté záhrady. Je čas jarandas, stromov s fialovými kvetmi, ktoré začínajú opadávať a pokrývajú fialovým kobercom ulice kolónie Roma. Za chvíľu sme v DF. Alebo aj nie.

Cesta autobusom, pri ktorej si želáš, aby už skončila, trvá asi dvakrát toľko. Nie je to strach, ale človek je rád, keď môže rýchlo vypadnúť z miesta, na ktorom to nevyzerá bezpečne. A táto naša cestujúca krabíčka je akosi peňaženkou militantných skupín, potulujúcich sa v lesoch. Stačí, ak spomalíme na topes, a tentokrát nás nezastavia policajti... Upokojuje ma snáď to, že už hodnú chvíľu les nevidno.

Ďalšia policajná kontrola uprostred ničoho. Stoja pred barakom s namierenými samopalmi a ďalší sú zabarikádovaní vrecami piesku. Nevie, či by im to veľmi pomohlo.

„Najviac ľudí za posledné roky zomrelo v ozbrojených zrážkach medzi policajnými hliadkami a narkomafiou.“ Čítam si štatistiky, ktorým sa však v Mexiku aj tak nedá veriť.

¹ Bohaté chutné tortillové rolky plnené kravskou hlavou.

Pravdupovediac, tie ich zbrane mi pocit bezpečnosti nedodávajú. „Lebo sú to blbci. A nevedia ich používať,“ hovorí Gerardo, unavený rokmi neistoty. Policajtov tu má málokto rád. Tých z Coatepecu museli ísť zavrieť vojaci, lebo boli zodpovední za väčšinu únosov v tomto kraji. „Skončili vo väzení?“ pýtam sa trochu naivne. „Nie. Ale prišli o prácu...“ Coatepec, pueblo mágico.²

Teta, u ktorej si kupujem parádne kožené sandále, mi rozpráva: „Mám osemdesiatštyri a stále som tu, v obchode. Už ho chcem zavrieť, ale je tu priveľa tovaru. A vy, prečo ste v Mexiku?“ „Som umelkyňa,“ odpovedám, „pracujem tu. Bola som tu 14 rokov dozadu so školou, ale Mexiko sa zmenilo.“ „Je to veľmi nebezpečné. A hlavne necestujte sama,“ usmeje sa pani a vydá mi zo sto pesos. Topánky stáli deväťdesiat, no nesúhlasí, keď jej chcem nechať sto.

„Ale Coatepec je bezpečný, nie?“ pýtam sa malej ženičky. „No, veru nie, takto v stredu poobede traja prišli a zobrali dve vrecia topánok.“ „Cez deň?“ „O druhej. Nebolo to prvýkrát. Som tu sama. Mala by som zavrieť, ale vidíte tú kopu topánok... Mne nič neurobili, asi preto, že som hrozne kričala. To preto, že som vlastne Talianka. Zo Sicílie,“ vysvetľuje a máva rukami nad obrovskou kopou topánok...

„Tak ciao. A nech sa už nevrátia,“ hovorím. Sadne si na stoličku do dverí, ktoré sú vlastne akousi garážovou bránou jej mini skladu – obchodu, a máva mi na cestu.

Vchádzame do Mexico City. Na stanici ma vyzdvihnú Carla a Suzi, dve drobné lesby, ktoré sa majú stať mojimi novými priateľkami. A na staničnom trhu si ešte stihnem všimnúť varenú kravskú hlavu a nekonečný smrad šíriaci sa okolo stánkov na privítanie pocestných.

BOSNA A ČIERNA HORA

Piatok, 16. 06. 2017

Bosna a Hercegovina. Prvé rozstrieľané paneláky. Lesné jahody v litrových fľašiach. Chlapík stojí v potoku, nahadzuje mušku, nad ním sa roja motýle. Peter ma upozorňuje na stromy, ktoré pripomínajú brokolicu. Autobus sa pomaly sunie hustými bosnianskymi lesmi a plazí sa do kopca. Smutná Bosnička s pekne upravenou tvárou pod šatkou má výraz človeka, ktorého trápi smútok. Sú to akoby stopy niečoho iného v tomto svete, čo sa nedá nevšimnúť. V záhradách dozrievajú paradajky a deti kráčajú popri ceste zo školy.

Prechádzame krížom cez Sarajevo. Pešo s ruksakmi. Je dusno a peče slnko. Blížime sa k autobusovej stanici Istočno. Je už na strane Republiky Srbskej, ale žiadne označenie tu nie je. „Asi tu prechádza hranica“, poviem. Naľavo od nás na tráve čosi čierne nemotorne vyskakuje do vzduchu – krdeľ vrán naháňa krtka. Každá vrana si doľbne a krtko stále odbieha, vyskočí, doľbne ďalšia vrana. Je ich stále viac. Stojíme a pozeráme sa na „makabrézne“ divadlo. Krtko stále žije. Snaží sa utiecť a vrany sa s ním hrajú nepeknú hru. Keď ich priletí už naozaj veľa, teraz možno dvadsať čiernych vrán dobe do jedného malého doudieraného

² Pueblo mágico, magické mesto, je titul, ktorý dostávajú niektoré mexické mestá ako turistické odporúčanie. Napríklad aj Coatepec, malé mesto v horách blízko Xalapy.

tvora, jedna prudko schytí stále živého krtka do zobáka a odlieta... V tej chvíli nám niekde pod nohami prechádza hranica Bosny a Hercegoviny a Republiky Srbskej.

Čakáme na autobus nekonečne dlho. Na kopci nad stanicou je pravoslávny kostol. Sedíme pri ňom a sledujeme prichádzajúcich ľudí. Za nami je supermarket obklopený bukolickou krajinou zeleninových políčkok a ovocných záhrad. Zvon zo zvonice je položený na príľahlej stavbe. Kostol je už opravený a práve ho maľujú. Zvonica stojí ako betónový skelet a čaká na svoj hrdzavý zvon. Blíži sa búrka.

Sobota, 17. 06. 2017

Nikšić. Čierna hora. Dve hodiny ráno. Po pol dni putovania panelákovým Sarajevom sme konečne o ôsmej večer sedeli vo vytúženom nočnom autobuse do Čiernej Hory. Plán bol o piatej ráno vystúpiť a po hodine púťovať ďalej do hôr. Okolo autobusu, ktorý sa rútil klopenými zákrutami v temnej tme cesty nad údolím rieky, sa rýchlo rozpútala tá najčiernejšia búrka. Tu dolu v kaňone je tma a hmlisto, autá sa nám ledva vyhýbajú. Na rozdiel odo mňa, Peter nespí a sleduje cestu so šoféromi. Ja som ako decko – len udieranie hlavy o sklo v prudkých zákrutách ma preberie. Áno, lejak ešte trvá, stále sme v Republike Srbskej. Spím ďalej. Vlni som sa takto sama viedla divokým nočným autobusom cez celé Kosovo, zo Skopje do Podgorice. Keď som sa v noci budila na predmestiach a benzínových staniach, zdalo sa mi, že som v Indii. O Kosove teda zatiaľ neviem nič viac, len to, že mi pripomenulo Indiu. O Republike Srbskej viem len to, že má hlboké údolia až po hranicu s Čiernou Horou. Zdlhové procedúry na hranici, hry s odnášaním a rozdávaním pasov som zas prespala. Budím sa o druhej ráno, vyhadzujú nás pred stanicou v Nikšići. Je priskoro. Stanica je do piatej zamknutá, len malí chalani pred ňou nás chcú obrať o päť eur. Zdrháme do mesta. Bary sú ešte kde-tu otvorené, ľudia pomaly odchádzajú domov. Na hlavnej promenáde niečo rieši polícia, inak je pokoj. Začína jemne pršať. Sedíme pod slnečníkom pred zavretým barom a čakáme na ráno. Okolo tretej vyjde z baru chlapík a zametá ulicu. Keď skončí, zavolá nás dnu, do takmer luxusne vyzerajúcej kaviarne starého štýlu. Konverzujeme pri futbale a Peter balí cigarety. Chlapík veľa rozpráva po srbsky, má sedemdesiatpäť rokov a teší sa, že Montenegro práve vstúpilo do NATO. Slovensko pozná kvôli futbalu. Hovorím s ním zmesou slovenčiny a pár srbských slov, a keď si zapáli cigaretu, zrazu rozumie všetkému. Usmieva sa od ucha k uchu. „Dobrá. Silná. Naozajstná...“ Prepína na reality show a ja zas pávam. Okolo pol šiestej sa všetci traja zobudíme v kreslách a pomaly vyrazíme na stanicu. Hory v diaľke sú príslubom nastávajúceho dňa.

Nedeľa, 18. 06. 2017

Durmitor. Prvý deň sa po neprespatej noci, strávenej na stanici a v zavretých baroch, vyberáme na bicyklový výlet. Peter dostane dobrý horský bicykel, ja

mám vyhladnutý ten druhý. Chlapík sa však na mňa pozrie a hovorí: „Pre slečnu tento.“ Všetko na ňom je hrdzavé. Prší a vlhká sedačka na mňa pomaly vypúšťa mokrý chlad. Šliapem do kopca, všetko vízga a ledva sa vlečiem. Na briežku dolu zisťujem, že iba jedna brzda je funkčná. Krajina je krásna. Lesy, v ktorých nikto nerúbe drevo, majú svoje čaro. Vyšliapeme k vyhladke Čurevac a platíme prvé vstupné do prírody, tu všetko stojí peniaze. Vyhladka na tisíc metrov hlboký kaňon rieky Tary je však krásna, a tak sa kochám vápencovou vegetáciou. Orchidey, ľalie, rôzne skalničky... ako z raja mladého botanika. Na druhý deň ráno sa dáme vyviezť za zjednanú, hoci stále premrštenú cenu do sedla Sedlo a okolo pol šiestej vyrážame na najvyšší vrchol Durmitoru – Bobotov Kuk. Je hmla, chladno a sme sami. Nad nami na vápencovej skale stoja kamzíky. Lezú po nej kolmo hore do hmly. Po niekoľkých hodinách sme pod horou Bobotov Kuk a stúpame suťovým poľom. Kvetý od výmyslu sveta a mokrý šmykľavý vápenec. Radšej nestúpať na skaly, ktoré sú všade. Prvý sneh. Kusy snehu zrazu padajú z oblohy, akoby mrak hádzal celé hrste snehu. Silný vietor začína byť mrazivý a mokrý vápenec sa mení na zľadovatený vápenec. Kvetý vysokých horcov sú obalené v ľadovej škrupe. Ľad na skalách vytvára niečo ako vtáčie pierka uložené v smere vetra. Mrznúca hmla a mrazivý severák nám spríjemňujú cestu. Výstup začína byť dosť nebezpečný. Na cikcakových reťazoch pod vrcholom neviem, kde položiť nohu, šmýka sa všetko, tak sa kľúčovito držím lana. Keď reťaz skončí, sme asi päťdesiat metrov pod vrcholom. Ale cesta tadiaľto nevedie. Nárazový vietor sa nás pokúša zraziť z nôh. Mohli by sme pokračovať po štyroch, ale ruky bez rukavíc primrzajú na ľadom pokrytú skalú. Pokračovať sa teda javí ako nemožné. Potupne sa musíme vrátiť. Na konci cesty sa vyberáme krížom cez strmú sutinu, aby sme sa vyhli rangerom a ich poplatku. Dokonca nacvičujeme divadielko o nemožnej žene, ktorá lístok stratila, a nervóznom panovačnom manželovi. Rangerov nestretávame a po kratučkom autostope na asfaltke kráčame lesom do Žabljaku. Čiernohorské „Tatry“ nás večer odmenia západom slnka nad bukolickými dedinkami à la Biele Karpaty. Ráno pokračujeme k moru.

Pondelok, 19. 06. 2017

Som opäť v Kotore. Prvý, koho stretávam, je moja známa Dragana. Predáva obrázky v prístave turistických lodí. Je rada, že ma vidí, a sľúbim jej, že jeden večer pôjdeme na pivo. Okolo 16.00 sme v Dobrote, kde je pokoj ako vždy, len partička miestnych športovcov sa hlasno zabáva pri vode. V dome je len Draškov syn, ale pribieha Draško a hneď ma vyobjíma. Keďže sme dvaja, rezervoval nám súkromnú izbu miesto postele v dormitory room. Už dva dni myslím na kajmak, ktorý si kúpim k uhorke a paradajkám. Na trhu majú prvé figy, voňavé broskyne a morušu bielu. Sušené dubáky sú možno z Durmitoru. V Kotore sa hory miešajú s morom v jedle, vo výhľadoch a asi vo všetkom. Keď z prístavu konečne odíde veľký cruiser, všetko je, ako má byť. Pomalý západ slnka a čajky.

Štvrtok, 22. 06. 2017

Včera sme liezli na horu. Od Kotoru cez národný park Lovčen na Jezerski Vrh. Z hory by bol výhľad na more a záliv Boka Kotorska. Ale tienil ho ďalší vrch, na ktorom je vojenská základňa a ktorý je neprístupný. Hľadali sme lavičku, ktorá je 1 500 m nad morom, a teda aj nad zálivom. Čiernohorci postavili lavičku na ceste pre autá a turistický chodník vedie úplne inde. Túžila som vidieť lavičku, ktorá sa nakláňa nad Kotorskú zátoku. Stúpali sme čistých 1 560 výškových metrov k mauzóleu, škríabali sme sa do kopcov ako kozy. Nad nami stále trčali vápencové bralá a skaly rozhádzané po planine ako kamienky. Pastierske domy, kde-tu opustené, kde-tu opravené, idyllické lúky a kvitnúce skaly. Zišli sme z Lovčenu, so zastávkou na fľašu minerálnej vody Kňaz Miloš, ktorá zachraňuje pocestných, a pokračovali smerom do kráľovského mesta Cetinje. Pešo a potom stopom, s miestnymi pirátmi ciest, ktorí nás milo odviezli ku kláštoru v Cetinje.

Piatok, 23. 06. 2017

Z Kotoru do Mostaru, sedem hodín horskými údoliami. Po dlhom čakaní na hranici vstupujeme do Republiky Srbskej. Cesta sa kľukatí širokým suchým údolím, ktoré mi na chvíľu pripomenulo obrázky africkej savany. Cintorín s kostolom obkolesený levanduľovým polom. Čierna Hora je posiatá románskymi kostolíkmi s oddelenou zvonnicou a dvoma zvonmi. Kamenné domy sú riedko roztrúsené po skalných masívoch, ktoré akoby po Čiernej Hore rozhádzal obor. Vstupujeme do údolia Trebinje, krajina sa otvára do čudesnej širokej kotliny, pôsobí divoko a neobvykle. Do Trebinje sa zašívajú vojnoví zločinci z poslednej balkánskej vojny. Keď jedného chytili, starosta Tuzly sucho komentoval, že „mal ísť do Trebinje, tam ho nenájdu“. Od Trebinje sa údoliami blížime k Mostaru. Bosna a Hercegovina. Údolie pri Mostare bolo kedysi pomarančovníkovou plantážou, po vojne ho trebinjskí banditi premenili na údolie marihuany. Prístupové cesty pre istotu nikto neodmínoval. Možno tí istí mafiáni, ktorí za vojny predávali všetko všetkým, nehľadiac na bojové strany. Alebo ich synovia... Trebinje sa krčí v hlbokom údolí, z celej cesty zatiaľ najviac vysušenom. Spálená hnedá tráva na odlesnených úbočiach. Je na ňom niečo fascinujúce, žiadni turisti, ohlušujúca horúčava a pevné kamenné múry. Ideme na Mostar. Je to ako bojový pochod cez suché hory, cez zem nikoho.

Stanica Gacko. Stanica ako z 90. rokov. Špinavé turecké záchody obsadené chlapmi, ktorí ignorujú značky na dverách. Predtým veľké prírodné jazero pri mestečku Bileća, nekúpe sa takmer nikto. Bileća pôsobí upravene a opustene. Krajina bielych vápencov sa mierne dvíha a zelení. Pravoslávny kostol v Gacku a obrovská prázdna kaviareň plná prútených kresiel pôsobia dosť depresívnym dojmom. Vymenili sa šoféri a teraz púšťajú srbské rockové balady o láske, rodnej zemi a rakiji. Právý balkánsky road trip. Šesť hodín sa sunieme málo obývanými údoliami, kde-tu horí les. Pani v Kotore, ktorá cestu odhadovala na štyri hodiny, tadiaľto určite nikdy nešla. Autobusári odmietajú prosby cestujúcich, aby bola prestávka na kávu. Jedna pani zo Sarajeva je zo šoférov už viditeľne nervózna. Zastanú v Gacku

a idú kamsi dnu fajčiť. Pani sa pýta na kávu a ďalší na toaletu. Zamkli nás v autobuse, prestávka pred Mostarom jednoducho nebude. Po pätnástich minútach vyraďame z bohom opusteného Gacka, kde by srbské vlajky mali naplniť prázdnotu ulíc. Sunieme sa ďalej horskými údoliami, ďalšiu pol hodinu, hodinu... Ešte sme len kdesi pred Nevesinje, myslím, že to dáme za sedem hodín.

Sobota, 24. 06. 2017

Mostar. Tyrkysové vody Neretvy. Je až neuveriteľne lákavá, ale nikde nie sú lode ani kúpajúci sa. Naš domáci Saša hovorí, že jaskynné prúdy stiahnu človeka pod vodu a vypustia ho až po pätnástich dňoch. Kúpanie sa pod mostom v Mostare znie ako dobrodružstvo. Celé mesto vonia figovníkmi a trblieta sa arabskými riadmi a šperkami. Peter sa do Mostaru zamiluje. Malé úzke uličky elegantne klešajú k vode. Most znovu postavený, ako symbol nepokorených Bosniakov. Kostoly sú tak trochu nacionálnym symbolom, prebieha tu nenápadný boj o najvyššiu vežu alebo minaret. Ale všetko je to dobre skryté v arabskom pozlátku, ľudia sú relaxovaní a milí, rocková kapela hrá v bare hneď vedľa mešity. Dvory mešit vyžarujú pokoj a nízke školy koránu sú ideálnym miestom rozjímania. Hneď za starým mestom stoja skelety rozbombardovaných palácov a rozstrieľané domy. Vlastne ich nechcú búrať. V našom hosteli visia fotografie vojnového Mostaru, najbombardovanejšieho mesta balkánskej vojny. Aj Mostar, aj Sarajevo v hlbokých jamách poskytujú ľahký cieľ. Títo milí ľudia sa na nás usmievajú a nad hlavou máme rozbombardované domy. Koľko dní strávili v pivniciach? Ešte si na to pamätajú, alebo spomienky dávno vytesnili? Fotím rozbombardovaný dom a zdá sa mi, že ľudia to vidia s nevôľou. Mestský park je cintorín. Stovky novučičkých bielych náhrobných kameňov. Cesta z Mostaru do Sarajeva prechádza Hercegovinou, je tu markantný rozdiel v kvalite ciest, v elegancii domov, život pôsobí lákavejšie ako v časti Republika Srbská. Krajina rozdelená na dve časti, trinásť kantónov, stopäťdesiat ministerstiev, tri národy a tri vysoké veže chrámov.

Nedeľa, 25. 06. 2017

Tuzla, Rimavská Sobota Bosny. Mesto, kde sa skoro nič nedeje. Čakáme, kým zlacnie kúpalisko. Panónske jazerá, slaná voda vyvretá z pravekých jaskýň. Turistika po miestach, kde sa dá kúpať. Sedíme v parku v Tuzle tak, ako sme vždy sedávali. V parku sa nič nedeje. Sú to len také prázdne momenty, keď sa telo regeneruje a duša si blúdi.

Post scriptum

Sarajevo. Mesto, v ktorom neustále narážate na náhrobky. Kde bývaš? Pri cintoríne. Na všetkých stranách sú cintoríny. Niektoré náhrobky sú staré osmanské

hlavy – turbany na stĺpkoch. Tie boli vo verejných parkoch vždy. Ľudia žili s cintorínom predkov v predzáhradke. Na domoch sú nové kovové tabuľky s menami mŕtvych. Dnes sú skoro všetky verejné parky premenené na cintoríny. Bielych štíhlych bosniackych náhrobkov je viac. Sú také úzke, že vyzerajú ako les... hrobov. Bývame v starom moslimskom dome na návrší. Pri cintoríne. Vidno odtiaľ Staré Mesto, obrovské trhovisko Bachščašiju. Štíhle stĺpy nádvorja mešít, elegantné drevené vyrezávané detaily, dvory džamíje vyžarujúce pokoj. V tomto hektickom trhovisku sú to oázy pokoja. Milujeme mešity, lebo v hustom nedýchatelnom vzduchu je mešita symbolom osvieženia. Pijeme studenú chutnú sarajevskú vodu a umývame si tvár a ruky. Ktovie, či to už nie je začiatok modlitby. Dnes sú v Sarajeve staré osmanské hroby pomiešané s novými bosniackymi hrobmi. Aj chorváckymi a srbskými. Strážnik v mešite v Mostare mi hovorí, že voda vo fontánkach je všade dobrá. „V každom meste ju môžete piť. A keď si pozriete túto najdôležitejšiu mešitu, tak tam oproti je najdôležitejší katolícky kostol. Tu je 50 % moslimov a 50 % kresťanov. Ale choďte aj do Dubrovníku, tam je najkrajšie...“ Podozrievam strážnika z mešity, že je Chorvát. Celkom možné, že to tak je. V Mostare stojím pred ruinou rozstrieľaného paláca a príde mi trochu zle. Zo začiatku mám čudný pocit v žalúdku pri každej diere na paneláku. Ale v štvrti Sarajeva Grbavica su rozstrieľané predsa všetky paneláky. Ako sito, včelí úľ, dierka na dierke. Ktohovie, aké tu majú pivnice. Grbavica je niečo ako paneláková Dúbravka, len paneláky sú viac schátrané. Kde-tu na stenách vidno maľby olympijských kruhov a symbolický vlk má dieru v oku, zimná olympiáda 1984. Vtedy sa narodil môj brat. Maskota vlka si tuším matne pamätám...

Druhýkrát v Sarajeve vidíme aj jeho stredoeurópsku tvár. Neprestane ma udivovať a tak trochu aj tešiť blízkosť výzoru rakúsko-uhorských miest. Zažila som to vo Vilniuse, ktorý má vežu kostola identickú s Bratislavskou radnicou. V Kluži som si dala zmrzlinu pred ružovými záhonmi starej Nitry, tak, ako sme to robievali v detstve. Sarajevo má črty Prahy alebo Bratislavy spred pätnástich rokov. Tuzla má zas piešťanskú promenádu, kde miestni korzujú na konci ramadán a jedia zmrzlinu.

Juliana Mrvová: Matka, 2018, akryl na plátne, 50 x 70 cm

Juliana Mrvová: Carrara (Marek), 2018, tuš, akryl na plátne, 90 x 70 cm

Juliana Mrvová: Aleš na hojdačke, 2018, tuš, akryl, akvarel, voskovka na plátne, 174 x 123 cm

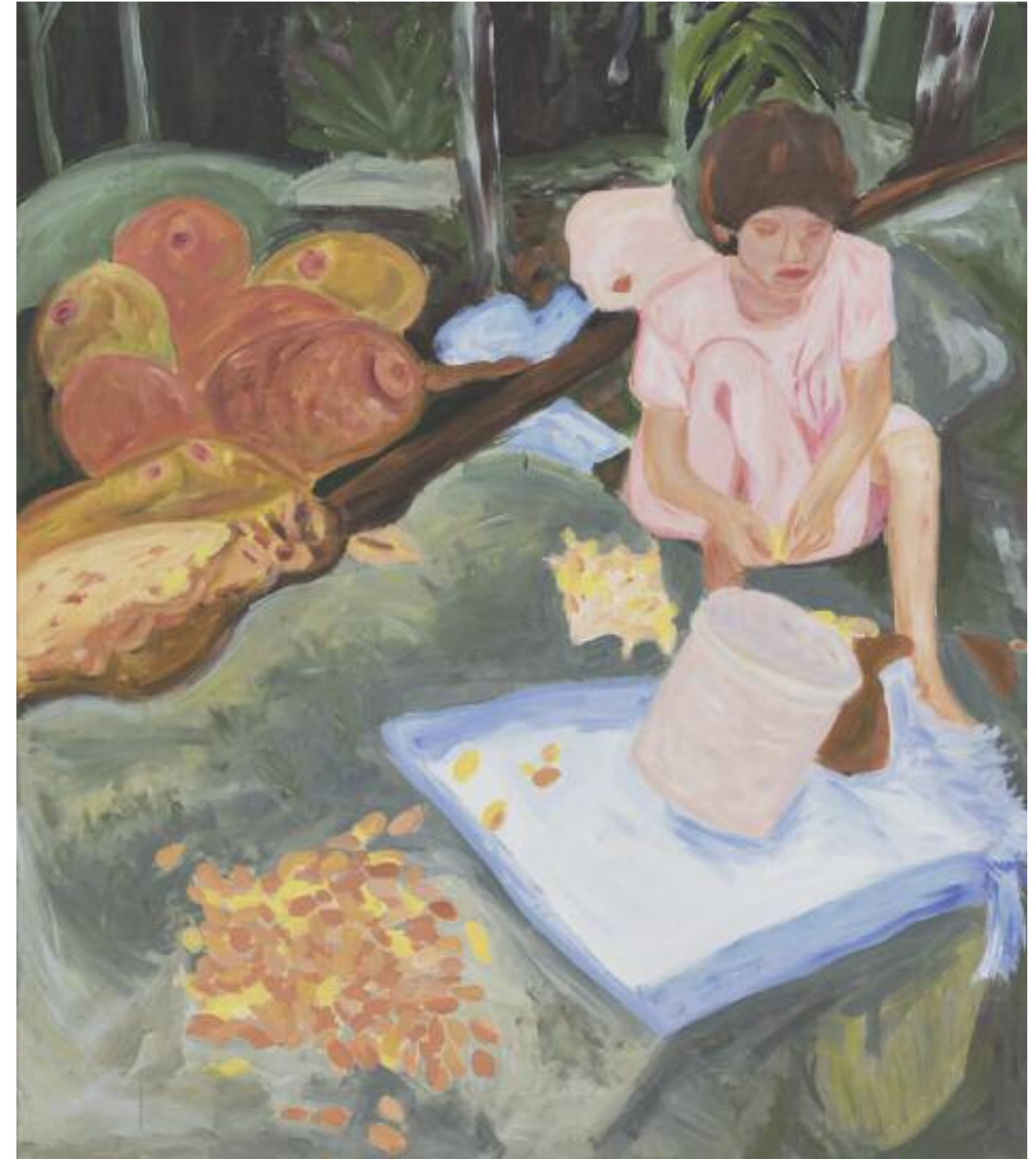
Juliana Mrvová: Skyline II, 2018, tuš, akryl, akvarel, pastelka, voskovka na plátne, 200 x 230 cm

Juliana Mrvová: Brooklyn cemetery (Skyline), 2018, tuš, akryl, akvarel, pastelka na plátne, 200 x 240 cm

Juliana Mrvová: Slzy papájových polí, 2016, akryl na plátne, 140 x 170 cm

Juliana Mrvová: Girl with jackfruits, 2016, akryl na plátne, 160 x 140 cm

Juliana Mrvová: Gorgona (V hlave ti hniezdi hejno kormoránov), 2016, akryl, tuš, akvarel, pastelka na plátne, 200 x 240 cm

RENATA BULVOVÁ

Počátek

nevím co donutilo otočit hlavu toho muže
do uličky vlaku

ale byla plná upřímných myšlenek
které do mě jako klimatizace

myšlenky sladké jako macchiato
které nasávala jsem brčkem

bylo okouzující
pozorovat jak se s námi točí

ta chvíle
pak se zase otočil a byl

konec

Na Andělu

a zase jsem tu
kolem světla majitelů sebeklamu

za mnou zkušené nohy rváčů
cpou se do obchodních center

jaksi nezapadám
do obměkčeného bonmótu
poslední války o lidskou důstojnost

ale jsem tu – jsem ji účastna
leze tu tráva z dlažby
pomalu jak věčné pupence lásky

RENATA BULVOVÁ (1966, Chomutov) žije v Praze. Vyštudovala herectvo na pražském Konzervatoriu Jaroslava Ježka a na DAMU. Ako iniciátorka a organizátorka sa podieľala na množstve kultúrnych projektov (napr. Poezie pro cestující či Dny poezie). V súčasnosti vedie vlastnú školu, zameranú na výuku rétoriky. Autorsky debutovala poviedkovou knihou *O chlu-patě Bertě a jiné povídky*. Následne vydala básnické zbierky *Nebude válek, Záře-čí-Řeči-Za řečí* a dvojazyčné, česko-nemecké vydanie správdzané autorkinými fotografiami krajiny *Jdeš touto známou krajinou a přesto nevíš kudy / Du gehst durch die bekannte Landschaft hier und weißt den Weg doch nicht*. Vedie vokálny zbor žien Kulturní vločky, ktorý tvorí hudbu na texty poetiek a básnikov. Tu publikované básne sú z roku 2017.

ach kéž by jí bylo tolik
aby zastřelo všechnu tu bídu kolem
kdy podomní obchodníci zmizeli

stejně jako trhovci
se zimními jahodami

Česko-Slovensko, stejně jako Rusko – Švédsko Mexiko – Amerika nebo Evropa – Asie

zastavilo se auto
Stojí
a ve zpětném zrcátku jsou další
Stojí
v koloně aut
A
ten kdo v tom autě sedí
Nadává
na toho kreténa vpředu
Pak
na toho debila za sebou
Ale
na sebe
Nikdy

+ + +

ohlušující stavba deště
staví staví a ještě

nade mnou blesky
pozvánka
na brzkou kolaudaci

stoupá mi voda po kolena
když zahřmělo – říkávalo se na lepší časy
Kéž by

po kolaudaci pak budou pít
muži s bílými náprsenkami
a ženy v korzetech

budou se klanět
té staleté legendě
o dešti

jednou
přinese očistu
kéž by

voda mi stoupá stoupá
až k nebi

Před Vánocemi aneb co dělají ženy v sobotu dopoledne

Já jedu na víkend do Opočna plácát s dětmi perníčky – první a jediný to
předvánoční počín co se cukroví týče.

Já doma vařím pro 4 kluky, páč budou pracovat na vejminku jako zedníci.

Já musím překládat a uklízet. Trapný, že:)

Já se musím pořádně vyspat.

Budu mimo Prahu.

Budu v tu dobu na cestě do Ostravy.

To snad nemyslíš vážně, v sobotu budu po čtrnácti dnech poprvé celý
den doma a odpoledne přijde Mikuláš, a to není 5. 12.

K domovině, kterou si neuvědomuji

Z těch sopek se kouří
Praská láva
Žhavé kamínky dopadají na sklo mých brýlí

Propalují sklo, ale k sítnici se nedostaly
Ještě tak, aby domovina
pod kůži zaryla se mi přespříliš

Stačí, že v ní žiji, že po ní chodím
jedu autobusem, že je napořád nakloněna
zahrát mi to divadlo

A když je mi teskno? Posílám vzkazy po těch černých ptácích
už brzy odstěhuji se za vámi! Dřív, než se to tady
v prastaré moře zas obrátí
a boky lodí mé srdce rozbrázdí

O kabátech na židli v jedné pražské kavárně

Ó jak se na sebe culí
rukávy se objímají
chlupatá šála je lechtá
do podšívky

leskne se
voní potem
těch co tu sedí
a o něčem mluví
mluví

zatímco ty jejich límce
vykukují jak rarášci
tetelí se blahem
že jsou v teple

Líbají se a jak důvěrně
ty jejich kulaté knoflíky
se objímají

těch co se neposunuli
ale ani o kousek
a jen mluví
mluví

Sledována v poslanecké sněmovně

Sedím tu mezi
minulostí a budoucností

To mezitím
Nesedí
mi

echo se rozléhá po nábytku
je ho tu od první republiky pomálu

v rozích pár křesel
okno s pozlacenou garnýží

kruhový stůl uprostřed
všude obloučky jak ve starém Řecku

trezor ve zdi
a na stropě čtyři železné kruhy

co na nich viselo?
fantazie se otáčí na plné obrátky

ale je jí příliš málo
na jednu ani ne třicetiletou
demokracii

Rodina Žolíkářů

Mám ještě toho nádobí špinavého
ale rozříznu pomeranč
ze kterého vysává šťávu můj syn
ač mu to nechutná, kyselé je příliš
ale je tak rád v mé náruči, že to vydrží
A já mu ho umím dát
Peče se v troubě chleba
Ty děti mám dvě už v pyžamkách
S vyčištěnými zoubky
ale ten starší
má chuť ještě na jablíčko
a já mu ho rozkrájím
a ten druhý lehký jako pírkó
s hlavičkou kudrnatou usíná
opřený o mé rameno
ale než doopravdy usne, dvakrát kníkne
Otevře oči, aby se ujistil o mé přítomnosti
V sukni indiánské mu zpívám
ukolébavku o vylízané misce
a muž, který přichází
Přijde mezi dveře a stejně jako ty děti
cítí ten chleba v troubě
cítí, že se připaluje

Juliana Mrvová: *Kappa na pláži*, pohľad do inštalácie v Dome umenia v Bratislave, 2018. Foto: archív autorky

Juliana Mrvová na výstave *Sen o krajine (Cesta do stredu seba)*, 2018. Foto: archív autorky

DOMINIKA MORAVČÍKOVÁ

Židovstvo zlámané na hrane rodu

FALUDI, Susan. 2018. *V tmavej komore*. Bratislava : Inaque. Preložila Lucia Halová

DOMINIKA MORAVČÍKOVÁ študuje hudobnú vedu na Univerzite Karlovej v Prahe, predtým študovala filmovú vedu v Olomouci. Píše o audiovizuálnej kultúre pre *25fps.cz*, svoje články publikovala aj v časopise *Vlna*. Zúčastnila sa na mnohých literárnych súťažiach, svoje prozaické texty publikovala v časopisoch *Dotyky* a *Ilegalit*. Literárne sústredenie Medzíriadky navštevuje od roku 2011.

Knihy americkej novinárky a spisovateľky Susan Faludi analyzujú jej súdobú patriarchálnu spoločnosť. V roku 2016 vydala memoáre *V tmavej komore*, ktoré sú jej dosiaľ najosobnejšou knihou. Rozoberá v nej vlastné rodinné traumy, pôvod svojho feminizmu, hľadanie cesty k svojmu odcudzenému otcovi a snahu pochopiť, kým vlastne celý život bol/a. V roku 2018 memoáre vyšli v citlivom slovenskom preklade Lucie Halovej.

„Uvedomil som si, že ma už nebaví hrať sa na toho agresívneho chlapa, ktorým som vo svojom vnútri nikdy nebol“ (s. 15) – píše Stefánie v e-maile pre svoju dcéru v roku 2004; v predmete e-mailu stojí „Zmeny“. Takýmto spôsobom otec oznamuje dcére, s ktorou roky nebol v kontakte, novinku o zmene pohlavia. Potom, ako sa Stefánie, židovka, pôvodom z Maďarska, vo veku sedemdesiatšesť rokov „vyoutuje“ prostredníctvom e-mailu, nasledujú stretnutia v Budapešti a paralelné spoznávanie novej podoby otca, detailov jeho tranzície, súdobej transrodovej politiky v lekárstve rôznych štátov, maďarských dejín a vyvražďovania maďarských židov počas holokaustu. Tento mix kultúrnych štruktúr a historických paradigiem o rode a etnicite je dôsledne vyrozprávaný tak, aby podával zložité osobné aj národné dejiny v znesiteľných dávkach.

Je vhodné podotknúť, že názov knihy je zvolený naozaj dômyselne: v referenčnej rovine je odkazom na záľubu Stefánie vo fotografii, v retuši, v zakrývaní, v maskovaní toho, čo nemá byť videné. Stefánie sa ešte v období pred tranzíciou v miestnosti bez okien vypracovala „na majstra vyvolávania fotografií a rôznych úprav“ (s. 39). Kniha *V tmavej komore* však ukazuje, že jej názov má aj ďalšie vrstvy. V jeho queer čítaní je prirodzené spomenúť si na idióm „out of the closet“, ktorý všeobecne odkazuje na odhalenie svojej sexuálnej alebo rodovej identity pred spoločnosťou. *V tmavej komore* evokuje žitie v „closete“ (skriní, komore), teda žitie so skrývaním svojho pravého Ja. Posledná rovina názvu sa vzťahuje na spomienku jednej rodinnej príslušníčky, ktorá hovorí, že matka Stefánie ešte ako malého chlapca pristihla, ako si skúšal jej korzet, nohavičky a spodničku. Údajne ho zmlátila, a taktiež ho zvykla trestať zamykaním „do tmavej komory“ (s. 295). Táto historka nadobúda obzvlášť temnú príchut' tým, že samotná Stefánie tieto tvrdenia odmieta, akoby sa ich pokúšala vytesniť.

Mimoriadnu naliehavosť kniha nadobúda v kontexte súčasného vývoja maďarskej rodovej politiky. Pritom práve maďarský pôvod a Maďarsko ako miesto dožitia otca Susan Faludi majú v memoároch významotvorné zapojenie. V maďarčine sa nerozlišujú gramatické rody, a preto jej otec pri rozprávaní v angličtine rody občas arbitrálne zamieňal. V roku 2003 sa Maďarsko stalo prvou krajinou na svete, ktorá zaručovala rovnoprávnosť transrodovým ľuďom – hoci podľa Faludi šlo iba o legislatívny pokrok, v uliciach Maďarska táto tolerancia reflektovaná nebola (s. 167).

Zaujímavým prvkom je, že otcovo „vyoutovanie“, „zverejnenie“ identity ženy, neprináša žiadny kľúč k pochopeniu jeho správania pred tranzíciou, ba čo viac, robí spomienky jeho/jej dcéry ešte zložitejšími, a cesta k pochopeniu súčasnej verzie človeka, ktorý bol jej otcom, je nemenej komplikovaná. Otec Susan Faludi v spomienkach nezapadá do stereotypu feminínneho muža, ktorého pravý rod sa odkryje až tranzíciou. Naopak, jeho/jej zmenený rod sa aspoň spočiatku zdá byť krikľavou maskou, ktorá zakrýva niečo ešte hlbšie a zložitejšie, ako je rodová identita. Susan Faludi je v zachytení tohto tajomstva dôsledná. Už v začiatkoch svojho rozprávania prezrádza, že jej vzťah s otcom bol odjakživa veľmi náročný, ak nie rovno nerozlúštiteľný. Spomína napríklad, ako sa pri spoločnom behu začali spontánne predbiehať, pričom z jej otca vyžarovala agresia, akoby sa snažil súťažiť nielen s vlastnou dcérou, ale aj s niekým/niečím iným. Faludi spomína, že pri behu sa v duchu motivovala piesňou *Som žena (počujte môj rev)*: „No ani môj zápal pre ženskú rovnoprávnosť, ani moja mladosť a všetok tréning nedokázali poraziť jeho odhodlanie“ (s. 20). V jednej prednáške tiež spomína, že práve otec poháňal jej nadšenie pre feministické idey.¹

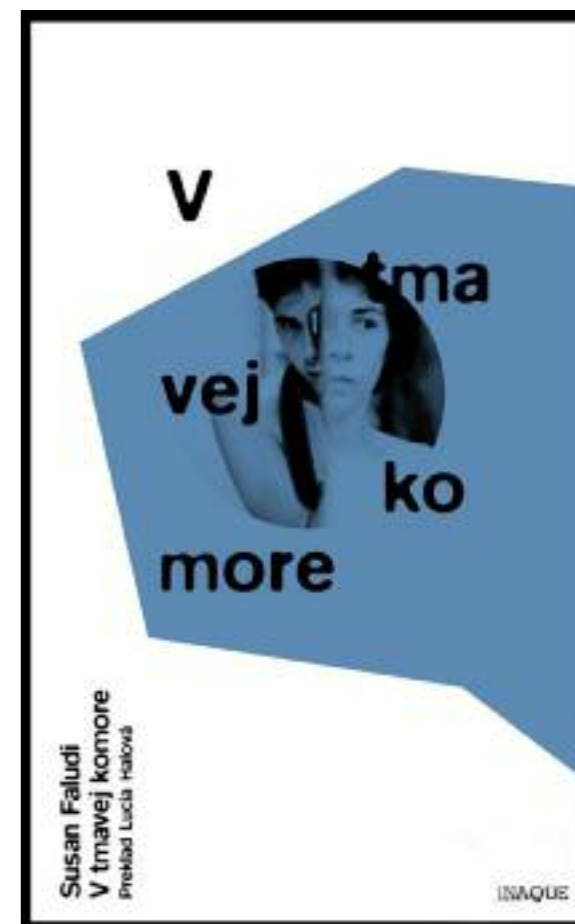
Je ľahšie byť ženou, napadlo Susan pri behu s otcom ešte v čase jej detstva, a táto téza sa opakovane objavuje naprieč memoármi z úst transrodových žien, ktoré porovnávajú skúsenosť žitia v spoločnosti ako žena a ako muž. Vrcholom je výrok samotného otca, v tomto období už Stefánie, ktorá hovorí: „Je úžasné byť ženou. (...) Vyzerám tak bezradne, každý mi pomôže. Je to celé podfuk! Ženám prejde aj vražda“ (s. 173). Faludi necháva toto a aj iné kontroverzné tvrdenia svojho otca vyznieť bez kritického komentára. Napriek tomu, spôsob, akým Faludi s podobnými tvrdeniami v texte pracuje, dáva čitateľovi a čitateľke jasný návod, ako sa k nim stavať – nie ako k faktom či lžiam, ale ako k problémom a šifram, ktorými vo svojej podstate sú a ktoré Faludi správne ako šifry rozoznáva.

Opis svojej vlastnej rodovej a etnickej identity autorka poskytuje taktiež už v úvodnej časti knihy: samu seba predstavuje ako ženu, ktorá nezapadá do tradičnej predstavy o ženstve. Okrem toho je židovka, a obe tieto identity sú v jej prípade neúplné – vyhla sa totiž „väčšine rituálov tradičného ženstva“ (s. 52) a rovnako aj rituálom židovstva: „Som židovka, čo vyrastala v prostredí plnom antisemitov. Som žena, ktorej detstvo bolo presýtené sexistickými stereotypmi Ameriky na začiatku šesťdesiatych rokov“ (s. 53). Netuži po dieťaťi, nemá vzťah k starostlivosti o domácnosť (s. 52). Zaujímavým momentom je zmienka o tom, že istý čas sa pokúšala štrikovať, no aj to len preto, že si prečítala feministickú príručku *Štrikuj a pyskuj*. Tento detail je nielen humorný

v tom, ako ukazuje, že aj tradičná ženská činnosť bola u Faludi motivovaná feministicky zanietenou rezistenciou, ale aj významný v kontexte metódy jej rozprávania. Ukazuje totiž na šírku, v akej je Faludi schopná ponímať feministické témy a problémy rodovej identity, neustále ohmatávajúc hranice aj viac či menej prekvapivé prieniky medzi jednotlivými poňatiami ženstva, ktoré sú pestované jednak v transrodovej komunite, jednak v cisrodovom diskurze o „ženskom údele a povinnostiach“, a napokon aj v diskurze feministických hnutí. Faludi vie, že na rode nie je nič jednoduché, a ak pochopenie povahy jej otca nezjednodušila radikálna metamorfóza z jedného rodu na druhý, tak ani samotnú podstatu rodu ako identity nezjednoduší radikálne porovnanie tradičného a nonkonformného ženstva. V každom rozhovore, ktorý Faludi vedie so svojim otcom či inými transrodovými osobami, vyvierajú nové problémy a kontradikcie rodu, pričom každá transrodová osoba prináša sebe vlastnú a unikátnu skúsenosť rodovej dysfórie a spôsobu vysporiadania sa s ňou. Nechýba ani téma retransície, inak povedané – návratu k rodu, ktorý bol danej osobe pôvodne priradený, a to po žití ako transrodová osoba alebo dokonca aj po operáciách.

Špecifikom transrodovej situácie otca Faludi je dialektika odkrývania a maskovania. Stefánie je síce transrodová žena, ktorá nemá problém hovoriť o najintímnejších detailoch svojej tranzície, vzpiera sa však rozhovorom o minulosti: „Čo sa skrýva za oponou jej novej priehľadnosti?“ (s. 60), pýta sa Faludi, keď ju Stefánie vystavuje neočakávanej, možno dokonca neprimeranej dôvernosti pri prezliekaní a prezentácii komponentov jej rôznych fáz ženstva, hovoriac napríklad: „Tieto šaty sú dosť (...) nápadné. Ešte pred operácie. Kým som nebola dáááama. Teraz sa obliekam decentnejšie“ (s. 61). Kým Stefánie pátra po femininite, ktorá je pre ňu adekvátna, a popisuje rozličné fázy hľadania, Susan Faludi ako cisrodová žena chápe svoju ženskosť s určitou samozrejmosťou – ako niečo, čo nikdy vedome nevnímala, neformulovala, nevytvárala a nespytovala. Stefánie, naopak, musí každý aspekt svojho ženstva vytvárať vedome. Dcére ukazuje napríklad inštruktážne video osvojenia ženského hlasu, v ktorom inštruktorka hovorí: „Šaty možno robia človeka, ale hlas robí ženu“ (s. 96).

Ak by som mala definovať najdôležitejšiu lekciu z knihy *V tmavej komore* a výsledkov precíznej etnografie Susan Faludi, ktorá predstavuje, jej vlastnými slovami, „neutíchajúci boj medzi vymazávaním a odhalovaním, medzi fixírkou a novinárskym zápisníkom, medzi majstrom maskovania a učňom, čo ho odmaskuje“ (s. 40), bolo by to zistenie, že byť dostatočne ženou nie je nikdy zaručené. V knihe sa objavuje situácia, v ktorej sa Stefánie pokúša svojej dcére nanútiť sle-

¹ Faludi, S. *In the Darkroom*. Via: Politics and Prose. Dostupné na: www.youtube.com/watch?v=0qAIFBkOZN8.

dovanie ovulácie gynekológom, aby vedela, kedy je „*oplodniteľná*“ (s. 221). „*Bez detí tvoja existencia nemá zmysel*“ (s. 223) – vraví Stefánie.

Schopnosť reprodukcie sa javí byť základným aspektom pridelenej rodovosti – či už mužskej, alebo ženskej. Stefánie si, vlastnými slovami, „*odviedla svoju prácu ako chlap*“ (s. 80) tým, že priviedla na svet dcéru, čím dokázala fungovanie mužských orgánov. Transrodová žena Jazmine zase tvrdí, že čoskoro stelesní vrchol ženskosti materstvom, vďaka ktorému bude „*viest život ženy so všetkým, čo k tomu patrí*“ (s. 173)

Kým materstvo môže byť pre transrodovú ženu zárukou alebo podmienkou ženskosti, cisrodová žena Susan po materstve netúži. Táto diskrepancia ukazuje pohyblivosť toho, či človek v dostatočnej miere napĺňa kritériá rodu, ktorý mu bol pridelený. Susan Faludi nezrovnalosti v predstavách o rode otvorene netematizuje, ale necháva ich vyznieť na strategicky zvolených miestach v texte. Spolieha sa tak na čitateľov a čitateľky, ktorí a ktoré môžu rôzne poňatia toto, čo to znamená byť ženou, ako aj štandardov „dostatočnej ženskosti“ utriediť do mozaiky variabilít identity.

Problémovou sa kniha *V tmavej komore* stáva vo chvíli, keď sa Faludi pokúša teoretizovať o identite, zapájajúc výsledky bohatej a dlhoročnej akademickej diskusie na túto tému (z diela Erika Eriksona, teoretika identity zo šesťdesiatych rokov 20. storočia, či historika Philipa Gleasona a ďalších). Týmto masívnym teoretickým aparátom Faludi vytvára kontext pre svoju košatú paralelu židovstva a rodu vo význame kultúrneho fenoménu. Rodové a etnické konštrukty v jej poňatí predstavujú dve primárne fazety toho, na základe čoho je tvorená individuálna a skupinová identita jedinca. Nedostatkom tohto dôsledne postulovaného paralelizmu je to, že vysoko osobné rozprávanie pretavuje do inej rozprávačskej dynamiky. Navyše, občas je analýza Susan Faludi jemne silená – uberá priestor pre adekvátne vyznenie psychologickéj neobyczajnosti jej otca a jeho/jej neuveriteľného života, a paradoxne ho/ju uzatvára do tých istých väzieb kolektívnej aj individuálnej identity, ktorým sa pôvodne sám/sama vzpieral/a.

Pre tento postup zrovnoprávnenia židovstva a rodu navyše môže vzniknúť falošný dojem, že zmena pohlavia je voľba, ktorá vychádza z kultúrnej situácie človeka a jeho tráum (hoci to u niektorých jedincov môže byť pravda), a nie biologická realita tela. Ak by som mala jasnejšie pomenovať nesúlad obsiahnutý v tomto paralelizme, povedala by som, že židovská identita a identita rodu majú iný typ priliehavosti na telo jedinca a aj iný typ nevyhnutnosti tejto priliehavosti. Porovnanie vývoja maďarskej národnej identity v 20. storočí s vývojom politik rodu za pomoci teoretického uvažovania o identite predstavuje historický a filozofický kolos, ktorý sa do knihy Susan Faludi nedokáže zmestiť.

Našťastie je z memoárov Faludi zrejmé, že jej otec bol živlom, ktorý nie je možné upratať do bežných kategórií. Susan tento fakt aj explicitne pomenúva: „... nech už sa otec stal na operačnom stole hocikým, nech chcel zapadnúť do akejkoľvek kategórie, hneď nenapraviteľne vybočoval zo vzorca“ (s. 147). Vzápätí však postuluje vtip, že jej otec bol transnacista – počas vojny totiž na rukáve nosil pásku so svastikou, aby zakryl svoj pôvod. Tento paralelizmus je opäť málo

funkčný, pretože okázalým spôsobom vytvára spojivo medzi zmenami identít, ktoré je však zavádzajúce – Stefánie nikdy neprešla tranzíciou na nacistu, predstierala túto príslušnosť z bezpečnostných dôvodov. Nazdávam sa, že zmena rodu a predstieranie cudzej politickej príslušnosti počas druhej svetovej vojny sú natoľko rozdielne, že toto porovnanie neznese, a v konečnom dôsledku táto paralela pôsobí ako nie celkom sofistikovaný ťah zo strany autorky.

Paralelizmus rodu a etnicity však začne byť zaujímavý vo chvíli, keď Faludi preniká do siete antisemitsky kódovaných kultúrnych významov o židovstve. Napríklad na konci 19. storočia slovo „žid“ vo viedenskom slangu znamenalo klitoris, v tridsiatych rokoch 20. storočia bola homosexualita označená ako „židovská nákaza“. Diskurzívna emaskulácia židov prekvapivo prekvitala i medzi nimi samotnými – etnológ a rabin Adolf Jelinek písal o židoch ako o všeobecne „ženskejšom kmeni“ (s. 214) a rakúsky filozof Otto Weininger dokonca napísal, že „židia sú oveľa ženskejší než árijci“ a „aj najmužnejších židov si možno pomýliť so ženou“ (s. 215).

Susan Faludi je brilantná v deskripcii tejto mytológie, zapája ohromné množstvo prameňov, ktoré dokáže usporiadať do zmysluplného toku rozličných typov dejín. Jej úvahám o identite však občas chýba analytická hĺbka a aj funkčnosť v rozprávaní, ktoré by azda bolo údernejšie bez exkurzov do vývoja kultúrnych významov rodu a židovstva. Napriek tomu, Faludi životopis svojho otca dovedie do triumfálneho konca, ktorý s až dojemnou symbolikou zhŕtuje otázky rodovosti aj židovstva do strhujúceho poetického momentu. Otcovi pritom ponecháva tajomnosť, ktorou sa vyznačoval/a až do poslednej chvíle.

Strhujúce aj intímne, tragické aj satirické memoáre *V tmavej komore* sú dôležitým príspevkom k súčasnej debate o problémoch a potrebách transrodových ľudí, ako aj k problematike rodu a jeho konformných aj nonkonformných podôb všeobecne. Ich literárna kvalita sa vyrovná kultúrnej relevancii.

Juliana Mrvová: Duna (Marek), 2018, tuš, akryl, voskovka na plátne, 80 x 60 cm

IVANA HOSTOVÁ

Maggie O'Sullivan: Cez pevnú blanu ticha

ÚVOD K ÚVODU

Pohľady na situáciu v súčasnej slovenskej prekladovej literatúre často konštatujú aktuálnu absenciu systematického budovania prekladového kánonu svetovej literatúry, respektíve kánonov jednotlivých literatúr či literárnych druhov (Bednárová 2015a: 62, 2015b: 48, Palkovičová 2015: 64). Zdá sa, že po sformovaní sa knižného trhu na Slovensku faktory ako reprezentovanie rôznosti literatúr či prinášanie umeleckých podnetov pre domácu tvorbu vymizli spolu so záujmom o formovanie ideálneho socialistického človeka a dominantnú pozíciu v prekladovej kultúre zaujímajú tituly a formáty, pri ktorých je potenciál komerčnej úspešnosti vysoký a investícia do práv, prekladu, redakcie, tlače, distribúcie atď. málo riskantná. V umeleckej literatúre ide primárne o žánrovú tvorbu, ale aj o klasiku, ktorá sa viaže na stabilnú kúpnu silu (Rácová – Heger 2017: 275), či o aktuálnu svetovú beletriu – tzv. globálne romány (Kirsch 2017). To však platí o próze – komerčné vydávanie prekladovej poézie je na Slovensku výrazne menšinové. Ak za ekvivalent globálneho románu v poézii (ku ktorej v populárnom pohľade patria aj piesňové texty) možno považovať tvorbu nositeľiek významnejších literárnych cien, na ilustráciu bude stačiť porovnanie s českým trhom. Kým v češtine hneď v roku 2016 vychádza reedícia Dylanových *100 písní a fotografií* v preklade G. Zbavitelovej (a okrem toho odvtedy viacero publikácií o ňom), slovenský preklad zatiaľ nevyšiel. Ak/keď však aj nový preklad alebo reedícia či už klasičiek alebo nobelovkárov vyjde, často sa vydavateľstvá nespoliehajú na komerčný potenciál titulov, ako je to vo väčších literatúrach,¹ ale knihy vydávajú s príspevkom z rôznych fondov.² Táto špecifickosť knižného trhu spôsobuje, že aj typy básnických textov, ktoré majú vo väčších kultúrach potenciál byť komerčne úspešné, sa dostávajú medzi nekomerčné tituly, dotované prevažne z fondov a dobrovoľníckej práce jednotlivcov a odkázané na malé vydavateľstvá, respektíve na občasnú dobrú vôľu veľkého vydavateľského domu. Výber titulov na preklad je spravidla determinovaný špecifickými preferenciami vydavateľstva, často – v prípade malých vydavateľstiev – reprezentovaného jedným človekom (ideové zameranie, typ poetiky, osobné vzťahy, individuálny vkus vydavateľa/redaktorky, prekladateľky a pod.). Akékoľvek pokusy hovoriť o poéziách jednotlivých jazykov/geografických priestorov cez prizmu existujúcich slovenských prekladov či spoliehať sa pri uvádzaní nových mien na skúsenosť kultúrneho

TÉMA
MAGGIE O'SULLIVAN

IVANA HOSTOVÁ píše o poézii a venuje sa aj jej prekladu.

¹ Taká situácia je napr. v Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska – i keď, pravda, ide primárne o pôvodnú tvorbu, keďže prekladová tvorba je v porovnaní so slovenským knižným trhom marginálna (Sperling 2016).

² Napr. Yeats v komerčnom vydavateľstve vychádza v r. 2012 s podporou Ministerstva kultúry, pričom vznik prekladu podporil aj Literárny fond; Pinter v r. 2017 v malom vydavateľstve vychádza s podporou Fondu na podporu umenia.

priestoru s danou literatúrou a jej poéziou, je preto viac ako problematické. Napriek tomu však text, ktorý vstupuje do nového prostredia, nevyhnutne potrebuje istý referenčný rámec. V nasledujúcom sa preto krátko pristavím pri súčasných vzťahoch medzi slovenskou poéziou a poéziou Britských ostrovov a pri britskej nekonvenčnej básnickej tvorbe.

■

„In the Czech Republic, interest in translated poetry has actually declined after the emergence of the new Europe. In Slovakia, home to the long-term expatriate poet James Sutherland-Smith, there is a similar pattern. Sutherland-Smith (with his wife Viera) has translated some ninety Slovak poets into English (including seven book-length selections) and his own work has been published; but, aside from Matthew Sweeney, whom Sutherland-Smith invited out, and whose anecdotal, surreally tinged work appealed (...) there has been little by way of reciprocal ‚uptake‘.“³ (Romer 2016 [2013]: 551 – 552)

Napriek tomu, že slovenská prekladová poézia po roku 1989 vychádza nesystematicky, predstavy o medzikultúrnych kontaktoch tohto druhu sú za hranicami Slovenska – ako naznačuje tento citát z reprezentatívnej príručky súčasnej britskej a írskej poézie prestížneho akademického vydavateľstva Oxfordskej univerzity – ešte menej informované. Bibliografia knižných prekladov britskej a írskej poézie sa rozhodne neobmedzuje na Sweeneyho texty – v rokoch 1990 až 2013 na Slovensku vyšlo viac ako dvadsať samostatných knižných prekladov povojnových britských a írskych básnikov a zhruba tridsať zväzkov poézie starších autoriek.⁴ V tom istom období vychádzajú asi štyri desiatky knižných anglických prekladov slovenskej poézie,⁵ čo by v pomere k výrazne odlišnej veľkosti sledovaných literatúr bolo zaiste primnoho – ak by boli tieto preklady vydané, čítané a reflektované v cieľovej kultúre a ak by tou kultúrou bolo výlučne Spojené kráľovstvo a Írsko. Len štyri, respektíve päť z týchto titulov⁶ však v skutočnosti vyšlo na Britských ostrovoch.⁷ Miera vzájomného (ne)záujmu je tak symetrická – slovenská literatúra, ktorá reprezentuje niečo cez 5,4 milióna obyvateľov a obyvateľiek štyrmi, respektíve piatimi knižkami, je na tom s exportom približne tak ako zhruba trinásťkrát väčší geografický priestor, ktorý zastupuje približne trinásťkrát viac prekladových zväzkov. Tak, ako predpokladáme, že nedokážu spohľadlivo reprezentovať slovenskú poéziu výbery z Novomeského, Haugovej, Válka, Podrackej, Buzássyho, Peteraja, Heviera, Repku a Štrpku, rovnako málo zrejme dokáže britskú a írsku poéziu predstaviť päťdesiat zväzkov, medzi ktorými navyše absentuje akýkoľvek pokus o antológiu.

Bližší pohľad na bibliografiu slovenských prekladov britskej a írskej povojnovej poézie ukazuje, že výber sa zdá byť determinovaný troma hlavnými faktormi, a to: etablovanosťou a známosťou autora či autorky v literárnom poli východiskovej kultúry (tak vychádza C. A. Duffy, S. Heaney, T. Hughes, P. Larkin, A. Motion či D. Dunn), osobnými vzťahmi a individuálnym vkusom prekladateľa

3 „V Českej republike záujem o prekladovú poéziu po vstupe do Európskej únie dokonca poklesol. Na Slovensku, kde dlhé roky pôsobí škótsky básnik James Sutherland-Smith, možno pozorovať podobný trend. Sutherland-Smith (spolu so svojou manželkou Vierou) do angličtiny preložil okolo deväťdesiat slovenských poetiek (z toho sedem samostatných knižných výberov), pričom mu vyšla aj jeho vlastná poézia, na okrem jemne surreálne ladenej poézie všedného dňa Matthewa Sweeneyho, ktorého Sutherland-Smith pozval na Slovensko a ktorý si tam našiel svojich čitateľov, možno hovoriť len o veľmi chabej recipocite.“ Pokiaľ nie je uvedené inak, všetky úryvky z angličtiny preložila I. H.

4 Vychádzala som z bibliografie, ktorú 24. 2. 2016 zostavila Alžbeta Košťanová zo Slovenskej národnej knižnice. Rešerš bola spracovaná z online katalógu SNK (súbor opac – obsahuje knihy do roku 2015 a doplnky za roky 1990 – 2004) a z databázy Slovenskej národnej bibliografie (súbor snb, roky 1990 – 2004).

5 Do tohto počtu som nezahrnula festivalové zborníky, viacjazyčné publikácie či publikácie, sústreďujúce poéziu viacerých literatúr.

6 Ide primárne o knihy Hochel, I. (ed.). 2010. *Six Slovak Poets*. Tadmorden : ARC (prel. John Minahane); Novomeský, L. 2004. *Slovak Spring*. Belfast : Belfast Historical & Educational Society (prel. John Minahane); Podracká, D. 2005. *Forty Four*. Dublin : Colour Books (prel. Robert Welch); Haugová, M. 2003. *Scent of the Unseen/Vôňu nevideného*. Tadmorden : ARC (prel. James Sutherland-Smith, Viera Sutherland-Smith). Výber z Válka pod názvom *The Ground Beneath Our Feet* v preklade Ewalda Osersa uvádza ako miesto vydania britské aj slovenské mesto (Levoča a Newcastle

a prekladateľky či vydavateľa, vďaka ktorým vznikajú preklady marginálnejších autorov a autoriek (D. Abse, J. F. Deane, L. Flynn, B. Childish, B. Kennelly, L. O'Sullivan, J. Sutherland-Smith, M. Sweeney, R. Welch), a komunikačnou prístupnosťou textov (výraznejšie výnimky tvoria azda len T. Hughes a Z. Skoulding). Najviac pohľad na súčasnú britskú a írsku básnickú tvorbu skresľuje absencia prekladov poézií, ktoré sú alternatívami k aktuálnemu populárnemu a interpretačne prístupnému kánonu. Ako uvádza Middleton (2004: 770), situácia v poézii Britských ostrovov sa od sedemdesiatych rokov totiž vyznačuje výraznou schizmou medzi tvorbou, ktorá sa sama vyhlasuje za postmodernú (nie v zmysle radikálnosti, ako je to v próze či vizuálnom umení, ale v zmysle hry, politickej nezainteresovanosti a uchopovania histórie a identity ako štýlu), a poéziou, nadväzujúcou na modernizmus. Kým postmoderna, ako pokračuje Middleton (770 – 771), sa v súčasnej britskej poézii spája s tvarovou konzervatívnosťou a ideovou neambicióznosťou, poézie, ktoré sa hlásia k neskorému modernizmu a osobnostiam ako G. Stein, J. Joyce, M. Loy či H. Doolittle, si naďalej zachovávajú vieru v to, že báseň je schopná vyrušiť verejnú sféru, poskytuje možnosti objavovania paralelne s vedami (história, prírodné vedy), komunikuje s literárnou teóriou a politikou identity a uvedomuje si, že jazyk sa už do hry dostáva ako priestor túžby a cudzieho, že môže byť nájdený, fragmentarizovaný, neologický, filozofický a že subjektívnosť sa v ňom môže zjaviť v procese vzniku a dekonštrukcie. Túto druhú líniu v slovenčine reprezentuje jedine výber z básní Zoë Skoulding v preklade Mariána Andričíka a Martina Solotruka *Chrám z piesku je búrka* (2010). Tak, ako je táto kriticky oceňovaná, no málo komodifikovateľná poézia vo východiskovej kultúre často obchádzaná veľkými vydavateľskými domami, tak sa aj ťažko dostáva do pozornosti slovenských prekladateľiek.

■

Označenie nekonvenčných poézií je v Británii podobne problematické ako na Slovensku – fanúšikov aj oponentky si našli pomenovania ako (post)avantgardná, undergroundová, postmoderná, experimentálna, alternatívna, formálne inovatívna, neomodernistická, neskoromodernistická, nemainstreamová poézia, poézia druhej vlny modernizmu, paralelná tradícia a iné. Od deväťdesiatych rokov sa však na označenie tejto línie súčasnej tvorby a tvorby posledných dvoch desaťročí dvadsiateho storočia, keď sa podmienky fungovania alternatívnej poézie oproti predchádzajúcim dvom desaťročiam v Británii výrazne zhoršili (Sheppard 2005: [142]), stále viac ustáľuje termín (jazykovo) inovatívna poézia – ocitá sa v názvoch antológií,⁸ tento názov nesie aj špecializovaný vedecký časopis, zameraný na túto oblasť tvorby.⁹ Povojnová inovatívna poézia v Británii bola pritom na jednej strane reakciou na konzervatívne antimodernistické postoje Hnutia (the Movement) a na druhej strane lokálne špecifickým nadviazaním na dobové medzinárodné podnety, ktoré inšpirovali nekonvenčne ladenú tvorbu aj v Československu.

Nie je mojím cieľom na tomto mieste poskytnúť hlbší ponor do scény britského nekonvenčného písania po druhej svetovej vojne, napriek tomu by som

Literatúra

BEDNÁROVÁ, K. 2015a. Kontexty slovenského umeleckého prekladu 20. storočia. In KOVAČIČOVÁ, O. – KUSÁ, M. (ed.). *Slovník slovenských prekladateľov umeleckej literatúry*. Bratislava : VEDA.

BEDNÁROVÁ, K. 2015b. *Rukoväť dejín prekladu na Slovensku II (Situácia slovenského umeleckého prekladu v 20. storočí)*. Bratislava : Univerzita Komenského.

BLOOMFIELD, M. 2011. Maggie O'Sullivan's Material Poetics of Salvagings in red shifts and murmur. In *The Salt Companion to Maggie O'Sullivan*. Cambridge : Salt Publishing.

COBBING, B. – UPTON, L. (ed.). 1998. *Word score utterance choreography in verbal and visual poetry*. London : Writers Forum.

KENNEDY, D. 2015. Ekphrasis and Poetry. In RIPP, G. (ed.). *Handbook of Intermediality : Literature – Image – Sound – Music*. Berlin – Boston : De Gruyter.

upon Tyne : Modrý Peter a Bloodaxe).

7 Za cieľové publikum prekladov do angličtiny dnes možno považovať všetkých, ktorí využívajú angličtinu ako prvý alebo druhý jazyk.

8 Najmä v podnázve dvoch dielov antológie *Out of Everywhere: Linguistically Innovative Poetry by Women in North America & the UK* (Zovšadiaľ: jazykovo inovatívna poézia písaná ženami v severnej Amerike a Spojenom kráľovstve), prvý diel ktorej zostavila Maggie O'Sullivan (1996) a druhý Emily Critchley (2015).

9 *Journal of British and Irish Innovative Poetry* (Časopis britskej a írkej inovatívnej poézie), ktorý vychádza od r. 2009 a prvými hlavnými redaktormi ktorého boli Robert Sheppard a Scott Thurston.

10 Dve krátke ukážky z jej poézie v mojom preklade vyšli vo *Vlne*, č. 70/2017.

11 Pri online platformách nie je dôležité, kde pôsobí redakčná rada, ale to, či vychádza v angličtine. Jeden zo zoznamov online časopisov ponúka napr. stránka básnika a prekladateľa Petra Mansona (2018).

12 Jej poézia sa napríklad objavuje v antológii *Poems for the Millennium* (Básne pre tisícročie, 1995), ktorú vydala Kalifornská univerzita.

13 Elektronické faksimile jej starších zbierok sú dostupné na stránky Craiga Dworkina eclipsearchive.org.

14 *An Incomplete Natural History* (Neúplná prírodná história, 1984), *Un-Assuming Personas* (Ne-sebavedomé postavy, 1985), *A Natural History in 3 Incomplete Parts* (Prírodná história v 3 neúplných častiach, 1985), *From the Handbook of That & Furriery* (Z príručky toho & kožušníctva, 1986), *Divisions of Labour* (Delby práce, 1986), *States of Emergency* (Stavy ohrozenia, 1987), *Unofficial Word* (Neoficiálne slovo, 1988), *In the House of the Shaman* (V dome šamana, 1993), *Red Shifts* (Červené posuny, 2001), *Palace of Reptiles* (Palác plazov, 2003), *All Origins are Lonely* (Všetky pôvody sú osamelé, 2003), *Waterfalls* (Vodopády, 2009), *murmur* (mrmot, 2011).

15 *Body of Work* (Dielo, 2006) a *ALTO: London Poems 1975 – 1984* (*ALTO: Londýnske básne 1975 – 1984*, 2009); druhý z výberov autorka dedikovala svojmu partnerovi Tonymu (25. 02. 1936–01. 04. 2005).

16 *riverunning* (*realisations* je záverečný text zbierky. Vychádza z príspevku, ktorý O’Sullivan predniesla na štátnej univerzite v Bufalo 26. 10. 1993 a spája sa v ňom esejistická spomienkovosť s postupmi, s ktorými O’Sullivan pracuje vo svojej poézii, čím sa, podobne ako vo viacerých Bernsteinových

chcela prípadné záujemkyne a záujemcov aspoň bibliograficky nasmerovať – úvodný prehľad v tomto smere môžu poskytnúť sekundárne texty ako Tuma (1998), Middleton (2004) či Sheppard (2005) a antológie ako *A Various Art* (Rozličné umenie, 1990), *Out of Everywhere 1, 2* (Zovšadiaľ, 1996, 2015), *Other: British and Irish Poetry Since 1970* (Iná: Britská a írská poézia od roku 1970, 1999), *Vanishing Points* (Úbežníky, 2004), *FOIL* (2000) či *Infinite Difference* (Nekonečný rozdiel, 2010). Medzi etablované mená okrem Maggie O’Sullivan, ktorej tvorbu tu chcem aspoň pár prekladmi a poznámkami predstaviť,¹⁰ patria A. Fisher, B. Griffiths, B. Cobbing, B. MacSweeney, W. Mulford, G. Monk, D. Riley, A. Crozier, L. Harwood, T. Raworth, c. cheek, A. Duncan, K. Edwards, R. Sheppard alebo C. Bergvall, mladšie generácie, často vychádzajúce z akademickej sféry, sa formujú na stránkach časopisov a zinov¹¹ a na čítačkách, ktoré sú typické najmä pre londýnsku experimentálnu scénu. Maggie O’Sullivan, ktorá je súčasťou inovatívnej básnickej scény od sedemdesiatych rokov, je pritom v panoráme nekonvenčného písania Britských ostrovov výnimočná z viacerých dôvodov: bola jednou z prvých autoriek – žien, ktoré sa na povojnovú experimentálnu scénu v Británii dostali; jej texty sa stupňom recepčnej náročnosti vymykajú aj z väčšiny inovatívnej poézie a je jednou z mála nekonvenčných britských autoriek, ktoré sú známe a reflektované aj v Spojených štátoch.¹²

ÚVOD K PREKLADOM

Maggie O’Sullivan debutovala v roku 1982 zbierkou *Concerning Spheres* (Čo sa týka sfér)¹³ a odvtedy jej vyšlo viac ako tucet tenších či hrubších zväzkov novej poézie¹⁴ a dva výbery z diela,¹⁵ pričom najvýraznejší kritický ohlas zaznamenala jej tvorba z prelomu storočí (*V dome šamana*, *Červené posuny*, *Palác plazov*). Jej autorské začiatky sú späté s londýnskou alternatívnou básnickou scénou – v roku 1971 sa ako dvadsaťročná presťahovala z anglického stredovýchodu do Londýna, kde sa spoznala s Bobom Cobbingom na experimentálnych workshopoch (Writers Forum Experimental Workshop), ktoré viedol. Cobbing bol nielen inšpiráciou pre jej písanie (O’Sullivan – Olsen 2004: nestránkované), ale tiež jej vo svojom vydavateľstve Writers Forum v osemdesiatych rokoch vydal viacero knížiek. Časť tvorby z tohto obdobia však knižne vyšla až neskôr vo výberoch, napríklad báseň *Drawing a rose* (Kresliť ružu), ktorú autorka napísala ako poctu Gertrude Stein.

Významným medzníkom v jej tvorbe bol stret s dielom a umeleckými postojmi nemeckého sochára, akčného umelca a pedagóga Josepha Beuysa, člena skupiny Fluxus. Keď koncom osemdesiatych rokov o Beuysovi pripravovala reláciu pre BBC, kde počas svojho londýnskeho obdobia pracovala, jeho chápanie umenia ako absolútne spätého s (intímny, etickým, ekologickým) bytím ju – ako píše v časti *striekriečne* (*realizácie*, venovanej Charlesovi Bernsteinovi z *Paláca plazov*¹⁶ – hlboko ovplyvnilo:

V roku 1988, po zážitku, ktorý bol pre mňa formujúci, po tom, čo som pracovala na televíznom filme o Beuysovi, som vystúpila, preč z mesta do jazyka poznačeného vresoviskami

Na oslavu som velebila stromy & objímala & sadila ich – aby les – duch lesov žil – dub, jelša, breza, vrba, čerešňa, jarabina –

,SLIVOŇ JE ZAS ROZSTRAPKANÝ KÔŠ,
DO KTORÉHO TRNKY KOLÚ TMAVÉ DIERY’

SAKRÁLNY / VÝSTUP ZO STROMU DO MOZGU KÔRY

,TOPOĽ BLEDNE,
VÁHA, ŠEPCE’

VELKÁ PLÁŇ / NÁTURA / CHVÍĽA / CHÝBA OBVOD
KRKU / SRDCE & PLÚCA / ZOSTRMELI / KLEPSYDRA KAŠLE
NAHOR /

(O’Sullivan 2003: 67)

Poetika textov a vizuálov Maggie O’Sullivan sa dá sledovať na pozadí mnohých nosných postupov a motívov. Pri úvodnom strete s ňou azda do popredia najviac vystupujú jej práca s viacerými médiami, ktorá je výsledkom fascinácie skúmaním materiality, telesnosti (jazyka), a geograficky lokalizovaná etická a ekologická angažovanosť, ktorá úzko súvisí s archeologickými skúmaniami jazyka. Vzťahy medzi vizuálnymi, akustickými a verbálnymi podnetmi v zmysle intermediálnosti aj intersemiotického prekladu pritom O’Sullivan skúma od samého začiatku: jeden z jej prvých básnických cyklov, *tonetreks* (tónúry) z r. 1975 – 1977,¹⁷ napríklad pozostáva z ekfráz obrazov siedmich autorov, pričom básne inšpirované Monetom možno podľa Kennedyho (2015: 89) považovať za čisté ekfrázy.

V nadväznosti na Cobbinga (Cobbing – Upton 1998), autorka tiež s textom pracuje ako so zápisom prednesu či s jeho scenárom, choreografiou – využíva rôznu veľkosť fontu, majuskulu, minuskulu, rozmiestnenie prvkov na strane, experimentuje s farbou písma,¹⁸ súčasťou básne sa stáva notový zápis, kresby, šmuhy, nájdené obrázky, text prišitý na stránku a pod. Hraníc medzi vizuálnymi reprezentáciami jazyka a reprezentáciami neverbálnych a neverbali-zovateľných významov sa azda najintenzívnejšie dotýka v nateraz poslednej skladbe *mrmot*, kde sa objavujú vizuály, ktoré pripomínajú neznáme písmo, znaky, ktoré „ešte nedosiahli prah významu,‘ zároveň ho však presiahli“ (Bloomfield 2011: 32):

KIRSCH, A. 2016. *The Global Novel : Writing the World in the 21st Century*. New York : Columbia Global Reports.

MANSON, P. 2018. Online Poetry Magazines. In *Peter Manson. Glasgow, Scotland*. Dostupné na: <https://petermanson.wordpress.com/links/online-poetry-magazines-and-reviews/>. Získané: 17. 04. 2018.

MIDDLETON, P. 2004. Poetry after 1970. In MARCUS, L. – NICHOLLS, P. (ed.). *The Cambridge History of Twentieth-Century English Literature*. Cambridge : Cambridge University Press.

O’SULLIVAN, M. 2003. *Palace of Reptiles*. Willowdale, ON : The Gig.

O’SULLIVAN, M. 2011. *murmur : tasks of mourning*. London : Veer Books.

O’SULLIVAN, M. – OLSEN, D. 2004. Writing/Conversation: an interview by mail. In *How2*.

O’SULLIVAN, M. – THURSTON, S. 2011. An Interview. In *The Salt*

textoch (napr. *Artifice of Absorption* / Umenie pohltiť z r. 1987), ruší hranica medzi poéziou a textom o poézii. Tiež je tu možné sledovať, ako sa nájdené útržky textov stávajú súčasťou básne – verše 8, 9, 11 a 12 pochádzajú z básne Seamus Heaneyho.

17 Prvýkrát bol knižne publikovaný až v *Diele* (2006).

18 Napríklad v *Prírodnej histórii v 3 neúplných častiach*, ktorú si vydala vo svojom Magenta press v polovici osemdesiatych rokov, ale aj v najnovších prácach, vrátane cyklu *Courtship of Lapwings* (Dvoreníe cíbikov), ktorý zatiaľ vyšiel len časopisecky v *Green Integer Review* (2006). Najčastejšie pritom siahla po odtieňoch červenej.

Companion to Maggie O'Sullivan. Cambridge : Salt Publishing. PALKOVIČOVÁ, E. 2015. *Úvod do štúdia umeleckého prekladu (pre hispanistov)*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave.

PERLOFF, M. 2011. „The Saturated Language of Red“ : Maggie O'Sullivan and the Artist's Book. In *The Salt Companion to Maggie O'Sullivan*. Cambridge : Salt Publishing.

RÁCOVÁ, V. – HEGER, J. 2017. Pre veci, ktoré majú malý náklad, vlastne niet riešenie. Rozhovor s Jurajom Hegerom. In *Litikon*, č. 2. ROMER, S. 2016. European Affinities. In ROBINSON, P. (ed.). *The Oxford Handbook of Contemporary British and Irish Poetry*. Oxford : OUP.

SHEPPARD, R. 2005. Linguistically Innovative Poetry 1978 – 2000. In *The Poetry of Saying*. Liverpool : Liverpool University Press. Tiež ako The History of the Other part five : Linguistically Innovative Poetry and Small Rooms in London. In *Pages*. Publikované 05. 07. 2005. Dostupné na: <http://robertsheppard.blogspot.com/2005/07/robert-sheppard-history-of-other-part.html>. Získané 15. 04. 2018.

SPERLING, M. 2016. Books and the Market. In ROBINSON, P. (ed.). *The Oxford Handbook of Contemporary British and Irish Poetry*. Oxford : OUP.

TUMA, K. 1998. *Fishing by Obstinate Isles. Modern and Postmodern British Poetry and American Readers*. Evanston, IL : Northwestern UP.

(O'Sullivan 2011: [23])

Motivicky okrem environmentálneho a historického skúmania jazyka – jeho obmedzení, performatívnej sily, sedimentov v ňom navrstvených – jej poézia často podobným spôsobom pracuje s prvkami lokálnych a osobných dejín (a dobového diania) a prírody. Ako píše Marjorie Perloff (2011: 123), O'Sullivan, na rozdiel od americkej language poetry, ktorá obraznosť čerpa zo súčasnej populárnej kultúry a médií, siaha po keltských mýtoch a rituáloch a stredovekých ľudových motívoch. Identitu, ktorej hlavnými artefaktmi sú fragmenty jazyka, text podrobujú detailnému výskumu, pričom súkromná história sa neoddeliteľne spája so širším kontextom – tak sa v jednom texte môže spájať smrť matky s osudom írskoho národa: „[D]ve veci stáli za zrodom toho textu.¹⁹ V tom istom momente zomierala moja matka aj Bobby Sands – ona v Lincolne, on v Belfaste – a obaja boli pochovaní 7. mája 1981. Pamätám sa, ako som každý deň navštevovala matku v nemocnici uprostred záplavy správ o Bobbym Sandsovi a jeho hlavovke.“ (O'Sullivan – Thurston 2011: 244)

Na poézii O'Sullivan fascinuje intenzita prepojenia bytia s písaním, hĺbka ponoru do jazyka, trieštivá aj liečivá sila, s ktorou jazyk vyviera cez pevnú blanu ticha, oslobodzujúca, radostná schopnosť dať hlas tomu, čo bolo umlčané, zamlčané, dych vyrážajúci ponor do neznámeho. Priťahuje plynulosť a ľahkosť, s akou zjavne zranené, zjazvené, deformované slovo tečie do publika pri čítačkách; slovo, ktoré pri tichom čítaní vyvoláva strach, je zahojené – očistené od mocenských nárokov unaveného konvenčného jazyka, vyslobodené z kameňa. Preklady týchto textov môžu byť pokusmi o podobnú ničivú a liečivú prácu.

¹⁹ Ide o text zo zbierky *Vodopády*.

MAGGIE O'SULLIVAN BÁSNE

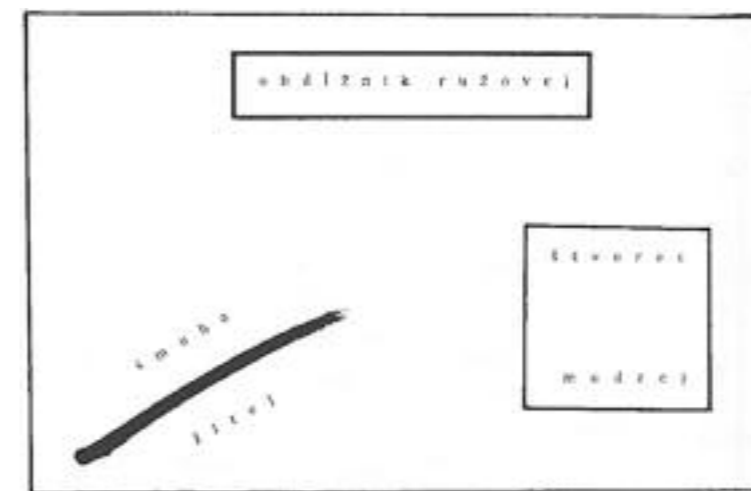
TÉMA
MAGGIE O'SULLIVAN

Foto © Charles Bernstein

MAGGIE O'SULLIVAN je britská poetka a výtvarníčka írskeho pôvodu. Od debutu *Concerning Spheres* (Čo sa týka sfér, 1982) jej vyšlo viac ako desať zväzkov poézie, najnovšie *murmur – tasks of mourning* (mrmot – úlohy trúčlenia, 2011) – ukážky z oboch diel v slovenskom preklade možno nájsť vo *Vlne*, č. 70/2017. Dva výbery z jej diela, *Body of Work* (Dielo, 2006) a *ALTO* (2009), obsahujú aj knižne predtým nepublikovanú poéziu z jej londýnskeho obdobia (1975 – 1988). Nekonenčná básnická tvorba Maggie O'Sullivan je najmä v ostatných rokoch intenzívne medzinárodne reflektovaná a antologizovaná.

Monet II

z cyklu *Tonetreks* (1975 – 1977); knižne prvýkrát v *Body of Work* (Dielo, 2006; Hastings : Reality Street)

Drawing a Rose

(In Hommage to Gertrude Stein)

A rose. Opening, branny smell without walls. Of ink, its full tide alone, heat of sky. No traced routine burning there, but pain, less of substance, more of spirit that rose up & rattled this bigness beginning. That darkened gait of rose, (no previous delineation of congruent act & suspicion of crime). Called licence, holding rose, another total red crayon like that, like this opening chorus of one, somewhat known, recalled voice. To light such red by instinct. A line of sinkage where sound interpolates the

fugitive look that is again the pre-DOMINANCE of rose. To deal with day & most of the night of things, the qualifiable conflict of talkings, to argue as near as is known the system of a rose. This needing aloud & why itself a broken rose redolent within slant of remembrance & depicted votaries. Heat of mirth, switched, the rough constituent that is whipped ink long before day: THOUGHT: anything at all about it, laxity of surprise, that scented, somatic bolt of sheet: the powdery forms gifting limb tearlessly. So the pain reds. Meanwhile another way, the knowing of rose at any time when the time is right. To gin ladders of rose in which the skeined heat, as looking from earth, sometimes to see the spiderguard web. The red in particular, ever, hardly ever red, but welcome in the verbiage, beating any time, if that feeling in movement, anywhere. A day, everything, red somewhere, much less aloud, correcting, re-MIND-ing the rose's ink: those cheeks & whatever else to look at beginnings, the swirl of it & such, the one red eye that is redder than red does not rose to thought this mis-NAMING. Rose does not look again but so much the orbit of red that opened before there.

Kresliť ružu

(Pocta Gertrude Stein)

Ruža. Otvor, vôňa otrúb bez stien. Atramentu, samotného jeho prílivu, horúčava neba. Vychodené postupy tam nehoria, len bolesť, menej hmoty, viac ducha, čo vzp-RUŽI-I & zahrkal záľahu začiatok. Ten potemnený chod ruže, (bez podozrenia zo zločinu & zhodného činu vopred vytýčeného). Dané oprávnenie drží ružu, ďalšiu takú úplnú červenú voskovku, takú ako tento úvodný zbor jedného, ľahko povedomý, známy hlas. Inštinktívne zažať takú červeň. Ponorený riadok, kde zvuk vkladá prchavý pohľad, ktorý je zas len pre-SILOU ruže. Vysporiadať sa s vecami dňa & väčšiny noci, s kvalifikovateľným konfliktom hovorov, dokazovať tak presne ako je známe systém ruže. Táto potreba

nahlas & prečo samotná je zlomená ruža prevoňaná v okľuke spomienky & opísaných vyznávačov. Horúčava veselia, zmenená, drsný prvok, ktorý je šľahaný atrament dávno pred dňom: MYŠLIENKA: čokoľvek o tom, voľnosť údivu, ten navoňaný telesný blesk hárku: práškové tvary obdaria údy bez slz. Tak bolesť červenie. Medzitým inak, vedomosť ruže v ktoromkoľvek čase v správnom čase. Na začiatok rebríky ruží, v ktorých spradená horúčava akoby pozerala zo zeme miestami vidieť pavúkoobrannú sieť. Červená obzvlášť, vždy, takmer nikdy červená, no vítaná v slovraste, bije hocikedy, ak je pocit pohyb, kdekoľvek. Deň, všetko, niekde červeň, omnoho menej hlasná, napravuje, prip-OMÍNA ružový atrament: tie líčka & všetko ostatné, na čo pozerat' v začiatkoch, víri to & také, jedno červené oko červenšie ako červené nevzp-RUŽÍ myseľ nesprávne po-MENO-vanie. Ruža už viac nepozrie ale tak veľmi oblúk červenej, čo sa tam vtedy otvoril.

z výberu *ALTO: London Poems 1975 – 1984* (ALTO: Londýnske básne 1975 – 1984, 2009; London : Veer Books); výber autorka dedikovala svojmu partnerovi Tonymu (25. 02. 1936 – 01. 04. 2005)

Pieseň beložiarky

Slnko-Lomná
Smädo-Kostná

Vertikálna Brošňa Napichnuté
Korále

ŽLTÁ
túži stretnúť

Požičané slová
Marenové Kvapky, Vpichnuté Krvi,
Vnútorosti

ŽIVOTNÝ
DYCH

obklopený oranžovou

ŽIVÝ

cez neho

ŽLTÁ

Druhý Bronz —
Pieseň Slnka!

MASLOVO-CUKROVO-CHLEBOVO

ŽLTÁ!

ŽIŤ!

TANCIEVAŤ!

HLASNO!

ŽIŤ!

TANCIEVAŤ!

HLASNO!

ŽLTO!

Pozemský
Motív.

ŽLTÁ
skúša skočí.

Peľové Výpovede,
VELKÝ ZVUK.
malý zvuk.

V susedstve Vši a Kopije,
požehnaj zvieratá bez interpunkcie:
požehnaj štvrtiacu kaňu: V kopcoch
je

ŽLTO!

celkom opačne

ŽLTO!

ŽIVO!

TANCIEVAŤ!

HLASNO!

jej koreň je tiež zároveň prorocťvom

zo zbierky *In the House of the Shaman* (V dome šamana, 1993; London : Reality Street)

Narrative Charm for Ibbotroyd

Cobble & Pebble in the teeth. Fang & Club upon
a wind is the morning Fields Louded Ably Thus.

Snow of Earth bladder waking to a new Ear
when the stir of all Breath would to a Seeing turn,
wondered upon; housed many, unhurt is.

O, many berries, Occupying (& not), a Quarter-Day
heathered with Rawley Land of animal drumming many
gentled adjoining utterances.

Just as water does, between worlds, Giant everyRUE BETHS here
edge the word. Crow trembles in the knot.

Epický amulet pre Ibbotroyd

Štrky & Šutre v zuboch. Tesák & Kyjak fúkal
víchor je ráno Polia Lúky Ozvučené Chvením.

Sneh mechúra Zeme prebúdza sa k novému uchu – Znenie
keď ruch, čo Dych budí, sa tu práve stáča k Zraku
rozjímaný; pojal mnohé, nezranený je.

Ó, mnohé bobule, zabývané (& nie), sviatok, čo štvrtí rok
zavresený Rawleyho Zemami, kde zvieracie bubny víria mnohé
znežnené susedné výpovede.

Tak, ako voda medzi svetmi, Veľké everyRUE BETY v tomto mieste
hraničia slovo. Krá sa trasie v slučke.

zo zbierky *In the House of the Shaman* (V dome šamana, 1993; London : Reality
Street)

Narkotické vlastnosti

POLOŽTE MALÚ SVETLOKRÉMOVÚ MISKU (ZNAČÍ
hojnosť)
na dosku stola pred vami.

Umyte NASLEDOVNÉ OLOVENÉ ZVIERATÁ: pstruh, pes,
tiger, sova, moľa, vlk, mačka, káčer, netopier, ryba,
sviňa, delfín, byvol, včela, škorpión, had,
orol, krab, koza, losos, korytnačka. JE DÔLEŽITÉ,
ABY STE TIETO OLOVENÉ ZVIERATÁ UMÝVALI za ná-cing-ná-spevov,
ná-riekania ná-drhov
neknís
& mieš

stred-nia, súž-nia, plň-nia, sklad-nia,
zvodn
záplav
zvučných zvodení – ten náklad, blesk: vekrádeže.

Postupne osušte olovené zvieratá prenosným sušičom
na vlasy. PO VYSUŠENÍ ZVIERATÁ POLOŽTE JEDNO PO
DRUHOM NA VEĽKÝ ŠTVOREC BIELEJ LÁTKY.
ZO STREDU PRESAKUJE SKRVAVENÁ ŠKVRNA.

NEBÁŇTE VŠAK
ROZPÍNAVÉMU PNU TIU ŠKVRNY A NEURÝCHLUJTE
SUŠENIE ZVIERAT. UISTITE SA, ŽE VŠETKY
SÚ POHODLNE ULOŽENÉ NA PLOCHE BIELEJ
LÁTKY A NEDOTÝKAJÚ SA RASTÚCEHO SKRVAVENÉHO STREDU.

NESMÚ BYŤ NA SEBA NATLAČENÉ.

NA ŠKVRNU BIELEJ LÁTKY POLOŽTE ZAŽNUTÚ
ZÁPALKU. SLEDUJTE, AKO SA ŠKVRNA VZNIETI A
ŠÍRI STÁLE BLIŽŠIE K OKRAJOM BIELEJ LÁTKY.
SLEDUJTE, AKO SA LÁTKA ŠŪVERÍ, PREPADÁVA KU KARMÍNOVÉMU
STREDU.

Potom CEZ OLOVENÉ ZVIERATÁ PREHOĎTE REČ. ZVIAŽTE VŠETKY

TIE ICH, ZNEPOHNITE ZÁVESNOU PEVNOSŤOU ČO
ráta krídlo pod nohami NA BIELOM ŠTVORCI LÁTKY.
každé slovo tejto pevnosti zmažte sýrnou štetkou
(oválnou, smrteľnou, násypovou). na posledné slovo pevnosti
položte rôzne kusy vzduchu, kópie kameňa, tak,
aby sa posledné slová hýbali s/sršť kruhmi pipistrellov
vysedieť k popraskanej pokožke uštipnutého oka.

(& tak KOSTI v tichu pokračujú, často narúšané)
DOHODAMI
ROZPTYLÚJÚ LEBKY DO
KOŠOV, DODATKOV, SIRÔT, MRCÍN.

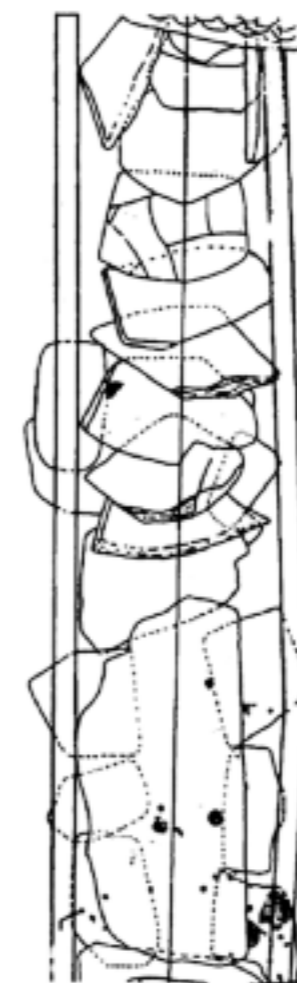
Napokon prehodte povraz cez vodorovne natiahnutú
bambusovú tyč, čo drží farebné diamanty, farebné
zrežané & drobné „sviatočné“ svetielka. Retaz &
svetielka by mali kvapkať na kopy na dlážke
miestnosti.

Tento spoj (s tým, aké veľké je to, čo je pod tým;
nasopdku TRANSPARENTU na dlážke) je bytostný.

Celé toto opakuje to, čo vidno, nie zvuk;
všetok hluk je v náhle tisíckach, v
SCHOPNÝCH SOPRÁN LETU
údoch, v
CITLIVÝCH CIFRÁCH
KDE ZRAK KONČÍ
ROZTIAHNUTÉ
LODE TORZ
RAMENOSMERNE
PRIESTRATIA PREPOČUTÉ
OHRADY, KRUHOVÉ OBJAZDY, KLIETKY.

& aha, miestnosť treba najprv osvetliť
PRÍBUZENSTVOM STEKAJÚCIM Z TVARU, MODREJ
hmoty.

zo zbierky *Palace of Reptiles* (Palác plazov, 2003; Willowdale, On : The Gig)

zo samostatne knižne publikovaného cyklu *All Origins are Lonely* (Všetky pôvody sú osamelé, 2003; London : Veer Books)

(Vybrala a preložila Ivana Hostová.)

Pavlna Fichta Čierna: *Transfokácia po zatičení*, 2018, video, 26 min. Technická spolupráca: Pavel Mikulička. Foto: archív autorky

„Stelesnené šťastie“

Rozhovor s PAVLÍNOU FICHTA ČIERNOU

V minulom čísle Glosolálie ste si mohli prečítať rozhovor s fotografkou Milotou Havránkovou, kde hovorila (nielen) o materstve, svojej tvorbe a o tom, ako sa tieto oblasti prelínajú. Nasledujúci text je upraveným prepisom živého rozhovoru o týchto témach s vizuálnou umelkyňou PAVLÍNOU FICHTA ČIERNOU. Rozhovory s umelkyňami, ktoré sú zároveň matkami, sú súčasťou môjho dlhodobého skúmania súvislostí medzi umeleckou činnosťou a materstvom, ktoré ma ako kunst-historičku a matku zaujímajú.

Ako sa máš a čo máš nové?

Čo sa týka umenia, v auguste som v Kine Úsmev v Košiciach prezentovala časť projektu, ktorý sa zaoberá problematikou trans ľudí, vlastne tým, ako vníma väčšinová spoločnosť túto špecifickú skupinu; väčšinová spoločnosť o tomto probléme nevie takmer nič. Začalo sa ma to dotýkať, a čím viac sa dostávam do hĺbky, tým viac si uvedomujem, aké sú tu až neprekonateľné problémy. Prezentovala som video s Rominou Kollárik, je to výrazná predstaviteľka mnohých pozitívnych vecí, ktoré sa dejú pre trans ľudí na Slovensku. Celý projekt som pracovne nazvala *Transfokácia po zatičení* ako odraz a zdôraznenie paradoxov, ktoré som odkrývala pri svojom skúmaní. Ďalšia časť projektu bude možno zastrešená iným názvom, zatiaľ je to názov jedného videa, ale je za tým už veľa môjho premýšľania. Práve dnes mám stretnutie s ďalším aktérom, ktorý súhlasil s natáčaním. Mám rozpracované aj všeličo iné, ale ja vlastne nie som veľmi produktívna autorka v zmysle počtu vytvorených diel za rok alebo podobne. Za dielo považujem aj to, keď napríklad pripravím prednášku; minulý týždeň som na konferencii *Modely umeleckého vzdelávania* v Košiciach prezentovala príspevok, ktorý bol poňatý ako performatívne vystúpenie. Nepripravila som klasický príspevok na základe nejakého objektívneho výskumu, ale na základe životnej skúsenosti; prezentovala som z istého uhla pohľadu i svoj život, ktorý môže byť aj matricou života iných ľudí. Príspevok predstavoval formu náboru – vyhlásila som otvorenie *Ateliéru empatického pohybu v sociálnom priestore* a uviedla som k tomu isté manifestačné body, ale nie v zmysle napríklad avantgardného manifestu; niektoré moje zabstrahované životné fázy sa v texte pre-

Foto © KIVA

PAVLÍNA FICHTA ČIERNA (1967, Žilina) je významná osobnosť slovenského vizuálneho umenia. V roku 1993 absolvovala štúdium grafiky na VŠVU v Bratislave. Okrem vlastnej tvorby sa angažovala v kultúrnej oblasti a dlhoročne sa venuje pedagogickej činnosti, v súčasnosti pôsobí na Žilinskej univerzite. Získala viacero ocenení a jej diela sú súčasťou významných zbierok doma a v zahraničí. Vždy sa pohybovala v širokej škále výrazových prostriedkov, od široko chápanej grafiky cez interaktívne inštalácie, intervencie do verejného priestoru, videá až po performance a prácu s vlastným telom. Konkrétne médium je pre ňu len východiskom, dôležitý je proces uvažovania nad témou a hľadanie optimálneho spracovania. Tematicky sa jej diela dotýkajú najmä marginalizovaných javov a spoločenských skupín. Často zobrazuje ľudí v zložitých životných situáciách, ako aj výseky vlastného života, pričom spoločným menovateľom by mohlo byť skúmanie fenoménu utrpenia a hľadanie spôsobov, ako sa s ním rôzni ľudia vyrovnávajú.

línali s rétorikou zvyčajného konferenčného príspevku a s úvahami o modeli umeleckého vzdelávania.

Išlo o fiktívny nábor?

Nebol to fiktívny nábor, bolo to performatívne vystúpenie, vyhlásila som otvorenú štruktúru, ak má niekto záujem, môže sa pripojiť.¹ Stáva sa mi totiž, že ma vyhledávajú mladí ľudia, ktorí chcú poznať môj názor, zrejme si nejakým spôsobom vážia mňa a moju prácu. Takže som chcela otvoriť takúto ideovú platformu, zdalo sa mi to zaujímavé. Veci, ktoré vzniknú, nemusia mať merateľnú hodnotu, nemusia mať parametre ako bežne vnímané umelecké dielo; dalo by sa nad tým uvažovať inak, samotná komunikácia má hodnotu a význam. Umelecká práca je rovnako dôležitá ako umelecké pôsobenie, na svete umenia mám najradšej celý ten proces, čo k tomu patrí.

Náš rozhovor má byť o tom, že si umelkyňou aj matkou, a kde sa tieto roly prelínajú. Takže ma zaujíma, koľko máš detí a aké sú. Vek, mená, povaha – čokoľvek, čo chceš alebo môžeš povedať.

Mám dve deti. Narodili sa s dvanásťročným rozdielom, takže hoci majú veľa spoločného, každé dieťa vyrastalo, keď som bola vo výrazne inom životnom období. Boli to rozdielne príbehy, tým, že nevyrastali paralelne. Čo majú spoločné, je, že sú veľmi nadané. Kus môjho prežívania výtvarného umenia ako takého sa pretavil do fungovania s deťmi. Obe som určite ovplyvňovala tým, že som ich viac chválila za akékoľvek umelecké prejavy, ale zároveň som ich nechcela deformovať, chcela som im dať slobodu, aby sa vyvíjali tak, ako chcú. Ale momenty, keď sa deti umelecky prejavili, si dobre pamätám a bolo to pre mňa veľmi zaujímavé, príjemné a radostné. Hovorím teraz o iných leveloch, ako sú tie bežné, keď sa tešíme, že dieťa povie mama alebo nakreslí prvý krúžok. Prvé dieťa vedelo niekedy jedným ťahom vystihnúť zviera, napríklad zajaca, úplne neuveriteľne. Doslova si kreslilo plány do budúcnosti a veľmi rýchlo porozumelo, čo je konceptuálne umenie. Ja som si ich výtvary odkladala, nielen ako fetiše, ale pre ich zaujímavú energiu. Pritom dnes všetky tieto talenty odsúvajú bokom a idú svojimi, úplne inými cestami. Sú však komplexne zasiahnuté svetom umenia. Nejde len o to, či vie niekto kresliť; podľa mňa si škatulkujeme také hlúposti. Som toho názoru, čo je tiež ošúchané vyhlásenie, že kresliť vie každý. Ale ide o vystihnutie charakteru alebo podstaty nejakej veci cez umelecké prostriedky. Môže ísť o zvuk, kresbu, „inštaláciu“, spontánne video. Druhé dieťa malo napríklad obdobia, keď usilovne pretváralo naše bývanie na rôzne bunkre a preliezačky, a my sme to akceptovali, nechávali sme to tak a žili sme s tým. Snažili sme sa nechať ich slobodne sa rozvíjať, kresliť po stenách... Veľa je toho, o čom by sa dalo rozprávať. Som do svojich detí strašne zaľúbená, ak mám povedať, aké sú, tak v prvom rade úžasné. Ja sa o ne opieram.

Je podľa teba materstvo diskurzom, ktorý je treba zverejňovať?

¹ AEPSPatelier(at)gmail.com

V kontexte umenia je to podľa mňa možné, je to samozrejme osobná vec každej ženy, do akej miery o tom chce hovoriť alebo, naopak, oddeliť súkromný život od pracovného. Niektorí, či už žena, alebo muž, môže mať pocit, že by mu to mohlo škodiť alebo ho oslabovať a potrebuje mať tieto veci striktné oddelené. Keď som mala deti malé, museli byť stále so mnou a mne je za tým obdobím ľúto. Je mi za tým smutno, lebo som to zbožňovala. V niečom je to možno „vadné“, ale cítila som v tom spojení dobrú energiu a napriek tomu, že dieťa tam bolo prítomné, dokázala som uvažovať nezávisle. Ale asi som nezodpovedala tvoju otázku.

Ja som smerovala skôr k známemu heslu, že osobné je politické.

Druhá vlna feminizmu.

A že sme zvyknutí súkromie a prácu oddeľovať, a napriek tomu, že feminizmus zohral veľkú rolu s významnými výsledkami, aj tak v bežnej nukleárnej rodine stále prevažuje patriarchálny systém, aspoň tak to vidím vo svojom okolí. A že dieťa (aspoň v prvých rokoch) ovplyvňuje fungovanie ženy veľmi výrazne, oveľa viac ako muž. A teda prirodzene výkon, ktorý žena podá verejne, súvisí s tým výkonom, čo podá v súkromí.

S tým všetkým súhlasím, a treba spomenúť, že naozaj je spoločnosť nastavená tak, že človek je v tejto situácii hendikepovaný – keď sa o niekoho staráš. Podobne, ako keď sa ľudia starajú o svojich nemohúcich starých rodičov, väčšinou sa o tých starých ľudí stará žena, často napríklad aj o manželových rodičov. Býva to samozrejme veľmi rôzne, pretože ženy, ktoré majú deti, majú rôznu kondíciu, rozličné životné cesty. Napríklad ja som bola veľmi šťastná, že som otehotnela. U mňa to nebol plán, u mňa to bolo šťastie. Ale ak si žena s rozbehnutou kariérou v inštitúcii chce naplánovať rodinu a všetko to sklbiť, tak je to veľmi ťažké. Vidím, že spoločnosť sa stáva voči týmto problémom citlivejšia, ale stále sú tu veľké rezervy. Potom ešte, niektoré mladé ženy žijú blízko svojej rodiny, ktorá im pomáha, a niektoré sa pri druhom dieťati, trebárs, dostávajú do úplne iných konštelácií; ťažko to generalizovať. Naozaj to má veľmi ťažké žena (či muž), ktorá je s deťmi sama. Ja som síce nebola sama, ale moji blízki boli pracovne vyťažení. A pri druhom dieťati som mala už prvé dieťa v puberte, takže nastupovali ďalšie problémy. Našťastie, moje deti si veľmi dobre rozumejú.

Chcela by som ešte skočiť do minulosti a rozšíriť náš rozhovor aj o твоjich rodičov, keďže aj v práci sa venuješ témam ako rodinná história, medziľudské vzťahy, vzťahy medzi mikrohistóriou a makrohistóriou. Takže čím boli, respektíve sú tvoji rodičia, ako ťa ovplyvnili, boli to oni, kto ťa nasmerovali na umeleckú dráhu?

Určite áno, podporili ma. Od malička som snívala o tom, že budem zverolekárka alebo sochárka. A chcela som vedieť hrať na husle. To boli moje detské sny.

A naučila si sa na tie husle hrať?

Nie, mama ma išla prihlásiť do ľudovej školy, ale zrazu som chodila na klavír a presviedčali ma, že to je tiež dobré. Dôvody si dobre nepamätám. Musím ale povedať, že s klavírom som tiež strávila nádherné chvíle, len ostal vo mne taký malý háčik, že som chcela tie husle.

Klavír ťa bavil?

Áno, najviac ma na tom celom bavili tie pedagogické osobnosti, keď bola učiteľka zaujímavá osobnosť, a potom, akým spôsobom pristupovali k interpretácii. Jedna vec je, že sa naučíš čítať notičky, aby si to vedela hrať, ale potom ide hlavne o to „medzi“. To medzi tým, ako sa naučíš čítať noty a ako ich interpretuješ. A tiež ma zaujímali silné životné príbehy umelcov. Veľmi ma fascinovala aj hudobná teória – vo vyšších leveloch je veľmi náročná, podobne ako matematika. A postupne nastala situácia, keď ma síce strašne bavilo, ako mi ju vysvetľovali, akoby som sa dostala do špeciálneho vesmíru, ale nevedela som to dobre reprodukovať, cítila som, že ďalej by som to už nezvládala.

Veď hudba s matematikou dosť súvisí, keď si zoberieš Pytagorejcov a hudbu nebeských sfér.

Áno, ale vtedy som nad tým takto neuvažovala. Chodila som „na hudobnú“ v hlbokom socializme, a nik mi o tom takto nerozprával. A nebol to pre mňa jediný koníček, mala som aj iné záujmy, takže som sa hudbe nevenovala až tak do hĺbky.

Tvoji rodičia boli umelecky aktívni?

Ako sa to vezme. Moja mama Mária Sedláková je matematicka, učila matematiku. Pokiaľ viem, tak v detstve rada kreslila, najmä kvety. Celý život vytvárala veľa vecí, napríklad obštrikovala celú rodinu. Svojho času robila aj macramé. Prešla všetkými možnými technikami, a keď si ich vyskúšala, tak s tým prestala. Teraz je obdivuhodná majsterka záhradkárka, ale to už by som ani nenazvala záhradkárčením, ale osobitou záhradnou architektúrou. Má v merku viaceré záhrady a všetko tam plánuje a organizuje a tie miesta sú krásne, veľmi prirodzené. Má sedemdesiatšesť rokov a na svoj vek je neuveriteľne aktívna. Môj otec je architekt Otto Sedlák, zhodou okolností práve minulý týždeň dostal Plečnikovu cenu. Musím podotknúť, že moja rodina nemá väzbu so známymi umelcami Sedlákovcami. Otec celý život spolupracoval s umelcami, má ich rád, obklopuje sa umením. Tým, aká je generácia, má silnejší vzťah k modernizmu, to boli aj jeho kamaráti. Je veľmi súčasný človek, doteraz pracovne činný, má nezávislé názory, veľa číta, dá sa s ním rozprávať o čomkoľvek.

Čiže sa dá povedať, že tvoje domáce prostredie bolo vždy umelecky podnetné.

Áno, ale takto by som to neformulovala. A išla som svojou cestou. Obaja rodičia mali tú výbornú vlastnosť, že svoje deti podporovali v tom, čo chceli. Pre nich bolo dôležité, aby sme sa sami rozhodli, čo chceme robiť. Viem, že by boli oveľa radšej, keby som mala pokojnejšiu prácu. Vzhľadom na moje zdravotné problémy sa o mňa báli, aby som sa príliš nenamáhala, nenaháňala, aby som bola v pohode. A vyšlo to akosi ináč. Otcovi záležalo na tom, aby som mala slobodu v duši. Ani to sa až tak nesplnilo. Naháňam sa, nestíham a nie som až taký slobodný človek ako moji rodičia.

Sú voľnomyšlienkári?

Nie v zmysle hippies, ale skrátka sú vnútorne slobodní ľudia, aj keď možno niekto iný by to hodnotil inak, ale ako to ja vidím, sú aj vzájomne sa dobre doplňujúca dvojica, sú veľmi vyrovnaní ako partneri.

Študovala si na VŠVU grafiku u Vladimíra Popoviča. Počas štúdia sa v 89-tom zmenil režim, ako si spomínaš na tie roky?

U Vladimíra Popoviča som študovala posledné dva roky. Najprv prebehla nežná revolúcia, až potom prišiel Popovič na školu. Predchádzalo tomu ešte iné moje obdobie. V druhom ročníku som otehotnela. Vedúci katedry grafiky bol vtedy Albín Brunovský a zažila som od neho veľký kus ľudskej tolerancie vo veciach, ktoré súviseli s mojím materstvom. Štrngat' na námestie som chodila už s bruškom. Keď som nastúpila k Popovičovi, dieťa bolo väčšie a on bol tiež veľmi tolerantný, mohla som si zvoliť svoj program; po tejto stránke to bolo fajn, nemôžem povedať nič negatívne. Zlé to bolo s ubytovaním. Existovali síce manželské internáty, ale boli v nevyhovujúcom stave. Spomínam si na prvé dielo, ktoré som realizovala so svojím prvým dieťaťom, fotila som ho na chodbách tohto internátu a vznikli zábery so sociálnym podtextom, ktorý vidím teraz ešte viac. Nechala som ho voľne pobehovať a ono zaliezalo za radiátor, za pračku... Vidno, ako je dieťa oblečené, aké je hračkárstvo... Ak sa zároveň pýtaš, ako som vnímala ten čas z hľadiska porevolučných zmien vo vzťahu k postaveniu matiek na škole, nemám zlú skúsenosť, ale druhá vec je, že mnohí pedagógovia narážali na to, že žena skončí s varechou, to bola taká zaužívaná hantírka.

Aj Dorka Sadovská v rozhovore spomínala, že toto na škole veľmi často počúvala.

Mne to možno priamo povedané nebolo, nespomínam si, ale vnímala som, keď sa hovorilo o mnohých študentkách a kolegyniach, bralo sa to ako súčasť životného rytmu, že ony vlastne vypadnú zo sveta umenia, nebudú sa tomu venovať. Na jednej strane tam bola spomínaná tolerancia, ale na druhej strane sa to hneď aj oddeľovalo, bralo sa to inak. Výkon od mužov sa očakával akosi samozrejme iný ako ten od žien.

Už si spomenula, že prvé dieťa sa narodilo, ešte kým si bola na škole, takže (ak chceš o tom hovoriť) zaujíma ma tvoja cesta k materstvu – či si si to od malička tak vysnívala, alebo ako to bolo.

Vždy som chcela mať deti, nikdy som nad tým ani nerozmýšľala; nepatrila som k deťom, ktoré sa hrajú s bábikami a túžia ich baliť do plienočiek. Pri prvom dieťati som otehotnela neplánovane, najprv som bola dosť vystresovaná, ako to zvládnem so školou, ale nakoniec sa to vyriešilo a bola som nesmierne šťastná. A to platí pre obidve deti – druhé dieťa už bolo vytúžené. Vždy som si predstavovala, že budem mať tri deti, „osud“ to zariadil tak, že mám dve a to tretie je zrejme moje umenie, moje duchovné dieťa. Pri obidvoch deťoch som bola šťastná aj počas tehotenstva, bolo to pre mňa stelesnené šťastie.

Ako si spomínaš na obdobie, keď sa narodilo tvoje prvé dieťa, na tú zmenu – prechod od nuly k jednému dieťaťu?

Povedala by som k tomu dve veci. Presne si spomínam na chvíle v nemocnici, je to veľmi silná, jedinečná emócia, uvedomenie si, že toto dieťa je už k tebe permanentne „pripnuté“. Niežby v tom boli nejaké obavy alebo strach, len prosté čas už musíš a chceš deliť. Stalo sa to v mojom živote samozrejmosťou, nespomínam si, že by som sa na toto niekomu sťažovala. U mňa to bolo takto; okrem toho, že som veľmi trpela únavou – nemôžeš dostatočne spať, kojiš, perieš, variš –, tak okrem toho som bola z detí naozaj šťastná. Negatívum je, že si medzi štyrmi stenami, to je silná izolácia, a vtedy bola ešte aj spoločnosť nastavená tak, že ženy s deťmi ani nechodili do spoločnosti. Dnes je samozrejmosťou, že mamičky s deťmi sú tolerované a uprednostňované, že sú vybudované bezbariérové vstupy atď.

Pravdupovediac, nie je to podľa mňa tak. Zrejme je to lepšie než pred 20 – 30 rokmi, ale ja som si napríklad uvedomila, ako sú chodníky strašne zaplnené autami. Keď ideš s kočíkom po chodníku, tak máš problém s tým kočíkom ísť súvisle, lebo každých desať metrov obchádzaš zaparkované auto.

Hm, ale to je problém aj pre vozíčkarov. Tým pádom upadáš do izolácie. Ja som tou izoláciou strašne trpela. Pamätám si, že raz ma na internáte seklo a so sekutým chrbtom som musela zísť sama k doktorke aj s dieťaťom. Takých situácií bolo veľa. Možno bola chyba, že som prvé tri roky života dieťaťa žila na internáte, v zlých podmienkach, ale mala som vtedy pocit, že musím byť trochu hrdinka. Možno som mala školu prerušiť.

Rozhodovala si sa vtedy najlepšie, ako si vedela, s rozumom, ktorý si mala.

Kdesi som čítala, že žiadna matka nie je dobrá. Ale spôsobov, ako byť rodičom, je strašne veľa. Opačným extrémom sebavedomých rodičov môže byť situácia, ak diktujú niečo dieťaťu bez toho, aby mali nejakú sebareflexiu, čo to s tým dieťaťom urobí.

Akým spôsobom ovplyvnili deti tvoju tvorbu? Stali sa niekedy námetom či ak-
térrom nejakého diela?

Myslím si, že určite nejakovo ovplyvnili. Spočiatku som však nemala vôbec žiadne plány realizovať diela v súvislosti s nimi, a keď sa pozriem späť, tak je len zopár diel, ktoré som realizovala s nimi, alebo sú o nich. Na druhej strane, musím povedať, že stále boli pri tom. Napríklad ich občas započuť, že boli pri natáčaní, ako v *Terapii*. Pri prvom dieťati to bola skôr prítomnosť, ktorá je viditeľná v dokumentácii diel, alebo spolupráca či asistencia pri natáčaní, fotografovaní atď. Pri druhom dieťati sa už stáva viac aj ono samo objektom. Napríklad v diele *Jemnoduchý tréning*. Už keď som bola tehotná, realizovala som dielo *Osvietenie*. Alebo, v nadväznosti na iné moje diela, v práci *Brušný tanec* som reflektovala, že našli bábätku malú vrodenu srdcovú chybu. Ťažko som to prežívala, lebo som sa sama narodila so závažnou srdcovou chybou a nevedela som, akú závažnosť môžem očakávať. Bola som veľmi znepokojená. Ďalej sa téma dieťa odráža vo videu *Babské reči alebo Výhľad z kuchyne*. Ide o rozhovor dvoch žien, ktoré sú priateľky a rozprávajú sa aj o veciach, ktoré ovplyvňujú globálne fungovanie sveta, o rôznych ohrozeniach, a to práve vo vzťahu k deťom, ktoré sú v centre ich pozornosti. Potom si spomínam, keď sme realizovali s Matejom Vakulom ako združenie Transitioners dva performatívne eventy pod názvom *Miesta v pre-mene/Indexy metamorfovaných zón*, jeden bol na začiatku diaľničného vstupu do Žiliny a druhý na výstupe, mladšie dieťa bolo účastné. Oh, vymenúvam, ale neviem, či som celkom zodpovedala tvoju otázku.

Myslím, že áno. Niečo podobné hovorili viaceré umelkyne – že ich deti, aj keď nie sú priamo námetom diel, sú v tom celom prítomné ako akýsi spodný prúd, lebo sa stanú natoľko súčasťou teba, že sa to nedá oddeliť. Mení to tvoje vnímanie...

V mojom prípade by som to takto idealizovane nepovedala. Ani nemám dojem, že by sa mi menili životné hodnoty alebo by som bola empatickejšia vďaka tomu, že mám deti. A niekedy vzájomná spolupráca priniesla aj chvíle napätia. Napríklad pri diele *Jemnoduchý tréning* – mala som koncept a plán, predbežne sme sa dohodovali, no trvalo niekoľko týždňov, kým sme k práci prišli, lebo dieťaťu sa jednoducho nechcelo, boli prázdniny, potom krásna jeseň, potom už sa schyľovalo k termínu prezentácie a počasie, čiže svetelné podmienky, už neboli úplne ideálne. A keď konečne došlo k natáčaniu, dieťa trošku vzdorovalo, lebo som už bola nervózna. Aj v samotných odpovediach je miestami zanovitost; mne sa to na výslednom videu nakoniec páčilo. Dieťa uvažuje a skúma, akým spôsobom sa môže pohybovať človek, ktorý má nejaký hendikep. Ako môže prejsť po schodoch, ak má meravé nohy, alebo si pustiť vodu z vodovodného kohútika, ak nemá ruky. Bol to taký detský pohľad. Moje pokyny, otázky tam nepočuť, ale dieťa rozpráva. Išlo o to, že si to fyzicky testuje a zároveň komentuje prekonávanie prekážok z detského pohľadu, ktorý bol ale nakoniec veľmi vážny a svojím spôsobom aj veľmi múdry.

Ovplyvnilo umenie to, akou si matkou? Tvoj špeci-
fický pracovný režim, iná citlivosť, societa, s ktorou
si v kontakte... Jednoducho, ty ako človek, tým, že
si umelkyňa, si iná matka než ľudia, ktorí nie sú umel-
cami?

Zrejme som u svojich detí poukazovala na iné veci, iné veci som oceňovala. Mám svoje vlastné hodnoty, vkus, sklon k redukcii. Cesta, ktorú ukazuješ svojim deťom, je špecifická. Nehovorím, že iní rodičia to nerobia, ale myslím si, že umelci a umelkyne môžu dávať iné tvorivé podnety a podporovať ich vrodenu mentalitu spôsobom, ktorý je osobitý. Tým nechcem podceňovať iné rodičovské prístupy. Mala som nesmierny zážitok, keď som napríklad videla, ako naše deti získavali tvorivú slobodu a náskok pred svojimi rovesníkmi. Staršie dieťa malo taký pozitívne ladený tvorivý náboj, je estét, bolo veľmi zručné, alebo napríklad zaujímavo interpretovalo súčasné umenie, keď sme boli spolu na výstavách. Mladšie dieťa bolo ešte malé a vystupovalo na Pecha Kucha Night medzi dospelákmi, kde zožalo veľký úspech. Samozrejme, s prípravou som mu musela pomôcť – povyberali sme spolu jeho dielka a aktivity, ale to vystúpenie zvládlo perfektne. Len čo sa ocitlo na pódiu a ľudia na to zareagovali, stal sa z neho veľký „šoumen“. Bolo to asi tým, že už za ním bola nejaká cestička tvorivých počinov, a to rozličných – zapájalo sa do rôznych aktivít Stanice Záriečie, ale aj zaujímavým spôsobom kreslilo, vytváralo rôzne kvázi architektonické priestory s mimoriadnymi funkciami, vždy malo neuveriteľné množstvo nápadov. Bol to neustály príval energie a „bojovej krvi“, od spomínaných bunkrov cez vtipné kresbičky až po zvláštne videá a fotografie. A nejakým spôsobom to aj reflektovalo, zamýšľalo sa nad tým, a pritom dnes sa neorientuje na umeleckú dráhu. Mám však pocit, že navždy ostane jednou nohou v niečom, čomu hovoríme umenie.

Každý rodič asi vidí svoje deti trochu zidealizovane, ale musím povedať, že hoci som tvoje mladšie dieťa stretla iba raz a bolo to dávno, to stretnutie na mňa neuveriteľne zapôsobilo. To naozaj nikdy nebolo bežné dieťa.

Pavína Fichta Čierna: *Babské reči alebo Výhľad z kuchyne*, 2006, video, 14 min.
Foto: archív autorky

Áno, a ja si to priznám, som nekritický rodič.

Bola si na štandardnej rodičovskej dovolenke, teda mala si nejaké dlhšie obdobie, keď si bola doma a nepracovala si?

Stále som pracovala, ani som si nemohla dovoliť nepracovať, mám na mysli prácu za peniaze. Pretože som to mala väčšinu času v živote oddelené – aby som mohla riešiť umelecké projekty, potrebovala som si na ne zarobiť, a okrem toho som samozrejme potrebovala financie na život. Každý to má inak, ale u mňa sa tento systém osvedčil viac, než keby som sa pokúšala zarábať si umením, pretože takto som nemusela podliehať žiadnym iným vplyvom. Prísun financií u mňa priamo ovplyvňoval možnosti produkcie, často som veci robila „na kolene“, ale rovnako často som do umeleckých projektov investovala oveľa viac, než aké boli naše domáce pomery. Takže pri deťoch som stále pracovala. Pri prvom dieťati som s ním bola prakticky nepretržite, keď išlo do tuhého, pomohla mi rodina. Pri druhom dieťati som už nebola študentka, trikrát za týždeň som volala platenú výpomoc, pani Milku, na tri hodiny, aby som mohla pracovať sama, a dieťa to malo veľmi rado, rado s ňou chodilo na prechádzky a obaja sme potom spokojne pokračovali vo svojom fungovaní. No skôr mám výčitky svedomia z obdobia, keď už boli deti väčšie a ja som pod tlakom práce neustále hovorila „nemám čas, nemôžem, neskôr“.

Mala si niekedy pocit, že si tie dva svety – práca a rodina – konkurujú? Že sa musíš vzdávať jedného pre druhé?

Nie, nemala alebo som si ho skôr nechcela pripúšťať, ale spätne môžem zhodnotiť, že si tie svety určite konkurujú; lebo je to jednoduchá rovnica – keď máš viac času, tak toho môžeš viac urobiť. Na druhej strane, ak nemáš žiadne limity, niekedy strácaš aj motiváciu, tá energia je proste iná. Snažila som sa byť sebestačná a na výrazné obmedzenie som nechcela myslieť. Možno čo sa týka spoločenských aktivít, súvisiacich s umeleckou komunitou, cítila som sa izolovaná, nemohla som kedykoľvek ísť na nejakú akciu a niekedy sa mi to zdalo veľmi lákavé, chcela som stretnúť nejakých zaujímavých ľudí, tak to mi bolo ľúto. Ale inak nie – ak som chcela niečo zrealizovať, mala som vždy pocit, že aj popri deťoch sa to dá. Naopak, keď okolo mňa pobežovalo dieťa, mne sa to zdalo oveľa silnejšie.

Je fakt, že kvantita času nemusí vždy zodpovedať kvalite.

Pretože ťa to prinúti zariadiť si čas efektívnejšie a plnšie.

Cítila si sa niekedy na umeleckej scéne diskriminovaná?

Predpokladám, že myslíš ako žena a matka. Nespomínam si v tejto chvíli na žiadny konkrétny prípad, ak ide o oblasť umeleckej činnosti. Môžem spomenúť niektoré zo situácií, ktoré sa týkali vycestovania a ktoré som mala ako matka

sťažené. V roku 2002 som vyhrala Cenu Oskára Čepana. Veľmi som sa tešila, bola som práve v Luxemburgu, keď mi to oznámili, pripravovala som dielo pre výstavu v Casino Luxembourg v medzinárodnom kolektíve. Ale o pár mesiacov bolo potrebné riešiť, že termín odchodu na rezidenčný pobyt do USA bol zhruba mesiac pred mojím predpokladaným termínom pôrodu, čo bolo riskantné, a tiež, mohol by sa mi narodiť americký občan, takže sme sa dohodorili, že nastúpim o rok. A keď som mala ročné dieťa, tak tiež to bol problém; organizátori predpokladali, že pôjdem bez dieťaťa, respektíve, že je na mne, ako si to zariadim, ako to zvládnem. Z mojej strany však nebolo možné ísť bez dieťaťa, z viacerých dôvodov, kojila som a najmä som nechcela byť tri mesiace bez neho. Čelila som reakciám rodiny, ktorá z toho nebola nadšená, čo bolo pochopiteľné. Mám dojem, že som ani nemala na výber, napokon tam išiel druhý finalista v poradí. Cítila som sa ochudobnená o tento zážitok. Pár rokov predtým som nešla do Číny, hoci to bola lákavá ponuka, nielen vystavovať, ale i tri týždne cestovať po krajine. Som až nerozumná cestovateľská dobrodružka, no vtedy som mala o seba obavy – nechcela som vycestovať kvôli staršiemu dieťaťu, lebo vtedajšia spoločensko-politická situácia v Číne bola málo transparentná.

Ako sa s materstvom zmenil tvoj názor na spoločenské postavenie žien?

Zmenil sa dosť. Keď zmeníš pozíciu, tak začneš úplne ináč chápať všetky súvisiace problémy, to je úplne prirodzené. Týmto prejde každá matka. Žiješ v nejakej konkrétnej spoločnosti, v konkrétnych vzťahoch a v našom prostredí to ideálne nie je.

Ja som začala byť samozrejme empatickejšia hlavne voči iným matkám. Čo sa týka napríklad dieťaťa revúceho v autobuse alebo tak. Lebo teraz vidím, že napríklad žena s kočíkom a s nákupom nastupuje do autobusu, a ak jej aj niekto pomôže, tak ten šofér určite nepočká, kým si sadne, ale hneď sa rozbehne a ona bežne padne.

Ja by som to povedala až tak tvrdo, že z matky sa občas stáva hendikepovaný človek a ešte si druhým na ťarchu. Presne takéto veci som v MHD a verejných priestoroch zažívala. Pamätám si, ako som v autobuse postojacky zúfalo držala dieťa, cestovnú tašku a skladací kočík, študenti sa hrali na „vlnu“ a hádzali sa po mne a všetkým okolo to bolo jedno a ja som bola v panike, lebo som sa bála, že už neudržím dieťa na rukách a seba na nohách. Bol taký hukot, že nemalo zmysel ani zakričať. A hoci vnímavosť voči iným ľuďom som vždy mala, až keď si tým prechádzaš sama, si viac uvedomíš všetky tie deravé miesta. Všetky tie situácie, kde sa prevažuje tlak na ženu, trvalo zažitý vzorec, podľa ktorých dieťa plače, lebo mama robí niečo nesprávne.

Myslíš si, že ženy sú viac disponované na rodičovstvo než muži?

To je veľmi citlivá otázka, na ktorú je najkorektnejšia odpoveď, že je to individuálne. Spoznala som mužov, ktorí sú naozaj výbornými rodičmi s veľkou dávkou

Kolaboratívny tím umelcov Transitioners: Pavlína Fichta Čierna, Matej Vakula: Miesta v premene / Indexy metamorfovaných zón, 2013, happening, miesta: Strážov, Víšňové. Foto: Natália Zajačiková

trpezlivosti voči deťom, ktorá presahuje aj moje chápanie, a naopak ženy, ktoré sú veľmi prchké a sekajú to... Ja by som to negenerali-zovala. Možno vo všeobecnosti platí, že ženy sú v priemere citlivejšie, empatickejšie, majú väčší zmysel pre detail a trpezlivosť, ale nie na každú to platí a niekedy sa stane takou oázou pokoja pre dieťa práve otec. Mne sa zmenila optika a celé to delenie na mužov a ženy sa mi zdá ako problém. To je samostatná kapitola, to neustále hľadanie hranice medzi tým a oným; všetko je to o prisudzovaných rolách. Na tieto otázky nám do istej miery odpovedá teória feminizmu, ale pristupuje k tomu samozrejme aj vlastná inteligencia a skúsenosť.

A čo ty a feminizmus? Sleduješ aktuálnu feministickú teóriu?

Snažím sa sledovať, samozrejme, zaradila som feminizmus a queer problematiku aj do svojich prednášok; mám snahu informovať študentky a študentov o veciach, ktoré sú mimo ich zorného poľa, nielen preto, že učím momentálne v prostredí, ktoré sa na umenie či v tomto zmysle angažované témy primárne neorientuje. Pripadám si ako osvetárka. V extrémnych prípadoch mám totiž študentské reakcie typu „tie ženy mali všetky možnosti, ale boli hlúpe a lenivé“. Ale pokojne si to vysvetľujeme, aby pochopili pozitíva, ktoré feminizmus priniesol, a najmä, aby rozlíšili jeho kľúčové otázky, ktoré

rezonujú v spoločnosti a v politickom dianí. Ešte k tvojej otázke. Feminizmus je v mojich dielach prepojený so sociológiou, moje diela sú občas ako sociologické sondy, ktoré sa zameriavajú aj na ženy. Feministická teória mi poskytla rôzne podnety. Vieme tak, že o tele možno uvažovať aj inak, vo videu *Moje nanostroje alebo tajné pravidlá o povahe súkromných úvah* som zmiesila romantizujúcu ideu ženského tela ako planéty a zároveň tela-kyborga. V týchto témach vidím pre seba veľký potenciál. V posledných rokoch som pociťovala, že ma ľudia majú zaškatulkovanú, ale ja sa zamýšľam naozaj nad všetkým, len toho nie je veľa vidno.

Ako sa zmenil po narodení detí tvoj pohľad na seba?

Akceptovala som, že sa mi zmenilo telo, že je to akási daň za to, že máš deti. V niečom aj pozitívna. Mať deti bolo pre mňa veľmi radostné, takže som to pri-

jala. No možno sa pýtaš inak. Stal sa zo mňa človek závislý, s mnohými novými strachmi, a zároveň som objavila, aká viem byť bojovná a prečo je puto k vlastnému dieťaťu také silné, až sebaobetujúce.

Ako sa po deťoch zmenil geografický priestor, v ktorom sa pohybuješ?

Tu sa vraciame k téme izolovanosti; na jednej strane som tým do istej miery trpela, ale na druhej strane ma zúžené hranice priviedli k tomu, že som si začala všímať iné veci, iných ľudí, iné detaily v spôsobe ich prežívania, a to ma priviedlo na iné témy. Začala som si všímať odvrátenú stránku života, začala som rozmýšľať o tom, aké rôzne formy izolácie existujú, ako tým niektorí ľudia trpia, alebo iní zase netrpia, vnímajú to ako bežnú súčasť života a ani nad tým nerozmýšľajú.

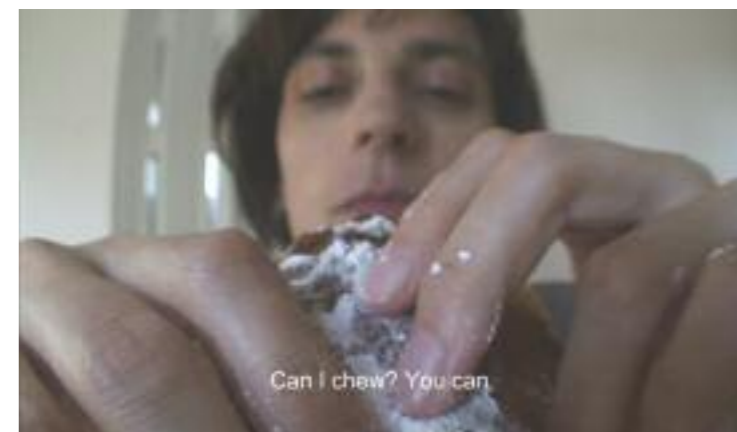
Čiže z toho obmedzenia vyklíčilo niečo podnetné pre tvoju tvorbu?

„Vyklíčilo niečo podnetné“ – neviem, či sú to tie správne slová, no neostáva mi iné, než súhlasiť. Ide o to, že som tú situáciu nevnímala ako radosť, ale skôr som sa s tým musela zmierovať.

A to bolo pri obidvoch deťoch?

Áno, ale vlastne aj teraz, keď mám deti veľké, cítim sa sama, i tým, že som mimo centra, pracujem v neumeleckom prostredí atď. Možno som ja neschopná, možno to tak nemuselo byť. Možno sa to zmení. Tiež, v Žiline sa vďaka „staničiarom“ za posledné roky toho veľa pomenilo. V živote človeka je veľa faktorov, ide o to, v akom prostredí žije, v akých vzťahoch...

Čo ťa tvoje deti naučili?

Can I chew? You can.

That's the concept, to have all of them there.

Pavlína Fichta Čierna: Terapia, 2010, video, 8.45 min, majetok SNG Bratislava

ALEXANDRA TAMÁSOVÁ (1985) je absolventka Katedry dejín a teórie umenia na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave (2009), kde absolvovala aj doktorské štúdium (dizertačná práca s názvom *Existenciálne hranice tela*, 2012). Momentálne pracuje v SNG ako kurátorka Zbierok moderného a súčasného umenia. Zaoberá sa súčasným umením a fenomenom outsider art.

Neviem, povedala by som to tak, že ma obohatili. V interakcii s deťmi človek nájde novú citlivosť, zdokonaľujú sa ti určité snímače. Som za to veľmi vďačná a veľmi ich ľúbim. Chcela by som byť pre ne dobrou oporou, keby bolo v mojich silách, urobila by som pre ne všetko na svete.

Aj možnosť opory zo strany matky má svoje limity. V istom veku už za teba mama nemôže robiť všetko. Keď máš rok, mama za teba urobí všetko, ale keď máš 15, 20, 30 rokov, je super, ak mamu máš, že jej môžeš zavolať a ona ťa podporí a podrží, ale odžiť si to musíš sám.

Áno, toto sa postupne obracia, moji rodičia sú pomaly osemdesiatnici a uvedomujem si, že sa mám o nich starať, dávať na nich pozor, pomáhať im. Aj keď práve moji rodičia to príliš nechcú, nestoja o to, vystačia si sami. Ja ich však stále potrebujem, práve tým spôsobom, ako si vyjadřila – len nech tam sú, navždy.

Čo sa týka podpory detí, myslím, že pre dieťa znamená strašne veľa, aj keď nič konkrétne nerobíš, len tam proste si; ony sa opierajú o to, že existuješ.

Tak ja dúfam, že to moje deti budú takto vnímať.

Čerešnička na torte na záver. Aké sú podľa teba temné stránky materstva?

Hlboko ukotvená istota, že som nedostatočná ako matka. Ale to nič nemení na tom, že som materstvo vždy pociťovala ako obrovské dobrodružné more a som vďačná, že v ňom môžem plávať. Deti ma vždy vedeli prekvapiť, svojimi meniacimi sa nárokmi presmerovať moje myšlienky, neustále akoby som otvárala ďalšie dvere – doposiaľ. Obdivujem, ako nestoja na mieste, stále sa hýbu, majú veľké nároky i na seba, stále sa do niečoho púšťajú, idú si za svojimi predstavami. Niekedy ma to hnevá, lebo v súvislosti s tým sú kladené nároky aj na mňa a tempo je akosi rýchle, ale som na ne veľmi hrdá.

(Zhovárala sa Alexandra Tamášová.)

D V E N A J E D N U

FRENKEL, Françoise. 2018. *Kníhkupkyňa z Berlína*. Bratislava : Inaque. Preložila Mária Michalková.

LENKA SABOVÁ

Príbeh nielen pre knihomoľky

Frenkel je autorkou aj hlavnou protagonistkou príbehu, ktorý opisuje berlínskych obyvateľov a obyvateľky, ako aj postupné zmeny v kolobe ich životov v dôsledku rasových opatrení, pričom pozoruje vzostup nacizmu: „*Vidím zrod toho obludného a stále rastúceho ľudského mraveniska, ktoré sa rýchlo šíri v celej krajine so zlovestným kovovým rinčaním, mraveniska s nevypočítateľným potenciálom kolektívnej sily*“ (s. 36). Dielo je jej skutočným bojom s úradmi a byrokraciou a pokusom o útek pred hrozbou tohto smrtiaceho mraveniska, ako to sama nazýva.

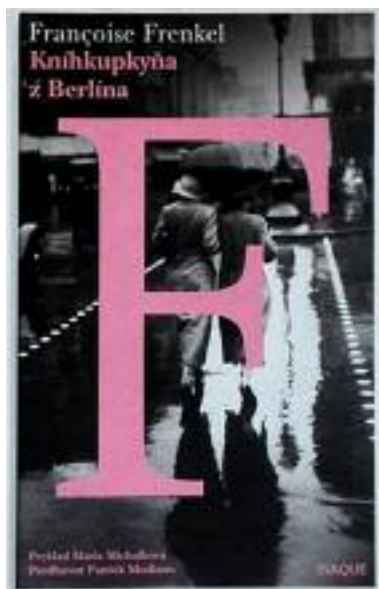
Autorka konfrontuje absurditu a krutosť reality proti židovským zákonov a udalostí, ktoré v konečnom dôsledku viedli k druhej svetovej vojne, s dobrotou ľudí, ktorí sa jej všemožne snažili pomáhať aj napriek rizikám, ktoré to so sebou prinášalo. Aj svoje dielo venovala ľuďom dobrej vôle, čím sa snažila sústrediť na svetlé stránky vojny a na to, že ľudia zostali ľuďmi aj napriek zverstvám vojny. Nepotrebuje pátos, aby sme cítili ľútosť voči židovskému obyvateľ-

JANA ŠULKOVÁ

Memoáre – svedectvo o hrdinkách druhej svetovej vojny

Osud tejto knihy je viac ako zaujímavý. Jej exemplár s originálnym názvom *Nemať kde skloniť hlavu* – prvé vydanie pre ženevské vydavateľstvo Jeheber v septembri 1945 vo Švajčiarsku – sa našiel prakticky náhodou. Výtlačok sa rýchlo rozšíril a viacerí uznali, že je potrebné túto knihu opäť vydať. Francúzsky spisovateľ a nositeľ Nobelovej ceny za literatúru Patrick Modiano, ktorému jej obsah dozaista imponoval, k nej napísal predslov. V ňom čitateľovi a čitateľke objasňuje isté skutočnosti o Françoise Frenkel, avšak tá je viac záhadou ako vhodným objektom pátrania. Je potrebné hneď na začiatku uviesť, že ide o autorkine memoáre z obdobia pred druhou svetovou vojnou, ale najmä počas nej. Ako pokračoval jej život po vojne, je záhadou. Doslov a dokumenty v knihe poukazujú na isté skutočnosti, na jej pôsobiská v povojnových rokoch, no ide o veľmi málo informácií, pričom už aj toto množstvo možno považovať za úspech. Avšak slovami Modiana: „*Jedinečnosť tejto knihy tkvie v tom, že autorku nie je možné presne identifikovať*“ (s. 8). Autor predhovoru v ňom, okrem iného, dotvára príbeh nielen o živote autorky a jej manžela, ale aj ich kníhkupectva a najmä jeho vplyvu na viacerých významných ľudí, napríklad aj na Nabokovovu tvorbu písanú v ruštine. V predhovore teda cítiť, že je Modiano spisovateľ, neuchyľuje sa len k vecne podaným faktom, ale svojím textom nás, naopak, väčšmi navnadí na príbeh.

Françoise Frenkel, ktorej celé civilné meno znie Frymeta Idesa Frenkel, sa narodila v Poľsku a štúdiá ju zaviali do Francúzska. Netajila sa láskou k literatúre, a preto keď si mala zvoliť povolanie, rozhodla sa stať kníhkupkyňou a svoj obchod založený začiatkom dvadsiatych rokov situovala do Berlína, kde francúzska literatúra v tom čase prakticky nejstvovala, pričom – na jej prekvapenie – ju poľské kníhkupectvá ponúkali. Françoise všetko prežívala s knihami, akoby cítila za ne. Vzhľadom na jej život úzko spätý s literatúrou nie je vôbec prekvapivé, že inklinovala aj k písaniu. Prečo sa ale rozhodla napísať svoje memoáre a prečo svet viac nezočil inú knihu s jej menom na obálke? Už v predslove knihy, napísanej na brehu Vierwaldstattskeho jazera, autorka odhaľuje svoju motiváciu napísať *Kníhkupkyňa z Berlína*: „*Povinnosťou tých, ktorí prežili, je podať svedectvo, aby sa nezabudlo na mŕtvych*

stvu, jej štýl je vecný a zahŕňa jej spomienky a zážitky z vojnového obdobia a hlavne peripetie s nemeckými úradmi, ktoré boli proti tomu, aby židovka vlastnila kníhkupectvo.

Pre každého, kto miluje knihy, je kníhkupkyňa zdrojom obdivu. Napriek všetkým skutočnostiam, ktoré boli proti nej, sa rozhodla otvoriť si kníhkupectvo v Berlíne. Až taká odvážna vie byť láska ku knihám, ak svoje povolanie vidíte ako poslanie. Príbeh nám ponúka akýsi náhľad do „knihomoľskej“ psychológie a vysvetľuje, akými prekážkami musí kníhkupec či kníhkupkyňa prejsť, ak chce ponúkať francúzsku klasiku v predvojnovom Nemecku. Hnaná svojou vytrvalosťou, stoj čo stoj chcela zaplniť prázdne miesto na trhu a udržať si klientelu čitateľov a čitateľiek. S tou istou húžev-

a aby temná oddanosť nezostala nepoznaná. Nech tieto stránky inšpirujú k pietnemu zamysleniu nad tými, ktorí navždy zmlkli, vyčerpaní cestou alebo zavraždení.“ (s. 13). Hoci je kniha svedectvom o barbarstvách druhej svetovej vojny, väčšmi je poukazaním na to, že ľudia bojovali zo všetkých síl, a to najmä tí mimo frontu.

Frenkelovej kníhkupectvo si veľmi rýchlo získalo svoju klientelu, ktorá stále rástla. V jeho priestoroch hostila veľa známych a významných ľudí, autorov, diplomatov, intelektuálov a vzdelancov, až sa Dom knihy stal miestom, kde sa stretali rôzni ľudia, mondénne publikum – kníhkupectvo sa stalo centrom umeleckého života: „S úžasom som konštatovala, ako veľmi Nemcov zaujíma francúzsky jazyk a ako dôkladne niektorí poznajú majstrovské diela francúzskej literatúry“ (s. 20). Už úvodné strany pôsobia veľmi pútavo. Autorka svoje memoáre, vzťahujúce sa najmä na predvojnové a vojnové roky, napísala príťažlivým, veľmi čitateľným jazykom, pričom aj trpké veci dokázala podať prívetivým spôsobom. Text štylizovaný ako Frenkelovej spomínanie na – v tom čase nedávno – prežitú udalosť sa skladá z drobných epizód, ako aj z opisu osôb, ktoré vstúpili do jej života. O každej z nich píše, ani čo by bola v tom momente najdôležitejšou v jej živote; a často to tak veru aj bolo. Iste, o vojne už toho bolo popísaného veľa, veď aj mnohí slovenskí autori stvárňovali túto tému či už reportážnym spôsobom, často formou dokumentárnych próz či svedectiev, alebo neskôr aj s prítomnou psychologickou kresbou (z mnohých spomeňme napríklad Jána Bodeneka, Petra Jilemnického, Vladimíra Mináča, či Helu Volanskú), tak prečo sa k tejto téme vracáť a čítať ďalšie dielo akejsi Polky, o ktorej dokopy ani nič nevieme?! Jednak je potrebné pripomínať si tieto neblahé časy – o to viac, že ide o memoáre ženy, ktorá všetko, čo opisuje, zažila na vlastnej koži, hoci je tomu miestami ťažko uveriť –, jednak je zaujímavé čítať a dozvedieť sa, že ľudia sa nevzdávali ani počas vojny a riskovali svoje životy. A nezabudnime si pripomenúť, že kniha je silnou zbraňou.

Svoje o tom vedeli aj mocní. Uvedomujúc si, ako tlač a knihy mohli ovplyvniť ľudí – moc potlačeného papiera pôsobila v ich očiach priam kúzelné –, zakazovali a habali, neskôr pálili mnoho kníh a novín, čo ovplyvnilo aj Frenkelovej podnikanie: „Niekedy sa objavila polícia. Pod zámienkou, že nejaký autor sa ocitol na indexe, všetko kontrolovali a zabavovali tituly“ (s. 23). Ale nie sú to len úskalnia podnikania ovplyvneného zhoršujúcou sa situáciou v krajine, čo autorka ponúka čitateľovi a čitateľke. Opisuje aj svoje prvé skúsenosti s gestapom, podáva smutné svedectvo o tom, aký význam má pre ľudí ich viera, ich náboženstvo. Autorka píše len o tom, čoho bola súčasťou, avšak nájdeme tu aj informácie, ktoré sa vtedy šírili medzi ľuďmi väčšinou ústnym po-

natosťou sa snažila ujsť do Švajčiarska, keď už bola situácia príliš vyhrotená. Jeden pokus nestačil, v krajine videla jedínú možnosť záchranu.

Jej život, až na tento príbeh, ktorý bol zverejnený, až keď už bola v bezpečí, je zahalený rúskom tajomstva. Nevie, čo sa s ňou dialo po tom, čo jej vyšla kniha v ženevskom vydavateľstve – toto anonymné svedectvo robí celý príbeh ešte zaujímavejším. Faktografické údaje na konci knihy aspoň čiastočne odhaľujú jej život, ale sú len fragmentmi toho, čo sa dialo po vydaní diela. Pôvodne vyšlo pod názvom *Nemať kde skloniť hlavu* a neskôr bolo iba náhodne objavené na blšom trhu, aby sa dočkalo nového vydania.

Príbeh berlínskej kníhkupkyne dokazuje, kam až je milovník kníh ochotný zájsť, aby svoju záľubu sprostredkoval iným. Ohroziť svoj život, riskovať finančné problémy, začať v cudzom meste. Odvaha Frenkel sa po toľkých rokoch vyplatila, jej príbeh si prečítajú mnohí a nezapadne prachom. Nie všetka sláva by mala ísť spisovateľom a spisovateľkám, istý diel si zaslúžia práve tí iniciatívni ľudia, ktorí sa obšmietajú medzi policami, aby nám ponúkli to najlepšie, čo od literatúry očakávame.

Pridanou hodnotou celého diela je krásna obálka a uhla-

daním a ktoré dotvárajú jednotlivé epizódy: „Cítila som, že ak by bolo treba, bránila by som každý zväzok zo všetkých síl, aj vlastným životom, a nielen preto, že ma k môjmu kníhkupectvu viazalo silné puto, ale najmä pre strašné znechutenie z existencie ľudstva, z nekonečnej clivoty po smrti“ (s. 30).

Frenkel by mohla byť nielen spisovateľkou, ale pokojne aj novinárkou. Svojím štýlom typu „podrezaný jazyk“ reflektuje dianie ostro aj citlivo, jej slová sú jednak trefné, jednak ich dokáže vyskladať takým umeleckým spôsobom, za ktorý by sa nemusel hanbiť ani skúsený spisovateľ. Françoise dokázala zachytiť pocity ľudí neveriacich, že bude znovu vojna, brániacich sa tejto myšlienke silou-mocou, no pritom bažiacich po hocakej novej informácii, pričom ich správanie, pôsobiacie často beznádejne, bolo nasiaknuté strachom – títo ľudia sa veľmi báli toho, že bude opäť vojna a autorka to napísala tak, že čitateľ/ka ten strach precíti spolu s nimi každým prečítaným slovom: „Francúzsky ľud, celkom posadnutý túžbou po mieri, dúfal“ (s. 38). V texte nechýba ani kritika ľudstva ako takého, ba dokonca seba samej, bez servítky a so znechutením sa zamýšľa – a recipient/ka spolu s ňou – nad tým, čo sú to ľudia za tvory, keď ich ovplyvní jeden hlas natoľko, že na ulici ignorujú svoju matku, lebo je židovka. Na druhej strane, často velebí Francúzov a ich galantnosť a dobrosrdečnosť – koniec koncov, niet divu, má na to predsa svoje dôvody. Hoci text môže pôsobiť ťažko, nie je takým. Je síce napísaný emotívne, no nepoloží vás, práve naopak, podmaní si vás natoľko, že sa budú stránky otáčať samy. Kde-tu je osviežený humorom, s akým Françoise nazerá na už prežitú, ako aj humorom, ktorí niektorí nestrácali ani počas ťažkých časov. V knihe tieto pasáže pôsobia priam oslobodzujúco od toľkého hnevu, smútku a beznádeje: „Zažila som úzky kontakt s francúzskym ľudom, ktorý si napriek pohrome zachoval veselosť a rovnováhu“ (s. 56).

Napriek faktu, že ide o Frenkelovej memoáre, ktoré by sa mali primárne sústrediť na jej vnútorné prežívanie udalostí, neopomína ani ostatných. Nielenže je dobrou pozorovateľkou, ale dokáže poukázať i na to, akými zraniteľnými sa ľudia stávajú v časoch ohrozenia, aký to má vplyv na ich psychiku, hoci sú na mieste, kde je relatívne pokoj a oni môžu utrácať svoje majetky v kasínach. Vo svojich opisoch sa nesústreďuje len na jeden článok ľudu, ale snaží sa ich zachytávať všetky. Jemne, no miestami i uštipačne podávané svedectvá o najväčších hrôzach dopĺňa poeticky ladenými výjavmi zo života a prírody. Keď som túto knihu vzala do rúk, čakala som vecnejšie spracovanie dokumentárneho typu, no kniha je beletrizovaná a vyznačuje sa viacerými estetickými kvalitami.

Protivníkom prejavov barbarstva je v diele ukážka ľudskosti, ktorú si mnohí zachovávali napriek panujúcej situácii. Už od začiatku

dený grafický dizajn, ako je to už pri vydavateľstve Inaque zvykom. Ružová obálka však zostáva úlohou irónie, keďže život autorky neprípomínal ružovú ani omylom. Napriek smútku, ktorý by mohol tento príbeh evokovať, stojí za to prečítať si ho a nechať si pri srdci hriať pocit uspokojenia, že dobro predsa len niekde jestvuje a pri všetkých knihomoloch a knihomolkách stojí akýsi anjel strážny.

LENKA SABOVÁ (1991) vyštudovala anglofónne literatúry vo Viedni. Pôsobí v Literárnom klube Generácia a denne sa venuje literatúre a angličtine, či už pracovne, alebo vo voľnom čase. Publikovala poviedky v časopisoch *Romboid*, *Sinečník*, *Sféra nezávislého priestoru* a v klubovom zborníku *Re:Generácia 2016*. Momentálne sa pripravuje na doktorandské štúdium a učí na bratislavskom bilingválnom gymnáziu.

JANA ŠULKOVÁ (1992) študuje editorstvo na FF UKF v Nitre, pracuje ako jazyková redaktorka a je autorkou niekoľkých kníh pre mládež. Založila online literárny magazín o knihách www.vinlit.sk, ktorý vedie ako šéfredaktorka. Publikovala napr. v *Knížnej revue*.

môžeme pozorovať, aké mala Françoise – až priveľmi často – šťastie pri svojom skrývaní sa, ako aj útekoch či pokusoch o ne, ako vždy dostala potrebné doklady, niekto ju ukryl, pomohol s tým či oným. Tieto pasáže, keďže ich kvantita priamo úmerne rastie s počtom pribúdajúcich strán, vrcholiace vydareným útekom do Švajčiarska, môžu pôsobiť vykonštruovane. Už od momentu, keď sa autorka pripravuje na útek do Švajčiarska, má čitateľ/ka pocit, akoby čítal/a dobrodružný román a od úzkosti si až obhrýza nechty. Moja myseľ mala veľmi často problém akceptovať, že by to všetko mohla byť pravda.

Hoci sú tieto memoáre plné ľudského „svinstva“ a beznádeje, nájdeme v nich aj pasáže poukazujúce na to, že skutoční hrdinovia a skutočné hrdinky boli často tí a tie mimo frontu, čo nezištne pomáhali všade, kde mohli, pričom mnoho z nich bolo práve ženského rodu. Zaujímavou časťou je i doslov a priložené dokumenty poukazujúce na autorkin život po vojne, na miesta, ktoré obývala. Veľkou záhadou – a zároveň zaujímavosťou – je aj to, že Frenkel v knihe ani raz nespomína svojho manžela. Celkovo dielo hodnotím ako veľmi kvalitné a navyše v skvelom preklade Márie Michalkovej; je to ďalšie prínosné svedectvo doby, ktorá sa už, verím, nebude opakovať. A hoci sa aktuálne na knižnom trhu akoby vrece roztrhlo s dielami týkajúcimi sa druhej svetovej vojny, táto kniha medzi nimi jasne vyniká: „*Celkom blízko predom mnou ostnatý drôt a tam, tragicky blízko, v trblietaní svetiel, Ženeva, spása. Zmocnila sa ma moja detská lútosť: nemám krídla*“ (s. 132).

ETELA FARKAŠOVÁ

Básne

siete

v pamäti siete vzťahov, do ktorých som oddávna vstupovala, splietala ich do ďalších, naoko možno bezvýznamných podsietí (ešte vždy ich každodenne nanovo a s vervou preplietam), pripúšťam: občas nešikovne, priveľmi skúpo na city, inokedy, naopak, brodiac sa ich záplavou... imaginárne siete, v ktorých by sa zachytil takmer celý môj čas so všetkým podstatným: s tým, čo sa už stalo, alebo by sa niekedy ešte mohlo/malo stať... tieto moje siete, nostalgiou spevňované, clivé...

svet, do tla zneistený

hovoríš, že ťa obrastá neistota, preniká do teba zo dňa na deň hlbšie, že bolestivo tebou kmáše, na každom kroku ti podráža nohy... a nemusíš už nič vravieť, obe vieme: je to neistota, ktorá dnes prignavila celý svet už aj tak prevrtný nie iba gulkami, ale aj palbou sfaľovaných právd a faktov vyrobených na objednávky tých najmocnejších...

po chvíli predsa ešte dodáš, hlas máš pritom presiaknutý smútkom: a do tla zneistený... akoby už ani nehľadal možnosti obrany...

z rodinných úsloví

kedysi dávno, pri návštevách u starej mamy, tej, ktorú sme volali Drobka, počúvala som vetu, že najvyšším umením je naučiť sa napriek všetkému, čo život prinesie, radosti z každého nového rána, veru väčším ako namaľovať krásny obraz... azda tým narážala na mladšieho brata Adama, ktorý zanechal po sebe desiatky obrazov, rodičia ho poslali študovať

na akadémiu do Pešti, ako vraveli, taký talent nemožno zahodiť, sestra, čo aj nemenej nadaná, si musela vystačiť s domácimi kresbičkami a s krásnymi háčkovanými dečkami, vzory si pre ne sama vymýšľala, napokon, boli súčasťou jej vena...

kedysi dávno som počúvala od otca, najčastejšie po večeroch, keď sme sa zišli za prestretým stolom, že najväčšou radosťou je rozdávať, oveľa väčšou ako brať, dlho som nechápala jeho vetu, v duchu som sa proti nej búrila, najmä ak sa blížili Vianoce a ja som zneistela v radosť z očakávania darčiek, namrzená na neposlušnú fantáziu, nútila ma myslieť na ne s nástojčivosťou, takmer útrpnou...

zdá sa, že rodinným úsloviam je koniec: archaizmy, nehodné pamäti... len pre seba si občas zamrmlm, že najťažšou domácou úlohou, ktorú som kedy dostala, je starnutie učiace sa nestrácať radosť z každého rána ohlasujúceho sa zatiaľ nepoznanou, novou bolesťou... a potom s myšlienkou na otca dodávam, ani radosť z toho, čo možno rozdať, kým sa ešte čo len trochu dá...

aj písaním týchto riadkov

kým som však najviac, najviac, ako je len možné niekým byť...

otázka, ktorej z času na čas neuniknem, ani nechcem unikať, mohla by som sa napríklad opýtať, čo z mojich včerajších podôb prežíva vo mne/so mnou dnes...

som azda šťastí ešte tou, ktorou som bola kedysi a ktorá sa menila/mení ustavične, hoci nie v podstatnom, alebo tak trochu už tou, ktorou budem zajtra a potom ďalšie mesiace a roky... legitímna by bola aj otázka, či som sebou medzi mnohými inými, alebo inou medzi sebou a sebou, možno tou, ktorú žijem a zároveň píšem... alebo ešte inak: či žijem tú, ktorou sa stávam, dajme tomu, aj písaním týchto riadkov...

ne/identita

pohľad do očí v popraskanom zrkadle ako každé ráno... pohľad zámerne z odstupu, ani vrásky si už nepočíta, nepremeriava plytkosť svojho poloúsmevu... kedyže si bola najviac sebou,

pýta sa s netajenou lútosťou starnúcej tváre, v ktorom čase, pri ktorej udalosti a v ktorom vzťahu, alebo možno vtedy, keď iba sama, pred inými naskrz uzavretá...? tvár, ktorú pozná/nepozná, myšlienky, pocity, čo roky vytrvalo maskuje, a opäť len poloúsmevom, priznáva: tak trochu skriveným... zdvíha ruku akoby v obrannom geste, vystiera ju k sebe/nesebe, váhavo kráča ku dverám, odchádza, ešte presne nevie kam, ani celkom svoja, ani celkom nesvoja

v rannej záhrade

(Kvetke F.)

zhlboka vdychujem hudbu rannej záhrady, do pamäti sústredene vkladám ozveny akordov, ktoré majú silu rozsvetliť mi deň

o láske

(Vladovi)

neskoroletné, mierne ospanlivé popoludnie: ako zvyčajne v tomto čase sedíme na záhradnej terase, chránení tieňom našej starej rozložitej hrušky rozprávame sa o úplne všedných veciach... uprostred vety si pýtaš do kávy ešte trochu cukru a ja s lyžičkou v ruke si len tak mimochodom pomyslím, že niekedy už ani nerozlišujem, kde sa začínaš ty a kde sa končím ja...

dost' bolo

takmer s istotou viem, že sa mi opäť prisní neskorá jeseň tvojho života a opäť s tebou prekráčam sychravými rokmi, keď si choroby hľadali jeden útulok za druhým v tvojom už aj tak zbadačenom tele, trpezlivá ako málokto, si len privierala oči, ešte sa dá, dá sa to ešte... až raz večer, po veľmi ťažkej kóme, zaševalila si suchými perami, dost' bolo všetkého, naozaj už bolo dost'... kým som ti podávala čaj po lyžičkách, z pamäti sa vynárala spomienka na dávne nedeľné popoludnia... v jedálni nášho starého domu som prehrávala skladbičky z *Knížočky pre Annu Magdalénu Bachovú*, viac-menej náhodne som vybrala časť

známej kantáty *Ich habe genug* a ty, sediaca pri mne, veľkoryso prehliadajúca chyby nemotorných prstov, zamietavo si potriasla hlavou: krásne, ale predčasné... skús vybrať radšej niečo iné...
neveľmi som chápala zmysel tvojich slov, nespomínam si ani, ktorá bola tá iná skladbička, čo som ti potom zahrála,
no takmer s istotou viem, že sa mi opäť prisní neskorá jeseň tvojho života a ja opäť s tebou prekráčam sychravými rokmi, zachytím z tvojich úst sotva počuteľné a mne vtedy ešte nepochopiteľné slová: dosť bolo všetkého, naozaj už bolo toho dosť...

vrastanie

nehovorím ti to rada, no pred tebou nemá zmysel tajiť:
napokon si vrástla do mňa
a ja som k tebe, aj keď to znie dosť paradoxne,
postupne celkom príľnula, pochopiac nemožnosť úniku...
roky sme spoločne rozpúšťali pôvodnú hraničnú čiaru,
ilúzia dvoch entít, podľa niekoho svojbytných:
telo, ešte nepoznajúce bolesť,
bolesť, ktorá si ešte nenašla vlastný telesný útulok...
a potom... postupné približovanie k sebe,
hranica čoraz nejasnejšia:
na jednej strane ty, nadobúdajúca prevahu,
na druhej čoraz slabšie, poddajnejšie telo,
už neschopné výrazného vzdoru ani odporu...
tak ako vravím: napokon si vrástla do mňa,
a ja, hoci nerada, som k tebe príľnula,
prijala ťa za súčasť svojho vnútorného príbehu

v hustnúcim šere

ale veď ja nechcem veľa, povedala som ti raz po večerných správach,
netúžim pohnúť zemeguľou, povedala som to celkom vážne, a ty si sa zasmial,
nechcem posúvať kontinenty, hovorila som ďalej, ba ani jednotlivé veci,
meniť ich konštelácie a vzťahy medzi nimi, zasmial si sa ako na dobrom žarte,
no postupne, ako som pokračovala, že by mi postačil pevný bod vo vesmíre,
jeden jediný bod: archimedovský, o ktorý by sa dalo oprieť v tomto chorom svete
plnom zrád, chaosu a neistôt, napriek hustnúcemu šeru usádzajúcemu sa v izbe,
som videla, ako sa ti úsmev pomaly sťahuje z tváre

ETELA FARKAŠOVÁ

Eseje

O PÍSANÍ/NEPÍSANÍ

píšem, aj keď nepíšem, znie to dosť paradoxne, ale píšem, aj keď si to neuvedomujem, nehovorím o tom, ba ani nerozmýšľam, pri prechádzke na lesných chodníčkoch, pri práci v domácnosti, v prostriedkoch mestskej hromadnej dopravy alebo dokonca pri čítaní kníh, ktoré napísali iní...

existuje však priestor, v ktorom najčastejšie prichádza k situácii, že píšem, hoci vlastne nepíšem... nejasne vidím pred sebou báseň alebo kontúry poviedky, texty, ktoré v sebe tuším, ktoré vo mne už tak trochu žijú alebo sa chystajú žiť, no na papier ešte nezaznamenám jediné konkrétne slovo, možno ho v duchu nevyslovím, ani si ho nepredstavujem v jeho konkrétnej podobe, a predsa cítim, ako sa ma zmocňuje zvláštne chvenie, možno metafyzické, možno estetické, chvenie, charakteristické pre proces písania...

tým priestorom je naša chalupa, presnejšie, terasa: sčasti súčasť záhrady, sčasti už domca, akýsi prechod medzi oboma, domec sme kúpili na neďalekom Záhorí takmer pred tridsaťročiami a stal sa pre nás letným domovom...

myslím, že poetické texty, ktoré začínali do mňa vstupovať tam, na mierne vyvýšenom mieste núkajúcom výhľad do pokojnej, len kde-tu zvlnenej krajiny, medzi kríkmi ruží, lieskových orechov, medzi georgínami a chryzantémami, v tieni starej, rokmi a víchricami poohýbanej hrušky, ktorá má svoje meno, myslím, že všetky nesú v sebe stopy tohto priestoru, pre mňa čoraz vzácnejšieho, dokonca si myslím, že ak by sa ich prvoobrazy rodili v inom priestore, hoci by ich aj písala jedna bytosť, sústreďovali by sa na tie isté motívy, a hoci by sa v ich pozadí vrstvil totožné zážitky, skúsenosti, emócie píšucej, boli by to už aspoň trochu odlišné texty, chýbal by im odlesk krajiny...

tajomstvo bytia textu: ako určiť hraničné body jeho vzniku, a aj jeho zániku, ako vymedziť, čo sa nachádza medzi nimi, mohla by som sa opýtať: viem azda ja sama, kedy začínam písať (mám na mysli písanie konkrétnej básne, poviedky, eseje), azda si zreteľne uvedomujem presnú deliacu čiaru medzi nepísaním a písaním, moment, v ktorom sa rozhodujem, že vykročím na cestu k novému textu, vedela by som taký časový bod presne, celkom presne určiť?

pravdepodobne by som musela pripustiť, že nejde o bod, jeden jediný, ale skôr o kontinuum mnohých, na seba nadväzujúcich, prepletených bodov... že niektoré poviedky som začala písať kedysi dávno, pradávno, možno dokonca ako dieťa, ktoré zažilo niečo silné, na čo nemôže po celý život zabudnúť, čo v ňom ostalo, vrástlo do jeho duše, a čo v ňom potom, po desaťročiach nanovo ožilo, zapálilo iskru potrebnú na písanie, postrčilo k prvému kroku na cestu...

a mohla by som sa opýtať aj na to, či viem, čo sa robí so mnou pri písaní, s mojím telom, s mojou myslou, či sa mi v takých momentoch zrýchľuje tep srdca, zvyšuje krvný tlak... či viem, k akým pohybom dochádza v mojej obrazotvornosti, k akým premenám v mojej naladenosti...

keby som aj poznala údaje o zmene tlaku, tepu, o stupni koncentrácie mysle, dozvedela by som sa čosi viac o podstate toho, čo sa deje s píšucou, kde, v akom svete, v akých jeho dimenziách sa pri písaní ocitá, dozvedela by som sa azda na základe exaktných údajov o jej vnútornom rozkolísaní čosi viac o podstate samotného procesu písania?

a malo by nejaký zmysel vedieť to, malo by zmysel čo najdôslednejšie analyzovať, rozpitvať jednotlivé fázy, podoby, premeny tohto procesu, pomohlo by to písať lepšie, presvedčivejšie?

napokon, čo znamená písať lepšie... ak by som mala odpovedať jednoznačne a tak, aby odpoveď platila univerzálne, ani by som sa o ňu nepokúšala... ak však by som hľadala odpoveď na to, čo znamená písať lepšie pre mňa samotnú... túto odpoveď aspoň tak trochu tuším...

jeden z paradoxov písania: rozkrývať, rozpoznávať, pomenovávať, no zároveň zachovávať tajomstvo, zahaľovať, vytvárať priestory pre imagináciu, a aj pre bachelardovské bdelé snívanie, v ktorom pretrváva svit vedomia, ba nielen pretrváva, ale narastá, zosilňuje sa...

bdelé snenie: pri počúvaní hudby, pri pohľade na vlniace sa konáre smutnej vrby rozhojdané jemným vánkom... alebo na putujúce oblaky, na obrovský kvitnúci bodliak, na kľukatú lesnú cestu miznúcu v diaľke...

snenie, ktoré predchádza napísaniu básne, skicuje jej základné kontúry, ale aj završuje čas strávený s ňou v intímnej blízkosti, čas spočinutia v nej... stav, v ktorom sa približujeme k zážitku presahu, azda najkrajší v celom procese písania, hoci sa práve v danom čase nemusí zrodiť ani jedno konkrétne slovo, a predsa, snenie: prehlbujúce, roztvárajúce nečakané dimenzie (aj ľudského) bytia, obohacujúce, smerujúce k hľadanému svitu...

človek ako bytosť uvedomujúca si svoju konečnosť a ohraničenosť vie, že nepresiahne ani svoje zrodenie, ani svoju smrť, práve toto vedomie v ňom prebúda silnú túžbu po zážitku presahu, ako píše český filozof a teológ Otakar A. Funda,

autor vynikajúcej knižky *Znavená Evropa umírá*, je to túžba späť so základným nepokojom ľudskej existencie...

písanie, nazdávam sa, je jednou z podôb, v ktorých je nám daná možnosť aspoň sa priblížiť k takému zážitku, a aj týmto spôsobom sa vyrovnávať s existenciálnou úzkosťou, vymaňovať sa zo zovretia vlastnou (nielen časovou) ohraničenosťou, konečnosťou...

šetríme slobodu svojej duše, radí múdry Montaigne, a zaťažujme ju hypotékou len v prípadoch, ktoré sú primerané...

šetrí azda písanie slobodu mojej duše, pýtam sa sama seba, šetrí a živí ju aj vtedy, keď píšuca sa upriamuje najmä na jeden rozmer bytia a jej myseľ krúži ponajviac okolo jedného bodu... keď zahľbená do túžby aspoň niečo pochopiť ustavične zužuje polomery svojich orbít...?

písanie je azda vždy tak trochu aj zrádanie: sčasti sebazrádanie a sčasti zrádanie reality, ktorá vstupuje do textu a premieňa sa naň, miera zrady je daň za tvorbu, ak by bola nulová, ostalo by pri mechanickom prepise, pri kópii už jestvujúceho...

výstižne sa o tom vyjadril Ernesto Sabato, keď v súvislosti s literárnymi postavami napísal, že všetky zastupujú do istej miery svojho tvorcu, a dodal k tomu ešte čosi, čo je aspoň také dôležité: všetky ho do istej miery zrádzajú...

neplatí to azda len o postavách, v istom zmysle podľa mňa autora či autorku zrádza každá báseň, každá poviedka, každý literárny text: zrádza prvotnú podobu umeleckého zámeru, obrazu, ktorý vzkĺčil v autorskej fantázii, ale aj extázu, ktorá ho sprevádzala, a, napokon, autorský subjekt zrádza i samotný jazyk, ktorý má k dispozícii, presnejšie: každý jazyk...

zároveň, nazdávam sa, každá báseň či poviedka v istom zmysle autorský subjekt aj prezrádza, vypovie o ňom to, čo by možno tento subjekt nechcel vyjaviť (najmä o sebe), no do textu mimovoľne presiakne aj čosi zo zámerne neodhaleného, tajeného, ďalší z paradoxov spätých s procesom písania...

reálny svet sa mi niekedy v procese písania tuho zauzľuje s textom, občas akoby som ich dokonca prestávala jasne rozlišovať, v mysli sa začínajú prepletať, prelínať reťazce udalostí, pocitov, príbehov, v istých situáciách takmer nerozoznatelné...

v niektoré dni mávam pocit, že rozpísaný text sa mi vzdaluje, stáva sa objektom, na ktorý sa možno dívať z ľubovoľného dištancu, nadhľadu, ktorý možno nezaujate posudzovať, korigovať, ale v iné dni je to celkom inak, pocit blízkosti je taký silný, podmaňujúci, že len veľmi ťažko by som vedela určiť body, ktorými prechádza hranica medzi nami...

(občasná) absurdná predstava: ja sama som textom, spleťou textov, ba aj prateľov, ktoré do mňa rokmi vrastali, niektoré tak hlboko, že sa stali mojou súčasťou; spleťou mojich vlastných a aj cudzích textov – ak vôbec môžu byť texty človeku, čo naplňa svoj čas písaním a čítaním, celkom cudzie, ničím neoslovujúce, nezasahujúce, nikam nevolajúce...

tieto zdvojovania, znásobovania, prevrstvovania, vnútorné čerenia, zakruhovovania: oddeliť sa, vyčleniť, vytrhnúť z textových zámostkov už ani nie je pre takého človeka možné...

a ešte otázka, ktorá písucich v súvislosti so vzťahom skutočnosti a textu azda najväčšmi zaujíma a znepokojuje, otázka, či literárny text môže zasiahnuť do už existujúcej skutočnosti, či ju vôbec môže nejako ovplyvniť, zmeniť na nej niečo, zmeniť k lepšiemu, k dokonalejšiemu alebo trochu zmenšiť to nedobré, pokazené, deformované v nej, či môže napríklad umlčať zbrane, zmierniť biedu a utrpenie, pomôcť riešiť ťaživé problémy, s ktorými je človek konfrontovaný... alebo či mu vôbec môže pomáhať žiť...

kedysi boli spisovatelia, ktorí verili, že krása (aj literatúry) môže svet spasiť, kedysi, vzhľadom na celú dĺžku ľudskej histórie ani nie tak dávno, spasiteľská idea v literatúre, v celom umení, ale aj vo filozofii (napríklad v podobe utópií) ešte žila alebo aspoň ako-tak prežívala, napájala sa nádejou a nádej aj šírila...

písanie ako obrana pred chorým svetom, pre mnohých... ale aj ako jeho záchrana...?

písanie vo svete, ktorý akoby sa už sám prestal brániť, klamaný a klamúci, ráňaný a ráňajúci, rútiaci sa k zániku... písanie ako ono durasovské bezhlasné vytie (ďalšia z jeho možných interpretácií)... vytie, ktoré nikto nepočuje, nemôže, nechce počuť, pretože by skaze aj tak nevedel, nemohol zabrániť?

tak akosi sa vyslovil aj Ernesto Sabato, keď písuceho prirovnáva k človeku, čo vychádza na ulicu, aby tam poprosil o pomoc pri nebezpečnom požiari, alebo k lodi, čo krátko pred potopením vyšle posledný zúfalý signál do prístavu, o ktorom vie, že je blízko... ibaže, signál zanikne v hluku mesta a utopí sa v množstve žiarivých reklám...

stiesňujúce, veľmi stiesňujúce, argentínsky spisovateľ, ktorý je mi niektorými názormi veľmi blízky, našťastie, v tej istej eseji píše aj o spôsobe, akým sa možno brániť: nerezignovať, vytrvať, tak píše, rezistencia je tou možnosťou (jednou z možností), ktorá ostáva...

podľa niektorých predstavuje písanie osobitý druh terapie, hojivé písanie, aj tak sa niekto vyjadril, podľa iných pokladať písanie za (auto)terapiu je znehodnocovanie, prehliadanie jeho estetických, kognitívnych, metafyzických a ďalších dimenzií; bez ohľadu na to, či sa prikloním k prvému alebo druhému názoru, verím, že písanie má čosi spoločné s bolesťou, s poranením, ktoré človek môže

buď ukrývať, hojiť, alebo ešte väčšmi jatriť, dokonca sa môže bolesťou rany inšpirovať...

v istej knižke od Canettiho som dávnejšie našla vetu, ktorú som ihneď prijala za svoju, taká blízka bola mojej skúsenosti, môjmu vnímaniu písania, akejkol'vek umeleckej tvorby, že som mala zase raz pocit, ktorý som už predtým zažila niekoľkokrát a ktorý ma zakaždým, keď sa ma dotkne, rozruší a zároveň upokojí, pocit, že niekto vyslovil aj moju skúsenosť, a že teda jestvuje čosi ako paralelné alebo aspoň príbuzné myslenie, napriek odlišným topografickým určeniam, spoločenským alebo kultúrnym podmienkam, napriek rôznym individuálnym okolnostiam jestvuje čosi ako sú-myslenie, sú-citenie, duchovné sú-bytie... (privilégium umenia: vedieť tieto sú-vzťahosti objavovať a stvárňovať tak, aby správy o nich dosiahli aj k druhým, aby sa im prihovárili, aby zasahovali, zblížovali, spríbuzňovali)...

sefardskožidovský autor v tej knižke hovorí, že spisovateľ, ktorý nemá otvorenú ranu, nie je vlastne spisovateľom...

písanie môže byť pokusom o zneviditeľňovanie, zamlčovanie poranených miest, ktoré sú situované do osobných až intímnych mikrosvetov našej každodennosti, ale aj do veľkého sveta dejinného diania, aj ten vie bolieť, najmä ak je chorý, ak stratil orientáciu a zmysel svojho jestvovania a ak je drsný, krutý a bezohľadný, drsnejší, krutejší a bezohľadnejší, ako je miera obyčajnej ľudskosti...

znejasňovanie, prekresľovanie, retušovanie kontúr jaziev, ale niekedy aj canettiovské sypanie kryštálikov soli na ranu, rozpaľovanie už aj tak páliaceho, inak povedané: udržiavanie, oživovanie bolesti; písuci sa môže zámerne rozhodnúť pre voľbu stratégie, ako sa vyrovnávať s bolesťou, ale stratégiu si môže zvoliť aj podvedome, takú, aká je blízka jeho osobnostnému založeniu, a nie je dôležitá, či tí, ktorí budú čítať texty, vedia, čo predchádzalo autorskému rozhodovaniu, podstatné je, aby im text dal precítiť prítomnosť rany, aby ich tá zástupná rana zaboľela, prehĺbila citlivosť k reálnym zraneniam a bolestiam iných...

písať znamená vkročiť do jazyka ako na cestičku, ktorá sa rozpája, pred nami sa rozprestierajú siete možných pokračovaní, uhladených, osvedčených, ale aj neznámych, zatiaľ ešte neprebádaných; nevieme, kam nás ktorý chodníček privedie, aké lákavé, ale možno aj riskantné zákruty sa pred nami vynoria, aké svieže, objavné pohľady, aké tvary, farby a melódie nových podôb nášho zostarutého, zvráskaveného, značne opotrebovaného jazyka...

v niečom mám istotu: báseň nie je to isté ako poézia, tá je niekedy v básni prítomná iba v malej, inokedy vo väčšej miere a v niektorých prípadoch ju v nej vôbec nezacítíme...

sú básne, v ktorých sa mihne hneď na začiatku, ale potom sa akosi vytráti, sú také, v ktorých ju rozpoznáme až v záverečných veršoch, a spomínam si aj na také, v ktorých ma premkol pocit poézie až po ich prečítaní, v čase, keď básne vo mne doznievali, postupne začínali vo mne splývať s inými, tak trochu už aj polozabudnutými stopami poetického...

Juliana Mrvová: Pier No 1, 2017, tuš, akryl, akvarel, voskovka na plátne, 150 x 210 cm

ADRIANA JESENKOVÁ

O starostlivosti, starnutí a uchovávaní. (nad *Scenárom** Etely Farkašovej)

Každý z nás je uzlíkom v sieti vzťahov. Sme spojení s druhými, blízkymi i vzdialenými, my svojimi činmi určujeme ich a oni zas nás. Sme v spojení, navzájom zviazaní viac či menej tuho, či už to vidíme alebo len v náznakoch nejasne vnímame či tušíme. A tieto spojenia sú prameňom našich záväzkov. Z nich vyviera naša starosť o to, na čom záleží, nech už je to čokoľvek. To kvôli nim sa staráme, trápime, „pechoríme“, trpezlivo „kresáme“, rozduchavame plamienky energie, dufame. Sme spletení navzájom, spolu, so sebou, s druhými, so svojim prostredím, s minulosťou, prítomnosťou i s tým, čo ešte len príde. To preto máme starosti so starostlivosťou. Prózu *Scenár* slovenskej spisovateľky a filozofky Etely Farkašovej čítam predovšetkým ako starostlivé rozprávanie o starostlivosti a starostiach so starostlivosťou. Je to príbeh o udržiavaní, opravovaní a uchovávaní siete či sietí vzťahov a spojení. A práve takto starostlivosť chápe súčasná etika starostlivosti: „[N]a najvšeobecnejšej úrovni (...) považujeme starostlivosť za (...) druhovú aktivitu, ktorá zahŕňa všetko, čo robíme, aby sme udržiavali, uchovávali a opravovali náš ‚svet‘, aby sme v ňom mohli žiť tak dobre, ako je to možné. Ten svet zahŕňa naše telá, naše ja a naše prostredie, ktoré sa snažíme prepojiť do zložitej, život udržiavajúcej siete.“ (Fisher – Tronto 1990: 40)

„... a presne o to mi ide, aby sa všetko nerozsypalo, aby čosi ešte držalo, nejaký oporný bod“ (s. 135) – hovorí hlavná postava *Scenáru* Katarína, matka troch synov, manželka, priateľka, prekladateľka. Robí, čo je v jej silách, váži slová, zahryzne si do jazyka, aby nezaznelo to, čo by mohlo spojenie roztrhnúť, naberie odvahu a hľadá spôsob, ako povedať to, čo musí zaznieť a zároveň padnúť na úrodnú pôdu. Zväzuje, pláta rozderavené, vynakladá um, vôľu a energiu, aby svet, sieť držala pohromade. Pritom zďaleka nie je dokonalá a ani úspešná v tomto svojom pretrvávajúcom úsilí. Akoby starostlivosť prinášala viac starostí a trápenia než radostí. Akoby „zlomyselných detailov“, deravých miest v sieti pribúdalo, jasne usporiadaná a zrozumiteľná textúra sveta bola v nedohľadne, a Katarína sa bezmocne snaží nájsť miesto, kde jej ušli očka, kde spravila chybu, kde a kedy zlyhala pri spájaní vlákien do harmonického celku.

Farkašovej *Scenár* však nie je len o udržiavaní alebo uchovávaní minulého, ale je aj o snahe spliesť nové spojenia, rozvinúť nové vzťahy. Keď Katarína, ktorá nemá rada náhody a neočakávané udalosti, práve vďaka zhode náhod čelí výzve nájsť si vzťah s vnukom, ktorého dovtedy nevidela pre rozvod jeho rodičov, zapojí všetky svoje sily, zručnosti i skúsenosti, aby nič nepokazila a aby sa jej po-

ADRIANA JESENKOVÁ vyštudovala filozofiu v kombinácii s históriou na FIF UK v Bratislave. Doktorandské štúdium absolvovala na Katedre filozofie a dejín filozofie FIF UK v Bratislave v odbore systematická filozofia. V súčasnosti pôsobí ako odborná asistentka na Katedre aplikovanej etiky FF UPJŠ v Košiciach. Prednáša filozofické disciplíny a sociálnu etiku. Svoj odborný záujem sústreďuje na feministickú filozofiu, etiku starostlivosti a otázky vzťahu moci, starostlivosti a zodpovednosti.

* Dve recenzie knihy nájdete v minulom čísle *Glosolálie*.

darilo zblížiť s chlapcom: „Čas má odrazu inú štruktúru aj iné obsahy, cíti, ako v nej oživa volakedajšia energia, radosť z toho, čo ich ešte spolu čaká, vie sa zase tešiť, vie snívať, robiť plány. To všetko sa vrátilo s príchodom vnuka, ktorého doteraz takmer nevidala, nepoznala (...) jej vnútorné svetlo, vykresali ho spoločne s tým chlapčatom, ktoré ju nazvalo babka druhá (...) vytvára sa medzi nimi vzťah, azda celkom dobrý, také niečo nečakala...“ (s. 183).

A práve nové spojenia sa môžu stať putami, ktoré udržia sieť spojení pokope a nedovolia rozpadnúť sa na prach, ktorý len tak „odveje vietor“.

V názve jednej z recenzií¹ je *Scenár* charakterizovaný ako „pomalá kniha o rýchlej dobe“. Pokiaľ sa pozeráme z perspektívy etiky starostlivosti, tak spomalenie, ktoré si vyžaduje čítanie (nielen) *Scenáru*, nie je ničím nepochopiteľným. Naopak, pomalosť, či skôr dôsledné zotrvanie v čase, neopomínanie jeho zákrut a zákutí, je pre starostlivosť nevyhnutné. Joan Tronto súčasná teoretická etika starostlivosti, podotýka, že „starostlivosť si vyžaduje priestor a čas“ (Tronto 2013: 166). A Etela Farkašová vskutku starostlivo vyberá slová, váži význam pojmov, aby zachytila to, o čo má starosť, čo je dôležité, aby bolo vyjadrené, povedané, aby zaznelo. Zmysel sa rozprestiera v texte, v slovách a ich spojeniach, v obrazoch, ktoré sa pred starostlivo čítajúcou čitateľkou alebo čitateľom vynárajú, v pocitoch, ktoré vyvolávajú – v otázkach, ktoré si kladieme s hlavnou postavou Katarínou.

Starostlivé písanie, rovnako ako starostlivé vnímavé čítanie, si vyžaduje jedno-ducho priestor a čas. Sústredenie a porozumenie si vyžaduje čas. V meandroch textu sa totiž ukrývajú jedinečné skúsenosti, osobné výpovede, bez ktorých je snaha o komplexné uchopenie toho, o čo má spisovateľka starosť, len iluzórna. Ak si chceme rozumieť, ak sa chceme pochopiť – a to je to, o čo má nesporene spisovateľka starosť, na čom jej záleží –, tak musíme spomaliť. Nemôžeme len tak „prefičať“ okolo seba. V myšlienkach Kataríny to zaznieva jasne: „... nikdy nechcela fičať, že priam by bolo proti jej vôli, ak by jej aj v živote všetko len tak prefičalo, presvišťalo, prehnalo sa obrovskou rýchlosťou, bez nároku na pristavenie, ba ani len na spomalenie, na pokojné zvažovanie, rozjímanie“ (s. 129).

Spomalenie je nevyhnutné, aby sme sa mohli vložiť do rozhovoru, písania aj čítania, počúvania. V „príliš rýchlej práci“ nepočúvame druhých, ale ani seba. To nie som ja, kto je prítomný, nie je to moja osobnosť, ktorej v rýchlom letku nestíham porozumieť a už vôbec nie nájsť spôsob, ako ju sprítomniť, vyjadriť v každom svojom konaní. Nezáleží na druhých, lebo nezáleží na mne, nepočúvam seba, lebo ani druhých nepočúvam. Kto z nás je vôbec dôležitý, na kom záleží, keď na nikom nezáleží. Jediné, na čom dlhšie záleží, čo zaväzuje, je práca a výkon, ktorý podávame, a ešte viac množstvo a rýchlosť, v akej produkujeme: „... nestíhanie a úsilie prekonať ho patrili k spôsobu jej života, celé desaťročia, život ako beh, od povinnosti k povinnosti, od termínu k termínu, naháňačka,

len sa nezastaviť, ba ani nespomaliť, ak nechceš z toho všetkého vypadnúť, ak chceš všetko stíhať, ak chceš prežiť, obstať...“ (s. 139).

Filozofkina starosť sa potom sústreďuje na deliace čiary, ruptúry nedorozumení a nepochopenia, na hranice medzi nami vyznačené najmä vekom, časovou, ale aj fyzickou vzdialenosťou. Vzdialenosťou, ktorá sa zväčšuje práve vďaka zvyšujúcej sa rýchlosti nás všetkých: „... jeho nahrbenosť cíti na vlastnom chrbte, jeho zahanbenie, váhavosť a neistotu, pocity nepotrebného, viac menej už zavadzajúceho človeka, musí (...) myslieť (...) na hraničnú líniu, ktorá oddeľuje jedných, schopných, pružných a výkonných, od tých druhých, musí myslieť na to, že aj ona sa k tej čiare blíži, ak ju už aj nedosiahla, presne tak, musí na tieto veci myslieť čoraz viac, nemá zmysel zakrývať to (...) najmä v súvislosti s vlastnou prichádzajúcou starobou“ (s. 130).

Rozdelení sme aj v tom, čo považujeme za potrebné, hodné starostlivosti, na čo sme ochotní vynaložiť priestor a čas, vyvinúť energiu, venovať starostlivosť. To, čo jedni považujú za dôležité, sú pre druhých „drobné veci“, na ktoré neostáva čas. Iná perspektíva – veková, rýchlostná, hodnotová – namiesto toho, aby bola obohatením, inšpiráciou, zdrojom skúseností a poznatkov, vytvára deliace čiary, hranice, múry, priepasti... Diery v sieti, a niekedy aj – slovníkom Joan Tronto – deficity starostlivosti.

Nie je jednoduché vnímať akúkoľvek inú, odlišnú perspektívu ako hodnotnú, pokiaľ ju sila stereotypných obrazov ukazuje jednoznačne ako bremeno, ako neužitočnú, zbytočnú, nepotrebnú. Predstaviť si jej možnosti je potom nesmierne náročné. Uvedomenie si vlastnej staroby a s ňou späté zraniteľnosti, strach z ľútosti, nepotrebnosti, zabudnutia a zbytočnosti sa prehlbuje s nedostatkom energie prinášajúcim pocity prázdnoty, sklúčenosti a smútku: „... o podvodníkoch, ktorí ich oklamali, sa ani tentoraz nezmiemala, nechcela sa k tomu vracieť, bola to pre ňu priveľmi trpká skúsenosť, nevedela by o nej len tak hovoriť, nešlo iba o peniaze, hoci aj tá strata ju mrzela... to druhé bolo horšie, ešte sa nevyrovnala s tým, že oni dvaja s mužom sa ocitli medzi inými polutovaniahodnými starcami a starenkami, ktorých možno tak ľahko podvieť a o ktorých sa potom vysielajú v televízii poučné reportáže, toto bola pre nich celkom nová skúsenosť“ (s. 154 – 155).

Strach z označenia, vyradenia je taký intenzívny, že sa bojíme spomaliť: „... dôchodcovia, a tak zriedka si dožičia nenáhlivé, zámerne spomalené tempo, akoby ich ešte vždy ovládala zotrvačnosť, osvojili si bežeckú rýchlosť, a teraz sa jej nevedia vzdať, možno aj z obavy, že ak by spomalili, cítili by sa vylúčení, vyradení, sami pred sebou by sa tak cítili“ (s. 86).

Najčastejší pohľad na vzťah starostlivosti a starnutia nám predstavuje starobu a starnutie ako objekt, predmet, jedno-ducho úlohu pre starostlivosť. Starostlivosť sa má venovať starým, starostlivosť ich má na starosti, sú to oni – seniori, ktorí si vyžadujú starostlivosť. Vzťah je teda určený jednoznačne: oni sú príjemcovia, oni potrebujú starostlivosť, my – tí na druhej strane deliacej čiary – im ju poskytujeme, alebo sa to od nás očakáva. *Scenár* Etely Farkašovej nielen kritizuje takýto jednostranný obraz, ale aj otvára dialóg o inom pohľade na vzťah starnutia a starostlivosti. Ide o pohľad, v ktorom sa starnutie stáva pre starost-

¹ Kvasnička, M. 2018. *Anasoft literu získala Etela Farkašová s pomalou knihou o rýchlej dobe*. Dostupné na: <https://kultura.pravda.sk/knaha/clanok/484822-anasoft-literu-ziskala-etela-farkasova-s-pomalou-knihou-o-rychlej-dobe/>.

livosť obohatením, zdrojom skúseností, poznania a inšpirácie. Kľúčom, ktorý nám otvára túto inú perspektívu, je uchovávanie.

Filozofka Iris Marion Young sa vo svojom texte *Feministické variácie na téma dŕm a domov* (Young 2010: 43 – 96) inšpirovala Heideggerovým rozlíšením medzi budovaním ako zhotovovaním a budovaním ako pestovaním, uchovávaním. Zatiaľ čo zhotovovanie sa týka tvorby toho, čo tu nie je a čo človek ako bývajúca, a preto budujúca bytosť potrebuje založiť, ustanoviť, zriadiť, postaviť, uchovávanie sa, naopak, vzťahuje na to, čo tu je a čo si vyžaduje (len) udržiavanie, zveľaďovanie, pestovanie, kultivovanie – teda uchovávanie (Heidegger 2002: 361 – 371). V tradičnom ponímaní je práve to druhé súčasťou starostlivosti. Nuž a Young pri svojom kritickom premýšľaní o tradičnom ponímaní budovania ukazuje, že uchovávanie v sebe obsahuje a vyžaduje si tvorivosť. Nie je teda len pasívnym konzervovaním, ale, naopak, veľmi často je aktívnym vytváraním nového, toho, čo tu ešte nebolo. Uchovávanie tak nemusí byť len imanenciou – uzavretím sa a zotrvaním v pôvodnom –, ale môže byť a často aj je inováciou, a teda aj transcenciou, vykročením za horizont doposiaľ možného, zažitého, predstaviteľného.

Zachovať a udržať spojenia nie je vôbec samoučelnou aktivitou. Spojenia sú cesty, ktoré nás priviedli tam, kde sme, sformovali nás takých, akí sme. Ak si chceme rozumieť – sami sebe, ale aj druhým –, tak musíme ísť po stopách spojení, musíme prečítať spleť znakov utkaných z nespočetných nití. Potrebujeme spoznať, pochopiť príbehy, ktoré nám rozprávajú veci i ľudia. Najmä však potrebujeme starostlivo načúvať rozprávaniu, pretože to sa mení v závislosti od rozprávača či rozprávačky, od naladenia poslucháča a poslucháčky, od toho, čo sa udialo a neustále deje, od meniacich sa vzťahov v našom prostredí. Ak teda pochopenie, porozumenie závisí od uchovaného, a uchovávané nie je nemenné, jeho zmysel a význam je premenlivý – lebo je výsledkom spletených vzťahov medzi minulým a živou meniacou sa prítomnosťou –, tak i samotné uchovávanie musí zohľadňovať túto premenlivosť, nezafixovanosť svojho predmetu. I. M. Young v tejto súvislosti rozlišuje medzi konzervatívnym, rigidným a reinterpretatívnym, premenlivým uchovávaním (Young 2010: 78).

Tento rozdiel súvisí aj s odlišnosťou medzi nostalgiou a spomínaním. Pokiaľ nostalgia je spätá s romantizáciou, idealizáciou a so snahou uniknúť od nejasností a sklamaní každodenného života do minulých obrazov harmonických vzťahov, spomínanie čelí otvorenej negativite budúcnosti tým, že vytvára neochvejnú dôveru v to, čím sme, z bolestí a radostí minulosti uchovávaných vo veciach, medzi ktorými bývame. Spomínanie je tak potvrdením toho, čo nás priviedlo tam, kde sme (Young 2010: 77).

Aj spomienky, spomínanie, osvecovanie zabudnutých miest v pamäti je akýmsi vyplňaním, scelovaním toho, čo sa pretrhlo, obnovou spojenia s minulým, jeho sprítomňovanie. Práve domov je tradične miestom, kde uchovávanie je súčasťou starostlivosti podobe materiálnej a emocionálnej starostlivosti o ľudí, ale nemenej významným aspektom starostlivosti je starostlivosť o veci, uchovávanie vecí, ktoré je nutne predpokladom starostlivého konania vo vzťahu k ľuďom, ale aj k iným bytostiam. Podľa Iris Marion Young sa vytváranie domova

skladá z činností, pri ktorých je do vecí vkladán živý zmysel, pri ktorých sú veci usporadúvané v priestore tak, aby uľahčovali životné činnosti tých, ktorým tieto veci patria, čím sú veci uchovávané spolu so svojimi významami. Usádzanie významov vo veciach, objektoch, artefaktoch, rituáloch a praktikách je kotvou pre premenlivú osobnú a skupinovú identitu. Bez takéhoto ukotvenia vo veciach, vo fyzickom bytí utvárajúcom kontinuitu medzi minulosťou a budúcnosťou sme doslova stratení (Young 2010: 72 – 78).

Vo Farkašovej próze má domov ako centrum uchovávanie významné miesto. Zo spojení v priestore domova pramení veľmi silný pocit zodpovednosti, ktorý prežíva jej hlavná postava Katarína: „... ovela častejšie im čítala, piesňami a rozprávkami tkala nite, ktorými ich chcela pútať, k čomu, spytuje sa vzápätí, k čomu si ich chcela, Katarína, pútať: k sebe, k tomuto domu, k tejto rodine a jej tradíciám, k tomuto kúsku zemegule, ale nie, opraví sa, možno ani nie pútať, len im dať čosi, čoho by sa mohli potom v neskorších rokoch zachytiť, možno spomienku na vzácne chvíle večerných dôverností medzi matkou a synmi, na ich vzájomnú spätosť, na spoločný čas v tomto rozložitom dome...“ (s. 189).

Spojenie, intenzívny vzťah má priviesť k zodpovednosti za miesto, s ktorým som zviazaná, s ktorým ma spájajú spomienky, príbehy mojich predkov, skúsenosti, pocity, nitôčky, miesto, ktorému rozumiem, viem, čo ho trápi, rozumiem jeho problémom, som v ňom zakorenená: „... možno práve dlhoročná spätosť so záhradou v nej posilňuje potrebu zakorenenia, vrastenia“ (s. 142). Akoby fyzický kontakt s hlinou, s tým, čo možno ohmatať, čoho sa možno dotknúť, určoval rýchlosť, v akej je toto spojenie uskutočniteľné. Záhrada nás spomalí, upokojí, v nej môže vzniknúť spojenie, pri zotrvaní sa možno zakoreniť. Avšak – s každým spojením sme viac zraniteľnými, spojenia nás odhaľujú: „... možno si tým všetko len ešte väčšmi sťažuje“ (s. 142).

Napokon aj snaha zanechať stopy môže byť zrozumiteľná práve ako úsilie nedovoliť spretrhaniu pletiva vlákien tvoriacich tkanivo, sieť spojení, neumožniť vznik dier, prázdnych miest v sieti vzťahov medzi minulosťou, prítomnosťou a budúcnosťou: „Na jednej strane človek túži mať niečo pred sebou, niečo, na čo sa ešte dá tešiť, pripravovať, zbierať sily, a na druhej strane je tu túžba zanechať niečo za sebou, sústreďuje sa na to, aby po ňom niečo ostalo, aby zanechal stopu“ (s. 72).

Stopami sú vytvorené a uchovávané vzťahy, stopami sú uchované aj jedinečné rozprávania o tom, kto sme (boli), čo máme radi, akú hudbu sme počúvali – tak, ako je to pri zostavovaní scenára či skôr scenárov jedinečných hlavných postáv vo Farkašovej príbehu: Kataríny a jej muža Vojta. To, čo v stopách zostáva uchované, je nielen reprodukciou minulého, ale aj jedinečným výtvorom konkrétnej neopakovateľnej situácie – je teda zároveň tvorbou.

Uchovávanie vo Farkašovej podaní nikdy nie je pasívnou reprodukciou, ona sa rozpráva, vedie dialóg, v ktorom sú významy a zmysel vzťahov a vecí, udalostí a činov výsledkom hľadania, pochybovania, pýtania sa, zvažovania. Jej spôsob uchovávanie je autentický práve vďaka neustálej otvorenosti, pretrvávajúcej neistote a o to vytrvalejšiemu autorkinmu hľadaniu, ktoré nám dáva dôveru, že to myslí vážne, že starostlivo nakladá s tým, na čom záleží, o čo má sta-

Literatúra

- FARKAŠOVÁ, E. 2017. *Scenár*. Bratislava : VSSS.
- FISHER, B. – TRONTO, J. 1990. *Toward a Feminist Theory of Caring*. In ABEL, E. – NELSON, M. (ed.). *Circles of Care*. Albany : SUNY Press.
- TRONTO, J. 2013. *Caring Democracy. Markets, equality, and justice*. New York : New York Press.
- HEIDEGGER, M. 2002. *Budovať, bývať, myslieť*. In *Filozofia*, č. 5.
- YOUNG, I. M. 2010. *Feministické variácie na téma dŕm a domov*. In UHDE, Z. (ed.). *Proti útlaku a nadvládě. Transnacionální výzvy politické a feministické teorii*. Praha : Filosofia.

rost: „*Tak veľmi túžila zmeniť čosi vo svojom živote, len nevedela, ako a kde by s tým mala začať, všetko bolo už ustálené, pohybovalo sa v zabehaných kolajach, zdalo sa, že definitívne. A odrazu im sama od seba, keď ju vôbec neočakávala, zaklopkala na dvere. (...) Tentoraz už nesmie zlyhať, urobiť chybu...*“ (s. 195).

Istú zručnosť si ale vyžaduje aj uchovávanie, zanechávanie stôp, rozprávanie príbehov, dokonca aj ich vypočutie a zapísanie, rekonštrukcia i konštruovanie zažitého, zahaleného a prekrytého nánosmi času a spletencom vzťahov a spojení. Dôležitá je tiež skúsenosť zažitého, umožňujúca a uľahčujúca vidieť a pochopiť tak odlišnosti, ako aj podobnosti, zachytiť pokojne dramatické zauzlenia situácií a zároveň sústrediť pozornosť na drobné výboje citov na pomedzí osobných priestorov. Zručnosť i skúsenosť však prichádzajú časom: „... *veď skúsenosť, profesionálna aj životná, sa nedá nazbierať inak, len vekom (...) na nazbieranie skúseností treba zostarnúť*“ (s. 119 – 120).

Starnutie a staroba sa nám tak môže javiť nie ako objekt či predmet starostlivosti a uchovávanania, ale, naopak, ako ich predpoklad či jeden z podmienajúcich činiteľov ich zlepšovania. Nie, nechcem romanticky idealizovať starnutie. Usilujem sa len spolu s Etelou Farkašovou vidieť v starnutí potenciál pre lepšie pochopenie toho, na čom záleží, o čo treba mať starosť, o čo a ako je potrebné sa starať, čo a ako je potrebné uchovávať. Je zrejme, že priestor pre pochopenie je v tejto fundamentálnej otázke premenlivý, a preto si musíme byť navzájom opornými bodmi. Musíme sa spolu rozprávať a počúvať sa navzájom – bez ohľadu na vek, bez ohľadu na akékoľvek odlišnosti medzi nami.

Uchovávanie tak môže prostredníctvom porozumenia starnutiu byť – a v texte Etely Farkašovej je – tvorivým zhotovovaním, reinterpretáciou toho, o čo sa staráme, snahou o rekonštrukciu, ktorá však vždy aj aktívne konštruuje. Tým Farkašová naplňa to, čo Iris Marion Young označuje ako tvorivú a morálnu úlohu uchovávanania, ktorá čiastočne spočíva práve v rekonštruovaní súvislosti medzi minulosťou a prítomnosťou, a to vo svetle nových udalostí, vzťahov a nového politického chápania (Young 2010: 78). Áno, politického, keďže snaha o vyjadrenie, o to, aby zaznel hlas z tejto perspektívy, je snahou o pochopenie, ktoré povedie k prekonávaniu deliacich čiar, k ich zmazávaniu, a teda k lepšiemu životu, k spravodlivejšiemu svetu.

(Text vznikol v rámci projektu KEGA – č. 008UPJŠ – 4/2017 – Veda bez bariér.)

ETELA FARKAŠOVÁ

Hodiny lietania

(ukážka)

TÉMA
ETELA FARKAŠOVÁ

Foto © Juraj Starovecký

Po tamej búrlivej domovej schôdzke sa ich vzťahy so susedom ešte viac vyostřili, uisťuje sa, že nie jej vinou, naďalej pri stretnutiach s ním rýchlo vysypala zo seba pozdrav a náhlila sa ďalej, bála sa, že s ňou bude chcieť nadviazať rozhovor alebo že zase začne o Simoninom otcovi.

Raz ráno, mohlo to byť týždeň alebo dva po nepríjemnej diskusii o niekoľkých nových zámeroch týkajúcich sa údržby a opráv v dome, otvorila bytové dvere, našla pod nimi akýsi pokrčený papierik, nespomínala si, že by jej niečo včera vypadlo z tašky, ale možno si nevšimla, možno nejaký starší bloček, zohla sa, začala čítať a střípla, bol to bloček z obchodu s potravinami, ale nie jej, a nešlo iba o bloček, na druhej strane papierika stáli rukou napísané dve slová, špiónka americká, písmo bolo kostrbaté, slovo špiónka pisateľ podčiarkol hrubou čiarou.

Chvíľu tam na prahu nepohnuto stála a civela na kus skrkvaneho papiera, božemôj, čo to má znamenať, vzápätí sa mykla, zdalo sa jej, že za susedovými dverami sa čosi pohlo, zašramotilo, rýchlo sa vrátila naspäť do bytu, prudko za sebou zavrela, on ma sleduje, sleduje ma, opakovala si, chcel ma vidieť pri čítaní toho lístku, určite to chcel alebo chcel opäť vypustiť na chodbu kocúra, aby mohol nahlas kričať Adolf, naspäť, Adolf, bola si takmer istá, že ten čudácky starec jej tým chce nahnať strach, odkedy sa s ním odmietla rozprávať o Simone, odkedy mu dala najavo, že nechce počúvať reči o tom, ako režisérkin otec udával židov, že vôbec nemá chuť s ním hovoriť, o čomkoľvek, správal sa k nej vyslovene nepriateľsky, lístoček bol jednou z podôb narastajúcej nevraživosti, až nepriateľstva, ktorými ju chcel znervózňovať.

Vošla do kuchyne a napustila si do pohára vodu, pila ju po malých dúškoch a medzi nimi sa pokúšala zhlboka dýchať, to jej pomohlo aspoň ako-tak sa upokojiť, no nevedela si predstaviť, že by mala vyjsť ešte raz z bytu, ocitnúť sa oproti susedovým dverám, za ktorými tušila jeho zlostné, nepriateľské oči a spoza ktorých sa mohol oproti nej vyrútiť nie menej zlostný a nepriateľsky naladený Adolf, s týmto budem musieť niečo urobiť, pomyslela si, čoskoro sa budem už naozaj báť otvoriť dvere na chodbu.

Napätie a rozladenosť ju neopúšťali po celý deň, mala by sa premôcť, zazvoniť na tamtych dverách a spriama sa ho opýtať, čo odo mňa vlastne chcete, čo som vám urobila, že mi nedáte pokoj, ani mne, ani Félixovi, nemôžem za to, že ste chorý a chorá je aj vaša žena, ani za to, že vás na domovej schôdzi prehlasovali, pochopte, že ja za nič nemôžem... Napokon to nezvládla, nezazvonila,

nepovedala starcovi nič, iba sa ustráchané vykradla z bytu, bolo už takmer popoludnie, keď vyšla s Félixom na oneskorenú rannú vychádzku...

Po niekoľkých dňoch našla pod dverami opäť lístok, a potom ďalší, tie prvé zahodila, priveľmi by ju roztrpčovali, ak by ich mala niekde v byte odložené, no potom jej zišlo na um, že by si ich azda aj mala nechať, ktovie, koľko ich ešte bude, možno by sa jej raz ešte zišli, nasledujúce dni bola celkom vykoľajená, v hlave jej vrtali myšlienky, za čo sa jej ten vycivený chorý stavec chce pomstiť, tak veľmi ho azda nahnevalo to, ako ignorovala jeho narážky na Simonu a jej otca, nenaskočila mu na lep, nedala sa s ním do reči, aj keď ju susedove slová veľmi znepokojili, nechcela sa s ním rozprávať, nielen o tej jednej téme, o ničom nechcela s týmto zlostným človekom hovoriť, nechcela s ním mať nič spoločné, práve to ho očividne rozzúrilo...

Štvrtý či piaty lístok už nezahodila, stála v predsieni s pokrčeným papierikom v rukách, opakovane sa vracala k dvom ťažkopádne napísaným slovám, možno by mala lístok ukázať domovej dôverníčke, pošťažovať sa na celkové správanie agresívneho suseda, ale vzápätí tento nápad zavrhol, zabudnúť, povedala si, taktika, ktorú si predsavzala aj v iných prípadoch, síce neveľmi úspešná, ale zdalo sa jej, že najjednoduchšia, čím skôr na to zabudnúť...

Akokoľvek sa usilovala, nedarilo sa jej to, a keď potom našla ďalší lístok a na jeho druhej strane stáli iné dve slová, neveriace sa na ne pozerala, špina židovská, prvé slovo bolo doškrtané, možno ten človek najprv opäť napísal špiónka, potom si to rozmyslel a vznikla z toho špina, už nie americká, ale...

Cítila, ako jej do hlavy stúpa nával horúčavy, zhlboka sa nadýchla, čiže vedel to o nej, domyslel si, ktovie ako, ale domyslel, preto jej začal rozprávať o Simoninom otcovi, chcel dve osamelé ženy, ktoré si k sebe nachádzali cestu, rozoštváť, určite cez kľúčovú dierku videl, ako k nej občas Simona zaskočí na kávu, nedoprial im priateľstvo, ani pokojné rozhovory, a tak sa rozhodol, že jednu pred druhou očieri, akoby sa chcel na nich vyvrátiť, pomstiť za tragédiu, ktorú kedysi dávno v rodine prežili a o ktorej sa Miriam dozvedela celkom náhodne z rozhovoru medzi dvoma ďalšími susedkami, ale prečo mne, opytuje sa v duchu, prečo práve nám dvom...

Ako zhypnotizovaná očami obkresľuje kostrbaté, neporiadne poukladané a ešte aj preškrtané písmená, odrazu sa prudko mykne, ochabnutosť z nej opadáva, nie, takto to nemôže nechať, a ani zabúdať nebude, treba konať, nezazvoní na jeho dverách, ani nepôjde za domovou dôverníčkou, zásadne konať, zavelí rázne a začne sa obliekať.

Iste si myslíš to isté, prihovori sa Félixovi, to bude najlepšie riešenie, nemá zmysel odťahovať celú záležitosť, ten nám už pokoj nedá a my sa nenecháme tyranizovať, veď sme mu nič zlé neurobili...

Zohne sa, potľapká Félix, prekvapeného, že niekam odchádzajú, hoci predtým o tom nebola reč.

Vieš, prihovori sa mu, v ľuďoch sa niekedy dá len ťažko vyznať, niekto mu ublížil, veľmi, a on v sebe tú krivdu nosí, nevie ju vypustiť z pamäti... vlastne, ak je pravda to, čo som počula od susediek, nebol to niekto konkrétny, nie iný človek, ale... sám život, osud... stáva sa to, že ťa udrie, sotí do teba tak silno, že

spadneš, chcel by si sa udržať na nohách, nepodľahnúť, ale neudržia ťa a ty sa napokon ocitneš na zemi, doudieraný, ubolený na tele i na duši a najmä... nechápajúci...

Na chvíľu zmĺkne, potom zamyslene pokračuje, je to také zložité, Félix, keby si vedel... asi by sme sa mali pokúsiť chápať ho, a veď možno ho trochu aj chápeme... zranený človek chce zlo, čo na ňom spáchali iní alebo sám život, posunúť ďalej, vrátiť, cíti potrebu pomstiť sa, pretože dúfa, že len tak sa oslobodí od bolesti a aj od spomienky na to, čo musel prežiť, od svojej bezmocnosti... inak by ho to zadusilo, a tak ten nevysvetliteľný úder potrebuje posunúť ďalej, hoci aj nie tomu pravému... a vôbec, kto je v takomto prípade ten pravý... ak to bol sám život, čo už možno životu vrátiť... ten si ide mimo nás, občas udrie, no veď áno, občas aj poteší, poláska, ale v podstate si nás ako jedinečné bytosti ani veľmi nevšíma, ide si svojou cestou...

Po celý čas, ako sa oblieka, kokeršpaniel ju trpezlivo počúva, prikyvuje hlavou, akoby jej chcel aj niečo naznačiť.

Chápeš ma, vidím, že mi dávaš za pravdu, poškrabká ho medzi ušami, múdry, naozaj si múdry... a nech je to akokoľvek zložité, my s tým teraz jednoducho niečo urobíme, nebude to príjemné, povie odhodlane, ale musíme sa o to pokúsiť.

Na polícii sa jej vypytovali na množstvo vecí, ktoré podľa nej s prípadom ani nesúviseli, ale odpovedala na otázky, ako najlepšie vedela, áno, presne oproti môjmu bytu, áno, ráno som ich našla, pod dverami, nie, nikdy sme nemali otvorený spor, ukázala oba popísané bločky, odfotili si ich, priložili k spisu, vlastne, nikdy sme sa ani poriadne nerozprávali, len vtedy, keď mi chcel rozprávať o istom ďalšom, už nebohom susedovi, ktorý vraj za vojny... nedopovie vetu, nechce do toho pliesť ďalšie veci, ale policajt sa toho chytí, povedali ste za vojny... a ďalej?

Vlastne ani neviem, možno si to všetko len vymyslel, aby ma dráždil... ale to s touto vecou absolútne nesúvisí, povie a v duchu si vyčíta, načo o tom aj začala.

Tak dobre, k tomu sa ešte môžeme neskôr vrátiť, čiže, povedali ste, že ste sa nikdy ani poriadne nerozprávali...

Nie, prisvedčí, zväčša sa iba zdravíme, teda, aby som bola presnejšia, ja ho pozdravím, hoci ani nemám chuť, predsa len ho pozdravím a on podľa nálady... iba proti Félixovi zopár ráz...

Kto je Félix, manžel alebo syn...?

Prekvapene sa pozrela na uniformovaného muža oproti sebe, ale veď... tu, ukáže na kokeršpaniela, prepáčte, nepredstavila som vám ho... to môžeme hneď napraviť...

Tento raz sa objaví prekvapenie na policajtovej tvári.

Predstavať netreba, zamrmle trochu zmätene a potom pokračuje v otázkach: aké má vzťahy s ostatnými rodinami v dome, udržiava s niekým zo susedov kontakty a zdôverila sa niekomu z nich o týchto lístkoch, o nadávkach, ktorými ju stavec častuje, hovorila o ňom s niekým...

Odpovedá krátkymi, až úsečnými vetami, zopár ráz by sa aj chcela rozhovoriť, spomenúť nejaké podrobnosti, ale pri dlhších súvetiach sa jej zamotá jazyk, do úst sa jej tisnú anglické slová, potom zase slovenské, nevie si napochytr spomenúť na správnu koncovku, neuveriteľné, v bežnej komunikácii sa jej to nestáva, prečo aj, ovláda predsa rodný jazyk celkom dobre, aj keď s ním zopár desaťročí nerozprávala, a aj ten druhý, naučený, no jestvujú situácie, v ktorých sa odrazu v jej v hlave oba začínajú miešať, a ona skáče v mysli z jedného do druhého, neistá ani v jednom, povedala o tom aj psychiatricky, ale zdalo sa, že tá v tom nevidí až taký problém, veľmi dobre si pamätá na niekoľko takých situácií, k niektorým prišlo ešte tam, ďaleko, ale stalo sa jej to už aj tu, v jej rodnom meste... nepríjemné, obľudné situácie takmer panického zneistenia, keď si nevedela spomenúť ani na to, či dva krát dva je naozaj štyri...

Cíti, ako jej steká po šiji pot, kvapky sa rinú dolu po chrbte, zvlhli jej aj ruky, teraz by naozaj nepotrebovala, aby sa jej začala zmocňovať panika, naprázdno prehltnie, usiluje sa o maximálne sústredenie, radšej sa uchýli ku krátkym, čo aj stroho pôsobiacim odpovediam.

Možno na minútu, možno na dve zavládne ticho, potom sa jej ten v uniforme začne opytovať na život, ktorý viedla tam, za oceánom, čo robila po všetky tie roky, kde pracovala, do rozhovoru vstúpi aj druhý, dosiaľ mlkvo počúvajúci kolega, opytujú sa na rodičov, na Dávida, na dôvody rozvodu, pocit paniky sa vracia, darmo prehltá, v hlave cíti vírenie, čo sa to deje, pomyslí si znepokojene, akosi sa situácia obracia, načisto ju to rozruší, vyvedie z miery, prišla sem, aby jej pomohli riešiť problém s agresívnym susedom a teraz ako keby začali vyšetřovať ju, otázkam nie je koniec, čo ju viedlo po toľkých rokoch k návratu do rodiska, má tu ešte nejaké príbuzenstvo, odpovedá takmer jednoslovnými vetami.

A potom sa zase skrútna reč na Dávida, už začína vážne ľutovať, že sem chodila, myslela som, povie, zbierajúc v sebe posledné omrvinky pokoja, myslela som, že budeme hovoriť o susedovi, ktorý ma ustavične napáda a bezdôvodne uráža... to je problém, kvôli ktorému som prišla... a vy...

Samozrejme, povie muž v uniforme, v najbližších dňoch za ním zájdeme, porozprávame sa s ním, budeme ho vystríhať...

Vystríhať, zopakuje sklamané.

Iste, a ak by sa také čosi ešte raz stalo...

Všimne si na jej tvári neskrývané sklamanie, viete, povie, takýchto susedských sporov tu máme nekonečne veľa, ukáže rukou smerom k regálom so založenými spismi, ľudia sú nervózni, podráždení, odreagujú sa aj na susedoch, hádajú sa o kúsok predzáhradky, o upratovanie schodiska, narúšanie večerného pokoja hlasitou zábavou, niekedy ide o vyhadzovanie cigaretových ohorkov, dokonca aj väčších predmetov z balkóna... keby ste vedeli, koľko takých sporov tu máme, ani by ste neverili, sú ľudia, ktorí sa v tom priam vyžívajú a rozdúchávajú celkom malicherné problémy, keby nebolo nič horšie ako tieto susedské spory.

Ale veď, namietne zaskočená, rozrušená, tu predsa nejde o nejaký susedský spor...

Muž sa na ňu prekvapene pozrie, myslel som... predsa to, čo ste rozprávali, kvôli čomu ste prišli...

Ten chlap mi nadáva do špiónok, nadýchne sa a rýchlo, aby to mala čím skôr za sebou, až prirýchlo vysloví tie slová z lístočkov, čo nachádza pod dverami, on... on mi opakovane nadáva do amerických špiónok... a... aj do... napokon tie slová nevyovie, opäť sa nadýchne, videli ste tie lístočky a bolo ich ešte oveľa viac... hovorila som vám...

Muž pokýva hlavou, áno, už ste to povedali, aj to mám zapísané, tie jeho čarbanice som priložil k spisu... nebojte sa, v každom prípade si s ním čoskoro pohovoríme a ohlásime sa aj u vás.

Dodržal slovo, naozaj prišiel, a nie sám, boli dvaja, tí istí, čo ju vypočúvali tam, u nich, zastavili sa najprv u suseda, nevie, ako dlho sa tam zdržali, potom zazvonili u nej, chceli ich konfrontovať, zoči-voči bude najlepšie, povedali, ale proti tomu sa hneď rázne ohradila, takže sa vzdali svojho pôvodného úmyslu, ostalo len pri rozhovore s ňou, opäť mali otázky, na ktoré im už raz odpovedala, a keď skončili, dali jej podpísať akýsi papier.

Po ich odchode zamkla dvere, na dve zámky, viac sa nedalo, chvíľu nehybne stála, hlavou pevne opretá o dvere, potom vošla do kúpeľne, pustila vodu a dlho, veľmi dlho sa sprchovala, mala pocit, že je celá oblepená špinou, zvonka i zvnútra, zúrivo si drhla pokožku, najradšej by vošla pod ňu, čím hlbšie, už ju mala celkom sčervenenu, no ďalej pokračovala, až kým ju nezačala, silne podráždená, páliť, presne tak to robievala po výsluchoch týkajúcich sa Dávida, zmyť všetko zo seba, zahodiť, očistiť sa.

V noci sa jej snívalo, že je opäť na polícii, muži v uniforme jej opäť dávali otázky, ktoré pokladala za celkom nenáležité, absolútne nevhodné a akoby celkom pomýlené, navyše zbytočné a zavádzajúce... a ona im na ne opäť odpovedala, opäť zažívala nával paniky, jazyk jej vypovedával poslušnosť a začala tvoriť dlhé, gramaticky celkom nesprávne súvetia, v ktorých sa strácala, do otázok a odpovedí o agresívnom susedovi sa jej úplne nelogicky začali miešať otázky a odpovede z iných vypočúvaní, veľa otázok, veľa odpovedí, bola by chcela Dávida brániť, ale nemohla, dôkazov bolo priveľa, neznášala tie vypočúvania, pokorovali ju, hoci bola nevinná, hoci mala len svedčiť, a potom svoje výpovede podpísať, ach, svedčiť, aj teraz od nej chceli, aby všetko, čo povedala o starom susedovi, podpísala, oni mu to zrejme ukážu, pomyslela si vo sne a zhrozila sa tej predstavy, ukážu mu to alebo mu to sami prečítajú a on bude vo svojich výpadoch proti nej ešte horlivejšie pokračovať, ktovie, čo všetko si ešte vymyslí, aby ju čím viac zranil, ponížil... preľakla sa, načo len chodila na políciu, čo to bol za hlúpy, veľmi hlúpy nápad, teraz sa všetko ešte viac zhorší...

Po takých snoch sa prebúdzala celá spotená, srdce jej búšilo ešte hodnú chvíľu a v hlave jej hučalo po celý deň, na prácu sa jej nedarilo sústrediť, po niekoľkých poloprebdených nociach sa napokon rozhodla a jedného ráno sa s Félixom vydali na cestu, ktorú už poznali...

Službu mal niekto iný, tak len stručne povedala, že ruší svoju sťažnosť na suseda z toho a toho dňa, sťahuje všetko naspäť.

Rušíte, opýtal sa jej muž v uniforme, ktorý mal práve službu, keď vyhľadal jej spis a narýchlo si ho prečítal, áno, ruším, ale prečo, pýtal sa ďalej, lebo som si to rozmyslela, všetko naozaj sťahujete, povedal pochybovačne, veď ako vidím, kolegovia už boli za tým pánom, spísali zápisnicu, áno, sťahujem, zopakovala, všetko, a na ničom už netrvám, celkom na ničom, ako keby som tu nikdy nebola, chápete, nič som tu o nikom nevy povedala...

V miestnosti bola prítomná ešte aj žena, takisto v policajnej uniforme, vymenili si s kolegom niekoľkokrát pohľady, Miriam si to všimla a vedela si domyslieť, čo tie pohľady znamenajú, inokedy by pocítila pri takých pohľadoch poníženie, teraz len tvrdošijne opakovala, všetko beriem naspäť, všetko, ako keby som tu nikdy nebola, rozumiete, nikdy som tu nebola, nič som nepovedala, nikto ma tu nikdy nevidel.

Keď vyšla na ulicu, pocítila úľavu, zbavila sa ťarchy, bremena, ktoré si tak trochu aj sama nabrala na chrbát, už nikdy nič podobné, nikdy, tak veľmi si potrebuje vydýchnuť, dúfa, že cestou domov sa jej trochu uľaví, kráča zámerne pomaly, Félix ju občas potiahne dopredu, chcel by pobechnúť, na takéto pomalé tempo nie je zvyknutý, ale ona sa nepoddáva, tentoraz ona udáva tempo.

Úľava trvá len veľmi krátko, a vlastne, o skutočnej úľave ani nemožno hovoriť, čosi ju ruší, pôsobí znepokojujúco, po chvíli príde na to, kde sú zdroje jej nepokoja, zdá sa jej, že ľudia, ktorých stretáva, na ňu upierajú zvedavé oči, keby len zvedavé, ale štiplivé, zlovestné oči, pripomínajúce oči jej suseda, niektoré sú plné výsmechu, iné zloby, nenávisti alebo pohrdania, prečo všetci na ňu upierajú pohľady, prečo si ju vybrali za objekt pozorovania, je azda taká nápadná alebo sa líši niečím podstatným a okamžite rozpoznateľným od ostatných ľudí na ulici, veď v podstate patrí sem, je jednou z nich, aj keď ju to proti jej vôli odviaľalo na čas kamsi ďaleko, na dlhý, predĺžený čas, ale teraz sa vrátila, pretože hľadala domov, túžila po ňom, tak veľmi ho chcela nájsť v meste, v ktorom sa narodila, v ktorom vyrastala...

Otázky jej víria v hlave, spúšťajú metelicu, prečo, prečo toto všetko musí opäť a opäť nanovo prežívať, prečo sa to všetko stále musí vracieť, akoby sa od minulosti nedalo ani trochu vzdialiť, akoby s ňou všetky tie udalosti zrástli tak pevne, že ich zo seba nikdy nevyženie, raz položila túto otázku psychiatricku, tá jej čosi začala vysvetľovať o vrstvení časov, prelínaní spomienok, ktoré sú navzájom také vkladné do seba, že je nemožné len tak ľahko oddeľovať jednu od druhej, na to však prišla do jej ambulancie, povedala žena v bielom plášti, aby jej pomohla rozuzľovať tie zauzlené časy, zrastené spomienky a pomaly, pomaličky ich od seba odsúvať, aby napokon tie najzaťažujúcejšie bola schopná vylúpnuť zo seba, zahodiť ich alebo aspoň aby bola schopná získať na ne iný pohľad, oslobodzujúci, postupné oslobodzovanie, tak jej to vtedy vysvetľovala psychiatricka, ku ktorej chodí už pár rokov, oslobodzovanie, krok po kroku...

Cesta domov sa jej zdá nekonečne dlhá, no keď konečne odomyká bytové dvere, povie polohlasne, aj tak si myslím, že napriek všetkému to asi bolo dobré rozhodnutie, vieš, Félix, ak by som to neodvolala, možno by ten človek vymyslel nejakú horšiu pomstu, nie, nič s ním už nechceme mať, dáme si s ním už navždy

pokoj, jednoducho si ho nebudeme všímať, niektoré veci nebudeme vidieť, aj keď nás mrzia a hnevajú, pre nás prestanú existovať, Félix zavrtí chvostom, oblíže jej ruku.

Ozvali sa z vydavateľstva, pýtali sa, kedy môže priniesť návrh na obálku, a vôbec, kedy bude hotová aj s ilustráciami, už na ne čakajú, s tlačiarňou majú dohovorovaný termín, nemôžu si dovoliť meškanie, za to sa platí, a to si v terajšej situácii pri najlepšej vôli nemôžu dovoliť, nijaké výdavky navyše, v takom prípade by museli... iste to chápe...

Obliala ju horúčava, celkom zabudla na termín odovzdania ilustrácií, čosi nezrozumiteľne zašemetila.

Nástojili, aby povedala aspoň približný termín, takto to naozaj ďalej nepôjde, redaktorkin hlas bol čoraz nahnevanejší.

Pochopila, čo jej chce žena povedať, ihneď to pochopila, znamenalo by to koniec spolupráce s týmto vydavateľstvom, a to, či by sa uplatnila v niektorom z ďalších, nebolo isté, všetci hľadajú rýchlych, pružných ilustrátorov, kniha by sa mala dostať čím skôr na trh, niet času na dlhé rozjímanie nad obrázkami...

Teraz to už doženiem, môžete sa spoľahnúť, len som mala... problémy, hlesla potichu, isté rodinné udalosti...

Bála sa, či sa žena nezačne vypytovať na podrobnosti, ak sa nemýli, pred časom sa tak trochu rozprávali aj o jej súkromí, nechcela by, aby tamtá žena prejavila po jej slovách údiv a začala jej klásť otázky týkajúce sa rodiny, našťastie, rozhovor sa skončil, na displeji mobilu naskočili cifry označujúce dátum a presný čas, áno, zopakovala pre seba, boli to predsa vážne rodinné udalosti...

Tak teda opäť hektické balenie, opäť lietadlo, tu ich však nevypravádzal na cestu otec, nikto z príbuzných, ani známych, keď sa už usadili na svojich sedadlách, Miriam napadlo, či ich niekto bude čakať aspoň tam, po prilete, mama ju ubezpečovala, že určite ich príde vyzdvihnúť jej sesternica, s ktorou sa už spojila, takisto bola zvedavá, kde budú bývať, predstava, že sa čo len nakrátko ubytujú v dome s veľkým príbuzenstvom, ju nelákala, nepozná ani jednu tamojšiu tetu, ani uja a ich deti, nerada sa zoznamovala s novými ľuďmi, hoci by aj patrili k príbuzenstvu, oveľa viac by ju tešilo, keby sa mohli hneď nasťahovať do bytu, kde by boli iba ony dve, a potom, vzápätí dodávala v duchu, a potom, samozrejme, aj s ockom, len aby naozaj za nimi čím skôr prišiel... a ešte by ju tešilo, keby mohla mať hneď od začiatku svoju izbičku tak ako kedysi doma, v ich bratislavskom byte.

Sedela v lietadle stiesnená, predstavovala si mesto, ktoré by sa malo stať aspoň na určitý čas jej domovom, ľudí, dospelých aj svojich rovesníkov, do istej miery bola na to všetko zvedavá, no prevládal v nej strach, obávala sa zmien, ktoré ju čakali, zase niekam musí ísť proti svojej vôli, zase si zvykať na nové miesta, zoznamovať sa s novými ľuďmi, s novou školou, neznáša tieto zmeny,

nijaké zmeny, keby mohla, vyhla by sa im, najradšej by sa vrátila domov, tam, kde teraz býva ocko, konečne by boli zase všetci spolu, samému mu musí byť predsa smutno, určite mu aj ony dve chýbajú, tak ako im chýba zase on, tam by chcela ísť, ale mama tvrdí, že je to absurdný nápad, je to nemožné, bolo by to veľmi nebezpečné... možno raz, neskôr...

Nový svet, hovorila mama, bezpečný, perspektívny, ale čo znamená bezpečný a perspektívny, možno pre niekoho, možno pre mamu, ktorá si od tejto krajiny sľubuje to, čo jej neposkytli tie dve predchádzajúce.

Ver mi, hovorí mama s bodrosťou, ktorá sa jej už zase ozýva v hlase, taký nový svet naozaj je, ty to tak ešte nevieš porovnať, ale neklamem ťa, celkom iste je bezpečnejší ako ten starý, oveľa, oveľa bezpečnejší, mama dúfa, vlastne verí, že sa jej práve tam naplnia predstavy, bude konečne žiť tak, ako by chcela...

Ale čo tam čaká na mňa, opytuje sa v duchu malá Miriam, nemôže za to, že ju ľaká čo len pomyslenie na niečo neznáme, na čo si bude musieť nanovo privykať, vie, že pre ňu to nebude ľahké, nikdy nebolo.

Novostí bolo, ako sa mohla veľmi skoro presvedčiť, naozaj dosť, hneď napríklad škola, v ktorej platili iné pravidlá, ako boli tie, s ktorými sa stretávala v školách, ktoré navštevovala doteraz, aj deti boli akési iné ako u nich doma, a potom aj ako tam, v tej druhej krajine, kde sa mame odrazu znepáčilo a odkiaľ tak napohnáhlo odišli, ak sa aj podobali deťom z minulej krajiny, bolo to len tým, že o ňu nejavili nijaký záujem, nevenovali jej pozornosť, dorozumieť sa tu ako-tak vedela, ale jej angličtina nebola zďaleka taká dobrá, aby vedela plynule vyjadrovať zložitejšie myšlienky, či pohotovo reagovať na učiteľkine otázky alebo poznámky spolužiakov, tak si ju napokon ani tu takmer ani nevšímali, jej to celkom vyhovovalo, nikto sa jej neprihovárал, nemusela odpovedať.

Ešte jedna podobnosť jestvovala s predchádzajúcou školou, keď o nej potom neskôr, po rokoch rozprávala, nikto jej nechcel veriť, to akosi neseďí, hovorievali jej, u nás predsa každý odkiaľsi pochádza, nikto sa z nikoho nevysmieva, Amerika je tolerantná krajina, každý si zo svojho miesta prináša nejaký akcent, tu ani nevnímame nikoho ako cudzinca...

Miriam však vedela svoje, v škole ju tu takisto posadili do poslednej lavice, iná nebola voľná a kvôli nej by učiteľku ani nenapadlo rozsádzať pôvodné dvojice, tentoraz jej susedom bol drobný čierny chlapec z Portorika, veľmi ju to vtedy zarazilo, má na sebe azda nejaké znamenie, ktoré ju predurčovalo, aby ju takto odsúvali, dávali jej najavo, že ju neberú celkom medzi seba, že ju vystrkujú kamsi na okraj, váhala, či sa s tým má zdôveriť mame, ale predstavila si, ako mama pôjde okamžite do školy a začne sa sťažovať, možno u učiteľky, možno zájde aj za riaditeľom, strohým, fúzatým pánom, v ktorého kancelárii boli v prvý deň, ako sem nastúpila, mama by sa dožadovala vysvetlenia, vedela byť veľmi nástojčivá, možno by sem dotiahla aj príbuzných, ktorí ich zatiaľ prichýlili, tí už sú naozajstní Američania, tak sa o nich vyjadrovala mama, s patričnou hrdosťou, tí by možno dosiahli zmenu, ale za akú cenu, dozvedela by sa o tom celá trieda,

možno aj celá škola, a to si Miriam nepriala, ani za celý svet, radšej ostane v poslednej lavici aj s chudučkým Portoričanom.

Napokon, niekto sa musí uspokojiť aj s poslednou lavicou, ktorá má, navyše, aj rôzne výhody, pomyslela si Miriam, vždy jej vyhovovalo byť v úzadí, nemala rada, ak ju niekto pozoroval, ak zachytila na sebe cudzí pohľad, zvyčajne ju to znervóznilo, vlastne, je to celkom dobre, hovorievala si, v poslednej lavici bude takmer ukrytá, nikto ju nebude vťahovať do rozhovoru, aj učitelia si menej všimajú tých v posledných laviciach, bude sa cítiť istejšie.

Portoričan hovoril po anglicky oveľa horšie ako ona, neukončil poriadne ani jednu vetu, súkal zo seba len nevelmi zrozumiteľné slová, aj to trhané, nesúvislé, navyše bol nahluchlý, keď sa ho niečo opýtali, najprv len vyjavene vypúľil oči, napokon, keď nedali pokoj a dobiedzali ďalej s otázkami, zagánil a čosi nezrozumiteľne vyjachtal, decká sa z neho často smiali, niekedy sa s nimi smiala aj ona, smiala sa, hoci na to ani nemala veľkú chuť, no zároveň chcela ukázať, že nie je celkom ako on, nemali by ju spájať s ním, ona predsa ovláda jazyk oveľa lepšie ako tento chudučský, drobný chlapec, a pri tabuli už niekoľkokrát dostala na rozdiel od neho pochvalu, smiala sa s nimi, lebo sa im chcela takto zaliečať, o niečo viac sa priblížiť k tým druhým, k tým, čo tu boli doma alebo aspoň sa tak správali, chcela by im ukázať, že síce sedí v poslednej lavici, no naozaj ju nemožno hádzať do jedného vreca s chudučkým, biedne oblečeným chlapcom, dráždilo ju, že Portoričan na ňu, keď sa mu smiala, negánil, ani nechrlil nadávky ako na iné deti, čo sa mu vysmievali, len sa smutne odtiahol, stiahol sa celkom na druhý kraj lavice, pochopil, že jeho susedka s ním nechce mať nič spoločné, pochopil a mlčky to prijal.

Niekedy doma po večeroch na neho myslevala, nie zámerne, jednoducho, pred očami sa jej vynorila chudá, tmavá postavička a potom jej už neschádzala z mysle, vtedy ju zaplavovali výčitky, ako mohla, ako len mohla, na jednej strane by bola chcela, aby ju ostatné decká prijali medzi seba, aby zmenšila vzdialenosť medzi sebou a nimi, na druhej strane sa jej zmocnili pocity hanby za to, že sa pripojila k ich výsmechu, páliło je svedomie tak silno, že nemohla zaspáť a rozhodla sa, že niečo také sa už nesmie zopakovať, musí s tým čosi urobiť, ešte presne nevedela čo, ale nechcela, aby ju naďalej prepádali páliace výčitky.

V nasledujúci deň sa nepridala k deckám, keď zase vybuchli do smiechu po Javierovej nešťastnej a celkom nezrozumiteľnej odpovedi, čosi doplietol, to sa stávalo často, tentoraz však vyzneli jeho slová aj veľmi komicky, pozorovala celý výjav akoby z diaľky a sama sebe sa čudovala, ako sa mohla na takomto čomsi zabávať, je to komické, no a čo, hocikedy sa aj jej poplietli slová, ona si takisto niekedy nevedela spomenúť pri tabuli na správnu odpoveď, ani raz sa v ten deň nepridala k posmechom spolužiakov.

Po vyučovaní, keď sa už trieda vyprázdnila a nablízku nikto nebol, povedala svojmu počernému susedovi, aby sa na ňu nehneval a prepáčil jej, mrzí ju to, už nikdy sa mu nebude posmievať, je to ohavné, ako sa všetci správali, pozrel sa na ňu prekvapene, nevedela, či jej porozumel, tak to zopakovala o čosi pomalšie a hlasnejšie ešte raz a potom ešte raz, stále sa na ňu len vyjavene díval, potom sa bez slova zvrhol a odkráčal k dverám, po chvíli aj ona vyšla z triedy...

Postupne si zvykala, samu ju prekvapovalo, že odpor voči novému prostrediu v nej nebol silnejší, nepáčilo sa jej tu, po takomto čomsi nikdy netúžila, nechcela si ani predstavovať, že v tomto meste, v tejto krajine by mala ostať do konca života, veľa vecí sa jej tu po príchode nepozdávalo, no postupne si začala predsa len privykať, ďalší školský rok už sedela v predných radoch, posadili ju vedľa amerického dievčaťa, vcelku milého, aj keď jej sa zdalo, že trochu infantilného, ale takí jej tu pripadali aj niektorí dospelí, s ktorými sa dostávala do styku, miatol ju ich úsmev pripomínajúci masku, miatlo ju na nich viacero maličkostí, azda naozaj nepodstatných, no ju zneisťovali, nikdy nevedela, čo si človek, s ktorým sa rozpráva, skutočne myslí a či ju vôbec počúva alebo sa len tak priateľsky tvári, nevedela odhadnúť, čo sa skrýva za akoby naučeným, takým akýmsi žuvačkovým úsmevom.

Portoričan Javier po prázdninách prestal chodiť do školy, cez prestávku sa na veľkej chodbe, ale aj na ihrisku obzerala po žiakoch z iných tried, nikde ho nezbadala, možno zmenil školu, možno sa rodina odsťahovala do inej štvrte alebo do iného mesta, občas si naňho spomenula, vlastne, celkom na neho nezabudla doteraz, najmä na to, ako sa z neho aj ona občas smiala, a aj na to, ako sa potom od nej odtiahol, schúlil sa celkom na druhom kraji lavice, nechcel zabrať ani centimeter z jej polovice, pochopil...

Podarilo sa jej zapísať sa do keramikového krúžku, nebolo ľahké dostať sa tam, v iných výtvarných krúžkoch, tam, kde len kreslili, maľovali alebo fotografovali, už nemali voľné miesta, a ona sa myšlienky na výtvarný krúžok nechcela vzdať za nijakú cenu, tak to skúsím s keramikou, povedala si, možno to nebude až také nezaujímavé a zlé...

Po niekoľkých týždňoch zistila, že sa rozhodla veľmi dobre, dokonca začína byť presvedčená, že práve keramika je to, čo jej najviac sadne, že je pre ňu ako stvorená, niečo ju na tom tvarovaní poddajnej masy nesmierne priťahovalo, vdychovať vôňu hliny a zabárat do nej prsty, vkladať do nej podobu, akú si predstavovala, spoznávala vzrušujúci pocit, keď jej spod prstov vychádzal krčah alebo miska, bol to pocit podobný pocitom šťastia, ako si ona šťastie v tých rokoch predstavovala...

Zažívala priam pocity fascinácie, tvárnej mase odovzdávala čosi zo seba, zo svojho vnútorného sveta, a masa to prijímala ochotne, bez odporu, poddávala sa jej akoby s radosťou, priam s vďačnosťou, že ju pretvára, dáva spoznávať a okúsiť nové tvary, nechávala sa jej spodobovať, meniť, Miriam zakúšala radosť, akú ešte nikdy nespoznala, čosi jestvovalo len v jej mysli, v jej fantázii, a ona to postupne vlastnými prstami prenášala do tvárnej masy, bolo to, ako keby sa s tou mäkkou hlinou rozprávala, zdôverovala sa jej s niečím, o čom dovtedy nikto okrem nej ani netušil, že by mohlo jestvovať, a hlina jej odpovedala, prítakávala jej nápadom, hoci niekedy ich trošku aj menila, prispôbovala svojim možnostiam.

Vnímal to ako malý zázrak, konečne ona raz rozhoduje o tom, čo by chcela, rozhodujúca je jej vlastná vôľa, jej predstava, ona sama je dôležitá, nikto jej nevnučuje iné predstavy, pripadala si ako malá kúzelníčka, nie, nie iba kúzelníčka,

toto bolo niečo viac, cítila sa ako malá stvoriteľka, prvý raz vo svojom živote zakúšala pocity spokojnosti, so sebou, s tým, čo robí, spokojnosť sa prelievala aj do jej postojov k vonkajšiemu prostrediu, začínala ho vidieť v inom, lepšom svete, a čo je najdôležitejšie, prestala sa ho až tak veľmi báť...

Práca v keramikom krúžku ju tešila čoraz väčšmi, vymýšľala najrozmanitejšie tvary, prekvapovala nimi neraz aj samu seba, na Vianoce priniesla mame ako darček vázu celkom nezvyčajných tvarov, sama ju vypálila a aj ozdobila, boli to prvé sviatky, ktoré trávili už vo svojom nevelkom, no samostatnom byte, čoskoro mal prísť za nimi aj otec, doma sa uvoľnila atmosféra, zdalo sa, že dlhé vybavovačky sa chýlia k úspešnému koncu...

Vďaka keramikému krúžku si našla aj zopár kamarátok, nebolo to síce také úprimné a odovzdané priateľstvo ako kedysi doma s Minkou, niekedy napriek všetkému cítila, akoby ju tie americké dievčatká, naozajstné Američanky, ako by povedala mama, nebrali celkom ako svoju, ale predsa len mala niekoho, s kým mohla zísť do kina alebo do cukrárne, v ďalšom roku zažila vďaka ich keramickej dielničke dokonca niečo, čo by sa dalo nazvať prvou láskou...

Juliana Mrvová: Inštalácia v Dome umenia na výstave *Sen o krajine*, 2018; obrazy: *Motorka*, 130 x 155 cm; *Sovia Hora*, 200 x 150 cm; *Luang Prabang v noci*, 180 x 160 cm; *tuš*, akryl, akvarel, pastelka na plátne. Foto: archív autorky

TÉMA
ETELA FARKAŠOVÁ

ETELA FARKAŠOVÁ (1943) je filozofka, prozaička, esejistka, poetka, príležitostná prekladateľka, členka Spolku slovenských spisovateľov, SC PEN a Rakúskeho spolku spisovateľov (ÖSV), takmer štyri desaťročia pôsobila na Filozofickej fakulte UK, venovala sa najmä problematike vedeckého poznania, vzťahu filozofie a literatúry, od 90-tych rokov aj feministickému filozofii (je spoluzakladateľkou Centra rodových štúdií). Vydala viac ako tri desiatky kníh, jej jednotlivé texty boli preložené do nemčiny, angličtiny, ruštiny, češtiny, poľštiny, srbčiny, maďarčiny, japončiny, arabčiny, hindi a ďalších jazykov, zastúpená je v domácich i zahraničných antológiách. Za svoju tvorbu získala viaceré významné ocenenia. Naposledy vydala román *Scenár* (2017), za ktorý dostala cenu Anasoft Litera 2018.

„Pomalé písanie predstavuje môj literárny manifest“

Rozhovor s ETELOU FARKAŠOVOU

Najnovšie dielo ETELY FARKAŠOVEJ, *Scenár*, je zvnútra angažovanou knihou, vyznačujúcou sa autorkinou typickou nelineárnou poetikou, ktorá organicky a esteticky presvedčivo pretavuje viaceré oblasti jej teoretického záujmu do myšlienkového komplexného, produktívne skeptického, no nerezignovaného, melancholického, no nie výsostne smutného diela o vytrácaní sa tak konkrétnych individualít, ako aj dnes zaznávaných a Farkašovou dlhodobo vyzdvihovaných hodnôt – spomalenia, sústredenosti, vekom nadobudnutých poznatkov a kvalít, či rovnako čas si vyžadujúceho umenia žiť. Hoci kniha nezmení aktuálnu posadnutosť kvázi efektívnou, dynamickou či kvantitou, zaujato a nepateticky nás motivuje k zamysleniu, ktoré je krokom k akcii, a hlavne je *Scenár* dobrou literatúrou. Nasledujúci rozhovor sa dotýka nielen autorkinej ostatnej knihy a naznačených súvislostí, ale aj otázok, ktoré som jej chcel položiť dávnejšie a ktorých zodpovedanie hádam poteší aj vás.

S aktuálnou knihou *Scenár* ste vyhrali cenu Anasoft litera. Je to pre vás forma zadosťučinenia, prípadne povzbudenie do ďalšej práce? Čo iné je pre vás ako spätná väzba dôležitá?

Budem sa opakovať, ale rada by som aj v tomto rozhovore vyjadrila názor na literárne a vôbec umelecké súťaž. Na rozdiel od športových výkonov, ktoré sú presne merateľné, čo zaručuje ich objektivitu, nazdávam sa, že literárne, umelecké výkony sú ťažšie kvantifikovateľné, a teda aj porovnateľné, možno síce dosiahnuť istý konsenzus pri ich posudzovaní, dajme tomu v rámci poroty, ale vždy tam budú zohrávať úlohu aj subjektívne momenty – individuálny vkus, osobná životná skúsenosť, rodové a vekové aspekty, hodnotová orientácia, stupeň empatie, preferencie istých tém, štýlov a pod. Takže aj cenu Anasoft litera beriem s istým nadhľadom a s istou rezervou. V porote sa náhodou zišli, dokonca aj mladí, ľudia, v ktorých téma starnutia, staroby rezonovala, napriek tomu, že je to téma v súčasnosti nevelmi populárna, skôr obchádzaná, pretože písať či hovoriť o nej znamená upozorňovať na množstvo sociálnych aj individuálnych problémov a nedoriešených otázok. V spoločnosti holdujúcej ideálom mladosti,

teda krásy, dynamickosti, flexibility, výkonnosti, a v jej hodnotovom rámci niet veľa pochopenia pre túto tému a ani pre reálne problémy starších a starých ľudí. O to viac som vďačná porote, že ju moja próza reflektujúca starnutie a starobu v kontexte životného príbehu protagonistickej manželskej dvojice oslovila a zaujala. Napriek spomínanému, sčasti relativizujúcemu pohľadu na umelecké súťaženie sa priznávam k radosti, ktorú mi spôsobilo najnovšie ocenenie, veľmi si ho vážim, vnímam ho ako významnú spätnú väzbu, ktorú som v tejto podobe naozaj neočakávala. Možno som trochu rátala s čitateľskou odozvou, a nesmierne ma potešilo, že toto očakávanie sa naplnilo a ešte stále sa naplňa, nepochybne aj vďaka oceneniu. Z osobných rozhovorov, pri čítačkách, ale aj z viacerých e-mailov, SMS správ a telefonátov sa dozvedám, že v próze, ktorú som napísala, sa nachádza viacero čitateľov a ešte viac čitateľiek – vidia v nej generálnu výpoveď, pretože kniha hovorí „zvnútra“ aj o ich pocitoch, skúsenostiach, myšlienkach, problémoch a postojoch, alebo im ich pomáha precizovať, jasnejšie formulovať... Na jednej besede ma čitateľky prosili, či by som nenapísala pokračovanie knihy, pretože by sa rady dozvedeli o ďalších osudoch všetkých troch synov a celej rodiny, nie som si istá, či to bolo odo mňa celkom korektné, ale priznala som sa, že sama neviem presnejšie predvídať, ako sa ich príbehy budú ďalej odvíjať. (smiech) Rozsiahlejšia spätná väzba sa mi dosiaľ prihodila iba pri dvoch predchádzajúcich knihách, a to pri knihe *Deň za dňom*, v ktorej je príbeh matky a psychicky narušeného syna, a v knihe *Stalo sa*, čo je príbeh odprevádzania umierajúcej matky dospelou dcérou. Do tretice je to *Scenár* hovoriaci o starnutí a o medzigeneračných vzťahoch. Viem, čo pre mňa samotnú znamená, ak nájdem knihu, ktorá „hovorí aj za mňa“, pomáha mi ujasňovať si určité veci, súvislosti, lepšie sa v nich orientovať, pomáha mi porovnávaním literatúrou stvárných a mnou prežitých skúseností osvetliť môj vlastný život, lepšie mu porozumieť. Žiaľ, už nežijúca, podľa mňa nedocenená liptovská poetka Gitka Dobrovičová má krásnu metaforu: básňou a vôbec literatúrou „dovídiť na život“. Aj ja verím v túto schopnosť básne, verím v silu literárneho textu uchopovať univerzálnejšie aspekty rozmanitých individuálnych príbehov a pokladám za druh šťastia, ak aj mne sa podarí vytvoriť aspoň občas taký text, ktorý vie vstúpiť do iných životov.

Kniha bola v jednej recenzii vyčítaná nuda. Hoci túto kategóriu nepovažujem v rámci literárnokritického diskurzu za najšťastnejšiu, zrkadlí predsa jeden zo zámerov knihy, respektíve jej, z môjho pohľadu, funkčný tvarovo-obsahových rozmer. Čo si o tom myslíte?

Náhodou som si tú recenziu prečítala na internete, trochu ma prekvapila až prílišným zdôrazňovaním kategórie nudy, ktorú, ako sa zdá, autor recenzie vníma ako hlavný príznak tejto prózy. Vcelku mám pochopenie pre jeho názor, pravdepodobne ide o autora mladšieho, ktorý s fenoménmi starnutia, staroby ešte nemá skúsenosť, ešte sa ho ani nedotýkajú a ich tematizáciu vníma ako nezaujímavú, podobne ako otázku vzťahov medzi generáciami... Pravdepodobne nemá rád klasickú hudbu a už vôbec nie spôsob hrdinkinho premýšľania o nej,

nastolené problémy očividne pokladá za nezaujímavé a nudné, tak ako aj môj nedynamický, ba až „pomalý“ štýl písania. Veľmi by ma mrzelo, ak by román naozaj vyznel ako čierno-biely obraz mladších (zlých) a starších (dobrých) generácií, to určite nebolo mojim úmyslom, zámer naznačiť ich odlišné hodnotové naladenie však nepopieram, myslím, že je to charakteristické pre ktorékoľvek historické obdobie, iná je len miera odlišnosti... Recenzent má právo na svoje videnie, aj keď ho nezdôvodňuje, má právo na svoje čitateľské očakávania, do ktorých sa nepochybne premieta nielen jeho literárne vzdelanie, ale aj hodnotová orientácia, pohľad na svet a na človeka, no najmä jeho osobná skúsenosť; jestvuje názor, a ja sa s ním stotožňujem, že každú knihu čítame cez seba, myslím si, že do istej miery to platí aj pre literárnych kritikov a kritičky, čo ako by sa usilovali priblížiť k čírej objektivite hodnotenia. Záver spomínaného recenzného textu ma však pobavil prirovnaním *Scenáru* ku knihám jednej z našich najpredávanejších a najpopulárnejších autoriek, myslím, že môj *Scenár* zďaleka nespĺňa také kritériá... Navyše, recenzent tak podľa mňa odhalil väčší zmysel pre recesiu ako pre kritické diferencovanie literárnych textov... V každom prípade však pokladám za pozitívum, že jestvujú rôzne, až protikladné hodnotenia tej istej knihy, jednak to dovoľuje vnímať ju z rôznych uhlov pohľadu, porovnávať jej rôzne čítania, jednak to môže podnietiť nielen diskusie o konkrétnom literárnom diele, no aj všeobecnejšie debaty o špecifikách recepcie literárneho textu; stalo sa to napríklad na pôde Filozofickej fakulty UK v rámci podujatia venovaného *Scenáru*. A teraz k druhej časti otázky, celkom iste som nechcela privádzať čitateľov a čitateľky do stavu nekonečnej, hoci aj „erudovanej nudy“, takisto som ich však nemienila ani napínať alebo šokovať tryskom nečakaných dramatických zauzlení a následných nemenej dramatických rozuzlení, také ambície pri písaní nemávam. Mojim zámerom bolo, ako naznačujete aj v otázke, aby text *Scenáru* plynul pomaly, miestami možno až, dalo by sa povedať, monotónne a fádne, v opakujúcich sa, vrstviacich a prelínajúcich sa kruhoch, aby jeho tempo korešpondovalo so sujetom príbehu a jeho celkovým mentálnym ladením, a takisto aj s tempom času, ako ho precituje seniorská dvojica hlavných postáv, predovšetkým Katarína. Témou knihy, ale aj spôsobom narácie som smerovala medziiným aj k navodeniu otázok a k premýšľaniu o kulte/kultúre rýchlosti, oba fenomény dnes výdatnou mierou poznačujú náš spôsob myslenia, precitovania i prežívania.

Čo nudí vás? Prípadne irituje, myslím teraz v živote a spoločenskom kontexte, nie v umení.

Takmer by sa mi žiadalo povedať, že nepoznám nudu alebo absolútne nudné veci, ale nebola by to celkom pravda, jestvujú napríklad niektoré televízne zábavné relácie, ktoré nevydržím sledovať viac ako dve-tri minúty. Tie ma zároveň aj iritujú spôsobom, akým chcú rozosmiať divácku obec a pestovať v nej tak ďalšie podoby primitivizmu v humore... To však určite nie je to, čo ma dnes najviac irituje v našej spoločnosti, tých vecí je veru dosť, spomeniem napríklad množiace sa nevyriešené kauzy, ktoré sa ťahajú niekoľko rokov, prípady kriminálnikov, dokonca vrahov na slobode vďaka takzvaným procesným chybám niektorých sud-

Etela Farkašová na čítačke. Foto: archív autorky

cov, straty súdnych spisov v závažných obvineniach... Poburuje ma, ak čelní politici, ktorí majú evidentne na hlave niekoľko vrstiev masla, sa neostýchajú verejne hovoriť o morálke a vyzvať ľudí k slušnosti, alebo ak predvolebné sľuby v celoštátnej či regionálnej politike ostávajú po voľbách na papieri. Ilustratívne spomením hustnúcu zástavbu v našej metropole, nevhodné zásahy do prostredia, nedostatočné riešenie dopravných problémov, vizuálny smog... Mrzí ma nezhaduca politizácia problémov každodenného života spoločnosti, ktorých riešenie napokon ostáva v úzadí, a čomu sa venuje namiesto toho pozornosť, sú politické spory a nevkusné zvady politických strán, irituje ma narastajúca korupcia, to, ako sa nehanebne a masovo rozkrádajú eurofondy, ako sa nielen naša demokracia dostáva do područia oligarchov, mení sa na oligokraciu, ako finančný kapitál, peniaze sú čoraz silnejšie previazané s politickou mocou, ako sa stávajú určujúcim kritériom a určujúcou hodnotou...

Vrátim sa ešte k *Scenáru*. Do akej miery sa stotožňujete s jeho hlavnou hrdinkou? Musím sa priznať, že – odhliadnuc od kvality knihy a rozhodne zaslúženému oceneniu – ide o prvú vašu postavu, ktorá ma sem-tam názorovo iritovala, napríklad, pokiaľ ide o ponosy na nízke množstvo času, ktorý deti trávia s rodičmi, či negatívny vplyv nových technológií. Čiastočne ste na to už odpovedali, no vidíte to natoľko kriticky ako ona, respektíve považujete dnešok za natoľko horší od minulosti? Osobne som totiž optimista a myslím si, že napriek problémom pribúdajú aj pozitíva, čím nepopieram problémovosť niektorých vami kritizovaných javov a potrebu ich kritickej reflexie.

Etela Farkašová na čítačke. Foto: archív autorky

Myslím, že to každý z nás dvoch vidí zo svojho stanoviska. Pokúsím sa aspoň trochu obhájiť Katarínu: u nej nejde ani tak o množstvo času, ktorý sú synovia ochotní venovať rodičom, ale skôr ju mrzí ich malá miera emocionálnej i praktickej účasti na živote rodičov a podobne malá miera hlbšieho záujmu oň, o problémy, pri riešení ktorých by rodičia privítali pomoc dospelých detí, tie sú však zahĺbené do vlastných problémov a povinností. Mám na mysli napríklad scénu, keď by Katarína počas návštevy syna a nevesty rada rozvinula rozhovor o neprítomnom, najmladšom a problémovom synovi Richardovi, chcela by poznať ich názor, poradiť sa, no Matej prejaví netrpezlivosť a malú empatiu voči neúspešnému či, dajme tomu, nevydarenému bratovi; podobných situácií neúčasti, ba až ľahostajnosti, istej podoby odcudzenia, neochoty angažovať sa pri riešení problémov druhých, čo aj blízkych ľudí, nastane v ro-

máne viac... Azda by som mala pripomenúť ešte jednu vec. Katarína s Vojtom žijú akoby v inom čase ako ich synovia, myslím tým to, že čas manželskej dvojice, hoci takisto ešte vždy naplnený profesionálnou prácou a inými povinnosťami, nebol v minulosti a nie je ani v prítomnosti až natolko negatívne poznačený neúmernou akceleráciou, ako je to v prípade času ich synov; beh či bežectvo ako spôsob života – parafrázujem výraz Maxa Picarda o človeku modernej doby ako o utečencovi a o živote ako o permanentnom úteku – poznali v živote aj generácie rodičov, no nie v takej nadmernej, a podľa mňa až deštruktívnej podobe, v akej sú s ním konfrontovaní ich synovia. Sedemdesiatnička Katarína sa nevie, ani nechce stotožniť s nemilosrdným imperatívom rýchlosti a ustavičného zrýchľovania v rôznych oblastiach života. Pripomením jej názory na dnes požadovanú rýchlosť prekladateľskej práce, ktorá si, podľa mojej protagonistky, vyžaduje, naopak, zahĺbenie, zžitie sa s textom, na to je však potrebný pokojný, nenáhlivý čas, nie tlak vydavateľských termínov... Protagonistka sa nesúhlasne prizerá, ako tomuto imperatívu podliehajú najmä mladšie generácie, vrátane jej dvoch synov, prinajmenšom tá ich časť, ktorá je odhodlaná aj za cenu obetí uspieť v konkurencii, vychádzať z nej víťazne a aj s výrazným ekonomickým ziskom, Katarínine predstavy o tvorivej práci a o radosti, pôžitku z nej sú celkom iné...

A čo sa týka nových technológií, Katarína svoj počítačový odmietavý postoj k elektronickej komunikácii predsa postupne mení a možnosť „skypovať“ so synom za Atlantikom jej spôsobuje nesmiernu radosť, no zároveň si uvedomuje, že virtuálna prítomnosť jej nenahradí živý kontakt s vnúčatami, mrzí ju, že synova rodina nie je súčasťou jej reálneho každodenného života, že sa v istom zmysle pretrhla kontinuita, ktorú ona pokladá za dôležitú hodnotu. Ťažko po-

Etela Farkašová. Foto: Juraj Starovecký

vedať, či moja protagonistka je pesimistická, kriticky však vníma mnohé javy súčasnej uponáhľanej, na konzum dosť silne zameranej spoločnosti, okrem iného pociťuje averziu k novodobému snobizmu, k masovému kopírovaniu predkladaných vzorov „dobrého života“, k rozširujúcej sa „imidžománii“ pohlcujúcej autentickosť individuálneho prežívania. Takéto tendencie sa nezhodujú s jej hodnotovým ustrojením. O sebe, a myslím, že to platí aj o Kataríne, by som povedala, že v parciálnych prípadoch viem byť optimistická, verím, že múdrymi rozhodnutiami, dobrou vôľou a vytrvalým úsilím sa niektoré súčasné problémy každodenného života – moje či celospoločenské – budú dať riešiť, len čo však začnem rozmýšľať v dlhodobejšej perspektíve a komplexnejšie, optimizmus vo mne vysychá... Vízia budúcnosti, ktorá sa odvíja od predstavy neobmedzeného ekonomického rastu a zisku, prehlbujúcej sa sociálnej priepasti medzi severom a juhom planéty, ale aj vnútri jednotlivých spoločností, od predstavy nekontrolovanej spotreby prírodných surovín a zdrojov energie, enormného znečisťovania životného prostredia a neochoty viacerých hlavných svetových aktérov znečisťovania podriať sa regulácii, nemôže vo mne vzbudzovať iné ako pesimizmus. Ľudstvo, ako to vnímam, nemá v súčasnosti pozitívnu, svet sceľujúcu a chrániacu víziu. Paradoxne, v dobe globalizácie, vraj smerovania ku „globálnej dedine“, sme svedkami prehlbujúcich sa antagonizmov medzi jednotlivými časťami sveta, narastajúceho egocentrizmu, či už na individuálnej, skupinovej, národnej alebo štátnej úrovni. Možno azda krédo „Amerika first“, ktorého sprievodným znakom je vypovedanie dôležitých medzinárodných zmlúv, či už ide o zmluvu s Iránom o zastavení vývoja jadrových zbraní, zmluvu o znižovaní emisií alebo tú o zrušení

zákazu výroby istého typu zbraní a rakiet, pokladať za garanciu optimistických vízií do budúcnosti? Podobnými formami národného, respektíve štátneho egocentrizmu, sústredenia na vlastné záujmy a ignorovaním záujmov iných častí sveta či sveta ako celku najmä, no nielen v prípade veľmocí, sa narúša už aj tak jeho dosť krehká stabilita, jeho základná bezpečnosť, zvyšuje sa riziko globálnych vojnových konfliktov...

Alebo ostaňme u nás na Slovensku, tešíme sa, že sa darí našej ekonomike, momentálne dominujúca orientácia na automobilový priemysel síce prináša zmenšenie nezamestnanosti aj vyšší ekonomický efekt, no zabúda sa pritom, že ide len o dočasný jav. Investori, motivovaní ako vždy ziskom, sa časom budú posúvať inam, tam, kde nájdu lacnejšie pracovné sily, napokon samotný automobilový boom je dočasný, a krajina na miestach, kde sa tento priemysel usadil, väčšinou ide o úrodné lány, ostane naveky a nevratne zabetónovaná. Aj v tejto súvislosti ma nemôže tešiť upadajúca úroveň nášho kedysi prosperujúceho poľnohospodárstva, naša čoraz väčšia potravinová závislosť. Pripomeniem Thomasa Mora, ale aj iných autorov utopických spisov, ktorí pri tvorbe predstáv o ideálnom štáte kládli veľký dôraz na jeho sebestačnosť v zásobovaní základnými potravinami a všeobecnejšie dôraz na starostlivosť o krajinu, o zem... Zdanlivo triviálnosť, ale iba zdanlivo. Nemôže ma tešiť úpadok nášho tradičného chovateľstva, to, že dovážame cibuľu a cesnak z Číny, zemiaky z Poľska, brokolicu zo Španielska, morky z Brazílie... Veď to všetko predstavuje okrem iného aj nemiernu ekologickú záťaž, nemôže ma ako bývalú pedagogičku obveseľovať úpadok kedysi solídneho školstva, celkom dobre fungujúceho zdravotníctva, mrzí ma zmenšujúci sa intelektuálny potenciál Slovenska v dôsledku odlivu mladých talentovaných ľudí do zahraničia, kde nachádzajú lepšie pracovné i životné podmienky... Nepotešujúci je pohľad na naše mestá, ich podobu určujú čoraz väčšími developeri a ich ekonomické záujmy, nie osobnosti architektúry, sociológie, antropológie či filozofie, ktoré by zohľadňovali potreby človeka, vychádzali by z predstáv o účelnom, no zároveň zdravom a estetickom, ľudí pozitívne nalaďujúcom prostredí... Alebo pohľad na masívne výruby lesov zasahujúce niekedy aj do chránených oblastí, opäť so zámerom finančného zisku, ktorý je pre investora najdôležitejšou hodnotou. Žiaľ, takmer na každom kroku absentuje zmysel pre zodpovednosť za krajinu, ktorá je naším domovom, a v svetovom meradle zodpovednosť za udržanie života na našej planéte. Spriatelnený brniansky filozof Josef Šmajš hovorí o predátorskom nastavení dnešnej spoločnosti, ktoré má za dôsledok ohrozenie kultúry, pochopiteľne, v spojitosti s ohrozením, ba zničením prírody ako jej nevyhnutného a nenahraditeľného predpokladu. Je to tak, koristenie je heslom dneška, koristnícke vzťahy majú prevahu, zatiaľ čo fenomény ako solidarita, spoluúčasť, spoluzodpovednosť sa strácajú nielen z politického a vôbec verejného, ale už aj zo súkromného priestoru, ľahostajnosť k veciam za prahom môjho bytu, okresu, štátu narastá spolu s egocentrizmom na všetkých úrovniach... Isteže, nemôžem na všetky tieto problémy myslieť každodenne od rána do večera, vysalo by to zo mňa aj posledné kvapky energie, no nemôžem ich ani prehliadať. Takže áno, napriek tomu, že dnes niektorí vedci a filozofi hovoria o lepšom, šťastnejšom svete v porovnaní s tým minulým, pričom odkazujú

na štatistiky o predĺžení ľudského veku, úspešnom boji s viacerými smrteľnými chorobami, o rastúcej gramotnosti, o nespochybniteľnom vedecko-technickom pokroku a jeho mnohých výhodách uľahčujúcich a zjednodušujúcich život, napriek tomu všetkému je vo mne z dlhodobého a celosvetového hľadiska viac pesimizmu ako optimizmu... Som však, ako vravievam, disciplinovaná pesimistka, ktorá – ak už cítim, že sa blíži ku dnu – tvrdošijne začne v sebe kresť nové iskierky, impulzy k skromným, limitovaným, no azda nie celkom nezmyselným aktivitám, medzi ktoré patrí aj kritické písanie o tom, ako dnes žijeme, a o hľadani možných opráv a náprav...

S vymenovanými problémami rozhodne súhlasím, no ešte viac s – v závere naznačenou – možnosťou zmeny aj prostredníctvom ich konštruktívnej kritiky, ktorá je súčasne výzvou k akcii. Prejdem k inej téme. Previazanosť autorky či autora s textom a miera autobiografickosti je individuálna pri každom tvorcovi a umelkyni. Ako je to vo vašom prípade?

Hovorievam o sebe, že som autobiografická autorka, niekedy to vedie k čitateľským nesprávnym interpretáciám, k stotožňovaniu literárnych postáv s autorkou, k stotožňovaniu ich príbehov. Ak hovorím o autobiografickosti, mám na mysli to, že písať môžem jednak o typovo blízkych ľuďoch, jednak o type zážitkov, pocitov, skúseností, vzťahov, ktoré sú mi dôverne známe, teda buď osobne prežité alebo veľmi zblízka odpozorované a precítené. Nedostatočne vyvinutá fantázia mi nedovoľuje uchopovať prežívanie niečoho, s čím som nikdy neprišla do kontaktu, buď v kontexte vlastného života alebo ako blízka, dôverná svedkyňa. Mojou najčirejšou autobiografickou prózou je kniha *Stalo sa*, v ktorej som sa vyrovnávala s odchodom svojej mamy a vracala sa v retrospektíve k jej životu, ale aj kniha *Pláne približne zapamätaného*, kde sa zase usilujem rekonštruovať uzlové body vo svojom vlastnom príbehu. V *Scenári* je autobiografický moment prítomný najmä v stvárňovaní ženskej skúsenosti starnutia, staroby, vyrovnávania sa s týmito javmi tak v rodinnom, ako aj spoločenskom rámci, cítila som potrebu povedať čosi o tejto skúsenosti, čosi o pocitoch dnešnej seniorskej generácie, najmä jej ženskej časti, no a autobiografický prvok je iste prítomný aj v protagonistkinej náklonnosti k vážnej hudbe, k záhrade a vôbec k prírode, v jej tendencii zvažovať, prísne bilancovať, prehodnocovať vlastný prežitý čas, a takisto možno autobiografické prvky nachádzať v kritických názoroch na viaceré problémy v našej súčasnej, trhovými počtami ovládanej spoločnosti, ale o tom už bola reč.

Pre vaše texty je okrem iného typická už naznačená téma spomalenia. Zaujíma ma nielen váš teoretický názor a inšpiračné filozofické okruhy, o ktorých, prosím, povedzte pár slov tiež, no aj to, či sa vám darí pretaviť teóriu do každodennej praxe.

Opäť tu bola, je osobná skúsenosť, pred takými pätnástimi rokmi, možno aj skôr, som si začala ostrejšie uvedomovať, ako ma ruší vonkajšie časovanie mojich aktivít, ako sa čoraz neochotnejšie podrobujem diktátu hodín a kalendára, moje

Milena Fucimanová a Etela Farkašová – čítanie a diskusia, Moravská zemská knihovna v Brne. Foto: archív autorky

dni, mesiace, roky sa čoraz väčšími podobali behu od jednej termínovanej povinnosti k ďalšej, pričom bežať bolo treba stále rýchlejšie a rýchlejšie... Preto tá metafora života ako behu, bežectva... Dôsledkom bolo, že z práce, ktorú som mala rada, sa vytrácala pôvodná radosť, pokiaľ však človek nechce vypadnúť z kolotoča, musí zachovávať spoločnosťou určené tempo a o spomalení ako alternatíve môže len snívať, alebo môže začať o nej aspoň písať, tak vznikali moje eseje ako napríklad *Rýchlosť naša každodenná* a *Chvála pomalosti*... Písať dnes o pomalosti, obhajovať ju ako čosi pozitívne, je svojská provokácia, pôsobiaca zároveň ako anachronizmus, absurdné spiatočníctvo, veď rýchlosť sa stáva hlavným kritériom životaschopnosti, na rýchlosť sa v modernej dobe nazerá ako na obrovský potenciál, ako na významnú hodnotu, akcelerácia sa stáva hlavným strategickým princípom pre rozvojové programy krajín na celom svete. Známy americký sociológ a futuroológ Alvin Toffler zdôrazňuje, že zisk sa tvorí tam, kde je rýchlosť, a tak budúcnosť patrí „rýchlym spoločnostiam“, tie „pomalé“ sa samy odsudzujú na prehru, dnes už nestačí vedieť, vyrábať a spotrebúvať čím viac, ale nevyhnutné je to robiť v čo najkratšom čase, čo najrýchlejšie. Z úzkeho ekonomického hľadiska zrejme nemožno spochybniť význam akcelerácie vo všetkých troch oblastiach spoločenského života, kam však privedie svet ustavičné zrýchľovanie spojené s neustálym, najmä ekonomickým, rastom? Navyše, v programovo akcelerovanom svete sa zrýchľuje aj individuálna a skupinová mentalita, princíp rýchlosti sa premieta do každej oblasti života, aj do umenia. Dočítala som sa, že sa dokonca skracaje čas zahraničia konkrétnej skladby klasickej hudby v porovnaní s časom jej interpretácie pred sto alebo viac rokov, a to aj o niekoľko minút, v literatúre je to napríklad rastúca obľúbenosť komiksov alebo „vynález“ skracovaných prepisov klasických diel. Už pred niekoľkými desaťročiami som žasla nad ponukou v knižnom stánku na jednom letisku v USA – prečítať *Vojnu a mier* v skrátenej verzii, počas jedného dlhšieho letu. Strata trpezlivosti, princíp rýchlosti sa vpisuje do celej kultúry a aj do osobného života človeka, organizuje jeho súkromný čas tak, aby bol čo najekonomickjší, a tak uponáhľaný, ustavične urýchľovaný človek sa učí manažovať svoj deň čo najefektívnejšie, podrobujúc sa účelovej racionalite, ktorá má garantovať maximálnu efektívnosť, pričom stráca zo zreteľa mnohé ďalšie aspekty života. Jedným z dôsledkov je strata vedomia osobnej kontinuity, vzniká „ja bez kontinuity“. Takýto jedinec, ako hovorí škótsky filozof Alasdair MacIntyre, nemôže rozvinúť ani koherentnú životnú históriu a svoj život vníma ako sled náhodných, vnútorne nespojitých epizód a ako taký ostáva pre neho nepochopiteľný, nerozumie mu. Katarína v *Scenári*, hoci nie je filozoficky dostatočne

Po besede v Liptovskej knižnici Gašpara Fejérpataky-Belopotockého v Liptovskom Mikuláši. Foto: archív autorky

vzdelaná, ako hlbavá žena intuitívne cíti potrebu pochopiť logiku svojho života, preto jej opakované úsilie hľadať súvislosti, väzby, kontinuitu v ňom... Priznám sa, že je to jeden z momentov Kataríninej postavy, o ktoré mi išlo, jeden z hlavných pri tvorbe koncepcie protagonistkinej osobnosti, aj tým sa azda osvetlí jej kritický postoj ku „rýchlej kultúre“, ktorá zvádza k povrchnosti, provizórnosti, diskontinuite a pod.

Alternatívou je intenzívnejšia prítomnosť v každom časovom intervale, tá sa ale, podobne ako hlbšie (seba)prežívanie, nezlučuje s ustavičnou akceleráciou, oboje si vyžaduje pokojnejšiu koncentráciu, spomalenie a aj pozastavenie. Nazdávam sa, že spomalenie – tak v ekonomickej oblasti, ako aj v rámci prežívania osobného času, tvorby vzťahov, zážitkov – môže predstavovať novú hodnotu, ktorú bude potrebné objavovať a obhajovať aj pre jeho „záchovnú“ funkciu. Dnešná predátorská, na čo najrýchlejši, najväčší ekonomický zisk orientovaná spoločnosť pravdepodobne nebude schopná dobrovoľne prijať princípy spomalenia, pretože by to znamenalo prijatie princípov limitov, (seba)obmedzenia, použijem aj dnes nepopulárny výraz – istej skromnosti v potrebách, najmä pseudopotrebách, a to sa prieči podstatnému určeniu tejto spoločnosti. Nepoviem nič originálne, ak pripomeniem, že ľudstvo zrejme bude musieť hľadať nové formy civilizačného rozvoja, utvárať jeho nové projekty, ktoré budú zohľadňovať a rešpektovať podmienky udržateľnosti života na našej planéte, a k tým podmienkam patrí, podľa mňa, aj, metaforicky povedané, princíp spomalenia, istej regulácie, istého obmedzenia. Nie je azda náhodné, že najmä vo

filozofii už tradične nachádzajú miesto kritické postoje k rýchlosti ako k princípu určujúcemu životný spôsob, viacerí významní myslitelia si už v minulosti uvedomovali jeho negatívne dôsledky pre kvalitný ľudský život, spomeniem Jána Amosa Komenského a jeho výrok „Všeliké kvaltování toliko pro hovada dobré jest“, ktorý nás síce môže rozosmiať, no ktorý nesie v sebe aj v kontexte dnešných civilizačných problémov dôležité poslanstvo. O potrebe nanovo sa učiť oceňovať pomalosť a spomalenie hovoril už na sklonku minulého storočia nemecký filozof Wolfgang Welsch, a ešte dávnejšie zdôrazňoval hodnotu týchto fenoménov pre samotnú filozofickú tvorbu Friedrich Nietzsche, podobne oceňoval pomalosť v myslení ako podmienku jeho hĺbky a kreativity Ludwig Wittgenstein, ktorý dokonca navrhoval, aby sa filozofi zdravili pozdravom „Nepohnáň sa!“ A trpezlivosť späť so spomalením zdôrazňuje aj u nás už známy rakúsky filozof Konrad Paul Liessmann, ktorý kriticky reflektuje napríklad súčasné tendencie v smerovaní univerzít, vzdelávania a aj celej kultúry. Priznám sa, že som s príjemným prekvapením pred pár rokmi objavila v knihe súčasného maďarského filozofa Lászlóa Földényiho *Goyov pes* esej s rovnakým názvom, aký som dala pred pár rokmi svojmu uvažovaniu o pomalosti, a s nemeňšou radosťou, azda aj s istým zadosťučinením, som nedávno naďabila na rovnomennú knihu *Chvála pomalosti* od britského autora Carla Honorého, ktorá síce nejde do filozofickej hĺbky, upozorňuje však na hodnotu pomalosti prežívania a vôbec spomalenia v rôznych oblastiach života... Mojm najnovším zdrojom čitateľskej, ale aj autorskej radosti je práca dvoch kanadských akademičiek, univerzitných profesoriek Maggie Bergovej a Barbary K. Seeberovej *The Slow Professor* o potrebe prehodnotiť kultúru rýchlosti najmä v akademickom svete. Ale kniha hovorí aj o potrebe väčšej rovnováhy medzi racionom a emóciami, o význame epistemických komunit, čo sú aj témy feministických epistemológií, ktorým som sa viac rokov v rámci svojej vedeckej a pedagogickej práce venovala. Obe vedkyne v istom zmysle nadväzujú na priam bestsellerovú knihu významnej belgickej chemičky a neskôr filozofky vedy Isabelle Stengersovej, spolupracovníčky nobelovca Ilju Prigogina, *Another Science is Possible*, ktorá je v podtitule označená ako manifest o potrebe pomalej vedy. Stengers v knihe zdôrazňuje myšlienku, že veda potrebuje čas na premýšľanie, dokonca aj na omyly, na hľadanie metód, dôkazov, a preto spoločnosť nemá vyvíjať na vedcov a vedkyne časový nátlak, ale dať im čas, ktorý potrebujú na svoj výskum. Nedávno som zistila, že švajčiarska spisovateľka, narodená na Slovensku, Ilma Rakusa už pred viac ako desaťročím vydala knihu esejí *Langsamer! Gegen Atemlosigkeit, Akzeleration und andere Zumutungen*, kde zdôrazňuje potrebu spomalenia tempa v rôznych sférach života. Ihneď som si knihu objednala a teším sa na jej čítanie. Som veľmi rada, že otázka „pomalosti“ sa čoraz častejšie tematizuje nielen v súvislosti s vedeckou či akoukoľvek tvorbou, ale aj v súvislosti s každodenným prežívaním priam ako výzva k prehodnoteniu kultu a kultúry rýchlosti. Azda sa nemýlim, ak poviem, že zvýšená citlivosť na negatívne, niekedy až deštruktívne dôsledky ustavičnej akcelerácie sa zväčša dosahuje „odžitím“, že ju prináša vyšší vek človeka, pravda takého, ktorý disponuje aj istým kritickým myslením, potrebou kriticky reflektovať prežívané.

Aby som však odpovedala aj na otázku týkajúcu sa mojej „praxe spomaľovania“ v každodennom živote... Nuž, v posledných rokoch sa chtiac-nechtiac spomaľujem v niektorých činnostiach, napríklad v manuálnej práci. Vykonávam ich, mierne znechutená zo skorej únavy, z bolesti kĺbov, chrbtice, z nevyhnutných prestávok potrebných na výdych. Pri niektorých aktivitách sa však zo spomaľovania teším, príkladom je čítanie alebo písanie, kedysi som denne mohla prečítať sto aj viac strán, dnes je to niekoľko strán, ba možno aj riadkov, ak ide o poéziu, vraciam sa k prečítanému, nechávam ho v sebe doznievať, zvyčajne spolu s hudbou. A týka sa to aj písania, nikdy som v ňom nebola rýchla, no teraz sa ešte aj programovo spomaľujem, pretože práve tak mi to spôsobuje radosť, opätovne si prezerám jednotlivé odseky, vety, slová, niekedy si nejakú pasáž nahlas prečítam, aby som lepšie precítila rytmus viet, škrťám, pridávam, upravujem a zase škrťám, vraciam sa k motívom, k dejovým sekvenciám, aby som ich nanovo rozvíjala alebo len naznačila z inej strany, z iného pohľadu. Očividne preto, aby som sa vyhla akejkoľvek náhlivosti v písaní, som si zvykla odkladať rukopis, ktorý už pokladám za takmer hotový, na nejaký čas nabok a vrátiť sa k nemu po prestávke, po ktorej si k nemu opäť sadám s čerstvejšou a kritickejšou myslou... Ale možno to robím i preto, že sa mi nechce ešte rozlúčiť sa s ním, s jeho postavami, a tak odďalujem moment poslednej bodky, u mňa vari posledných trojbodiek. Prekvapilo a potešilo ma, že pri besedách mi viaceré čitateľky povedali čosi podobné o ich čitateľských stratégiách, že totiž zámerne si šetrili čítanie *Scenára*, lebo ešte nechceli prísť na jeho poslednú stranu, chceli, aby im kniha vydržala čo najdlhšie. U mňa sa naozaj dá hovoriť o pomalom písaní, takže som musela úprimne pritakať recenzii, ktoré hovorili o *Scenári* ako o „pomalej“ knihe, veď aj upravovanie tohto rozhovoru mi trvalo neúmerne dlho, k niektorým otázkam som sa vracala po prestávkach, hľadajúc pre myšlienky a pocity presnejšie, jemnejšie vyjadrenie, čo sa mi aj tak nie vždy podarilo. Takmer by som povedala, že pomalé písanie predstavuje akýsi môj literárny manifest s rozpoznateľným filozofickým podložím.

V súvislosti so *Scenárom* vystupuje výrazne do popredia aj téma domova. Mýlim sa?

Je to jedna z tém tejto prózy, a nie náhodne. Domov predstavuje pre mňa významnú hodnotu, pravdepodobne je to späť s mojím mentálnym založením, ale aj so spomienkami na rodinnú atmosféru, v ktorej som vyrastala a formovala sa. Bolo to prostredie z materiálneho hľadiska skôr skromné, no presýtené nielen láskou ku knihám a k hudbe, ale aj citovou vrúcnosťou, spolupatričnosťou, vzájomnou úctou, záujmom a starostlivosťou o tých druhých. Dožíval u nás mamin otec, boli sme teda trojgeneračná, hoci malá rodina. Niežeby nedochádzalo niekedy aj k prudším výmenám názorov, keď si spomeniem na moje rebelantské roky v čase dospievania, odmietanie všetkého, čo sa v rodine chápalo ako osvedčené, hodnotné, rozumné; práve tá „rozumnosť“ bola istý čas našim jablkom sváru, chcela som sa proti nej búriť, spochybňovať ju na mnohé spôsoby, no postupne som aspoň niečo z nej zobrala na milosť. (smiech) Nemyslím si, že by v čase globalizácie strácal fenomén domova na význame, naopak, ostáva mies-

tom, kde sa pestuje časová, ale aj vzťahová kontinuita, kde nachádzame stopy po životoch našich rodičov, prarodičov či ďalších predkov a zároveň nechávame stopy pre svoje potomstvo, miestom, kde sa emocionálne zakoreňujeme, tvarujeme, učíme sa vzťahovať k iným ľuďom, získavame prvé skúsenosti so vzťahmi, a to môže byť určujúce pre naše budúce medziludské väzby, učíme sa spoznávať hodnotu vzťahovosti ako jednej zo základných dimenzií ľudskej bytosti, ale učíme sa aj prebrať zodpovednosť za toto miesto, dotvárať ho svojim vkladom ako priestor citových istôt, ktoré azda každý a každá z nás potrebuje. Akokoľvek úspešne by napredovalo zjednocovanie sveta, nemožno sa s rovnakým citovým zaujatím vzťahovať ku všetkým jeho častiam, nemožno za ne zobrať rovnakú zodpovednosť. Výstižne opísal tento problém napríklad Zygmunt Bauman, ako problém lokálneho/globálneho. Dnes je populárna tendencia pokladať, zvoliť si za svoj domov to miesto na svete, ktoré sa mi najviac páči, kde by sa mi najlepšie žilo, pretože sú tam už vytvorené lákavé alebo aspoň vyhovujúce podmienky, osobne uprednostňujem, a v tomto je mi Katarína podobná, aktívnejší, tvorivejší a zodpovednejší vzťah k miestu, ktoré precitujem ako svoj domov.

Niekoľko však toto miesto nachádza postupne, v priebehu života, respektíve sa môže meniť, čo sa nevyklučuje so snahou kultivovať ho. Nielen ženami sa nerodíme, ale stávame, podobne sa nemusíme rodiť do miesta, ktoré automaticky pokladáme za domov, ale ho nájdeme neskôr. Alebo aj nie.

Súhlasím, niekto môže mať dva, tri a aj viac domovov, život pripraví rôzne situácie... A, samozrejme, môže si k nim postupne utvárať vzťah a aj prebrať aktívnu zodpovednosť za ne... Mne však ide o to, nehľadať iba miesta, kde už je všetko akoby hotové, pripravené, veľmi ma mrzí, ak mladí ľudia odchádzajú do sveta už vopred odhodlaní nevrátiť sa sem, „kde sa aj tak nič nedá“, namiesto toho, aby poučení zo sveta sa usilovali postupne vytvárať aj u nás také podmienky, „aby sa to tu dalo“.

Venujete sa tiež spomínanej téme starnutia, ktorého výhody sa – často spolu so staršími ľuďmi ako takými – prehliadajú. Téma ageizmu je vážna a poteším sa slovám o nej, no opäť – ako sa vyrovnávate s pribúdajúcimi rokmi vy osobne? Čo z nich si „hýčkate“ a čo by ste možno aj oželeli?

Nie je to celkom zvyčajné, no k téme staroby, starnutia sa vraciam akoby obľúbeným. Keď som totiž skončila štúdium filozofie a sociológie, začala som sa zaujímať o gerontológiu ako sociologickú disciplínu venujúcu sa problematike staroby a starých ľudí. Zhodou okolností som mala v tom čase možnosť vycestovať na tri mesiace do USA za manželom, ktorý tam bol na známej vedeckej inštitúcii na ročnom postšpirantskom pobyte. Využívala som možnosti tamojšej obrovskej knižnice a hltala štúdie z danej oblasti, domov som si priniesla kopy oxerovaných textov... To už však boli sedemdesiate roky, doma sa zmenila spoločensko-politická atmosféra a gerontológia nemala v akademickom prostredí zelenú. Začala som sa venovať filozofii, a to spočiatku filozofickým otázkam prí-

rodných vied, moje prvé štúdium bolo štúdium matematiky a fyziky, o čosi neskôr teórii poznania, ktorej som ostala verná po celý čas môjho pôsobenia na univerzite; od 90-tych rokov aj v rámci feministickej epistemológie... K téme starnutia, staroby, ageizmu ma po niekoľkých desaťročiach priviedla osobná situácia, keď som sa sama musela začať konfrontovať s ubúdajúcimi, najmä fyzickými silami a s pribúdajúcimi diagnózami sprevádzanými dosť nepríjemne obťažujúcimi bolesťami. Okrem osobnej skúsenosti však motiváciou boli sociálne aspekty starnutia a staroby, dnešná spoločnosť so svojimi prioritami naozaj nie je naklonená seniorskému veku a problémy, ktoré s ním súvisia, neraz odsúva ako nie najdôležitejšie, nereflektuje a nerieši ich systematicky a komplexne, takže sa stávajú, spolu so starými ľuďmi, menej viditeľné alebo dokonca až takmer sociálne neviditeľné. Výstižne sa o tendencii premeriavať v modernej dobe hodnotu ľudského života prvkami charakteristickými pre mladosť vyjadril už pred desaťročiami Max Frisch, keď poukázal, ako sa na tomto procese podhodnocovania starších a starých generácií podieľa jazyk. Ako príklad uvádza vetu „XY je už starý, ale ešte dokáže to a to“, alebo „XY má už veľa rokov, ale ešte má jasnú myseľ“. Jazykom sa tak podporuje istá asymetria v hodnotení mladosti a staroby, pričom kritériom, ktorým sa obe merajú, je len mladosť, akoby staroba nemala svoje autentické hodnoty a posudzovala sa len podľa toho, ako si ešte zachovala hodnoty typické pre mladšie životné fázy. Mňa na tom mrzia ešte ďalšie momenty: jednak to, že v optike určovanej, najmä ekonomickou, rentabilitou sa generácie starých a starších ľudí vnímajú ako istá záťaž pre spoločnosť, pričom sa zabúda na minulé vklady týchto generácií, na ich prínosy pre spoločnosť, a jednak ma mrzí nezohľadňovanie faktu, že práve tieto generácie disponujú niečím, čo sa nedá získať iba štúdiom na univerzitách, ani iba čítaním kníh, ale len a len nažitím. Mám na mysli životnú skúsenosť, životnú múdrosť... Životná skúsenosť, získavaná postupne kritickým reflektovaním prežitého, je azda najväčšia výhoda a devíza starnutia. Spoločnosť však akoby niekedy nestála o túto devízu, oveľa viac sa oceňuje profesionálna skúsenosť, prax ako predpoklad vyššej výkonnosti, efektívnosti práce, no životná prax, teda prax so žitím, s prežívaním vlastného času sa nepokladá za takú dôležitú, nakoľko neprináša materiálne zisky a, žiaľ, v súčasnej spoločnosti prišlo k neúmernej redukcii pojmu zisk, veď kto už dnes chápe umenie dobre, múdro žiť, umenie, o ktorom písali antickí filozofi, ako zisk? A tak starí ľudia, cítiaci sa ako odsúvaní, podhodnotení, nepotrební, zbytoční, siahajú niekedy po „trikoch“, ako zakryť svoj vek, oklamať okolie i seba a zapájajú sa do smutno-komickej hry na večnú mladosť. Do tejto hry vstupujú najmä ženy, ktoré sa nechcú zmieriť s tým, že už nie sú objektmi obdivu či erotickej túžby, ako sa však dozvedáme zo štatistík, aj muži čoraz viac vyhľadávajú plastickú chirurgiu a iné prostriedky omladzovania, aby pôsobili ešte *vždy* ako zdatní, výkonní, schopní konkurencie, teda aby boli sociálne akceptovaní a pozitívne hodnotení. So spoločnosťou, v ktorej sa ľudia boja priznať k svojmu staršiemu veku preto, aby neboli na jeho základe, nie na základe svojich reálnych dispozícií, apriórne, už vopred podhodnotení či celkom „odpísaní“, nie je podľa mňa nič v poriadku, a bolo by potrebné robiť niečo pre nápravu. Stalo sa mi, že pri príprave antológií autoriek ma niektoré kolegyne požiadali

o neuvádzanie dátumu narodenia preto, aby sa k ich textu nepristupovalo už vopred so zaujatím, že ide o staršiu, a teda akiste aj menej zaujímavú, menej podnetnú, azda aj nudnú autorku. Toto všetko prispelo k tomu, že podobne ako približne pred štvrtstoročím, keď som sa začala zaujímať o feminizmus, lebo som si uvedomovala pokrívávanie rodovej spravodlivosti vo viacerých oblastiach života, tak teraz vlastné starnutie ma priviedlo k hlbšiemu záujmu o „vekovú spravodlivosť“, teda o spravodlivosť súvisiacu s vekom ľudí. Myslím si, že literatúra, ale aj filozofia spolu s inými spoločenskými vedami by mohli prispieť k zmenšeniu, ak už nie odstráneniu týchto typov sociálnej nerovnosti, nespravodlivosti tak, že ich pomenujú, opíšu, že na ne upriamia pozornosť spoločnosti, politikov, a tak sa podarí dosiahnuť istú korekciu v prevažne negatívnom mentálnom naladení voči starobe.

Ach, a výhody vyššieho veku? Jestvuje na to ošúchaný vtip: tých výhod je veľa, len si neviem ani na jednu spomenúť. Pokúsím sa ale o vážnejšiu odpoveď. Zdá sa mi, že s pribúdajúcimi rokmi som získala väčší nadhľad, schopnosť uvažovať v širších súvislostiach, porovnávať na základe prežitého, spoznaného, a na základe tohto porovnávania celostnejšie uvažovať, v niektorých prípadoch akoby mi pribudla väčšia trpezlivosť, rozvážnosť, schopnosť chápať druhých a viac zohľadňovať aj ich názory, zároveň však slobodnejšie, nezávislejšie formulovať a prezentovať svoje vlastné názory aj vtedy, ak sa nezhodujú s väčšinovými alebo ak až provokujú; istou provokáciou je aj písanie o tichu, pomalosti, o starobe ako o hodnotách. Nepochybne by som oželela množiace sa diagnózy a s nimi späté nepríjemnosti, zmenšenú schopnosť pohybu, prirýchlu únavu... Nie je vždy ľahké zvykať si na obmedzenia diktované vlastným telom, zmenšovať nároky a očakávania od seba, okresávať svoje predsavzatia, nie je ľahké ani prizerať sa odchádzajúcim blízkym ľuďom, zriedkovaniu svojho mikrosveta, a pritom sa uchrániť pred depresívnymi stavmi alebo upadnutím do rezignácie.

Vo vašich knihách nachádzame tiež previazanosť časov, nelineárnosť, vrstvenie kruhov atď. Populárne heslo „žiť tu a teraz“ asi nie je vaše obľúbené. Opäť ma zaujíma tak teoretický, ako aj v praxi realizovaný postoj.

Samu seba vnímam ako človeka kontinuity: vo vzťahoch a súvislostiach, v čase, hoci som silná introvertka, za dôležité pre seba pokladám aj vzťahy prichádzajúce „zvonka“ a smerujúce „navonok“, potrebujem pocit ukotvenosti, zakorenenosti, usúvzťažnenia, reťazenia, dokonca aj štafetovitosti v zmysle „čosi som od niekoho dostala, čosi by som mala niekomu inému odovzdať“, vyhovuje mi predstava istej nadväznosti a zároveň záväznosti voči iným súčasťam celku, ako aj voči samotnému celku. Dôležitá je pre mňa aj časová kontinuita, mám rovnako rada spomienkové návraty do rôznych vrstiev minulosti, ale aj „bdelé snenie“, čo je bachelardovský výraz, po ktorom často siaham, snenie o tom, čo by malo/mohlo ešte prísť. Isteže, s pribúdajúcimi rokmi získavajú prevahu spomienkové návraty, no v nijakom prípade nemôžem hovoriť o rezignácii na „snívanie“ o budúcom, na premýšľanie o možných budúcich projektoch. Vo filozofii jestvujú názory, že „teraz“, ktoré by bolo izolované od okamihov „pred teraz“ a takisto

„po teraz“, ani nejestvuje, že je to len ilúzia, akýsi priesečník minulosti s budúcnosťou. Kým vyslovíme slovo „teraz“, „terajškovosť“ sa už vlastne presunula do minulosti. Zdá sa mi to zveličené tvrdenie, no som presvedčená o silnej vnútornej prepojenosti, previazanosti všetkých troch časových dimenzií: do každého prítomného okamihu, ktorý prežívam, presakuje čosi z minulosti a zároveň sa v ňom rodí budúce – znie to možno ako ošúchaná fráza, ale podľa mňa je to aj základ pre chápanie života, životného spôsobu, a aj pre spôsob písania. Písaním akoby som sa pokúšala odhaľovať prekryvajúce sa časové vrstvy, rozpoznávať a prekresľovať čosi ako letokruhy jednotlivých udalostí, vzťahov, postáv... A práve tento spôsob písania, nelineárny, sa chvíľami zauzľuje, zastavuje, rozvíjanie textu môže pôsobiť ako pohyb v kruhoch, niekde sa čiastočne aj opakujúcich, ako som už spomenula v jednej z predchádzajúcich odpovedí, blízke je mi písanie ako zakruhovávanie, spomalené, v istom zmysle aj stíšené...

Etela Farkašová. Foto: archív autorky

Kedy najradšej píšete, ak si máte možnosť vybrať?

Mojím ideálnym časom na písanie je doobedie, ale ak nie sú iné možnosti, sadám si k počítaču aj popoludní a večer, vtedy však už únava robí svoje. Ráno potrebujem približne hodinu na rozbeh, a to buď drobnými prácami v domácnosti alebo, ešte lepšie, cestou do obchodu s potravinami, vtedy sa usilujem pri chôdzi usporiadať si myšlienky, precizovať obrazy scény, ktorú chcem v ten deň napísať.

Publikujete v množstve slovenských periodík, máte svoje obľúbené? Ak áno, v čom konkrétne sú vám blízke, prípadne čo vás, naopak, v publikačnom priestore hnevá, alebo vám v ňom chýba?

Počas viac ako štyroch desaťročí som naozaj nadviazala spoluprácu s viacerými periodikami, sú obdobia, keď mám bližšie k jedným, potom zase k iným. Je pozoruhodné a potešujúce, koľko nových literárnych a kultúrnych časopisov dnes u nás vzniká, z toho sa možno len tešiť, najmä ak každý z nich sa originálne vyprofiluje, a tak sa vytvorí diferencované, pestré spektrum literárnych a kultúrnych smerovaní. Naopak, mrzí ma, ak časopisy zanikajú buď z finančných dôvodov alebo ako dôsledok osobných či skupinových sporov. V publikačnom, tak ako v celom verejnom priestore by som privítala väčšie zastúpenie vecných, odborne kompetentných diskusií o aktuálnych spoločenských problémoch, neteší ma, ak v nich dochádza k nepodloženému ohováraniu, vylievaniu špiny na názoro-

vých protivníkov, k ich škandalizovaniu, alebo ak sa publikujú nepravdivé fakty či nedostatočne zdôvodnené argumenty a vydávajú sa za pravdy.

Čo považujete za feministické výzvy dneška?

Myslím si, že v sociálnej oblasti ešte stále ide najmä o odstraňovanie alebo aspoň zmenšovanie rodových nerovností, nespravodlivostí, znevýhodnení vo všetkých sférach života, takisto o prekonávanie ubližujúcich stereotypov a predpojatostí. Celkom čerstvá publikácia Inštitútu pre verejné otázky *Politická participácia žien na Slovensku: možnosti a limity* upozorňuje na viaceré nedostatky týkajúce sa rodovej nerovnosti u nás, najmä v oblasti uplatnenia žien vo verejnom živote a v politike. V teoretickej oblasti pokladám za výzvy napríklad to, aby sa viaceré feministické metodologicky produktívne inovácie stali výraznejšími inšpiráciami pre jednotlivé vedné oblasti, respektíve pre umeleckú tvorbu.

Čo si myslíte o hnutí MeToo?

Pravdu povediac, o organizačných štruktúrach tohto hnutia neviem veľa, no myslím, že sa mu podarilo poukázať na vážne spoločenské problémy týkajúce sa násilia na ženách a vyburcovať, následne upriamiť pozornosť svetovej verejnosti, ako aj politikov a političiek na tieto problémy. Je to dobrý príklad toho, čo zmôžu spojené sily, v danom prípade sily žien, ktoré buď majú osobnú skúsenosť so sexuálnym obťažovaním či násilím alebo ktoré zo solidarity podporujú ženy s takouto skúsenosťou. Nejde pritom iba o jeden konkrétny alebo o viac sexuálnych škandálov z USA a iných krajín, kde sexuálne násilie na ženách ukončilo kariéru viacerých jeho aktérov – významných politikov, ale aj umelcov. Úspech hnutia vidím i v tom, že sexuálne násilie a obťažovanie sa stalo témou odborných a politických diskusií, že sa usporadúvajú konferencie, ktoré sa sústreďujú na nové, spravodlivejšie vymedzenie pojmov ako napríklad sexuálne násilie, sexuálne obťažovanie, vzájomný súhlas partnerov/partneriek so sexom, že sa na teoretickej úrovni spresňujú podmienky, za akých možno hovoriť o tomto súhlase, alebo, naopak, o násilí... Je to dôležitý krok pre legislatívne úpravy týkajúce sa tejto oblasti a pre ich zavedenie do životnej praxe. Zároveň si však myslím, že je to veľmi zložitá a chýlostivá oblasť, ktorej problémy, aj vzhľadom na veľké kultúrne odlišnosti pri chápaní rodových vzťahov v jednotlivých častiach sveta, nebude možné len tak jednoducho vyriešiť čisto legislatívnymi úpravami, ale bude potrebné výraznejšie rozvíjať citlivosť verejnosti na tieto problémy.

Čo práve čítate?

Nuž, v súčasnosti čítam oveľa menej a oveľa pomalšie ako kedysi, na stole, ale aj za a pod stolom sa mi stále ešte vŕšia hrbky kníh a časopisov, nedávno som dočítala eseje Ernesta Sabata *Rezistencia*, výber z poviedok a fejtónov Milky Zimkovej *Nerieš to*, druhý raz sa začítavam do novej knižky Jany Bodnárovej *Noc/turná*, o ktorej by som rada aj napísala, podobne ako o *Nartskom epose* v prerozprávani

a preklade Evy Maliti Fraňovej a o knihe básní rakúskej autorky Elisabeth Schawerdy *Diese leichte Trance*, z ktorých pripravujem aj výber v slovenčine pre *Revue svetovej literatúry*, zo dve knižky ďalších súčasných rakúskych autorov, rozčítanú mám monografickú prácu slovenskej filozofky Dagmar Smrekovej *Filozofický príbeh odpustenia* inšpirovanú najmä francúzskou filozofiou o fenoménoch viny, trestu a odpustenia, rozčítané mám tretie tohtoročné číslo *Glosolálie*. (smiech) O ďalších radšej nebudem hovoriť, neviem, či a kedy sa k nim dostanem...

Sledujete novšie ženské hlasy v oblasti literatúry, ale aj feminizmov?

Už len dosť sporadicky, vďaka súťaži Anasoft litera som to trochu napravila, zmenšila svoj dlh aspoň o pár titulov z pera mladších kolegýň, ktoré postúpili do finálovej desiatky, a čo sa týka feminizmu, najnovšie ma zaujala práca Joan Tronto² o etike starostlivosti a zodpovednosti v kontexte demokratickej spoločnosti. Problém nerovnosti v starostlivosti či privilegovanej nezodpovednosti a ďalšie, ktoré autorka nastoľuje, vnímam ako veľmi aktuálne aj v súvislosti s našou spoločenskou realitou, s našimi rodinami, ženami, ktoré odchádzajú napríklad pracovať do Rakúska ako privátne ošetrovatelky, pestúanky a podobne... Nie náhodou v *Scenári* Katarínina bývalá nevesta Jolana je jednou z takýchto žien, ktoré pravidelne odchádzajú aj na týždeň alebo na ešte dlhší čas z domu, čo sa nesporne prejaví na rodinnej atmosfére, na partnerských i rodičovsko-detských vzťahoch a pod.

Zachytili ste názory Germain Greer o transrodových osobách, jej stotožňovanie ženskosti s biológiou či relativizovanie aktu znásilnenia? Ich čiastočnej kritikej dekonštrukcii sme venovali priestor aj v jednom z minulých čísel *Glosolálie*.³ Som zvedavý na váš, možno nielen u mňa meniaci sa, názor na myšlienky tejto vašej takmer rovesníčky, ktorá akoby zostala zaseknutá v istých problémových stopách druhej vlny. Povedané, samozrejme, nie je nutne generačná záležitosť, ako to dokazuje nejedna staršia filozofka, napríklad Luce Irigaray, ale aj známe postavy hlavného prúdu – osemdesiatničky Jane Fonda a Gloria Steinem, ktorej nekritickú podporu Hillary Clinton by som oželel, či večná rebelka Susan Sarandon.

Priznám sa, že som to zachytila len okrajovo, no s relativizáciou aktu znásilnenia a násilia by som iste nesúhlasila.

Ktoré svetové mestá ste si obľúbili a prečo?

Ak si odmyslím Prahu, ktorú mám ešte stále rada aj ako „našu“, tak je to predovšetkým Paríž pre jeho nezameniteľnú atmosféru, jeho kultúrnu, najmä literárnu a filozofickú súvislosť, ďalej je to Edinburgh, v ktorom som strávila mesiac na študijnom pobyte na tamojšej univerzite, nepochybne aj Montreal azda pre jeho multikultúrny charakter, zapôsobil na mňa aj New York, ten však svojimi nebotyčnými mrakodrapmi a hlučnosťou, či priam prekypujúcou energiou až agresivitou vyvolával vo mne skôr pocity úzkosti... Napokon spomeniem Kjóto

² Myšlienkam tejto filozofky sme sa venovali v *Glosolálii*, č. 3/2017, v ktorej nájdete tak štúdiu o nej, ako aj preklad jedného z jej textov.

³ Pozri text *Queer feminizmus a politika diferencie v Glosolálii*, č. 2/2018.

s jeho cisárskym palácom, pôsobivými budhistickými svätyňami, no najmä s neopakovateľnými, nesmierne upokojujúcimi záhradami, v ktorých je každý detail fascinujúco zladený s celkom.

Parížom ste ma veľmi potešili. Viem, že trávite veľa času na chalupe a v záhrade, no ktoré bratislavské miesta sú vaše obľúbené?

V Bratislave mám rada Staré Mesto, počínajúc Michalskou bránou, vrátane čitárne U červeného raka, ďalej Redutu a jej okolie, Hviezdoslavovo námestie s historickou budovou opery, hrad a jeho nádvorie, nábrežie Dunaja, kaviareň Berlinka v budove SNG, posledné roky som si obľúbila aj promenádu od River Parku (len sa nesmiem pozrieť na ruiny po PKO ani na nový Zuckermandel) po Euroveu... Takisto nemôžem nespomenúť Železnú studienku alebo Devín, kam sme roky ako rodina v „predchalupárskej“ fáze často chodievali na víkendové prechádzky. Ešte dodám, že mám rada aj mestskú časť, v ktorej bývam – Karlovu Ves obkolesenú lesmi.

Podľa všetkého sledujete domácu a zahraničnú politiku...

Ako som už spomenula v jednej z predchádzajúcich odpovedí, nielenže sledujem domácu a zahraničnú politiku, ale sledujem ju s poriadnou dávkou emócií, žiaľ, častejšie negatívnych. K niektorým problémom domácej situácie som sa už vyjadřila, no zmienim sa aspoň o niektorých veciach, čo ma nemenej iritujú v svetovej politike. Jednou z nich je účelová masmediálna manipulácia verejnej mienky v súlade so záujmami mocných tohto sveta. V minulosti ma znepokojili prípady vojenských zásahov, ktoré sa uskutočnili bez súhlasu Bezpečnostnej rady OSN, napríklad bombardovanie Belehradu a iných miest Srbska v súvislosti s kosovskou krízou, alebo bombardovanie Iraku, kde sa napokon nenašli nijaké zbrane hromadného ničenia, a ukázalo sa, že deklarované dôvody zásahov sa rozchádzali so skutočnými zámermi aktérov. My sme doma bombardovanie Srbska prežívali obzvlášť silne, pretože tam žije časť manželovho príbuzenstva, a tak sme mali bezprostredné informácie o utrpení a psychickej traume obyvateľstva. Znepokojuje ma aj dnešná zložitá, neraz veľmi neprehľadná situácia, ktorá vedie k tomu, že v nás, obyčajných ľuďoch, narastá pocit, že už nerozumieme tomu, čo sa deje pred našimi očami, uvedomujeme si, že skutočné príčiny svetového diania ostávajú pre nás skryté, strácame vieru v existenciu pravdy, prestávame rozumieť svetu, v ktorom žijeme čoraz zneistenejší, pre mňa je to nielen iritujúci, ale aj veľmi deprimujúci pocit. Nemenej ma na svetovej politickej scéne znechucuje, ako sa podobné činy a prečiny rôznych krajín posudzujú dvojakým metrom, a to najmä podľa politickej orientácie tej-ktorej krajiny, ako sa napríklad uplatňuje takýto dvojité meter pri hodnotení úrovne demokracie v nej, prípadne ako odlišne sa (ne)udeľujú sankcie... Znepokojuje ma, ako niektorí politici čoraz viac hovoria o potrebe zbrojenia, ako enormne rastú výdavky na výrobu a dovoz zbraní, akú úlohu hrá zbrojársky priemysel veľmocí v svetovej politike... Aj Slovensko bude musieť investovať do nákupu zbraní a lietadiel obrovské sumy peňazí; hoci máme

podvyživené také dôležité oblasti ako zdravotníctvo, školstvo, vedu, sociálne služby, investície do zbrojenia sú našou skutočnou prioritou. Sú skutočnou svetovou prioritou? A potom migrácia, obrovský problém, demografický, politický, kultúrny, problém, v ktorom sa preveruje ľudskosť súčasného sveta; ako tento problém neegoisticky, humanisticky, ale zároveň rozumne a rozvážne riešiť, ako pomôcť miliónom ľudí utekajúcich z krajín v minulosti bezohľadne vykorisťovaných kolonizátormi a neskôr devastovaných vojnovými, neraz zvonka účelovo povzbudzovanými konfliktmi, no nedevastovať pritom vlastnú krajinu a kultúru? Ako neupadnúť ani do jedného z extrémov – na jednej strane zatváranie očí pred problémom, jeho odmietanie, na druhej strane nepremyslené, ľahkovážne prisľuby na jeho rýchle vyriešenie – pri hľadaní východísk z dramatickej situácie, ak nikto nemôže presne predvídať všetky dôsledky obrovského a časovo neohrančeného, ani v budúcnosti nezastaviteľného pohybu ľudských mäs? A vôbec, ostáva ešte čas na premýšľanie o alternatívnych stratégiách?

Nech rozhovor zakončíme veselšie, na čo sa môžeme od vás tešiť a na čo sa tešíte vy?

Završujem písanie rozsiahlejšej prózy,⁴ v ktorej je hlavnou protagonistkou – podobne ako vo viacerých mojich prózach v posledných rokoch – žena v staršom veku, výtvarníčka, ktorá prežila život plný dramatických zvrátov a ktorá sa po dlhoročnom pobyte v Amerike vracia do rodnej Bratislavy, osamelá, frustrovaná, zranená, uzatvorená do seba a svojich traumatizujúcich spomienok; ich súčasťou je matkina trauma pochádzajúca z desivých zážitkov v koncentračnom tábore, ktoré akoby vrátili aj do protagonistkinej pamäti. Opäť sa tu usilujem rozvíjať tému osobnej, najmä ženskej identity, hľadania „logiky“ vlastného života, ale aj otázku vzťahu psychickej „normálnosti“ a „nenormálnosti“, spoločenskej akceptácie a exklúzie ľudí, ktorých charakterizuje istá odlišnosť... Je to aj prípad až chorobne senzibilnej Miriam, ktorá sa vracia do rodného mesta, no aj tu, v mieste, ktoré si v spomienkach idealizovala, ostáva rozčarovaná, izolovaná, bez pozitívneho emocionálneho kontaktu s ľuďmi, a tak si hľadá nový typ záchranných vzťahov – vytvorí si „rodinu“ zo psa, mačky, kanárikov... Zdá sa však, že hoci jej takéto náhradné väzby prinášajú isté uspokojenie, vnútorné zrovnovážnenie, predsa len nie sú celkom postačujúce, a protagonistka, posilnená svojím nezvyčajným „rodinným zázemím“, sa pokúsi o ich presiahnutie smerom k ľudskému svetu. Nuž, nebude to ani tentoraz veľmi obveseľujúce čítanie, ale azda ani nie depresívne, čo mi viac ľudí vyčítalo pri *Scenári*, ja som ho za taký počas písania nepokladala. Momentálne sa teším z práce na tomto rukopise a teším sa, dúfam, na zdravé a pokojné vianočné sviatky plné hudby, kníh, ako aj rozhovorov, na ktoré počas roka ostávalo menej času... Ale priznám sa, už teraz sa začínam tešiť aj na novú jar.

(Zhováral sa Derek Rebro.)

DEREK REBRO je literárny kritik a redaktor, vydal tri zbierky poézie a dve feministické literárnovedné monografie. Jeho texty boli preložené do viacerých jazykov.

⁴ Ukážku z nej prinášame v tomto čísle *Glosolálie*.

Juliana Mrvová: *Death Lovers In Italy (Kamil a Modlivka)*, 2018, akryl, tuš, voskovka, akvarel na plátne, 242 x 289 cm

SVETLANA ŽUCHOVÁ

Zora a Artúr sú na návšteve u Etely a Erika

SVETLANA ŽUCHOVÁ je autorkou štyroch prozaických kníh: zbierky poviedok *Dulce de Leche*, románu *Zlodeji a svedkovia* a noviel *Yesim* a *Obrazy zo života M.* Tri z jej kníh boli nominované na cenu Anasoft litera, posledná kniha bola ocenená Cenou Európskej únie za literatúru. Autorka okrem toho z nemčiny a angličtiny prekladá beletriu a odborné knihy z oblasti psychoterapie. Pracuje ako psychiatrička v ambulancii v Prahe.

Dvere otvorí Etela. Na purpurových letných šatách má kuchársku zásteru s nápisom *Tu som kráľom ja*, na nohách žabky a na červeno nalakované nechty.

„Švagrinka,“ pobožká Zoru na líce, „nebudem ťa objímať, som celá zababraná,“ dodá s rukami natiahnutými pred sebou, aby Zoru náhodou nezašpinila.

„Artúr ešte parkuje,“ hovorí Zora v rozpakoch.

Nechcela tu byť prvá, dúfala, že to Artúr s Tiborom stihnú.

„Tak ste sa nakoniec odhodlali,“ konečne jej napadlo, čo povedať.

Z opačnej strany miestnosti sa vchádza do záhrady, dvere sú dokorán otvorené, pred nimi je rohožka z lyka s niekoľkými párami letných topánok, šlapiek s korkovou podrážkou, ktorá je už odratá a láme sa, detských sandálikov aj ďalších farebných žabiek. Zora si nevdojak všimne, že nie všetky majú pár, váľajú sa na kope, v behu ledabolo skopnuté z nôh.

„Je tu veľa komárov?“ spýta sa, keď vo dverách vidí sieť proti hmyzu.

Etela neodpovie, buď ju už nepočuje, alebo ani nepočúva, Zora navyše hovorí ticho, nevie sa dočkať, kedy sa konečne objaví Artúr s Tiborom. Tibor ju zamestná, bude mať úlohu, môže sa dokonca vyhovoriť, že sa musia ísť prejsť, Tiborko býva nepokojný, pomrkváva, prechádzka ho rozptýli.

Zora prejde k otvoreným dverám a nazrie do záhrady. Na vydláždenej terase je umelohmotný stolík, na ňom niekoľko papierov s farebnými čmáranicami a kopa farbičiek, voskoviek a fixiek, mnohým chýbajú vrchnáky, predmety opustené, len čo detský pohľad upútalo niečo dôležitejšie. V zelenom poháriku je červená tekutina a žltá slamka so slnečníkom. Vpravo je gril a pri ňom, chrbtom k Zore, stojí jej švagor Erik.

„Ahoj,“ Zora zamáva, hoci ju Erik nemôže vidieť. Erik si ju až teraz všimne, hneď sa otočí, na rukách má rukavice z hrubej koženky, ktoré si stiahne a hodí na zem.

„Ani som vás nepočul,“ objíme Zoru, oblapí ju a pritisne si ju k hrudi, Zora nevie, čo s rukami, či ho pošúčať po chrbte, či potľapkať, či stačí dotyk, spočinúť dlaňou na lopatke.

„Kde máš chlapcov?“

Zora nestačí odpovedať, do záhrady vchádza Artúr a za ruku vedie Tiborka.

„Arti!“ Erik sa usmeje. Zora vidí, že sa úprimne teší, ide bratovi v ústrety.

Artúr medzitým pustil Tibora, ktorý nazerá do pohára s malinovou a snaží sa vziať slamku do úst.

„Tak ste sa nakoniec odhodlali,“ zopakuje Zora.

Etela s Erikom po dlhom váhaní kúpili víkendový dom pri riečnom ramene.

„Pre deti je to raj,“ povie Erik.

Vľavo na trávniku je záhradná hojdačka z umelého ratanu, vpravo strieka voda zo zavlažovača. „Tak už aj ty budeš v sobotu kosiť trávnik,“ hovorí Erik bratovi, ktorý sa vrátil ku grilu.

„Tiborko,“ Zora si až teraz všimne syna, ktorý medzitým vypil väčšinu limonády.

„Tiborko, to predsa nie je naše,“ povie dôrazne, zvýšeným hlasom, Tibor sa však ani neotočí a babre sa so slamkou, Zora k nemu pristúpi a vidí, že sa snaží na ňu napichnúť rez pomaranča, ktorý ostal na dne.

„Daj,“ berie mu pohárik z rúk, Tibor však zvýskne, skriví tvár, načahuje sa za pohárom, ktorý Zora zdvihla do výšky, dupoce nohami, kričí. Zora sa snaží ostať pokojná, len mu pohár nevrátiť, musí vydržať, stojí bez pohnutia a pohľadom hľadá Artúra.

„A vaše deti sú kde?“ spýta sa Artúr. Zora sa napokon vzdala a vrátila pohár Tiborovi.

„Dáš si aj ty?“ Erik ho asi prepočul a kývne smerom k do polovice dopitej fľaši piva postavenej na grile. Vedľa má otvorenú kuchársku knihu, Zora vidí lesklý papier s fotografiami zeleniny orosenej vodou a šťavnatých plátkov mäsa.

„Toto grilovanie, to je celá veda,“ Erik nečaká na bratovu odpoveď.

Znovu sa nakláňa nad gril a sústreďí sa na rošt. Zora počuje klepnutie sieťky na hmyz o rám dverí. Artúr si z kuchyne priniesol pivo, podíde k bratovi a položí mu ruku okolo pliec.

„Tak na váš nový príbytok!“ povie, fľaše štrngnú, obaja si odpijú.

„Kde ste odpratali deti?“ opýta sa opäť Artúr. Zora čupí pri Tiborkovi, ktorý cmúľa slamku a prstami sa z pohára snaží vyloviť pomaranč.

„Polievajú na druhej strane,“ hovorí Erik. „Neveril by si, že stačí hadica a človek má celé poobedie pokoj.“

Zore netere nechýbajú. Tibor pohltí jej sústredenie, všetko ostatné ju rozptyľuje. Okolo Tibora a Zory je bublina, ktorá nemá ďalších obyvateľov. Zore prekáža, keď sa do bubliny niekto dobýja, keď sa steny preliačia, keď ich niekto deformuje a hrozí, že sa roztrhnú. Nerada trávi čas na ihriskách s inými rodinami, vyrušuje ju, keď sa musí tváriť, že jej Tibor prekáža, keď musí predstierať, že ho od seba odháňa, aby sa mohla venovať kamarátke. Zora sa, naopak, z celej sily snaží upútať Tiborov záujem, snaží sa prilákať ho, zaujať jeho zvedavosť. Zora si nepraje rozptýlenie, nepotrebuje kratochvíľu, jej čas vyplní Tibor, do ich priestoru sa nikto ďalší nezmesť. Neruší ju Tibor, ruší ju svet.

Teraz cíti, ako jej Artúr položil ruku na plece.

„Podme za dievčatami, nech sa Tibor pohrá so sesternicami.“

Tibor ich však nenasleduje, ostane stáť pri stolíku a ďalej loví v pohári pomaranč. Zora s Artúrom zídu za roh. Dom z tejto strany lemuje len tenký prúžok

trávniku a plot zo zelenkavého pletiva oddeľuje záhradu od susediaceho pozemku. Tesne pri plote je úzky záhon, v ktorom živorí akési bylinky, Zora rozozná tymián a rozmarín. Nedarí sa im, rozmarín žltne a opadávajú z neho podlhovasté listy. Dievčatá čupia pri záhone, staršie drží červenú hadicu napojenú na ventil na stene domu. Koniec hadice sa ale váľa na zemi, na ktorej už stojí voda, dievčatá sa bosými nohami čvachtajú v mokrej tráve, oblečenie majú celkom premočené. Mladšia zabára ruky do blata, babre sa v ňom, ťapká po mokrej zemi a strieka špinavou vodou okolo seba. Vedľa nej sa v mokrej hline váľa ružový klobúčik.

„Čaute, potvory,“ zakričí Artúr. Mladšia z dievčat sa otočí a Zora vidí, že aj tvár má ufúlanú od blata. Staršia sa sústredene venuje hadici. Zdvihne ju tak, že voda vytryskne nahor a obe deti ošpliecha. Zvýsknu, po tvárach im steká voda.

„Nie je vám zima? Veď ste celé premočené,“ upozorňuje ich Zora, vonku je však horúco, slnko nehybne praží na záhradu.

Spoza rohu vyjde Etela. Ešte stále má na sebe zásteru a nesie tanier s nakrájaným červeným melónom.

„Stačilo,“ oprie si tanier s ovocím o brucho a voľnou rukou vypína vodu. Dcéry ďalej prešľapujú na rozmočenej zemi, pozorujú, ako im voda pomiešaná s hlinou preteká medzi prstami. Na nahých lýtkach blato na prudkom slnku rýchlo schne a ostávajú po ňom sivé šmuhy.

„Chcela som tu niečo pestovať,“ vysvetľuje Etela, „ale chodíme sem len cez víkend, všetko medzitým vyschne.“

Opatrne prejde k dcéram, aby sa čo najmenej namočila, a vezme mladšiu za ruku.

„Podte sem k stene,“ ťahá dievča od záhona k domu.

„Nespýtame sa na tie vlasy?“ šťuchne Zora do Artúra, hovorí takmer šeptom, aby ju Etela nepočula. Chcela si od švagrinej požičať strojček na vlasy a konečne Tiborka ostrihať. Tibor sa narodil s chuchvalcom takmer čiernych vlasov, ktoré časom zbledli, ostali však husté a okolo Tiborovej zamračenej tváre trčia všetkými smermi. Zora si praje usmievaného Tiborka s nakrátko ostrihanými vlasmi.

„Teraz?“ čuduje sa Artúr. „Myslím, že o chvíľu bude večera.“

Kým obe dievčatá poslušne stoja pri bielej stene domu, Etela v žabkách prejde mokrou trávou k záhonu, vezme hadicu, vráti sa k ventilu, opäť pustí vodu a ostrieka dcéram nohy. Prúd studenej vody ich štekľí na koži, poskakujú a podupkávajú, Etela však ostáva nezúčastnená, načiahne sa a rukou im z kože nôh ošúchava zvyšky blata. Jej tvár pôsobí napäto, Zora premýšľa, či ju zatažuje ich návšteva. Etela sa málokedy usmievala, väčšinou sa tvári vyčerpane, akoby všetko robila z posledných síl a musela sa pritom veľmi premáhať. Keď Etela zavesí hadicu na stojan pri stene a kráča naspäť k terase, Zora ju doženie. Letmo sa dotkne jej lakťa.

„Etel,“ ozve sa, „mysleli sme, že nám požičiate ten strojček na vlasy a skúsime Tiborka ostrihať, čo povieš?“

„Donesiem ho,“ uistí ju Etela mdlo. Načo si kupujú dom so záhradou, keď ich všetko tak unavuje, pomyslí si Zora, tvária sa, akoby ich niekto nútil. Sadne si na záhradnú hojdačku. Tibor ešte stále skúma slamku.

„Tibi,“ zavolá naňho Zora, Tiborko zdvihne oči a ďalej sa venuje poháru. Aj na mrazenú pizzu ešte nakrájajú zeleninu, pomyslí si Zora, namiesto toho, aby ju jednoducho strčili do rúry, sama však vie, že jej hnev nepatrí Etele.

„My to robíme tak,“ povie Etela, keď sa vráti na terasu s čiernym puzdrom v ruke, „že ich posadíme na detskú stoličku, odtiaľ nemôžu vyliezť. Tuto vonku, tu sa hneď pozametá.“

Vysokú detskú stoličku prisunú čo najbližšie k dverám do domu, šnúra z terasy akurát dočiahne do zástrčky v izbe. Etela si čupne na prah, s jednou nohou na terase a druhou v dome myká v zástrčke šnúrou od lampy, konečne sa jej podarí ju vytiahnuť a zapojiť strojček na vlasy. Etela plní úlohu, snaží sa, Zora vidí, ako sa potí v slnku, ktoré práve dopadá priamo na zadnú stenu domu. Nemôže Etele nič vytknúť, a predsa to chcela ináč. Erik s Artúrom opäť postávajú pri grile, chrbtom k nim, strihanie detských vlasov si nevšímajú, Erik Artúrovi ukazuje čosi na zadnej stene grilu, načo sa tvári, že ho to zaujíma, pomyslí si Zora, grilovanie mu môže byť ukradnuté, nijaký gril v živote mať nebude, akurát teraz sa tvári, že ho nadchýna bratov drahý gril, a to idú Tiborka prvýkrát ostriať. Zora Tibora zdvihne, chce mu vziať pohárik, Etela však zasiahne.

„Len mu to nechaj,“ povie, „zamestná ho, ani si nevšímne a už bude ostrihaný.“

Posadia Tibora do stoličky. Zora si priala, aby sa všetci tešili s nimi, aby ich obštúpili a niekto fotografoval Tiborkov prvý účes. Predstavovala si fotografie, na ktorých Tibor trochu kriví tvár, poplakáva, je to, predsa len, prvé strihanie, nazdávala sa, že sa bude brániť ako na fotografiách batoliat ufúľaných od mrkvového pyré. Nikto ich však nefotí. Etela mu ukazuje strojček na vlasy, zatiaľ vypnutý.

„Nech sa s ním zoznámim,“ hovorí, vezme Tibora za ruku a položí mu dlaň na oblé telo strojčeka, akoby ňou hladkala spiace zviera.

„Teraz ho zapnem,“ hovorí Tiborovi. Malý prístroj začne vibrovať, vrčí, Eteline dcéry, ktoré pri stolíku čarbú voskovkami na výkres, otočia hlavu a nezaujato sa vrátia k farbičkám. Tibor sčervenie, Zora pozná ten okamih, tesne predtým, ako sa rozkričí, keď ustrnie s rozďavenými ústami a doširoka otvorenými očami. Etela jej podá strojček, Zora cíti v rukách jeho chvenie.

„Chvíľu bude plakať, oni si potom zvyknú,“ hovorí Etela, ale cez Tiborkov plač ju sotva počuť. Tibor sa zapiera, zakláňa hlavu a prehýba chrbát, nohy sa snaží vytiahnuť spod pultíka stoličky, je však priveľký, kolenami naráža do preglejky, kope.

„Ja ti ho podržím,“ zvýši Etela hlas, aby Tibora prekričala, a rukami ho z oboch strán chytí za hlavu. Zorine netere prestali kresliť a vyjavene sledujú, čo sa deje. Aj Artúr je už pri Tiborovi. „Počúvaj,“ trasie Zorou, aby si ho všimla, „kašlime na to, nebudeme ho teraz trápiť.“

Zora je však neoblomná, pohltilo ju odhodlanie, Tibora ostrihajú, čo by čo bolo.

„Pozri sa,“ otrča pred neho Etela strojček, chce ho zaujať, dúfa, že Tibor začne prístroju dôverovať, Tibor ju však vôbec nevníma. Zora nikdy nikomu vlasy

nestrihala, majstruje s nadstavcami, potom sa nahne nad syna, ktorého medzitým drží Artúr, a vojde mu strojčekom do vlasov, akoby kosila burinu, trávku, ktorá jej siaha po pás, v ktorej sa celá stráca, nevidí pred seba, prediera sa džungľou, svetlohnedé chuchvalce padajú na dlaždice. Tibor k nej natáhuje ruky, mama ho ochráni, chce k nej, uvedomuje si Zora.

„Chyť mu ruky, nech nimi nešibrinkuje,“ hovorí Artúrovi, Artúr sa snaží vziať syna za zápästia a pritisnúť mu ich k telu. Tibor je červený a mokrý.

„Nechceš ho držať ty?“ ponúka Etela, „u teba sa upokojí, ja ho ostrihám.“

Zora tuší, že v skutočnosti to chce mať Etela čím skôr z krku, strihanie vlasov sa v tejto rodine nepovažuje za udalosť a vlasy sa deťom rozhodne nestrihajú po návštevách, čo je to za nápad, vlasy treba strihať, keď všetci odídu, pred kúpaním, deti si poplačú, aspoň potom rýchlejšie zaspia. Zora úplne stratila prehľad, kde strihať, prekvapilo ju, aké ostávajú Tiborove vlasy krátke, vyzerá, akoby mal kožnú chorobu, na hlave niekoľko lysín, potom miesta, na ktorých vlasy ostali dlhšie, vyzerajú ako konská srst'. A Zora, ktorá Tibora nikdy nenechala plakať, ktorej na tom tak veľmi záležalo, sa nevzdáva, Artúr ho teraz objíma zozadu, ovinul ho ramenami, Tibor má silu a Artúrovi sa len takto podarilo znehybniť ho, a Zora mu vrčiacim strojčekom prechádza po hlave, dnes ho ostrihá, ostrihá ho stoj čo stoj, a keď ho ostrihajú, keď bude mať Tiborko nový účes, bude veselý, bude sa smiať, až bude zakláňať hlavu a dívať sa pritom na ňu, bude so sesternicami polievať záhony a kričať mama, mama, len čo sa mu Zora stratí z dohľadu.

Hotovo. Tiborkovi krátky účes celkom svedčí, hoci vlasy má ostrihané nepravidelne a nad ušami mu ostali dlhé pramene. Zora ho vzala na chvíľu von, na tichú ulicu pred dom, kde sa upokojil. Aj ju to už prešlo. Keď sa vrátia, všetci už sedia na terase za stolom a Erik prekladá z grilu na tanier fašírky. Na žemle, opečené a rozkrojené na polovice, si kladú mäso, plátky syra, list šalátu a krúžok paradajky, jeden druhému podáva kečup v červenej umelohmotnej fľaši. Na Tibora všetci zabudli, na detskej stoličke teraz sedí mladšia z dcér, o stenu domu je opretá metla a na dlaždicách ostali chumáče vlasov pozametané na úhľadnú kôpku.

ZORA IDE KÚPIŤ ZMRZLINU

Erik si hamburger prekrojil na polovicu a každú stlačí, aby sa mu zmestila do naširoko otvorených úst. Po prstoch a kútikoch úst mu steká masť z mäsa pomiešaná s kečupom. Prežúva, špinavé ruky drží nad tanierom a laktom ukazuje na rolku kuchynských utierok. Etela sa načiahne, jednu odtrhne a podá mu.

„Budete tu niečo meniť?“ spýta sa Artúr.

„Čo by si navrhoval zmeniť?“ Erik si špinavé ruky utiera do bieleho papiera, ktorý pokrčený položí vedľa taniera.

„Čo ja viem,“ Artúr si tiež berie žemľu a kladie na ňu fašírku, ktorú si vzal z podnosu uprostred stola. „Tie schody, nemajú ani zábradlie, deti z nich nepadnú?“

Na prízemí domu je obývačka so sedacou súpravou a drobná kuchyňa, z prízemí vedú na poschodie strmé drevené schody. Zora doteraz vnútri ani poriadne nebola, celý podvečer strávili na terase. Až teraz si všimne, aké je tu ticho. Z terasy do domu nevidno, okná sú zastreté žalúziami. Pri dverách sú dva stojany na sušenie bielizne, na nich niekoľko bielych froté uterákov a detské plavky. Ešte stále je horúco. Zora sa potí. Je hladná, čím viac však je, tým je jej teplejšie. Tibor obhrýza kus žemle, už sa však začína vrtieť, rukami sa odtíska od stola.

„Chceš sa ešte napiť?“ podá mu Zora pohár s džúsom, vie, že tým ho na chvíľu zdrží.

Na tie schody musí dať pozor, najlepšie urobia, ak na noc zamknú spálňu. Vtiera sa jej predstava, ako sa Tibor v noci prebudí a zmätený z neznámeho prostredia habká v tme. Nevdojak si musí vykresliť, ako spadne zo schodov a šijou dopadne rovno na hranu stola pod nimi.

„A čo Ester?“ pýta sa Zora. Erik ďalej odhrýza z hamburgera, o schodoch sa už nikto nezmieni.

Na koľko otázok tu nikto neodpovedá, pomyslí si Zora. Tentokrát sa však Etela ozve.

„Ester príde,“ vysvetľuje, „pravdepodobne už budúci týždeň, predstav si, aj s priateľom.“

Osemnásťročná Ester, najstaršia dcéra Etely a Erika, od minulej jesene študuje v Londýne. Pre Zoru je to nepredstaviteľné, veď Etela je takmer jej rovesníčka.

„To musí byť fantastický pocit!“ povie bez premýšľania, v tej chvíli Etele úprimne závidí.

„To neviem,“ Etela vstala a nakláňa sa nad obe dievčatá, ktorým na papierových tanierikoch krája fašírky.

„Ale vďaka Ester mi nevádi, že starnem,“ povie.

„Nechcete zmrzlinu?“ navrhne Etela, keď všetky deti zaspia. Sedia na terase, Zora si nohy vložila na vedľajšiu stoličku. Etela zapálila dva kahance. Okolitá záhrada je celkom tmavá. Okná susedného domu osvetľuje len obrazovka televízora.

„Nielen pre deti je to tu raj,“ ozve sa Artúr, na zmrzlinu sa zase zabudlo.

Zora sa pomrví. Nemá rada, keď Artúr obdivuje cudzie pohodlie. Akoby im pripomínal, že oni si takéto vymoženosti nezaslúžili, trochu trpko ich oboch upozorňuje, že oni sa musia uspokojiť so životom bez víkendových domov neďaleko riečnych ramien, bez záhrad a osemnásťročných dcér, bez ratanového nábytku, bez kahancov, vo svetle ktorých všetko vyzerá krajšie ako skutočnosť. Ba dokonca bez detí, ktoré spia, veď obaja vedia, že Tibor sa čochvíľa prebudí. Zora nevie vystáť, keď Artúr chváli cudziu krásu. Nechce sa nad to povzniesť, nepripúšťa možnosť, že sú to len nevinné poznámky. Dráždi ju to. Chcela by, aby sa s ňou Artúr odvážil na dobrodružstvo, závidí Etele únavu z bohatého života, ktorý podľa Artúra nie je pre nich.

Teraz má však Artúr pravdu. Konečne sa schladilo, dlaždice studia bosé chodidlá, koža je napätá z celodennej horúčavy.

„Tak čo, zmrzlinu?“ zopakuje Etela.

„A máme?“ namietne Erik.

Cez tričko si prehodil mikinu a odpíja si z ďalšieho piva.

„Nemáme,“ odvetí Etela, „ale mohol by si ísť kúpiť.“

Neďaleko je kaviareň, odkiaľ sa dá priniesť zmrzlina v termoske.

„Majú gelato, sorbety, fakt dobré,“ láka ich Etela.

„A Erik sa určite rád obetuje.“

Erik mlčí, nepôsobí, že by sa chystal obetovať.

„Alebo si ešte nakrájame melón,“ navrhne, v jeho hlase je znateľný úškrn.

Každý dlho mlčí, sú ako postavy v divadelnej hre.

„Viete čo,“ Zora sa narovná, zloží nohy a šmátra nimi v tme. Dlane položí na dosku stola, musí sa zosunúť takmer podeň, aby nahmatala obe sandále, nastokne si ich na nohy a skloní sa, aby zapla remienky.

„Ja pôjdem.“

Chvíľu sa dohadujú, Erik, pravdaže, hneď vyskočí, „ty sed, to neprichádza do úvahy, prechádzka mi dobre padne, vy si zatiaľ nalejte ešte víno, hneď som tu,“ ponúkne sa dokonca aj Artúr, zrazu sa všetci hrnú priniesť zmrzlinu, predbiehajú sa, vymýšľajú čo najlepšie odôvodnenie, prečo práve oni, Zora však trvá na svojom, a keď sa hurhaj znovu upokojí, Etela jej vysvetlí cestu, „tu sa nedá stratiť, hneď za bránkou doprava, na koniec tejto nedláždenej ulice, na hlavnej doľava a stále rovno, až to uvidíš, malá kaviarnička s predzáhradkou, je tam nápis *Popeye*“. Zora vyjde, ostatní stoja pri bránke a dívajú sa za ňou, akoby odchádzala na dlhú cestu, akoby sa snád videli naposledy, nakoniec sa musí ešte vrátiť pre termosku, na ktorú vo všetkom tom frmoľe celkom zabudli. Najprv ju všetci ubezpečujú, že im je jedno, akú prinesie, akoby jej tým úlohu uľahčovali, všetci prisahávajú, že majú radi akúkoľvek zmrzlinu, napokon sa však vyjadria, Zora si zapamätá príchute, čokoládová, pistáciová, malinový sorbet, a s termoskou v ruke kráča po štrkovej ceste, pod tenkými podrážkami koženkových sandál cíti kamene na spodkoch nôh. Termosku drží za rúčku a hompáľa ňou, predstaví si, ako poskakuje, vynorí sa jej Červená čiapočka, hoci ďalej len nenápadne kráča tmavou ulicou pomedzi záhrady. Je rada sama. Je to len chvíľa, len úsečka, kým Tibor spí a ona sa aj so zmrzlinou vráti na terasu. To Zore trochu prekáža, zatúži po nekonečnom množstve času, najradšej by kráčala ďalej, najradšej by obišla kaviareň, minula návesnú tabuľu, ktorá kus za kaviarňou oznamuje koniec obce, najradšej by aj termosku potichučky odložila kamsi do priekopy, počkala by, kým sa z krajov ciest stratí pouličné osvetlenie, potom by opatrne zišla ku kraju cesty a termosku by tam položila, do buriny, na kraj kukuričného poľa, opatrne, aby sa nerozbila, tajne, ako novorodenca. A možno nie, možno by kráčala ďalej aj s termoskou, možno by si ju vzala so sebou ako talizman, na dôkaz, že sa vydala len po zmrzlinu, že len podľahla náhlemu nápadu, že sa jej zmrzlina z dedinskej kaviarničky nezdála dosť dobrá, príliš sladká, tak si povedala, že skúsi inde, že sa len pozrie o kúsok ďalej, či nenájde niečo lepšie, a len čo zočí zmrzlináreň, stánok, ktorý sa jej bude pozdávať, kúpi zmrzlinu, pistáciovú a čokoládovú, pre každého dva kopyčky, a vráti sa domov.

Dôjde po koniec štrkovej cesty na hlavnú a otočí sa doľava, ako jej poradila Etela. Neďaleko je mostík cez riečne rameno a hneď za ním, po ľavej strane trávnaté parkovisko a pri ňom búda s neónovým nápisom *Popeye*. Aj v tme ho zreteľne vidno. Zora sa neponáhľa a predsa je hneď na moste. Pravdaže nezaváha, zide z cesty na parkovisko, ktoré z druhej strany ohraničuje voda, celkom pokojná hladina, do ktorej trčí niekoľko mól. Tu skutočne nasleduje okamžitý popud, odbočí preč od kaviarničky, pred ktorou teraz už vidí tri umelohmotné stoličky, stoličky sú o ne opreté operadlami, dnes už nikto nečaká hostí. Zora však nezamieri ku kaviarni, ale prejde parkoviskom k vode. Na druhej strane sú chatky s prístupom k brehu, niektoré tmavé, s pozatváranými okenicami, na niektorých priedomiach visia lampióny, biele alebo farebné, satelity, na vode je niekoľko člnok. Zora zájde ešte ďalej, tu sú tráva a burina vyššie, Zora ich cíti na členkoch nôh. Je jej trochu neprijemné, že nevidí presne, kam stúpa. Na brehu rastie vysoké trstie, hladina je sčasti pokrytá leknamí. Zora opatrne zostúpi na jedno z mól. Zrejme kedysi slúžilo na kúpanie, do vody z neho vedú hrdzavé schodíky, očividne ich však dávno nikto nevyužíva, na jednej strane sa uvoľnili, železná konštrukcia sa odlúpila, pôsobí ako vrak lode. Neďaleko móla je vo vode vyvrátený strom. Zora chvíľu pozerá na chatky naproti. Rada by na chvíľu zažila ten pokoj. Teraz sa však vráti na pevninu, medzi mólom a brehom je položený člnok, obrátený hore dnom, ktorý slúži ako most. Zora popreskakuje burinou, a keď znovu križuje parkovisko smerom ku kaviarničke, uvedomí si, že takmer uteká.

Pred vchodom teraz čašník upevňuje stoličky. Ich operadlá a nohy stolov omotá reťazou a zamkne visiacim zámkom.

„Je ešte otvorené?“ osloví ho Zora. Možno sa nemala motať, možno kvôli postávaniu na móle zmeškala zmrzlinu. Čašník sa k nej otočí, má zvláštny účes, vlasy na polovici hlavy vyholené, na druhej strane také dlhé, že mu takmer zakrývajú oko. Zora si nevdojak spomenie na Tibora, možno si aj čašník nerád strihá vlasy.

„Sme tu do polnoci,“ odvetí, „akurát terasa je už zatvorená. Nebude vám to prekážať? Vnútri je miesto.“

Zora sa uľaví.

„Nie, nie,“ pokrúti hlavou a zdvihne termosku tak, aby ju čašník videl. „Idem len pre zmrzlinu.“

Čašník z vrečka zástery vytiahne visiaci zámok, čupne si, prevlečie ho cez ohnivkú reťaz a zacvakne.

„Myslím, že nejaká tam ešte je,“ hovorí, kým skúša, či zámok drží. „Na chvíľu si sadnite, hneď som pri vás.“

Zora vojde do kaviarne. Oproti dverám je bar, kávovar a mraziaci pult s nerezo-vými vaničkami na zmrzlinu. Zora vidí, že väčšina je už prázdna, čistá. V nevelkej miestnosti je prekvapivo jasné svetlo, tri prútené stoličky prikryté sklom a pri nich rovnako prútené kresielka s vankúšmi z rovnakej látky ako závesy na oknách. Aj tienidlo lampy na strope je z prútia. Zora si vyberie stôl za dverami, trochu bokom od ostatných, usiluje sa tváriť sa nezúčastnene, neprišla si sem dnes večer sama

posedieť, je tu len na skok, len po zmrzlinu a pôjde, vráti sa naspäť na terasu, kde na ňu čaká Artúr a v spálni Tibor. Premýšľa, či je už hore. Tibor sa v noci budí a nie a nie zaspať, pästami búcha na dvere izby, dupoce, kričí, neraz sa upokojí až nadránom. Možno, keď sa Zora vráti, bude už terasa prázdna, možno tam bude sedieť Artúr s Tiborkom, Etela s Erikom sa možno vytratil, pokúšajú sa zaspať a modlia sa, aby Tiborkov krik nezobudil ich dievčatá.

Okrem Zory sedia pri ďalšom stole už len tri mladé ženy. Sú pekne oblečené, jedna, dlhovlasá, má výrazné náušnice v tvare malých bicyklov. Všetky tri sú v svetlých letných šatách, na jednej zo stoličiek je prevesená háčkovaná kabela. Ženy, vlastne ešte dievčatá, pôsobia čisto a nekomplikovane, Zora si nevie predstaviť, že sa spochybňujú, že o niečom váhajú, hoci si musí priznať, že jej predstavivosť sa často mylí. Kiežby som bola taká, pomyslí si Zora, a letmo, skôr zo zvyku, si dá niekoľko predsavzatí, čo urobí, aby sa takou stala. Začne, napríklad, nosiť oblečenie v jasných farbách. Zora sa bledým farbám vyhýba, neprestajne musí potom striehnuť, aby sa neufúlala, a nakoniec sa vždy o niečo obtrie a na bielom tričku má masťnú šmuhu. Ak sa však pousiluje, pomyslí si nevdojak, ak si zadováži krémové šaty, bude aj ona jednou z nich, žiarivou a jednoznačnou. Tá s dlhými vlasmi a v bledoružových plátenných topánkach s lykovou podrážkou teraz povie: „Chcela by som ísť na psychológiu“ a pozrie sa na svoje kamarátky, Zora na okamih vidí v jej tvári hrdosť, vidí, že očakáva nadšenie, niečo ako potlesk, ovácie, tie dve sú však skôr zarazené, hľadajú na ňu mlčky a prekvapene.

„A kam?“ spýta sa nakoniec tá s háčkovanou taškou.

Zora sa však nezdá, že ju to naozaj zaujíma.

„Do Brna,“ odpovie dlhovláska s rovnakým nadšením, ktoré je očividne také silné, že si nedokáže všimnúť rozpaky kamarátok. A v tej chvíli sa Zora zahanbí, veď by to mohli byť jej dcéry. Vtedy sa dvere otvoria a do miestnosti vojde čašník, dlhé vlasy z polovice hlavy si zastrčil za ucho, má chudú tvár a výrazné sánky.

„Tak už som tu,“ povie a prekĺzne štrbinou medzi barovým pultom a stenou.

„Dajte, pozriem sa, čo tu ešte mám,“ načiahne ruku, Zora z termosky odkrúti uzáver a podá mu ju.

Výber už nebol veľký, Zora nesie v termoske malinovú a citrónovú zmrzlinu. Zdá sa jej, že výlet trval veľmi dlho, hoci od domu ku kaviarni je to len pár minút a pri vode sa zdržala naozaj len chvíľočku. Po hlavnej ceste prejde auto, spomedzi domov počuť štekot psa. Na druhej strane stojí drevená búda, bufet so stenami oblepenými obrázkami točenej zmrzliny, hranoliek a langošov. Pred bufetom vidno drevenú preliezačku s červenou šmykľavkou. Zora si všimne, že na vrchu chýba doska, predstaví si Tiborka, ako cez dieru padá z takmer dvojmetrovej výšky na udupanú trávku. Musí sa napomenúť, že je to len predstava, Tiborko nespadol, Tiborko spí za zamknutými dverami, takže nemôže nepozorovane vyjsť a spadnúť zo strmých schodov šijou na hranu stola. Na umelohmotnom stole vedľa preliezačky je popolník z hrubého skla. Opustené ihriská, kúpaliská a lyžiarske strediská sa Zore vždy zdali strašidelné. Zabočí na hlavnú cestu.

Keď schádza z mostíka a onedlho dôjde na miesto, kde odbočí na štrkovú cestu, vidí v dialke blikať svetlá troch bicyklov. Mihajú sa a vyzierajú ako biele iskry, čosi medzi stroboskopom a svätajánskou muškou. Rýchlo sa približujú a Zora už rozoznáva tri postavy na cestných bicykloch s tenučkými kolesami sklonené nad ohnutými riadidlami. Rýchlo šliapu do pedálov, nohy sa im mihajú, na hlave majú helmy. Okolitá rovina je ideálny cyklistický terén, bicyklistami sa to tu hemží, mnohí cestujú od jednej vodnej nádrže k druhej, od jedného prírodného kúpaliska k ďalšiemu, na sklonku dňa sa zbalia a nájdu nocľah. Aj títo traja sa asi zdržali, možno si chceli vychutnať nočné plávanie, cez deň je všade množstvo ľudí, Zora si spomenie, aký to je pocit, ponoriť sa v tme do studenej vody, vidieť pod hladinou ruky s natiahnutými prstami, hľadieť na to, ako sa voda vlní, cítiť, ako sa z tela vyplavuje horúčava a napätie. Odkedy sa narodil Tibor, takmer neplávala, pri vode sa len rýchlo namočí, hoci Artúr ju posiela, bež si zaplávať, Zora si váži čas s Tiborkom, chce byť pri tom, keď Tibor objaví piesok, chce ho s ním presýpať z kýblika do sitka a naberať lopatkou. Nepraje si vymeniť čas s ním za plávanie, chce s ním a Artúrom sedieť na deke, natierať buclaté telo opaľovacím krémom a zájsť k stánku kúpiť nanuky.

Keď prvý bicyklista dorazí k Zore, prudko zabrzdí, jednu nohu spustí z pedála a oprie sa o zem. Zora teraz vidí, že je to muž, niečo cez štyridsať, očividne v dobrej forme, čierne nohavice z elastického materiálu mu obopínajú svalnaté stehná, má obuté cyklistické topánky, musí nohou trochu trhnúť, aby ju uvoľnil z pedála. Jeho spoločníci ho rýchlo dobiehajú. Hneď za ním ide na bicykli žena, ktorá je, na rozdiel od neho, trochu pri tele a na počudovanie má aj v tomto teple dlhé nohavice, na členkoch omotané reflexnou páskou, aby sa nezachytili v reťazi. Aj ona si vyslobodí nohu a oprie sa o zem. Dýcha trochu ťažko, ale nie príliš, keby jej Zora venovala pozornosť, muselo by ju prekvapiť, v akej je dobrej kondícii. Hoci na rozdiel od svojho spoločníka nepôsobí ako športový typ, predsa sa nezdá, že by ju rýchla jazda na cestnom bicykli ktovieako vyčerpala, je len trochu zadychčaná. Keď zastane, rozopne si pod bradou helmu a zloží si ju z hlavy, na chvíľu to vyzerá, akoby si sťahovala masku. Ukáže sa, že pod prilbou má síce krátke, ale husté kučeravé vlasy, ktoré sa k bicyklovaniu akosi nehodia, rovnako ako plantavé plátenné nohavice nevyzerajú ako výstroj ženy, ktorá sa s partiou vybrala na cyklistický výlet. Tretí z nich bol trochu pozadu, takže ich dobieha až teraz. Tiež muž, vlastne takmer ešte chlapec, možno je to dokonca ženin syn, ba možno sú títo dvaja jeho rodičia, možno ide o rodinný výlet, možno je otec nadšený cyklista, zdá sa, že aj syn zdedil vášeň pre šport, snáď spolu vyrážajú na bicykle každú nedeľu a takto tomu aj hovoria, tak čo, vyrazíme na bicykel?, pýta sa v piatok otec syna, zdá sa, že zajtra bude konečne pekne, čo keby sme vyrazili na bicykel? A teraz, v lete, nahovorili na cyklistický výlet aj mamu, ktorá s nimi chodievala málokedy, ktorá sa však zároveň rada pridá, ved' je to jedna z posledných príležitostí na rodinnú dovolenku, Maťko s nimi už nikde inde nepôjde, ani k moru, ani na chalupu, tak prečo nie na bicykle, pohyb jej prospeje, možno dokonca konečne trochu schudne. Snáď preto sú takto zoradení, otec vedie, syn dáva pozor, aby mama príliš nezaostala, cestou ešte posielal esemesku,

preto teraz tak veľmi spomalil. Ktovie. Zora im nevenuje pozornosť, teraz sa už ponáhľa, ponáhľa sa za Tiborkom a zároveň dúfa, že si ešte stihnú dať zmrzlinu, kým sa prvýkrát za noc zobudí.

„Zdravím,“ zakričí na ňu starší z mužov na bicykloch a zakýva na ňu zdvihnutou ľavou rukou, pôsobí to trochu rušivo. Zrejme je ľavák. Zora sa k nemu otočí, z opačnej strany ulice na trojicu poriadne nevidí, oslepujú ju ich biele svetlá, dokonca sa pokúsi zatieniť ich rukou, v ktorej nedrží termosku. Akoby dlaň položila na horúcu svetelnú platňu a skutočne, hneď vidí trom bicyklistom do tváre.

„Áno?“ spýta sa, je trochu opatrná, nie však preto, že by sa ich bála, skôr tuší, že im nebude vedieť pomôcť. Očividne sú to turisti, ktorí zabľúdili, asi sa im večer, keď poľavila horúčava, tak dobre kúpalo, asi si do poslednej chvíle vychutnávali jazernú vodu, že odišli prineskoro, a teraz nie a nie nájsť kemp. Zora je jasné, že sa chcú spýtať na cestu, pôsobí istotne ako domáca, ide neskoro večer peši po kraji cesty s termoskou na zmrzlinu v ruke, niet pochyb, že ju považujú za tunajšiu a pomysleli si, aké šťastie, táto je odtiaľto, určite nám poradí a my to konečne nájdeme, bol to pekný deň, ale teraz sú už všetci unavení, našťastie v teple nemusia stavať stan a vyspia sa v spacákoch pod šírým nebom. Zora však tuší, že ich sklame, nevyzná sa tu, preto je trochu opatrná, svetlo cyklistického osvetlenia zatieni dlaňou a díva sa ich smerom, neponáhľa sa však prejsť na druhú stranu.

„Zdravím vás,“ vysoký muž na ňu stále máva, hoci je zrejme, že ich už zbadala, „ste odtiaľto?“

Zora sa nemýlila.

„Nie, nie,“ pokrúti hlavou, vie, že na ňu dopadá ich svetlo a vidia ju oveľa lepšie ako ona ich, „bohužiaľ, nie, som tu len na návšteve,“ hovorí, „asi vám nepomôžem,“ dodá, hoci zatiaľ ju nikto o nijakú pomoc nežiadal.

„Na návšteve?“ zopakuje cyklista, jeho spoločníčka si zatiaľ prstami prehrabuje vlasy, hlava sa jej pod prilbou musela spotiť. Ten tretí, možno ich syn, pomyslí si znovu Zora, sa zohol a z držiaka pripevneného na ráme bicykla vytiahol fľašu, zubami uvoľnil uzáver a teraz pije s hlavou v hlbokom zákľone.

„Hej, hej, u švagra,“ hovorí Zora, teraz už prejde na druhú stranu ulice, hoci je navôkol ticho a nemusia na seba kričať, nebudú sa predsa baviť takto cez cestu.

„Iba na víkend,“ dodá ešte, aby bolo jasné, že im nemá ako pomôcť, ba dokonca, pomyslí si ešte Zora, sama si musí dať pozor, aby sa nestratila, nevzala si so sebou telefón, ešte to by jej chýbalo, aby tu v tme blúdila dedinou.

Chlapcova fľaša je už očividne skoro prázdna, teraz sa už zakláňa celým telom, aby mu do úst stiekli aj posledné kvapky, potom ukazovákom stlačí uzáver a vráti fľašu do držiaka. Žena zatiaľ zavesila prilbu na riadidlá, akoby sa tu chystali zdržať, akoby to bol len začiatok, a pritom by sa mali ponáhľať, Zora vlastne nevie, ako to je, ak však hľadajú kemp, možno to musia stihnúť, kým ho na noc zavrú.

„A čo, ako sa vám tu páči?“ pýta sa prvý bicyklista. Zdá sa, že to on vedie rozhovor, najmladší teraz skutočne z taštičky na páse vytiahol mobil, ktorý na chvíľu zasvietil v tme.

„Viete čo,“ hovorí Zora, začínať takto vety je jej zlovyk a muž jej hneď skočí do reči:

„Neviem!“ smeje sa, akože ju prichytil, Zoru to trochu podráždi, nie je prvý, kto si z nej takto strieľa, Zora nerozumie, že sa to niekomu zdá vtípné, sama sa však zasmeje, trochu zo slušnosti a trochu preto, že málokedy vstupuje do konfrontácie.

„Prišli sme len dnes a celý deň sme sedeli na záhrade, ale inak sa nám tu veľmi páči. Je to tu ako pri mori,“ povie.

„Ako pri mori,“ zopakuje muž.

„Že?“ povie Zora. Bicyklista s ňou súhlasí, aj on si všimol vlhký vzduch, vôňu vody a cestičky, po ktorých treba chodiť v šlapkách naboso, v takých, aké sa váľajú u Etely a Erika na rohožke pri dverách na terasu.

„To je vtípné,“ skočí jej chlap do reči, „vy niekde prídete a nakoniec sa vám tam páči hlavne preto, že to tam vyzerá ako niekde inde.“

Zore chvíľu trvá, kým si to usporiada v hlave. V prvom momente tomu poriadne nerozumie. Potom si pomyslí, že pozná tieto typy, Artúr má takých kamarátov, zväčša sú to technici, ktorí takto každého chytajú za slová a zdá sa im to smiešne. Je to ich spôsob zábavy takto súťažiť, kto vo vetách toho druhého objaví viac nezrovnalostí, viac logických chýb, Zora je presvedčená, že to nemyslia zle, ani im nenapadne, že by to niekoho mohlo zraňovať, je to čosi ako pingpong, v ktorom proste musí niekto prehrať, víťaz existuje len vtedy, ak je aj porazený, na konci zápasu si tlesknú do dlaní a idú spolu na pivo. Aj toto je očividne jeden z takých mudrlantov, istotne nejaký fyzik, meteorológ, pomyslí si Zora, zasmeje sa, ona sa nikdy nenaťahuje, ona nijaký pingpong nehrá, nechá raketu na pingpongovom stole a odíde, ide si radšej zaplávať. Pingpong ju nikdy nezaujímal.

„Veď uvidíte,“ povie. „Nám sa tu zatiaľ celkom páči.“

„Vám?“ ozve sa zrazu najmladší z trojice. Zora si ho až teraz poriadne všimne a vidí, aký je chudý, elastické tričko mu je dokonca trochu veľké, neobopína mu trup, teraz si aj on zložil z hlavy helmu a Zora uvidí, že má dlhé vlasy zviazané na temene hlavy. Teraz si ich upevňuje gestom, ktoré pôsobí skôr žensky, a kým má ruky takto zdvihnuté k hlave, tričko sa mu trochu vyhrnie a odhalí kožu na bruchu.

„Ste tu viacerí?“

Zoru to už podráždi, nerozumie, kam rozhovorom smerujú.

„Som tu s rodinou,“ odpovie naschvál trochu nejasne. Dúfa, že v jej odpovedi zaznieva nechť prezradí viac, akoby tu išlo o nejaké prezrádzanie, akoby sa tu niekto snažil dozvedieť nejaké tajomstvá. V skutočnosti je najvyšší čas ísť domov, do kempu alebo na terasu víkendového domu, ktorá je medzitým už pravdepodobne prázdna, Tibor je už pravdepodobne hore, Artúr ho už tší, a keď Zora príde, bude sa mu istotne zdať, že má odpracované, že jeho šichta sa práve skončila, istotne si predstavuje, že Zora si na tejto vychádzke, na tejto výprave za zmrzlinou ktovieako odpočinula, takže sa vráti pred polnocou plná síl, pripravená prevziať štafetu. Zora sama vie, že len čo sa vráti, bude musieť vyslobodiť Artúra, sedieť s bdelym mrzutým Tiborom v cudzej obývačke, v cudzom dome, kde nemôže ani pustiť televízor, kým Artur bude mať po záverečnej

a zmizne v spálni. Teraz je to už možno jedno, pomyslí si Zora, Etela s Erikom už istotne dávno spia, ak aj nespia, tak len preto, že ich ruší Tiborov krik. V tejto chvíli sa už možno netreba ponáhľať, naopak, mohla by sa pokojne ešte chvíľu zdržať, možno sa Tibor medzitým trochu unaví a kým bude Zora doma, bude už ochotný vrátiť sa naspäť do postele.

Chvíľu sú všetci ticho.

„Pomôžem vám nejako?“ spýtala sa napokon Zora.

„Nebudeme vás už zdržovať,“ tentokrát sa ozve žena.

Ona aj mladší z mužov si znovu nasadzujú na hlavy prilby a upevňujú si ich pod bradou.

„Rodina vás už asi čaká,“ povie a Zora si nie je istá, či v jej vete skutočne počuje stopu irónie, či je to odpoveď na jej nejasnú zmienku o rodine.

„Zase na druhej strane,“ dodá najstarší muž a znovu sa pritom trochu uškříňa, „takáto prechádzka človeku občas dobre padne.“

Na okamih si Zora pomyslí, že jej snád čítali myšlienky, ale možno sú jej myšlienky také predvídateľné, že ich ani čítať netreba.

„Budete v poriadku?“ opýta sa ešte, hoci vie, že je to nezmyselná otázka, nijako nenaznačili, že by od nej niečo potrebovali, zrejme sa k tomu nakoniec nedostali, keď zistili, že nie je domáca, pochopili, že nemá zmysel pýtať sa na cestu.

„Nemám so sebou ani mobil,“ povie a až potom si uvedomí, že prinajmenšom ten najmladší mobil má, určite sa teda zaobídu aj bez nej.

„O nás si nerobte starosti,“ hovorí najstarší muž. To je už k Zore obrátený chrbtom, obe nohy znovu na pedáloch, pravou rukou zvierá riadidlá a ľavou zamáva, nevedno, či na pozdrav Zore alebo na svojich spoločníkov, aby ho nasledovali.

„Majte sa,“ kývne na ňu druhý z mužov.

„Všetko dobré,“ povie aj žena a obaja sadajú na bicykle.

Zora si nemôže pomôcť, ostane chvíľu stáť na kraji cesty a díva sa za trojicou. Vidí už len obrysy chrbta mladšieho muža ohnutého nad riadidlami bicykla. Až vtedy si všimne, že nemajú batožinu, nijaké kapsy pripevnené za zadným kolesom ani ruksaky, odnikiaľ sa nehompáľa spacák. Vo chvíli, keď sa chce obrátiť a prejsť hlavnou kúsok k odbočke na štrkovú cestu, ktorá ju dovedie k Etelinmu a Erikovmu domu, počuje neznesiteľný hluk. Prudko sa otočí a vidí, ako sa po hlavnej ceste rúti motorka. Zora nenávidí motorky, skutočne nenávidí, hoci jej prekáža, keď sa plytvá slovami, keď je niekto zúfalý, lebo ešte nenašiel vhodný darček na synove prvé narodeniny, Zoru vždy strasie, tu predsa nemožno hovoriť o zúfalstve, možno o netrpezlivosti, ešte tak o bezradnosti, čo je to za zúfalstvo, úpie Zora. Pravdou však je, že motorky skutočne nenávidí, motorkárov by chcela vlastnoručne biť, kopať do nich, aby sa skotúlali z tých svojich motoriek, a kopla by si do nich ešte raz, kým by ležali na zemi, pokojne i dvakrát by do nich kopla, aj teraz, aj teraz by chcela kopať do tela nehybne ležiaceho na zemi, tak veľmi neznáša tento hluk. Motorka je čierna, rovnako ako postava na nej, a dokonca vo chvíli, keď míňa Zoru, sa zdvihne na zadné koleso ako vraný kôň, potom znovu oboma kolesami dopadne na asfalt a zrazu sa vychýli zo svojej dráhy, obľúkom doprava sa priblíži k bicyklistom, zdá sa, že narazí do posledného z nich.

„Ježíškriste,“ vykrične Zora, zakryje si dlaňami ústa, nevie, čo robiť, či bežať k bicyklistom či sa otočiť a utekať naspäť do domu, hluk motora je ohlušujúci, Zora nepočuje vlastný krik, to už ale vidí, že motorkár v poslednom okamihu zmenil smer, akoby sa o bicyklistov len obtrel, a Zora sa zdá neuveriteľné, že tí traja stále šliapu do pedálov, ohnutí ešte nižšie. Vidí, ako sa kužele svetla pred nimi rozkmitali, ako bicykle bojujú o rovnováhu, očividne však zvíťazia, a motorka ich napokon omilostí, oblúkom sa vráti do stredu cesty a zmizne v tme.

„Ježíškriste,“ kričí stále Zora, teraz už ju počuť, „ste v poriadku? Potrebujete pomoc?“ kričí, avšak prvý z bicyklistov opäť len zdvihne ľavú ruku, so sklonenými chrbtami všetci traja šliapu do pedálov a prvý z trojice len zamáva zdvihnutou rukou a už aj vstúpia do tmy ako do tunela. Všade je ticho ako na javisku po predstavení. Zora sa otočí, uteká k odbočke a po prašnej ceste smerom k domu švagrovcov.

Keď otvorí dvere, v obývačke na prízemí svieti len stojaca lampa v najvzdialenejšom rohu. Na gauči sedí Artúr a vedľa neho Tibor. Tibor sa otcovi opiera o rameno a spí. Zora zhlboka dýcha.

„Čo sa stalo?“ spýta sa vyplašene. Spiaci Tibor na pohovke ju vyviedol z rovnováhy, zrazu zabudne na bicykle aj motorky, čo sa to porobilo, kde sa to flákala, čo sa to tu zatiaľ dialo, že tu Tibor takto spí, Tibor nikdy len tak nezaspí. Zora by ním najradšej zatriasla, najradšej by ho zobudila a presvedčila sa, že je v poriadku.

„Čo sa stalo?“ zopakuje, zároveň sa jej uľaví, spí, Tibor spí.

„Zaspal, predstav si,“ povie Artúr. „Normálne takto zaspal, asi bol fakt unavený z cesty.“

Zora by sa chcela dozvedieť viac, chcela by počuť všetky podrobnosti, nechápe, ako sa niečo také mohlo stať a chce vysvetlenie. To je však celý Artúr, vraj Tibor zaspal, to je všetko, akoby to bolo len tak.

„A ty si išla po zmrzlinu do Budapešti?“ pokračuje Artúr, nie však nahnevane, skôr pobavene. Zora vie, že teraz, keď Tibor spí, sa nikto hnevať nebude, všetko je v poriadku, Tibor spí, zmrzlinu si dajú zajtra pred odchodom.

„Nejaký ožratý motorkár skoro zrazil bicyklistu,“ povie Artúrovi, už mu to však vôbec nemá chuť vyrozprávať, hoci ešte pred chvíľou sa nemohla dočkať. Ešte pred chvíľou sa jej zdalo, že praskne, ako veľmi to chcela Artúrovi povedať, chcela sa ho spýtať, čo si o tom myslí, avšak zrazu je to preč, až teraz jej napadlo, že motorkár bol očividne opitý, všetci mali nepopierateľne obrovské šťastie, to áno, stačilo pol metra a niekto mohol byť mŕtvy, pravdepodobne ten chalan s mobilom, nakoniec ale všetko dobre dopadlo, Zora sa ani nečuduje, že motorkári chľastajú, teraz je to všetko jedno.

„Prenesieme ho hore?“ spýta sa Artúra, len nezabudnúť zamknúť spáľňu, kým zaspia, pomyslí si.

MAGDALENA KNAPP-MENZEL

MAGDALENA KNAPP-MENZEL (1964, Viedeň) je rakúska herečka a spisovateľka. Pôsobila vo viacerých divadlách, publikovala v časopisoch a zborníkoch a je autorkou niekoľkých kníh poézie.

+++

priať priať to vlákno je pevnejšie a ostrejšie ako oceľ
krája to zaobalené vo vláknach aj chichot toho čo má byť
brucho je obalené noha a ruka ba aj hlava
tak dobre a s takou presnosťou votkaná hlava
že si nič nevšimnete

vlákna pavúkov sú pevnejšie a ostrejšie ako oceľ
nelámu sa a netrhajú sa tkať a tkať
my tkáme a tkáme tak ostro a vy nič nezbadáte
dotkáme vás so zosnovanou hlavou aby ste nič nezbadali

plazíme sa hlodáme zosnované s úsmevom zahalíme laná
vysajeme šťavu až do dna: také jemné!
takže vy sa neresíte zakuklíme vás spievajúc vás zavinieme
do slávy-zlata-olova-hodvábu
posekáme vám zámotky na popol na dym a vy nič nezbadáte

putá vám spriadame zo slín a vône granátovníka
tkáme v predklone povinného zo zberu materiálu vyplynie to iné:
to čo sa stane na šibeniciach sú poprilliepané laná z popola
zo slávnostných pokrmov so slinami šušňami a soľami do okružla
ku konečnému vášmu: nič nezbadáte
nalievame to riekami plnými nôh tých našich ktoré sú nám cestou
omáčku flambujeme žranicou tou najmenšou v žltku skazenou
pálime šminku pánov na lepidlo do najjemnejšieho vlákenka, pradieme,
spriadame vlákno je pevnejšie a ostrejšie ako oceľ

vy nič nezbadáte sme také jemné a maličké nič nezbadáte nič nezbadáte
nič nezbadáte nič nezbadáte to duté čo sa drobí to nič nezbadá
nič nezbadá nič nezbadá to nič nič nezbadá nič je: popol
my pavúky sme sýte naše nohy si lížu rany roviny

+++

text text text
 načo text text text
 chcela som napísať niečo iné
 zatiaľ čo som vešala bielizeň
 unikol mi zmysel bolo to dôležité ale

chcela som niečo napísať neviem
 už existuje priveľa napísaného priveľa kníh priveľa príliš

chcela som povedať niečo dôležité: preto som začala ale zatiaľ čo
 som vešala bielizeň unikol mi zmysel (význam) vešanie bielizne
 dáva zmysel (má význam) myšlienky o svete živote
 láske tom všetkom a tak
 ďalej mi vpadli cez moju skôr menšiu hlavu zato
 s veľmi vysokým čelom a ja som si myslela že bolo dôležité
 vypovedať to lebo veď predsa
 svet by bol dokonca aj tej v mojej
 veľmi malej hlave ešte
 vždy relatívne
 dôležitý

keby som
 nemusela medzitým rozvešovať
 bielizeň a popritom nezabudla prepožičovať
 zmysel bleskurýchlo prýštiacim myšlienkam o prežití
 ľudstva ako takého a predovšetkým o svojom vlastnom
 prežití

starnem už si nič nezapamätám nepamätám si žiadne
 svoje dôležité veci ktoré
 by mohli zmeniť svet to ešte svet raz oľutuje
 pošle mi veľa sústrastných správ
 som si tým istá

ILSE KILIC

ILSE KILIC (1958, Viedeň) je rakúska poetka, textárka, autorka množstva kníh, vydavateľka edície *Veselá obývačka* (www.dwf.at). Jej básne patria k experimentálnym textom rakúskej poézie. Pracuje tiež na poli experimentálneho filmu a divadla. V roku 2018 jej vyšlo dielo *Das Buch in dem sie Kontakt aufnehmen* (Kniha, v ktorej sa kontaktujete).

Rýchlo

plynú oblaky rokmi
 modrého neba. Vietor
 sa náhli. Bola som dieťa
 povievali mi riedke plavé vlásky

okolo žiariacich uší, takých červených
 veľmi preveľmi tlačili okuliare
 utláčalo ma ticho. Vôľa
 bola silná. Mala som nutkanie

a tak som sa rozbehla, akoby existoval
 únik! V ústrety hodinám.
 Pod oblakmi padal dážď.
 Nebo to už vedelo.

Čo mám povedať takto narýchlo
 kým uplynie čas vymedzený na môj príhovor?
 Použila som už veľa slov.
 Ale prosím o dlhšiu chvíľu.

ó, michi!

venované michaele hinterleitner

ó, michi, more sa nachádza v básni.
 namiesto neho mám pred očami plaváreň.
 nesprávne. to svieti obrazovka.
 nie je modrá,
 teda kým do nej ťukám. až neskôr,
 keď ma pobožká múza,
 sa na šetriči obrazovky zjaví oblaky a vlny.
 nie, nespravila som preklep:

nebozkáva ma múza,
nikdy nebozkávam múzy,
zato toho rada veľa musím.

ó, michi, v básni sa nachádza more
s úskaliami a úmorné,
ale nielen. v básni je
zakopaný aj tučný pes,
vďaka ktorému je láska tvrdý chliebik.
denno denne sa všetky dni chýlia k večeru.
červené a
tiché
slnko klesá do mora
k rybám
nielen v básni.

ó, michi, nachádza sa more v básni,
ako láska v slimačom domčeku,
stelesnila sa či zazubila,
na skus či skusmo do roka či do dňa?
čo máme milovať,
ak nie svoje vlastné zuby času
alebo chlieb či kašu, dôkaz,
že sme tu, vpísaní,
popísaní aj vo sviatok, ja každopádne,
áno, vyjachtávam svoje dôkazy:
láska je skutočná.

ó, more sa nachádza v básni, michi!
šumí a škrípe zubmi žralokov,
k tomu plieska vlnami aj jamami.
krotké rybky obhľadávajú machom obrastené skaly,
kraby si ostria ligotavé klepetá,
more v básni je ako piesok v motore,
tam, kde žralok dvíha plutvu k nebu,
a ja sa pýtam: kde máme plávať
s otvorenými očami a s humorom
a upozornení
a proti vetru?

ó, v básni, michi, sa nachádza more,
niekedy aj nežné ako cestičky lásky,
keď nekrváca.
chcela by som, aby bolo toho mora more
v básni, ako rozprávka,

ktorá sa občas stane skutočnosťou: takže nebo,
ktoré sa odráža ponorené vo vode. žiadny lúpežník,
žiadny lup, žiadna výletná plavba, žiadny úlovok, žiadna búrka,
žiadny zub a žiadna krv. ale predsa: vlastne ten zub,
o ktorý som prišla, som si čoskoro dala nahradiť,
keramika a oceľ,
ale namáčam si briošku do kávy.

ó, michi, v básni sa nachádza more.
ó, michi, v mori sa nachádza báseň.

(Preložila Elvíra Haugová.)

ELVÍRA HAUGOVÁ (1972) je
prekladateľka na voľnej nohe.
Prekláda súčasnú prózu
a poéziu z angličtiny a nem-
činy.

Juliana Mrvová: Vor kormoránov (Na rieke Son), 2017, tuš, akryl, pastelka, voskovka, akvarel na plátne, 280 x 480 cm

Juliana Mrvová: Objekty z porcelánu, Inštalácia Stolováhora, Rimavská Sobota, 2018

ZOFIA BAŁDYGA

Z NOVEJ TVORBY

Pravidelne podvádím své rodné město s periferií bývalých říší.
Nikdo by to do nich neřekl a ony taky ne, už ne,
ani jedním přecitlivělým jazykem vytrženým zpod kůže a zašitým v půdě.
Divoké leukocyty pořád naslouchají, stále neslyší.

Myslíš, že místa, která máme rádi, po nás taky touží? Šťastný návrat
hraje šachy s nezdvořilým sousedem. Kdo vyhraje, ten má kam
pověsit klobouk. Ještě pořád mám kam odejít, říkám si.
Na pravém stehně si ponechávám modřinu ve tvaru slepé mapy.

Utíká se do lesa nadechnout. U spřízněné pěšiny ztrácí cizí listy. Mezi břizami
se obrodily hraniční sloupky. Mají čísla, tedy jsou. Naštěstí ještě nedozrály.
Nezbývá mi nic než se nadechnout a utéct z lesa. Po cestě sbírám cizí jehličí.

Vaše shromáždění je nelegální. Všechny řeky této sychravé hemisféry mi ústí
do krevního řečiště. Jdu demonstrovat do malé slepé uličky. Vymyslím si
jazyky, hladím cizí hlasy, hluboké alty, poslíčky. Nosí vlnité dopisy za vysokou
zeď. Učím je vyslovovat svoje jméno. Dobrý večer, jsem rodinný příslušník,
máte mě tady na seznamu.

Protiřečí mi ploché odpovědi. V noci nemůžu spát, probouzí mě sterilní,
vyžehlený vzduch. Všechno, co jsem si odnesla z návštěvní místnosti, od
stolu s pořadovým číslem 4. Cítím, jak mě jejich laboratorně pěstovaný stát
chrání, měří mi tep pod krajkovou manžetou. Inkluzivně se usmívá a píská
si hymnu.

TÉMA
ZOFIA BAŁDYGA

Potkáváme se uprostřed refrénu. On je ta věta, kterou nevyslovím. Já jsem ten rytmus, který hraješ, skládáš na mě skladbu, než se sbalím a zrychlím.

Říkala, že domov je tam, kde rozumíme vtípům. Ještěže se směješ mým veršům v noci, kdy moje láska pořádá svatební hostinu.

Večer někdo vyhodil na ulici domácího mazlíčka i s klecí. Vycpaný plyšák je součástí zátiší. Pojď mě ještě vyfotit, než se vypařím.

Jdeme na dlouhou procházku do nádražní haly, od odjezdů si pořád hodně slibuji, i když to příjezdy

se na nás podepíšou.
Od těch čekám jenom mapu a pointu.
Žádné ukazatele, žádnou pomlčku.

Prohlídka města

(pro město H.)

Interpretovat nestačí. Polehčující okolnosti neuznáváme. Překročení pohyblivé hranice považujeme za trestné. Prostor se odmítá vyjadřovat, jen mě mlčky bere do náruče. Mapy a pověsti intrikují, jiná cesta není. Probíhám opuštěnou porodnicí.

Obsazená čára skrz okupovaný střed. Chystala ses k periferiím? Překračování plynulých hranic považujeme za trestné. Polootevřené branky prohlašujeme za zavřené. Vysoké obrubníky stráží divoké zahrady, zahradnice volají o pomoc.

(pro C.)

Náš příběh má teplotu lidského těla. Nic se o tobě neříkalo v mém nářečí, nechávám si jen chuť na vybroušené špičce jazyka. Nejvíc mě bolí absence samohlásek, chybí i nosovky, hedvábí a satén. Stýská se mi po zemi ze slov. Milostné dopisy píšou jen na objednávku.

Nevidím už skoro nic, vizuální paměť daruji do milujících rukou. Kontext zachraňují dlouhé procházky do sousedních časových pásem, pokoj v hotelu v Bukurešti s výhledem na zatuchlý dvorek. Nemám čas spěchat, nemáš nikam chodit. Tohle nejsou naše tradice.

Okraje některých stránek lze i přesto obsadit, vyhlásit nehybnou nezávislost bez přelomových událostí. Vyhlídky jsou pasé, mlčenlivost nežije. Naše důvěrné zprávy posíláme jen dovnitř. Jen dokud to jde.

(Básne redigovala Sára Vybíralová.)

Juliana Mrvová: Travelóg, inštalácia kresieb z Nida Art Collony a Camacu v GJK v Trnave v rámci výstavy Travelóg, 2017 (kresby 2012 – 2013). Foto: archív autorky

Foto © Tigran Kuchatyan

ZOFIA BAŁDYGA (1987, Varšava) vydala tři básnické sbírky: *Passe-partout* (2006), *Współgłoski* (2010) a *Kto kupi tak małe kraje* (2017). Vyštudovala jižnou a západní slavistiku na Varšavské univerzitě. Do pošského jazyka překládá současnou českou a slovenskou poezii. Žije v Praze.

Jednu báseň denně

Rozhovor so ZOFIOU BAŁDYGOU

Zofia je překladatelka z češtiny a slovenštiny do polštiny, věnuje se i dalším jazykům. Ačkoli se ji začala učit až na vysoké škole, je její čeština téměř dokonalá. Zofia se s nezištným nadšením věnuje překládání současné české a slovenské poezie, básní Kateřiny Rudčenkové, Marie Šťastné, Lenky Daňhelové, Kamila Boušky, Ondřeje Hanuse, Jitky N. Srbové, Ireny Šťastné, Jany Orlové, Marie Iljašenko, Luboše Svobody, Adama Borziče, Jonáše Zbořila, Alžběty Stančákové, Zuzany Lazarové, Ondřeje Buddeuse, Olgy Pek, Ondřeje Zajace, Marie Šťastné, Jana Těsnohlídka, Jonáše Hájka... Ze Slovenska figuruje na jejím překladatelském seznamu Veronika Dianišková, Zuzana Husárová, Mirka Ábelová, Lucia Kramárová, Vlado Šimek nebo dramatička Michaela Zakuťanská. Troufám si říct, že takovou řádku soudobých poetů a poetek mladší a nejmladší generace na svém kontě nemá žádný další překladatel do cizího jazyka. Česká a slovenská básnická scéna mají na svou polskou slavistku velké štěstí. Zofia tyto své překladatelské aktivity vnímá jako poslání: je ale především sama básnířkou.

Studovala jsi ve Varšavě, v Praze i v Brně na Masarykově univerzitě. Co ti všechny ty školy daly?

Naučila jsem se díky nim jazyk, který mě dneska živí. Neumím ty instituce nějak hodnotit, ale jsem ráda, že jsem je zažila. Díky tomu, že jsem měla příležitost pobývat během studia v Praze a Brně, jsem získala přehled o současné literatuře a potkala lidi, kteří mě přesvědčili, že to, co chci dělat, je smysluplné. Bylo to pro mě tehdy důležité, blízké okolí mě přesvědčovalo, že překladatelka poměrně malého slovanského jazyka nemá velké kariérní vyhlídky a že bych se měla věnovat něčemu praktičtějšímu. Nechci si ani představovat, jak by asi dneska vypadal můj život, kdybych tomu tehdy naslouchala. Myslím, že každý, kdo studuje filologii či areálová studia, by měl odjet do země, jejímuž jazyku se učí, aspoň na pár měsíců. Osvojování jazyka tím získává úplně jiný význam. A ani to není tolik o škole, je to o lidech a o pozorování měst a institucí. Překladatelka musí z principu žít v několika kontextech, jinak to nejde. Změny prostoru jsou skvělý způsob, jak se to naučit.

Překladatelství tě živí: „I translate business correspondence, marketing materials, legal agreements, websites and technical texts. After business hours I'm a passionate translator of contemporary poetry," říká tvůj LinkedIn profesionální profil. Musí být velmi těžké po celodenní překladatelské nádeničině zasednout k náročným básnickým překladům. Jde to vůbec?

To jsem tam fakt napsala? Ale jo, je to tak. Není to samozřejmě ideální, ale jinak to přece ani nejde, a to z jednoho praktického důvodu – obrovská většina básnických překladů, které jsem publikovala, nebyla placena. Jen málokdy překládám básně na zakázku. Většinou připravuji ukázky ze sbírek, které mě nějakým způsobem nadchly a které bych chtěla ukázat polskému čtenáři. Mám potřebu to dělat, beru to trochu jako poslání. To asi zní lehce pateticky, ale tak to vnímám. Dělat to na noční směnu je samozřejmě těžké. Největší problém je čas anebo spíše jeho nedostatek. Kdybych mohla, věnovala bych se poezii mnohem víc. Teď zkusím překládat jednu báseň denně, zatím se tento systém osvědčuje. Překlady užitkových textů jsou úplně jiná věc. Ty mě mají uživit, mám k nim čistě pragmatický přístup. Jsem ráda, že se díky nim dostávám do kontaktu s jazykovými registry, které jsou velmi vzdálené jazyku, který používám ve svém prostředí. Občas to bývá i podnětné. Třeba to jednou využiji ve své poezii.

Noční básnická směna... Jedna báseň denně? To zní jako konceptuální happening.

Je to způsob, jak si na překládání básní udělat čas. Předtím jsem si říkala, že až budu mít konečně chvíli, připravím z něčí sbírky rozsáhlejší ukázkou či začnu překládat autora, který předtím neměl v Polsku žádnou prezentaci. Jenomže ten čas prostě není a bylo mi jasné, že se musím naučit si ho organizovat jinak. Ještě bych mohla vyhrát v loterii nebo najít na Kavkaze zapomenutý poklad, ale zatím se to nestalo, takže jsem musela udělat něco jiného. Najít si každý den chvíli na jeden text je realizovatelné, i když jsou dny, kdy to nevyjde. Ale je to osvěžující a konečně nemám výčitky, že si neumím udělat čas na poezii. Psát jednu báseň denně bych nedokázala, píšu nárazově a málo. U překladů se mi to osvědčuje.

Jak se žilo v Jerevanu mladé humanitně vzdělané Polce? Jak sis poradila s arménštinou, horami, krajinou, lidmi? Stýská se ti?

Byla to velice obohacující a náročná zkušenost, za kterou jsem vděčná a která mě vlastně nutila si přehodnotit cíle a plány. Odjela jsem tam před šesti lety na dva měsíce jako dobrovolnice. Pracovala jsem tehdy v nezisku, v organizaci na podporu integrace cizinců. V Jerevanu jsem absolvovala stáž v organizaci, která se snažila vyvinout mimovládní systém podpory pro vracející se migranty. Arménie už dlouhá léta bojuje s odlivem mozků, masivní emigrační vlna je jeden z největších sociálních problémů, které musí arménská vláda a teprve teď vznikající občanská společnost řešit. Tehdy mě to fascinovalo, představovala jsem

si svoji profesní budoucnost v oboru rozvojové pomoci. Hodně jsem si tu zemi idealizovala, chtěla jsem se tam vrátit. Za pár měsíců přišla pracovní nabídka. Sbalila jsem si dva červené kufry a odletěla tři tisíce kilometrů na východ.

Počkej, ale to nakonec zdaleka nebyly dva měsíce, že ne...

Plánovala jsem tam zůstat rok, trochu se to protáhlo. První dva roky byly nádherné a uvažovala jsem o tom, že tam zůstanu žít tzv. napořád. Arménie je překrásná, má fascinující dějiny a kulturu. Hodně jsem cestovala, zamilovala jsem se do hor. Cítila jsem se trochu jako objevitelka. Dost rychle jsem si našla okruh přátel, většina byli Arméni z diaspory, kteří se snažili si vytvořit domov v Jerevanu. Pro někoho, kdo pochází z etnicky homogenní země, to byl velký zážitek. Různorodost mě vždycky fascinovala a fascinuje. Arméni jsou velmi pohostinní, nikdy jsem tam neměla pocit, že jsem na něco sama.

To zní až snově, jako z propagační brožury. Skutečnost asi ale byla složitější...

Já vím, zní to trochu jako pohádka. Myslím, že na to má vysvětlení i psychologie, v prvních měsících v nové zemi ji člověk vždycky idealizuje, vnímá jen ty pozitivní věci. Do Arménie není těžké se zamilovat na první pohled, problematické je si s ní ten vztah udržet. Zvyknout si na nestabilní geopolitickou situaci, na všudypřítomný konzervatismus, na postavení žen ve společnosti. Člověk si zvykne na všechno, ale za jakou cenu? Nechtěla jsem se učit plnit něčí očekávání.

Něco ti tam scházelo...

Nečekala jsem to, ale chyběl mi literární provoz. Nebyla jsem schopna skoro vůbec psát básně, překládala jsem málo. V posledním roce jsem se cítila jako izolovaný ostrov na moři. Připravuji celou sbírku básní o Jerevanu a Arménii. Skoro všechny texty vznikly v Praze. Asi jsem potřebovala odjet, abych to mohla zpracovat. Psala jsem o výhledu na Ararat s výhledem na žižkovskou televizní věž. Mám dnes s Arménií velmi komplikovaný vztah, ale ano, občas se mi stýská. Po horách, po krajině. Ale teď chci být jinde.

Kde?

V Praze. Za pár let možná řeknu něco jiného, ale v tuto chvíli je moje místo tady. Je to i kvůli překladům, ale má to i neliterární důvody, je mi tady prostě dobře.

Šokovalo mě tvé vyprávění o imigrační politice České republiky. Získat u nás trvalý pobyt znamená skousnout velkou řadu ponižujících příkoří, mnohahodinovými ranními frontami před úřadem počínaje a křížovými výsledky a kontrolami společných ložnic konče. Stojí to vůbec za to? Je možné se s úředníky domluvit, nebo lze jen čekat nevyžádanou lekci pokory?

Zofia Baldyga. Foto: archiv autorky

Úředníci jsou lidi. S lidmi se jde domluvit vždycky. Za fronty může asi to, že na úřadech je málo zaměstnanců, počet žadatelů o povolení k pobytu v ČR velmi rychle stoupá a systém se tomu nestíhá přizpůsobit. K migrační politice a fungování úřadu v celé EU mám samozřejmě velké výhrady, částečně tu realitu znám i ze své bývalé práce. Nějakou dobu jsem pracovala i přímo v zařízení pro uprchlíky ve Varšavě, z toho období pochází většina básní ze sbírky *Kto kupi tak małe kraje*, do kterých se promítlo hodně zkušenosti z práce s lidmi, kteří si prošli peklem útěku a dlouholetého očekávání na přiznání mezinárodní ochrany. Věděla jsem, co mě a mého muže, který je občan Arménie, čeká po příjezdu do EU a slíbili jsme si, že to nějak zvládneme. V Arménii to vlastně taky nebyla žádná procházka růžovým sadem, tam jsme se se systémem taky prali. Úředníci za to nemůžou, můžou za to hranice, směrnice, nařízení a regulace. Další několika-hodinová ranní fronta mě čeká asi příští týden, ale zvládnu to. Nevím, jak to hodnotí lidi, kteří s migrační politikou nemají žádné praktické zkušenosti, je to pro ně asi ještě o něco těžší.

Co tě přivedlo ke studiu češtiny: jednooborovost slavistiky?

Zofia Baldyga. Foto: archiv autorky

Asi tě zklamou, ale nebylo to hluboce promyšlené rozhodnutí, spíš taková intuitivní volba. Věděla jsem, že chci překládat básně. Zajímaly mě jazyky sousedů, přijde mi smutné, jak málo o sobě vlastně víme. Polská bohemistika je obrovská, stereotyp Čecha je v Polsku velmi pozitivní. I přesto si myslím, že o sobě víme málo, spíš zůstáváme u těch stereotypů. Mnohem více víme o západní kultuře, která je přirozenou součástí našeho kánonu. Proč se nepodívat za roh? Řešíme podobné problémy, vyrovnáme se s podobnými zkušenostmi. Dokonce i bouřlivé literární debaty jsou si v něčem podobné – nekonečné diskuze o středoevropském prostoru, debata o angažované poezii před několika lety, téma ženského psaní apod.

Jak jsi získávala svůj aktuální hluboký přehled o současné české a slovenské poezii?

Začátky byly těžké. Na přednáškách o české literatuře na bohemistice pro cizince jsem se o současné poezii nedozvěděla nic. Začalo to internetovým vyhledáváním. Snažila jsem se tu poezii najít na internetu. Googlila jsem si fráze jako

mladá česká poezie. Pár jmen jsem objevila, většina mi unikla. Tehdy to bylo náročnější než teď, internetových zdrojů bylo málo. Zlomový okamžik byl stipendijní pobyt v Praze v pátém ročníku. Tehdy jsem objevila místa jako třeba Fra či literární kavárna Řetězová. Četla jsem časopisy, kupovala jsem si sbírky. Četla jsem všechno, co se mi dostalo do rukou. Na mojí literární mapě bylo méně a méně bílých míst. Stále na tom pracuji, dnes mám pocit, že mám lepší přehled o současné české literatuře než o té polské. Pokud jde o slovenské knižní novinky, mám velké mezery, ale slíbím, že se to zlepší.

Roku 2012 jsi Českému rozhlasu v rozhovoru s Ivanou Myškovou řekla, že tě baví poezie, kterou vydává okruh lidí kolem časopisu *Psí víno*, který momentálně odchází z tištěné scény do internetové. Baví tě i nadále? Jak bys ho charakterizovala? Víš, že jsi přeložila například verše někdejšího šéfredaktora *Psího vína* Ondřeje Buddeuse.

2012... Internet nezapomíná, vid? Časopis mě hodně bavil do posledního čísla a ráda jsem pozorovala jeho vývoj. Tehdy se mi líbila určitá syrovost, antilyrismus, v tom období mě hodně zajímala poezie, která se pokoušela vzdorovat tradici. Dnes už to vidím trochu jinak, ale byla to pro mě důležitá zkušenost. Jinak na *Psím vínu* jsem měla hodně ráda i to, kolik prostoru věnovalo překladům poezie a že se nebálo dávat prostor začínajícím autorům a autorkám.

Jak si vybíráš poezii pro překládání ty?

Velmi intuitivně. Překládám to, co mi přijde kvalitní a zajímavé pro polské čtenáře a čtenářky. Snažím se si vybírat autory a autorky z různých okruhů, abych ukázala různé tváře současné poezie. Zrovna teď pracuji na překladech básní českého básníka Jakuba Řeháka a slovenské básničky Veroniky Dianiškové.

Co tě na tvorbě těch dvou oslovuje?

Tvorbu Jakuba Řeháka sleduji už od roku 2008, kdy vyšla jeho prvotina *Světla mezi prkny*. Mám ráda jeho smyslově-obrazné básnické vidění, způsob prozívání světa a popisování věcí. Moc se těším na novou knihu. Veroniku Dianiškovou jsem do jara letošního roku vůbec neznala. Dlužím kavárně Fra poděkování za jejich slovenskou řadu autorských čtení, tam jsem se s jejím psaním setkala poprvé. Překládám ukázkou z knihy *Správy z nedomovov*, ve které vyšly mimo jiné básně inspirované autorčinou prací s bezdomovci. Líbí se mi psaní, které usiluje o prostor pro hlasy, které z důvodu sociálního vyloučení nejsou slyšet. Něčeho podobného jsem se snažila dosáhnout ve svých „uprchlických“ textech. Dianišková dokáže o svých zkušenostech psát s velkou citlivostí a respektem. Je to krásné.

Jaké jsou šance české a slovenské poezie na oslovení polského čtenáře – jaké máš reakce z domova?

Velmi pozitivní. Je o ni zájem, časopisy mě pravidelně oslovují. Jsem jim velmi vděčná za důvěru a za prostor, který dostávám. Bohužel tím to končí – vydávání

Zofia Baldyga. Foto: archiv autorky

překladových sbírek mladých autorů a autorek je dneska téměř nemožné. Souvisí to s problémy v oblasti financování kultury všeobecně. Jednou se to změní.

Kéž by. Přeju si mít tvůj optimismus. Jak vnímáš současnou českou a slovenskou básnickou scénu? V obou se orientuješ výborně.

Dnes už to mám jednoduché, jsem u zdroje a čerpám z něho. Sleduji novinky, časopisy, pravidelně se účastním čtení v Praze. Před měsícem jsem byla v Bratislavě na skvělém festivalu Novotvar. Dobrý přehled v literaturách těch dvou zemí je zásadní věc a usiluji o to, abych o něj nepřišla. Další věc, která se změnila po přestěhování do Prahy, je to, že už asi nedokážu popisovat českou scénu objektivně, protože jsem začala sebe samu vnímat jako její součást. Nebylo to racionální rozhodnutí, je to otázka citové vazby. Cítím, že k té scéně patřím. To jsem v době svých bohemistických studií nikdy nečekala.

To je jednak pravda, jednak je to myslím dost jedinečné! V polském časopisu *Nowe Peryferie* máš svůj český koutek s překlady současné české poezie, které vycházejí navíc s krásným výtvarným doprovodem. Budeš v tom pokračovat? Nevím o tom, že by české časopisy něco podobného podnikly.

Původně jsme to s redakcí plánovali jako půlroční cyklus, domluvili jsme se, že to prodloužíme o dalších šest měsíců. Potom si asi dám pauzu, ale uvažuji o tom, že bych mohla příští rok zahájit slovenský koutek. V Polsku tento typ projektu taky není běžný. Koncept přišel od tehdejších redaktorů *NP*, Katarzyny Michalczak, která je také skvělá spisovatelka, a Jarka Górskeho. Je asi jasné, že jsem neváhala.

Muselo tě to stát – při nejmenším – spousty práce zadarmo. Na Soundcloudu si lze vyhledat tvůj projekt *Elektroliryka*, na kterém jsi pracovala od roku 2008 a ve kterém zazní tvé básně v polštině přednášené tvým hlasem – oč jsi v něm usilovala, je možné ho nějak popsat? Jsou standardní autorská čtení poezie mrtvá?

Nejsou mrtvá. Mám je ráda a pravidelně na ně chodím. *Elektroliryka* neměla nahradit moje čtení, ale je rozšířit. Byl to experiment, ke kterému mě přizval hudebník a zvukový umělec Paweł Uszyński. Řekl mi tehdy, že chce, aby lidé tancovali k poezii. To se nám víckrát podařilo, takže asi lze projekt považovat za úspěch. Chtěla jsem to zkusit. Nemám ráda scénu. Na veřejná čtení jsem si dlouho zvykala. Chtěla jsem asi posunout vlastní hranice a zjistit, co se stane, když někomu dovolím propojit vlastní básně s elektronickou hudbou. Projekt už skončil, ale ráda na něj vzpomínám.

Je to skoro hodinové album – vyšlo jako CD? Prezentovali jste tuto poezii lidem v koncertní podobě? I v Čechách nebo na Slovensku?

Jako CD nevyšlo, ale měli jsme příležitost projekt prezentovat jak v Praze, tak v Bratislavě. V Bratislavě jsme byli na podzim 2010 na festivalu *Siete*, v Praze se *Elektroliryka* představila v rámci Prague Micro-festivalu roku 2012. Živá vystoupení pro nás byla mnohem podstatnější, hodně jsme improvizovali.

„Najdi pro nás místo v soukromých jazycích“ – zní jeden z tvých starších veršů. Našlo se to místo?

Našlo. A ve více jazycích, než jsem si kdykoliv přála.

Co tě pojí s básničkou Marií Iljašenko, jejíž cyklus *Osip míří na jih* jsi přeložila do polštiny?

Přeložila jsem dva cykly, titulní *Osip míří na jih* ze stejnojmenné sbírky a *Danziger Zeitung*, který je inspirován Gdaňskem.

Chtěla bych, aby ta sbírka jednou v Polsku vyšla, ale bohužel z důvodů, které jsem už výše zmiňovala, je to hodně problematické. Texty Marie vyšly v několika časopisech, měla jsem pozitivní ohlasy na časopisecké publikace. Moje poslední sbírka má motto z jedné její básně: „V jedné knize jsem četl, / že změníš-li místo, změníš osud.“ Její poetika je mi velmi blízká, oslovuje mě způsob, kterým reflektuje svoji vlastní emigraci a rodinné kořeny. Máme hodně společného, i když naše příběhy jsou velmi odlišné. Asi jsme obě takové trochu středoevropské básničky, které žijí ve více kontextech a více jazycích.

Žila jsi ve Varšavě, v Praze, v Jerevanu a nyní znovu v Praze. Kde máš domov?

Mám paralelní vztahy s mnoha městy, doufám, že ony ty city opětují. Ale domov není místo, domov je pocit. Cítím se doma na více místech, včetně Prahy.

Nejsi dvojdomá jen „lokálně“, ale i „tvůrče“. Jsi především básnička, ne jen překladatelka. Tvoje verše jsou pro mě zjevení. Chystáš novou sbírku? Neuvažovala jsi o tom, psát básně rovnou v češtině? Kdo tvé texty do češtiny překládá – nadále Ondřej Zajac?

Děkuji, moc ráda to slyším. Ano, připravuji novou sbírku, ve které vyjdou moje texty inspirované Jerevanem, Arménií, Kavkazem a migrační zkušeností. Práce nad knihou jde velmi pomalu, ale blíží se ke konci. Moje básně do češtiny pře-

Zofia Baldyga. Foto: Tigran Kuchatyán

OLGA STEHLÍKOVÁ (1977) pôsobí ako vydavateľská a časopisecká redaktorka, editorka a literárna publicistka. Bola editorkou literárnej revue *Pandora* a redaktorkou literárneho online *Almanachu Wagon*, v súčasnosti pripravuje webový literárny magazín *Ravt*. Ako jedna z editoriek sa podieľala na dvojdielnej antológii českej poézie (*Antologie české poezie I. díl, 1986 – 2006*; dybbuk, 2007) a spolu s arbitrom Petrom Hruškom bola redaktorkou ročenky *Nejlepší české básně 2014* (vyd. Host). V roku 2014 jej vyšiel básnický debut *Týdny* (vyd. Dauphin), za ktorý v roku 2015 získala cenu Litera za poéziu. Vydala tiež zbierku *101 dvojverší* v česko-anglickom vydaní spolu s LP albumom *Vejce/Eggs*. Na vydanie je pripravený rukopis zbierky *Portréty*. S Milanem Ohniskem vytvorila zbierku básní *Půjdu za lyrický subjekt* – pod pseudonymom Jaroslava Oválská.

kládá Ondřej Zajac a doufám, že o to bude stát i v budoucnu, je to výborný prekladateľ a moc si jeho práce vážim. Myslím, že moje básně měly štěstí. Dlouho jsem říkala, že nikdy nenapišu báseň v češtině. Myslím, že jsem to prohlašovala i veřejně. Nedodržela jsem to, moje první české básně vznikly tento podzim.¹ Zatím jich není moc a nevím, jestli v tom budu pokračovat. Můj vztah s češtinou se dynamicky vyvíjí.

Vyvíjí se – upřímně – dost neuvěřitelně. Ale ještě jinam: moc se mi líbí tvůj cestovateľský fotoblog thePictures.net. Takže jsi navíc ještě fotografka!

To vôbec nejsem! Jsem pozorovateľka, ráda uchovávám obrazy. Ostatně si myslím, že vizuální imaginace definuje i to, jak píšu básně, to, co vidím, mě inspiruje mnohem více než to, co slyším. Píšu očima. Blog vznikl v době, kdy jsem hodně cestovala, byl pro mě veľmi důležitý v mém arménském období. Dnes už tam něco dávám jen příležitostně, ale fotím stále.

(Zhovárala sa Olga Stehlíková.)

Juliana Mrvová: *Putovanie krajinou (srdca)*, 2013, projekt Jednota, Dúbravica, Periférne centrá, tuš, akvarel, prírodné pigmenty, akryl na plátne, 380 x 980 cm

¹ Ukážky z nich prinášame v tomto čísle *Glosolálie*.

JANA MICENKOVÁ

JANA MICENKOVÁ vyštudovala slovenský jazyk a literatúru v Prešove a následne FAMU v Prahe, odbor scénaristika a dramaturgia. V roku 2013 založila v Prahe nezávislý divadelný súbor Nekro-teatro, kde dodnes pôsobí ako dramatička a režisérka. Za svoju divadelnú hru *Nekrogames* získala Cenu slovenského literárneho fondu za najlepší dramatický text 2013 a taktiež cenu pre mladých dramatikov VEJK AP 2012. Za poviedku s názvom *Nekrogames* získala prémie v súťaži Poviedka 2012. Za svoju debutovú knihu *Sladký život* (2017) bola nominovaná na cenu Anasoft Litera a na Cenu Bibliotéky.

Americký sen

Ludka z Hervartova rozhodne nevidela svoju budúcnosť na dedinskej biofarme. Vždy snívala o divokých veľkomestách, ktoré by ju zachránili pred povestnou hervartovskou Nudou. Snažila sa jej všemožne unikať, napríklad na diskotéku do Bardejova, ale aj tam väčšinou zdochol pes. Radšej sa sama poľakovala, než aby sa nudila v pubertálnych skupinkách, kde sa aj tak len prvoplánovo zabávali. Kým sa jej rovesníčky nechávali trtkat miestnymi mládeňcami a snívali o založení rodiny, Ludka rozduhovala, kde po škole zdrhne.

Vyštudovala hotelovú školu v Košiciach a zamestnala sa na recepcii v Bardejovských kúpeľoch. V hoteli ju balil prevádzkar Rišo – mal dvadsaťosem rokov, ale vyzeral na päťdesiat, jeho jediná zábava bola vešať po recepcii mucholapky.

Ludka krútila očami: *Rišo, načo sem dávaš tie mucholapky? To je také nechutné! Pridu hostia a prvé, čo uvidia, mucholapka polepená od múch... Čo si asi o nás pomyslia? Na recepcii ich vítajú muchy a v izbe bude čo? Šváby?*

Rišo sa smial s otvorenými ústami, až mu bolo vidieť strieborné plomby, a odpovedal: *Ta že by mi ce dajaky mušiak neuňesol.*

To Ludku rozhodne nedoľalo. Potom sa do baliacej skupinky pridala aj kuchár Peťo. Varil len socialistické jedlá, z vegetariánskych jedine rizoto a vyprášaný syr. Aj jemu sa Ludka občas snažila prehovoriť do duše: *Peťo, také predpotopné jedlá tu variš. Ved' si naštuduj niečo o vegetariánskych trendoch alebo o raw strave. Ľudia s tráviacimi problémami to iba uvítajú a hneď sa vám zvýši tržba.*

Ále, jebal pes... totých novotoch je všade dosť, ale klasika nikdy nezomrie, tvrdil Peťo, pri tom zival a z úst mu vanul kyslý pach, ktorý smrdel rovnako ako hervartovská Nuda.

Jediný človek, s ktorým si Ludka naozaj rozumela, bol sused Ďuri. Ani v Košiciach na hotelovej škole nestretla takého frajera, ktorý by sa mu vyrovnal. Väčšina jej spolužiakov boli leniví odkundesi, ktorí zvládali maximálne ohrievať polotovary v priemerných reštauráciách. Ďuri však vedel úplne všetko: natiahnuť elektrinu, opraviť studňu, jazdiť na traktore, poorať pole... Ludka sa mu páčila už od puberty, ale až keď skončila hotelovku, začal sa o ňu intenzívne zaujímať. S Ďurim sa dala kecať o všetkom, jedine s ním sa dokázala úplne uvoľniť. Mohla mu hovoriť o plombách v Rišových ústach, o mucholapkách, o vrane, čo len tak

priletela na recepciu a potom zas odletela. A Ďuri na to povedal: *Tak povedz Rišovi, nech nakúpi vranolapky, keď vám tam lietajú vrany.*

Potom si dali ďalšie pivo a rozvíjali teóriu, ako by mohla taká vranolapka vyzeráť. Po pár pivách boli ako dvojica standupových komikov. S Ďurim skrátka hervartovská Nuda nemala šancu.

Jeho rodina disponovala obrovskou farmou. Bývali v trojgeneračnom dome, cez deň makali a večer grilovali bio mäská. Raz po takej grilovačke jej Ďuriho otec ukázal časť domu, ktorá bude patriť synovi, keď sa ožení, pri čom na Ľudku spiklenecky žmurkol. Ľudka sa vydesila, že ju chce zlanáriť, aby im do konca života otročila na farme. Po tejto návšteve sa Ďurimu začala vyhýbať. Odchytil si ju teda po práci a na rovinu jej povedal: *Čo si sa tak zdula? Nikto nechce, aby si makala na našej farme. Však aj ja by som stade najradšej vypadol a pozrel sa niekde do sveta.*

Tak to je super, tak vycestujeme niekde spolu.

Teraz to nejde, teraz je na poli najviac roboty. Možno potom, časom.

Ale keď mňa to tu už nebaví, musím niekde vypadnúť.

Veď choď, nikto ťa nedrží.

A čo ty?

Ja? Ja nikde neutečiem, to sa neboj.

Ľudka bola dojatá, že má takého chápevého frajera, ktorému netreba nič vysvetľovať, až jej zrazu bolo ľúto odísť. Avšak túžba po dobrodružstve a odkliatí hervartovskej Nudy boli silnejšie. A tak odletela – do Las Vegas.

Zamestnala sa ako *cleaner* v moteli STAY INN, kde celý deň upratovala a v noci vyrážala do víru mesta miest. Ulica Fremont Street ponúkala najrozkošnejšie formy zábavy. Na každom rohu stáli Elvis, Marilyn, Superman, Spiderman, Robocop, Slash a ďalšie postavičky, s ktorými sa nadšení turisti za poplatok fotili. Mohla si tu kúpiť farebné drinky v nádobe v tvare rugby lopty, baseballovej rakety, ciciek i pindy. Na provizórnom zastrešení jazdili, alebo lietali turisti zavesení na kladkách, po uliciach si to brázdila pojazdná krčma s vysmiateymi ľuďmi, a potom už len kasíno a ďalšie kasíno a kasíno, kasíno...

Postupne však zistila, že pod povrchom pulzujúceho mesta je čosi zhnité. Nechcela si však toto zistenie pripustiť, a preto na Facebook vehementne postovala blikajúce kasína, trojposchodové hamburgery, farebné drinky, komixové postavičky či hostesky vo farebných bikinách s pávimi perami na hlave... Od rána do večera drhla špinavé izby, po šichte si sadla do bazéna a urobila vysmiate selfíčko. Vo voľnom čase sa poľakovala po kasínach, sledovala okolie a viedla imaginárne rozhovory s Ďurim.

Čo by si povedal na tľstocha na vozíčku s dýchacím prístrojom na ústach, ktorý hádže posledné doláre do hracieho automatu a snaží sa, aby mu vedľa seba konečne naskočili tri vysmiate hlavy Paris Hilton, alebo na tú nakoksovanú starenu vo fejkovom kožuchu so slnečnými okuliarmi? A čo by na to povedal tvoj otec, ktorý celý život drel na biofarme a do mesta zašiel len na sviatky? Čo by povedal na takú háveď, ktorá namiesto normálnej roboty čaká, kým sa s nimi niekto vyfotí za peniaze? Čo by povedal na detskú pobočku kasína, kde rodičia učia gamblovať vlastné deti? Povedal by: Preboha, čo je toto za svet, utekaj stade preč, lebo ti z toho jebne!

Takéto myšlienky jej často napadali, ale snažila sa ich potlačiť a vytvorila si vlastnú hierarchiu hodnôt, ktoré ju uspokojovali. Patril k nim aj pocit zadosťučinenia, že si zarobí za mesiac viac než Ďuriho otec. Patrila k nim možnosť nakupovať zbytočnosti – miešaný drink za desať dolárov, šatku, ktorá sa dá obliecť na dvadsať spôsobov, Latté XXL s príchuťou Oreiro, trojposchodový hamburger – s hovädzím, bravčovým aj rybím. Las Vegas, to bol mix chutí, ktoré sa do nej valili nonstop a naraz, z ktorých by sa jeden síce aj zrihal, ale radšej sa bude chvíľu zrihávať tu než z hervartovskej Nudy.

Keď sa po roku vrátila do Hervartova, bola vychudnutá, farebná ako papagáj, tvárila sa dôležito a dávala všetkým najavo, aké to je super, byť Američankou. Stačili dve borovičky s Ďurim a maska hneď spadla.

Ľudka mu jedným dychom všetko prerozprávala – že Las Vegas je humus, kde žijú samé trosky, a že gýčové kasína vo vnútri vyzerajú, akoby tam niekto napchal všetkých bezdomovcov z hlavnej stanice, a že to je upírie mesto, ktoré z človeka postupne vycicia všetku energiu. Ďuri sa usmieval popod fúzy. Prešli sa spolu lesom a pri tisícročnom drevenom kostolíku, národnej kultúrnej pamiatke a symbole Hervartova, ju požiadal o ruku, mysliac si, že konečne dostala rozum. Bola dojatá, zamilovane kráčali voňavým lesom, zrazu mala pocit, že tento stav je VŠETKO.

U Ďuriho si s jeho rodičmi idylicky ugrilovali domáce klobásky a pravú baraninu. Prežrala sa, že sotva dýchala, a po chvíli ucítila na bruchu nové sadlo. To ju vydesilo – v Las Vegas sa jej podarilo tak dobre schudnúť, dostala sa na váhu, akú mala naposledy v sedemnástich. Ale teraz jej zasa rastie brucho a riť, a vedľa nej sedí vyškerená hervartovská Nuda, prinášajúca desivé vízie: obézna Ľudka v teplákokoch maká na biofarme, okopáva krumple a po večeroch opeká s Ďuriho rodičmi pred trojgeneračným domom klobásky. Jediná zábava sú raz do roka furmanské preteky na lúke, zabíjačka v hasičskej zbrojnici alebo klávesové duo v kulturáku.

Takáto predstava ju zasa postavila do pozornosti, a tak druhý deň tvrdila, že jej v Las Vegas ponúkli prácu recepcnej v jednom z luxusných hotelov. Ďuri sa smutne opýtal: *Ešte ti nestačilo?*

Ešte si chcem zarobiť, ešte chcem vidieť aj niečo iné... Ved' pod' so mnou! Ved' niekde predsa musí existovať ten Americký sen, určite ho spolu uvidíme, precestujeme USA v Cadillacu!

Jooj, veď vieš, že by som došiel, keby som mohol, ale teraz sa to nedá – ide leto, potom zber repy, cibule, strihanie oviec, krumple... Ale potom naisto prídem a pozriem sa na tú tvoju Ameriku...

Ľudka uverila tomu, že tak bude, a vybrala sa na druhé kolo svojej misie.

Keď sa vrátila nazad, cítila ešte silnejší odpor, ale utešovala sa tým, že zanedlho Ďuri príde a zoberú sa v nejakej kaplnke. Síce tu všetky kaplnky vyzerali ako bordely a nemali ani štipku mágie hervartovského kostolíka, ale aspoň by to bolo také netradičné.

Časom však prekonala svoje predsudky a zoznámila sa s komixovými postavami z Fremont Street. Počúvala príbeh Jeremyho, ktorý vyrastal na ulici, kde ho pichli nožom do brucha, odvtedy tam má jazvu, ale baví ho prezliekať sa do ženských plaviek, nasádzať si plyšové zajačie uši a takto sa celý deň fotiť s turistami.

Počúvala príbeh Elvise, ktorý každý deň v presný čas zapol svoj prehrávač a tancoval s krivajúcou nohou na Elvisove skladby. Krívať začal po tom, čo doňho v detstve jeho ožratý otčim, údajne vietnamský veterán, narazil autom.

A bol tu aj George – túžil založiť rockovú kapelu, nevyšlo to, tak už tri roky na Fremont Street jammuje s obrázkom papierového kohúta na slipoch s nápisom Rock on my Cock.

A lilipután Richie, ktorý chodil prezlečený za Hobita, vedel rozprávať najsprostejšie vtipy na svete, vďaka ktorým sa naučila toľko výrazov, že by mohla napísať Urban Dictionary.

Bola tu aj Isabel, ktorá si zarábala spolu s partákam Adamom. Ona v latexovom oblečku s bičikom v ruke ako domina a Adam s čiernou kuklou na hlave liezol po štyroch. Isabel ho tým bičikom jemne plieskala, turisti si ich fotili, alebo sa nechali tiež preplesnúť bičikom. Ľudka často s obdivom sledovala, ako sa dokáže tak exhibicionisticky uvoľniť, ale potom sa zasa sedliacky zamyslela nad tým, či Adamovi nevedí, že má po každej šichte také riňavé kolená.

No ale v podstate aj toto je drina, skoro ako práca na poli, pomyslela si.

Snažila sa vo všetkom, čím doteraz opovrhovala, nachádzať niečo pozitívne. A chcela na to prísť práve v tomto meste, kde si najväčší magori sveta chodili vyhodiť z kopytka, lebo len tu sa dala pochopiť pravá podstata nekoordinovanej, animálnej slobody.

Pomáhal jej pri tom aj skvelý hašiš, ktorým lilipután Richie vždy naplnil fajku a podelil sa. Vtedy si prvýkrát požičala kolieskové korčule a jazdila po Fremont Street sem a tam, a zrazu si začala konečne užívať tú „lasvegaskú“ prítomnosť. Vedela, že to je len dočasné, je tu vlastne na výlete, a keď sa vráti, tak o tom bude všetkým rozprávať – Ďurimu, ich deťom aj vnúčatám. A keď sa vráti, plná takýchto zážitkov, tak bude spokojne, hoci aj predávať polievky a rezne v bufete Srdiečko v Bardejovských kúpeľoch.

Iný večer si dala crack, ktorý otvoril ďalšie nové obzory. Zašli na Strip, chodili z kasína do kasína – Circus Circus, Trump, Casino Royale, Lucky Dragon Casino, Charlie's Lakeside Casino, Casino at Excalibur, Casino at the Stratosphere, Gold Coast Casino, Casino at Treasure Island, Casino at the Flamingo, Palazzo Resort Casino, Red Rock Casino... No, proste si konečne poriadne zagamblovala a zrazu sa jej vyjavila nová pravda o tomto meste:

Viete čo? Vlastne som si uvedomila, aké je Las Vegas krásne a nekonečné... Je to super, že svet je taký pestrý – niekde je les a stromy a inde zasa púšť a kasína... A kasína sú novodobé... ééé... chrámy, áno, kasína sú chrámy ako napríklad Gaudiho Sagrada Família v Barcelone, alebo nejaký východoslovenský kostolík... Lebo aj tu sa chudobní a slabomyseľní ukrývajú pred svetom a horúčavou a modlí sa k Bohu... Áno, už som to konečne celé pochopila – hracie automaty sú spovednice a kasína sú chrámy... Ved' pozri, ako sú nádherne nadekorované, za sto rokov to bude mať takú hodnotu ako Gaudí. Ved' aj Gaudiho veciam v jeho dobe hovorili, že to je gýč, a teraz, aký je to originál... Priatelia, počúvajte, my sme teraz v moderných chrámoch, ktoré budú mať za pár rokov historickú hodnotu... Uvedomte si to!

Ľudke chvíľu trvalo, než zo seba vypotila tieto úvahy, nadšene ich hovorila Jeremymu, Elvisovi, Georgovi aj Isabel, ale tí ju počúvali len jedným uchom, lebo sa akurát snažili zoradiť tri symboly hlavy Britney Spears do jedného radu.

A my všetci sme božie deti pod strechou chrámu... Sme jedna veľká kozmická rodina a stretli sme sa tu pod touto strechou, lebo skúšame šťastie, hoci vieme, že šťastie je vrtkavé, ale všetky tieto smutné tváre – bezdomovci, fetáci, opustení –, to sú len masky, v skutočnosti sú všetci šťastní, vybrali si tento štýl života a na tom ale nie je nič zlé, lebo Boh ti naloží len toľko, koľko sám unesieš...

A takéto myšlienky hlásala a so všetkými sa šťastne objímala a hovorili si: *I love you, darling...*

Najradšej by to všetko teraz povedala aj Ďurimu, on by to presne chápal, skúšala mu volať, ale nedvíhal to, a tak mu napísala esemesku: *Dojdi už, láska! Kedy prídeš? Musím ti to tu všetko ukázať!*

A potom začala gamblovať a gamblovala až do rána, prišlo jej to zrazu ohromné, to rozhodzovanie peňazí, popíjanie vodového pivka a čakanie, kedy konečne padnú tri hlavy Britney Spears, tri symboly Ježiša, alebo správne číslo v rulete.

Žijeme predsa v prítomnosti, to má teraz šetriť, aby si potom postavila trojgeneračný dom? Hahaha.

Nad ránom zistila, že prehrala prachy v hodnote jednej letenky Praha – Las Vegas a hrozne sa na tom zabávala, lebo dokonca aj skúsený gambler Jeremy jej povedal: *Girl, you gonna ride on a big horse.*

Brala to ako lichôtku, smiala sa a opakovala slovnú hračku: *Life is life, money are money, life is money, life is not money...*

Keď sa konečne vyspala, cítila sa ako použitý tampón. Nasala síce veľa inšpirácie, ale crack z nej vycucal endorfíny na ďalší týždeň dopredu. Došla jej esemeska od Ďuriho: *Teraz nemôžem prísť, otec je chorý, musím makať okolo statku, potom po sezóne snáď dôjdem...*

Odpísala mu, nech si teda trhne nohou. Smutne vyliezla na balkón, kde sa na ňu vyvalilo päťdesiat stupňov, takže si radšej ľahla do postele ku klimatizácii, civela do stropu a premýšľala, či to všetko má vôbec cenu.

V tom období už pracovala na recepcii v kasíne blízko motela. Vytvorila si vlastný systém, nočné v kasíne, občas *cleaning* v moteli, a potom vyrazila na Fremont. Párkrát ešte písala Ďurimu, že jej ponuka stále platí, že mu zaplatí letenku, nech za ňou dorazí. Ďuri sa stále ospravedlňoval, že má kopec roboty, a tvrdil, že sa teší na Vianoce, keď Ľudka príde a všetko mu porozpráva.

Lenže jej sa zrazu do Hervartova nechcelo. Rozhodla sa, že tento rok stráni v Las Vegas aj Vianoce. Zvykla si na svoj chrám, svoje stromy a spovednice, na zvuky sypúcich sa mincí, na rulety, pokriky, crack... Na všetko si zvykla, ako si niekto zvykne na spev vtáčkov v lese. Už jej ani nechýbalo šumenie lístia, zvuk cirkulárky či brechot psa, ani spomalený hervartovský čas.

V novom roku však zažila na cracku zlý stav, proste nejaký *shit* model, ostala visieť v dave nočných turistov, celá spotená, zdvíhal sa jej žalúdok, potrebovala sa o niekoho oprieť, ale stretla len krivajúceho Elvise a ten mal svoj

biznis. Chvíľu pozorovala, ako sa snaží napodobovať reálne Elvisove pohyby a nevedela, či viac ľutuje jeho, alebo seba. Púder sa mu roztekal po tvári a zrazu sa jej zdalo, že sa mu rozteká celá tvár, že sa celý rozteká a ona sa nachádza vo fejkovej realite, kde žijú iba roztekajúce sa figuríny. Po tomto zistení omdlela.

Prebrala sa až druhý deň poobede, ležala na lavičke, spálená od slnka. Sadla do autobusu, kde stretla smažku v špinavom kabáte s holými, rozpichanými nohami, ktorá si čosi blábotala sama pre seba. Ľudka sa vydesila, že raz takto tiež dopadne.

V moteli si zašla do zásobovača pre ľad, naliala si plný pohár coly a vyšla na balkón. Videla pred sebou len kasína a bilbord, ponúkajúce posmrtné aj predsmrtné poistenie. A zrazu sa tu z ničoho nič zjavila americká Nuda. Stála naproti nej a škerila sa jej do ksichtu... Vtedy vedela, že sa musí vrátiť domov, ihneď.

Lenže doma sa toho dosť zmenilo.

Ďuri sa oženil, vzal si akúsi Dorku, ktorá dokonale spĺňala úlohu dedinskej manželky – cez deň makala na hospodárstve a večer grilovala s jeho rodičmi. Dokonca vedela aj riadiť traktor.

Ľudka stála pri bránke trojgeneračného domu, vlasy odfarbené na modro jej viali vo vetre, za chrbtom sa jej týčil hervartovský kostolík. Gratulovala mu a tvárila sa, že je to super. Tvrdila, že je v Las Vegas spokojná, že je to tam ešte lepšie než predtým, Ďuri sa usmieval, že je tiež spokojný. A síce obaja tušili, že to nie je pravda, úspešne sa pred sebou pretvarovali.

Ďalší návrat do Las Vegas už bol naostro. Teraz už bolo isté, že nikde na ňu nečaká žiadna otvorená náruč. A tak si znova zvykala na chorobný rytmus mesta. Stále pracovala na recepcii, stále chodila na Fremont Street za *friends*, dali si crack, zagamblovali a vždy to končilo rovnako:

Rock On My Cock bliakal: *This is the freedom*, Isabel a Adam sa hádali o to, kto má nárok na viac peňazí z ich spoločného zárobku: *You fuckin bitch / You dickhead...*

Krivajúci Elvis tvrdil, že už má našetrených toľko dolárov, že čoskoro odletí na Bahamy a nebude už musieť nič robiť. Lilipután Richie rozprával stále tie isté vtipy, pri tom sa smial a ukazoval svoj zhnitý chrup, ktorý bol omnoho hnusnejší než strieborné plomby prevádzkára Riša v Bardejovských kúpeľoch.

Ilúzie o „lasvegaských“ kamošoch sa rozpadli a rozpadla sa aj predstava o americkom sne. Les vymenila za kasíno, čučoriedky za crack, Ďuriho objatia za fejkové *I love you*.

Mohlo sa stať, že úplne podľahne melanchólíi, že odkvitne a „vycrackuje“ si mozog do stavu totálnej apatie...

Vtedy sa našťastie objavil John, pravý kovboj – na nohách mal *western shoes*, na ruke prstene a na hlave klobúk. Na prvý pohľad síce vyzeral ako postavička z priemerného amerického filmu, ale v skutočnosti z neho sršala ozajstná charizma. John bol svetobežník, precestoval skoro celé štáty, a zároveň trochu poznal aj Európu. Vedel dokonca, kde je Praha!

John sa ubytoval u nich v hoteli a Ľudka ho hneď zaujala. Zistila, že má obrovský prehľad, navyše je podnikavý, kedysi založil firmu, zarobil si dosť pe-

ňazí, takže si na staré kolená (ťahalo mu už na šesťdesiatku) užíval a cestoval. A teraz sa rozhodol, že sa usadí na pár dní v Las Vegas.

Few days or months, who knows, Yabba Dabba Doo!

V Johnovi mala všetko, čo potrebovala – autoritu, istotu, symbol pracovitých hervartovských ľudí, bezprostredný humor a zároveň slobodomyselného ducha. Keď sa John rozhodol, že niekde poletí, tak si proste kúpil letenku a letel, nemuselo sa čakať, kým prídu dožinky alebo iné chujovinky.

Johnovi mohla povedať celý svoj príbeh – o tom, ako sem prišla, lebo sa desila hervartovskej Nudy, ako dúfala, že s Ďurim precestuje Štáty, ako ju serie, že sa jej každý pýta dookola tie isté frázy, a ako sa bojí, že tu skončí ako hnusná smažka.

John si všetko so záujmom vypočul a porozprával – ako podnikal, zarobil, oženil sa, rozviedol sa, zakázala mu stýkať sa s dcérou, zo zúfalstva prepadol workoholizmu, skolaboval a potom sa rozhodol, že si začne užívať, lebo život je krátky!

Prebudil v nej nadšenú stránku, ktorú už dávno pochovala. Bral ju do kina na americké westerny, aby pochopila, prečo je väčšina Ameriky presne taká ako z amerického filmu. Vysvetlil jej, že musí USA brať doslova filmovo, akoby sama bola *movie star*.

Vykašľala sa na prácu v hoteli, precestovali spolu Štáty v Cadillacu, John bol skvelý, zábavný, cítila sa s ním dobre, hoci – zdalo sa jej, že väčšina amerických miest je zdochnutejšia než Hervartov, že sú to obyčajné búdky v púšti, alebo *village*, kde je len motel, reštaurácia, pumpa, indián predávajúci suveníry a zdochnutý pes.

V slabšej chvíľke jej napadlo, aké by to bolo cestovať s Ďurim, ale slabé chvíľky hneď spláchla kvalitnou whisky, alebo *buffallo wings with bbq sauce*, alebo *bloody t bone steak with crunchy chips*.

John bol nadchnutý každou z jej schopností – dokázal ju zbožňovať za to, že opravila splachovač v hoteli alebo vykrútenú kľučku na dverách. Na všetko jej vždy povedal: *Girl, you are very talented, you were just wasting your time...*

Všetkému, čo povedal, uverila. Konečne si ju niekto poriadne všimol. Hoci občas jej napadlo, že John pozná len tú americkú Ľudku, ale pre tú hervartovskú nemá až také pochopenie. A tak tú hervartovskú vytiahla len občas, keď si v noci zapálila na hotelovom balkóne – v Kalifornii, Arizone, Texase, New Yorku, Pensylvánii, New Jersey, Colorade... Pri každej z tých nočných balkónových cigariet si spomenula na Ďuriho a predstavila si, aké by to bolo, keby tam na hotelovej posteli vedľa nej spal namiesto chrápajúceho Johna s nočnou maskou na očiach. Ale po dofajčení balkónovej cigarety sa zasa rýchlo vrátila k americkej Ľudke, ktorú čím ďalej, tým viac krmila americkým slangom, prízvukom a vizážou.

Raz večer v karaoke bare sa opila z whisky a len tak zo srandy zaspievala *I just call to say I love you...* John bol unesený, tvrdil, že má *wonderful voice*. Ľudka si bola istá, že nemá *wonderful voice*, ale John ju o tom celú noc presviedčal a dodal jej nízkemu východniarskemu sebavedomiu suverénny americký esprit.

Nad ránom ju požiadal o ruku. Vzali sa samozrejme v Las Vegas, v kapličke podobnej bordelu, oddával ich Mickey Mouse, ale tentoraz jej to už prišlo COOL, lebo po toľkých mesiacoch s Johnom sa naučila brať USA s nadhľadom.

Po svadobnej noci prehýrenej v kasíne im napadol geniálny podnikateľský plán.

Návrat do Hervartova bol veľkolepý, prišli na Cadillacu, obaja vo wester-novom oblečení. Johna predstavila prekvapeným rodičom, do tej doby ani ne-tušili, že niekoho má, a už vôbec nie, že sa vydala. John vtipkoval, nahlas sa smial, ochutnával domácu slivovicu a lokše a hovoril: *It's fantastic*. Ľudka vtipy prekladala, mama sa snažila nasilu smiať. Otec to vôbec nekomentoval, prial si pre Ľudku poriadneho dedinského chlapa a nie starého chrapúňa, o ktorom vlastne nič nevie. Radšej sa zavrel do pivnice a tam smutne preberal zemiaky. Aj ľudia z Hervartova sa na ňu dívali skrz prsty, odkedy prišla, nepovedali jej inak než „amerikánka“.

Ľudka s Johnom sa však hervartovským skepticizmom nenechali nakaziť. Postupne začali realizovať svoj podnikateľský plán. Kúpili v Bardejovských kúpeľoch budovu známu pod názvom Dupkáreň, kde si pacienti chodievali po večeroch zatrsať na živú hudbu. Teraz sa však z Dupkárne malo stať ozajstné kasíno, plné originálnych atrakcií. John a Ľudka zainvestovali, vrazili do toho časť svojich peňazí a časť si požičali. Z obľúbenej Dupkárne sa behom pár týždňov stalo Casini Bardini.

Podarilo sa to, čo si Ľudka vždy želala – žiť svoj americký sen v blízkosti Hervartova.

Hervartovská Nuda len ticho stála v kúte a závistlivo pozerala, aká sa z Ľudky stáva suverénna prevádzkárka podniku Casini Bardini. Casini začalo postupne prosperovať. Dokonca nechali vyrobiť aj hrací automat s hlavou Andera z Košíc. Takže namiesto tuctových symbolov (slivka, čerešňa, jahoda) sa tu krútili tri hlavy Andera z Košíc, ktorý v prípade výhry ešte vykrikoval: *Dobre ci idze, Piťu!*

Ďalším špecifickým automatom bol automat Mojsejovci, na ktorom bolo treba k výhre zoradiť hlavy Braňa alebo Nory Mojsejovej. Ostatné atrakcie boli inšpirované štýlom Las Vegas – od rulety po automaty, aké nemali dokonca ani v Bratislave. Chýry o všakovakých mašinkách sa postupne rozniesli po celom Slovensku.

Hrnuli sa sem gambleri zo všetkých končín, aby vyskúšali tie americké novoty. Ľudka bola spokojná, pôsobila v kasíne nielen ako prevádzkárka, ale aj ako speváčka, keďže ju John presvedčil o jej talente. Najlepšie sa jej však spievalo, keď bola trochu najebaná. Takže dosť často popíjala whisky, potom pustila karaoke a chopila sa mikrofónu. Lenže ono to až tak čisto neznelo a mnohých zákazníkov svojím spevom rozčuľovala. Občas na ňu niektorí pokrikovali: *Ciho budz, kedz nežnaš špivac, nekotkodákaj tu!*

Ale Ľudka to ignorovala, hladinka alkoholu a jej umelo nadobudnuté sebavedomie ju presvedčili o vlastnej nadpriemernosti. Vždy si obliekla nejaký trblietavý kostým – raz bola šupinatá morská víla, inokedy Marilyn Monroe či Bety Boo.

John jej poradil, nech je trochu živelnejšia, aby zákazníkov vyhecovala. Tak sa raz pripila, zliezla z pódia a chodila s mikrofónom medzi zákazníkov a spie-

vala im priamo do ucha. Dokonca jednému raz sadla na kolená, mysliac si, aké to bude zábavné, ale chlapík zjavne jej estetický zámer nepochopil a zhodil ju zo seba – tak spadla aj s mikrofónom na zem, ale nenechala sa vyviešť z rovnováhy.

Taktiež sa nakazila americkým zdvorilostným kódexom, častokrát sa zákazníkovi pýtala: *OK? Je všetko OK? Všetko je v poriadku?*

A to sa raz jeden taký miestny pacient našťval: *Co ci jebe? Šicke peňeži som prehral na totych vašich amerických mašinkach, ta jak može byc šicko v poriadku?!!! Už mi neostalo ani na kyslíkové procedúry, a poisťovňa mi to nezaplatí! Jebať celé vaše kasíno, aj tak to je len ojeb!*

Ale neboli to našťastie len takéto ponižujúce situácie, mnohokrát sa tu stretlo pár gamblerov, ktorí aj čosi vyhrali a potom si radi vypočuli Ľudkine trochu falošné pesničky, dokonca ju sprevádzali potleskom. Vtedy sa cítila ako ozajstná *movie star*, ktorá si žije svoj americký sen.

John a Ľudka verili, že sa im časom budú do kasína hrnúť davy a že si takto zarobia na cestu okolo sveta. Mysleli si, že Casini Bardini bude zlatá baňa, no zatiaľ boli stále v mínuse a zákazníkov ubúdalo. Dúfali, že sa zo slovenských gamblerov stanú takí závisláci ako v Las Vegas, ale Slovákov to postupne prestalo baviť. Síce sa spočiatku prichádzali pozrieť na Casini Bardini ľudia z rôznych častí Slovenska – poobzerali, pozabávali sa, ale nikto sa dlho nezdržal. Obyčajný gambler aj tak bude gamblovať iba vo svojom rajóne a nebude sa predsa každý týždeň terigať z Bratislavy do Bardejova. Zákazníkov bolo čoraz menej, častokrát len tak očumovali, alebo si prišli zaspomínať na staré časy. Mnohí nezabudli pripomenúť, ako im chýba stará dobrá Dupkáreň.

John sa postupne začal meniť, už to nebol ten vysmiatej COOL amík. Stále počítal prachy a šťvalo ho, že to bola zrejme zbytočná investícia, bol agresívny, nadával na Slovákov: *Fucking village, fucking rednecks!* Párkrát mu opitému napadlo, že by Ľudka mohla robiť v podniku striptíz, určite by to pritiahlo viac zákazníkov. To sa jej nepáčilo, prišlo jej to prehnané, takže bol hnusný aj na ňu. Už nebola taká dokonalá, už bola len *lazy redneck!* Ľudka sa snažila, ako mohla, aby bol spokojný, obliekala si čoraz bizarnejšie a obtiahnutejšie kostýmy, v ktorých by sa mohla rovno postaviť na Fremont Street, ale väčšinou to bolo skôr na smiech.

Rodičia sa za ňu hanbili, tento podnikateľský plán sa im nepáčil. Matka krútila hlavou, bola v Casini len raz, dala si tam skromne sódu a viedenskú kávu a potom išla radšej domov so slovami: *Ja už takým veciam asi nerozumiem, som na to príliš stará...* A otec, ten by najradšej celé kasíno podpálil, neznesol to poníženie, keď ľudia o Ľudke rozprávali, že sa z nej stala taká americká kurvička.

Najlepším štamgastom Casini Bardini bol Ďuri. Lebo ako to tak býva, aj jeho príbeh sa vyvíjal nejakým smerom. Zatiaľ čo Ľudka akurát žila svoj americký sen, Ďurimu sa jeho hervartovský sen o spokojnej rodine na biofarme postupne rozpadával. Z jeho dedinskej ženy Dorky sa vyklúla obyčajná fúria, mali spolu síce dve malé deti, ale spolužitie s ňou bolo peklo. Bývanie v trojgeneračnom dome po rodičoch sa až toľko nevyplatilo, lebo keď otec ochorel, Ďuri musel drieť za troch a stále musel počúvať Dorkine výčitky, že všetko je na hovno, že

nevie robiť ani zarobiť, že nič nemajú. Zlé jazyky tvrdili, že Dora ho dokonca občas bije a že z trojgeneračného domu chce vystrnadiť aj jeho chorľavých rodičov. Ďuri jej všelijako ustupoval, hlavne kvôli deťom, a svoje pošliapané seba-vedomie si chodieval liečiť najprv do miestnej krčmy a potom do Casini Bardini. Oblúbil si svoje hracie automaty aj Ľudkine spevácke vystúpenia. Bol azda jediný, kto po jej speve postojacky tleskal. Častokrát s ním posedela, pokecali, ale zároveň si držala profesionálny odstup. Nalievala mu drinky aj na sekeru, keďže bol štamgast, a postupne sa z neho stal ozajstný gambler. Dalo by sa povedať, že Casini Bardini sa posledné mesiace ako tak držalo hlavne vďaka Ďurimu.

Hospodárstvo mu však pustlo, lebo Ďuri nestíhal, nemal už ani chuť, celé dni trávil v Casini Bardini, žena od neho napokon odišla, otec sa na to nemohol dívať a tak radšej zomrel a Ďuri postupne do automatov nahádzal celý trojgeneračný dom.

Tak, ako sa rozpadlo Ďuriho hospodárstvo, tak sa rozpadalo aj Casini Bardini, vyzeralo to, že čoskoro skrachuje. John sa na to napokon úplne vysral, jedného dňa si zbalil svoj kovbojský klobúk, sadol na Cadillac, zmizol a už sa nevrátil. Ľudka ostala na celé Casini sama, často ju videli, ako sa potáca po ulici už do obeda, pripitá z whisky, naobliekaná v nejakom zo svojich podivných amerických kostýmov. V Casini potom vysedávala sama, občas sa tu ešte objavilo zopár zvedavcov, ale bola to bieda. Na automaty padal prach, alkohol na bare sa miňal, lebo ďalší už nemala za čo nakupovať.

Tak tam jedného dňa sedela, počítala mizernú tržbu a slzy jej tiekli prúdom, lebo odrazu uvidela pravú tvár svojho amerického sna, ktorá bola evidentne horšia než stará dobrá hervartovská Nuda.

Vtedy vošiel Ďuri, objednal si pivo a borovičku, sadol si za automat. Ľudka vzala mikrofón a zaspievala *Love me tender*, sadla si mu na kolená a dospievala celú pieseň priamo Ďurimu do ucha. A potom sedeli v pevnom objatí, len oni dvaja – zadžení, skrachovaní, s exekúciami na krku. Ďuri závislý od svojej borovičky, Ľudka od whisky, konečne sa stretli, aby mohli od nuly začať žiť svoj americký sen.

CYKLUS GARSÓNKY

Garsónka č. 1 – Labute

Arpi bol punkáč po záručnej dobe, so všetkým, čo k tomu patrí: svoje si odslúžil, ale rebéliu a punkerský „outlook“ si stále poctivo pestoval. Vďaka tomuto nemsrteľnému imidžu sa mu podarilo na staré kolená zbaľiť o desať rokov mladšiu Janku, do ktorej sa seriózne zamiloval. Na jar roku pána sa spolu presunuli z Košíc do Prahy, lebo v Košiciach to už smrdelo zdochľacinou. Zato matička Praha hneď otvorila vrelú náruč a privítala Arpiho do svojich zatuchnutých putík, v ktorých neexistoval pojem „vyžitý punkáč“. Tento status tu bol, naopak, práve v móde. Človek tu mohol byť punkáčom kľudne do šesťdesiatky a nik sa nad tým nepozastavoval.

Dva roky sa s Jankou poffakovali po Prahe, bývali v akomsi polosquate a užívali si. Arpi na prahu štyridsiatky objavoval krásy Prahy, z ktorej bol síce trochu sklamaný (väčšina klasických knájp sa za tie roky zmenila na hipsterské kaviarne s podivným menu a predraženým pivom), ale to radšej nikdy nahlas nepriznal. Cez deň chodil makať do skladu a po večeroch sa venoval Janke. Omladol pri nej a necítil sa až taký nepoužiteľný.

Lenže Janku to po dvoch rokoch prestalo baviť, chcela niečo viac, prihlásila sa na vysokú školu, presťahovala sa na internát a našla si študenta práv – z praktického hľadiska rozhodne lepšia partia než Arpi, ktorý sa podľa jej slov nikam neposúval.

Arpi upadol do depky. Celé dni chľastal ako dúha a vypisoval na Facebook statusy typu: *Depka... Mrdka... Rum a cigy... Sedem pív a tri vodky... Rum, rum, zelená... Joint, áááh... Ženám jebe... Pivo! Došli mi cigy, kurva... Rum, zelená, pivo... Prečo? Joint, pivo... Janka, vráť sa! Rum, pivo, pivo, zelená... Jebne mi... Nudá... Jebať všetko.*

Po pár týždňoch sa trochu vyjasnilo a statusy chytili pozitívnejší nádech: *Konečne piatok... Pivo u Kozy... Hokéééj! Ryby... Paráda... Ryby a pivo... Rybýý, kurvááá!*

Jediný, s kým sa vtedy stýkal, bol jeho známy z Košíc, ktorého pre plešinu volali Lenin. Ten sa nedávno prístahoval do Prahy. Lenin bol päťdesiatročný starý mládenec. V košickom Coloseu ho často videli pospávať na stole, ale inak bol neškodný: do nikoho sa nesral, konflikty nevyvolával, prachy vždy požičal aj cigy porozdával. Bol to taký dobráčisko, ktorý sa už zmieril s tým, že ostane navždy sám a svoju samotu si spokojne vychutnával. V Košiciach býval s matkou, ale nedávno umrela, tak sa rozhodol, že odíde. Pre Lenina to bolo dosť odvážne a radikálne rozhodnutie, ale zvládol to – našiel si prácu v mäsokombináte a po nociach ešte brigádoval v mraziarni. Prenajal si garsónku blízko Palmovky. Keď Arpi kvôli svojim alkoholovým excesom prišiel o prácu v sklade, Lenin ho u seba ubytoval a ani za to nechcel peniaze. Arpi ho za odmenu vodil po pražských pajzloch, z ktorých bol Lenin evidentne nadšený, a zároveň ho brával so sebou na ryby, aby mal Lenin nejaké spestrenie.

Ubehlo pár týždňov, Arpi vždy spal u Lenina, lebo sa mu nechcelo hľadať si podnájom, ani prácu. Popri tom si začal na Facebooku písať s jednou starou známou, Žanetou. Poznal ju viac menej len z videnia – vždy sa v Coloseu len tak pozdravili, prehodili pár slov, nikdy spolu nič nemali. Netušil, že aj ona je už skoro rok v Prahe. Žaneta zdrhla z Košíc do Prahy, keď zistila, že všetky jej známe sa už povydávali. Zľakla sa, že ostane zostarnutou punkerkou, čo je teda ešte horší deficit než zostarnutý punkáč. Lebo od zostarnutej punkerky je len pár krokov k zostarnutej alkoholičke a z toho mala Žaneta strach. Samozrejme, nebola ešte taká stará, aby to bolo už úplne na piču, ale teraz po roku v Prahe na ňu doľahla jeseň...

Zistenie, že v podobnej situácii je aj Arpi, ju potešilo, tak si začali cez Facebook vylievať srdiečka.

Najprv len tak sporadicky, potom už každý deň. Dalo by sa povedať, že sa do seba „facebookovo“ zamilovali. Keď Arpi upadol do melanchólie a spovedal sa, ako ho Janka opustila, Žaneta sa zhostila úlohy virtuálnej utešiteľky: *Neboj sa, veď ona sa k tebe ešte možno vráti, keď zistí, že takého ako ty už ne-nájde.*

V skutočnosti tajne dúfala, že sa tá čúza už nikdy nevráti, lebo mala na Arpiho záľusk. Snažila sa ho dokopať k nejakému stretnutiu, ale nebolo to ľahké. Arpi bol väčšinou ožratý a zabudol, že sa na niečom dohodli. Žaneta však mala vysoký prah tolerancie, chodila už s pár punkáčmi, takže poznala svojich ľudí. Trpezlivosť sa vyplatila: po dvoch mesiacoch sa im konečne podarilo stretnúť.

Pozval ju na ryby k Vltave a dotiahol so sebou aj Lenina. Žaneta si Lenina pamätala z videnia – bol to ten, čo spal v Coloseu stále na stole, slnko mu v lete páľilo na plešinu a po rozliatom pive okolo neho liezli osy.

Vtedy bola ešte mladá, chodila s Kenym, ktorý nosil krysu na ramene, než sa z neho stal biznismán, a vtedy si pomyslela: *S takýmto ako tento Lenin by som sa fakt nikdy nezahadzovala.*

Prekvapila ju Leninova prítomnosť, dúfala, že to bude rande vo dvojici. Ale nakoniec to neriešila, lebo konečne zbadala Arpiho naživo a hneď sa zamilovala. Pevne ju objal, ponúkol jej pivo a posadil na rybársku stoličku. Dokonca bol rovnako oblečený ako Žaneta – mali pruhované legíny, kožené bundy, červené vlasy. Čistá synchronicita.

Vypili pár pív, zaspomínali na staré časy. Žaneta rozprávala, ako tu v nejakej jazykovke učí angličtinu a aký trokli jej chodia na hodiny. Arpi so záujmom počúval všetky jej historky, Lenin sa len pritrúblo usmieval, takže ho postupne prestala vnímať a brala ho len ako vedľajšiu postavu v ich romániku.

Arpi sa priebežne najebával a maľoval si sladkú budúcnosť – začne nový život, nájde si prácu, nový podnájom a vyserie sa na minulosť. Žaneta sa mu priznala, že by už tiež rada čosi konečne zmenila, lebo sa desí samoty. Arpi jej zalichtil, že určite sama nebude, lebo stále vyzerá ako „sexi dračica“, a pri tom ju plesol po zadku. Potom z malého tranzistora začali hrať Joy Division a Arpi so Žanetou pogovali medzi prútmí a rybárskou stoličkou, na ktorú Žaneta dokonca vyskočila a hneď z nej aj spadla – rovno na Arpiho. Chvilku sa po sebe váľali, Lenin sa smial a komentoval to výrazmi ako: *Jááj, móre, vy dvaja...*

Opiekli si špekáčky a pri západe jesenného slnka pozorovali, ako sa po Vltave plavia labute. Žaneta sa zasnivala a romanticky skonštatovala: *Veď si inak, že labute majú celý život len jedného partnera, s ktorým vychovávajú mladé, a potom spolu zostarnú a zomrú?*

Arpi na to chcel povedať niečo inteligentné, ale nakoniec zo seba vypotil len akože vtipné: *Jóój, ta to musí byť nuda.* Žanetu zamrzelo, že nerozvíjal ďalej jej romantickú predstavu, ale spláchla to rumom a potom už len tak blbli.

Keď sa zotmelo, presunuli sa do blízkej pivárne na záhradku, objednali si piva a panáky a... potom sa to celé posralo. Arpimu došla esemeska od Janky, ktorá sa akurát v ten večer rozišla so svojim právnikom a doľahla na ňu depka. Začala mu vypisovať: *Chýbaš mi, punkáčik... sedím sama u Kozy a je mi zle...*

Arpi sa roznežnil, ukazoval esemesky Žanete: *Ta vidíš, ci pána, jóój, prečooo teraz?*

Žaneta sa snažila zachovať chladnú hlavu, ale bola už príliš ožratá a vytočená: *Jeb na ňu, aj tak ťa len využije a potom zase odkopne... nestojí ti za to...*

Arpi bol na vážkach, ale potom mu tá pizda Janka dokonca telefonovala, plakala a prosila ho, nech za ňou príde, lebo si vraj „dačo urobí“.

To Arpiho rozhodilo, tak sa zdvihol a vypadol z krčmy. Žanetu nechal pri pive a rume s Leninom.

A bolo po romániku, a bolo po labutiom živote. Ostala tu sama s Leninom, ktorý sa na ňu usmieval krivými zubami a hovoril: *Ta zochabel nás tu spolu... no ale ta, láska je láska, čo zrobiš...*

Tieto kecy Žanetu ani trochu neutešili, takže do seba naliala na ex ďalší rum aj pivo, a potom už bola taká spitá, že sa prepla na Leninov jednoduchý mód a viedla s ním debatu o jeho živote a práci v mäsokombináte. S predstieraným záujmom počúvala, ako Lenin vykladá a nakladá zmrazené kuracie, bravčové, hovädzie mäso a triedi ho do mraziarenských boxov.

Spýtala sa ho: *A to ti tam není zima, keď si tam celú noc?*

Na šicko sebe zvykneš. Ale kukam, že ty si dajaka žimna. Nechceš isc na čaj ku mne?

Večer už na záhradke bola vážne zima a Žanete už vtedy bolo všetko jedno, tak za ním šla ako mátoha, ledva prepletala nohami. Potom mu poblila predsieň v garsónke, ale on sa len usmieval, všetko poutieral, dokonca aj prepláchol vodou jej tričko. Dojalo ju, aký je to dobrák, že necháva Arpiho u seba bývať a že mu nevádi, že mu poblila celú predsieň. Lenin sa len usmieval, podal jej vodu a ľahol si vedľa nej na posteľ. Žaneta sa schúlila do kľbka a nadávala na Arpiho: *Arpi je chuj, ty si aspoň spoľahlivý chlap... Prepáč, že som ti tu všetko ogrcala...*

Hladkala ho po kolene, začali sa bozkávať a potom sa spolu vyspali. Už ani nevedela, či zo zúfalstva, alebo z trucu. Bolo to presne také – masťné, lep-kavé, zúfale, smiešne, trápne, ožraté, suché, nudné, o ničom, mdlé...

Ráno jej ponúkol párky s kremžskou horčicou. Jedla párky v posteli a čumela do blba. Sadol si vedľa nej v teplákoch a vystrel nohy. Všimla si, aké má zažltnuté a stvrdnuté päty, až sa jej z toho zdvihol žalúdok, ale nechcela mu poblíť ešte aj posteľ. Konečne si prezrela interiér garsónky. V rohu sa váľal Arpiho spacák a jeho obrovský batoh, z ktorého sa vysypal na zem vysušený tabak. Presu-

nula sa na balkón a zapálila si cigu. Lenin jej priniesol tureckú kávu v plechovom hrnčeku s červenými bodkami.

To máš ešte po babičke? spýtala sa, aby reč nestála.

Ne, to som si priniesol z Košíc, to ostalo po mame, keď som sa sťahoval.

Zrazu jej prišlo do revu – z tohoto ťuťmáka, čo ako slepé kura ku sexu na jednu noc prišiel a čo tu pil tureckú kávu z hrnčekov po mame a cukor si naberal hliníkovou lyžičkou priamo zo sáčka. A tiež zo seba, že aká je piča... Tak sa rozplakala. Lenin nevedel, čo povedať. Plačúce ženy videl len v telenovelách, ktoré kedysi sledoval s matkou.

Ta čo ci prišlo plano...?

Hej...

Zapálila si ďalšiu cigaretu. Na balkóne stál sušiak na bielizeň – na jednej polovici viseli Leninove vyšúchané slipy a nevýrazné tričká, na druhej Arpiho farebné punkové tričká a pestrofarebné legíny a na kraji jej poblité tričko. Začala sa pre zmenu smiať, chytila z toho doslova záchvat smiechu.

Nad Vltavou sa vznášal opar babieho leta. Labutiatko plávalo za svojimi rodičmi, ktorí si navzájom okusovali perie...

Garsónka č. 2 – Fajn

Renky stretla v Pardubiciach na stanici starého známeho. Zapriahli neviazaný rozhovor typu:

Jak se máš?

Renky povedala, že sa má dobre – deti už chodia do školy, s manželom je to super a ona si našla fajn prácu. Starý známy tiež skonštatoval, že sa má fajn. Konečne sa na štyridsiatku oženil, za staršiu rozvedenú pani s dvomi dospelými deťmi.

Tak mám klid, víš jak, já jsem na ty haranty nikdy moc nebyl... Mám rád svoji fajnovou pohodu...

Tak si so staršou paňou spokojne nažívajú, akurát rekonštruovali rodinný dom. Inak sa uňho nič nezmenilo, stále jazdí s kamiónom, a keď má voľno, hráva s country kapelou, chodí na huby, alebo doma usporadúva garden party: *Ukuch-tíme kotlíkový guláš, sejdeme se staří bardi a je to prostě fajn...*

Skrátka, prebehla expresná debata, keď stáli v staničnom bufete v rade. Starý známy si objednal párok v rožku a Renky si dala kávu. Zakusol do šťavnatého párku tak vehementne, až kvapka z neho vystrekla priamo Renky do výstrihu. Bolo to doslova natajmované.

Promiň, povedal starý známy a lišiacky sa pousmial. Renky si všimla, že napriek mastným šedivým vlasom a pupku ako z vtípov od Urbana, si starý známy zachováva sexi esprit. Radšej to však zakecala, aby si nevšimol jej nadržaný pohľad:

Táto káva chutí ako prevarené ponožky... Ja už som taká rozmaznaná, odkedy máme doma french press, pijem už len kvalitu...

Anebo hlavu z drevokocúra, zavtipkoval starý známy, a podotkol: *Ta slovenština je stejně hrozně fajn!*

Prebehlo nejaké *hahaha* a Renky sa starého známeho nenápadne opýtala, či sa ponáhľa. Odpovedal, že vôbec, lebo tá jeho nová staršia žena je aj tak na nočnej. A Renky sa vlastne tiež neponáhľa, veď manžel je poobede už doma a vyzdvihne deti zo školy.

Sadli si do nonstopu. Nemali síce zas tak veľa spoločných spomienok – párkrát sa stretli na pijáckej akcii, pokecali, posrandovali, ale nič viac. Starý známy bol celkom veselá kopa a nič zbytočne neriešil, nezaujímala ho politika ani podobné ošúchané témy. Bolo fajn, sedieť s niekým, kto vie naozaj vtipkovať a dokáže rozvíjať humorné historky na základe jednoduchých indícií – ako napríklad rozmočený tácek od piva alebo znudený párik u vedľajšieho stolu. Renky sa v kuse smiala a liala do seba jedno pivo za druhým.

No jo, vy Slovenky, vy se chlastu nebojíte...

Bola zo seba prekvapená, koľko panákov znesie, keďže si dlho s nikým nedala takto do nosa. Alkohol uvoľnil aj potlačené pocity, a tak sa Renky zdôverila, že doma je to síce s manželom fajn, ale tiež to niekedy znamená nudu a stereotyp.

Spýtala sa starého známeho, či nemá nejakú radu na to, ako zabrániť nude v dlhoročnom vzťahu.

No, tak já jsem nikdy na ty dlouhodobý vztahy nebyl, víš... až teď to zkouším... není to vždycky všude růžový... důležitý je dokázat si to udělat vždycky tak nějak fajn, aby z toho člověku nejblo.

Dali si ešte vodku a známy ju potom chytil za koleno. Po ďalších vodkách sa medzi nimi čosi roziskrilo, prišla nežná bozkávacia chvíľka. Starý známy voňal ako domáca medovina, dokonca jej prišlo, že vonia omnoho príjemnejšie než jej večne uťahany manžel.

Potom nasledovali skladby z jukeboxu, dokonca si pri pár z nich zatancovali. Ešte stále sa im nechcelo domov.

Bola už polnoc a Renky sa ho trápne opýtala: *A vážne ťa nezdržujem?*

Ale prosím tě, neptej se furt jak drevokocúr... říkal jsem, že mám čas až do rána. Stejně jsem měl v plánu jít do své garsonky, musím to tam ještě zkontrolovat, než to někomu dám do pronájmu. Jestli chceš, můžeme to tam jít zkontrolovat spolu...

Garsónka bola úplne prázdna, len na zemi ležal matrac a pri stene stál skrivený sušiak na bielizeň.

Rád bych ti něco nabídl, ale mám tady hovno. Všechno jsem už vyklidil.

Nabídní mi sebe, povedala Renky a vrhla sa naňho ako z lacného filmu.

Bola to skvelá noc, dlho si takto dobre nezasexovala. Potom zaspala v jeho náručí. Ráno sa zobudili, spokojní a veselí, vôbec to nevyzeralo, že by sa niekto z nich cítil trápne. Tak si dali ešte ranný sex, dokonca dvakrát za sebou.

Renky dúfala, že to už niečo znamená. A že jej známy teraz povie niečo osobné, napríklad:

Víš, ta moje manželka, my jsme spíš jen kámoši, vůbec spolu nespíme, ona je už přeci jen starší... alebo: Tu garsonku radši nebudu nikomu pronajímat, co ty na to?

Dúfala, že takto nejako by to mohlo byť, že by sa z tejto garsónky stalo ich hniezdočko lásky, kam by si chodili lízať rany, mindráky a iné veci. Ale nestalo sa. Starý známy sa zdvihol a povedal: *Tak fajn, měli by jsme už asi vyrazit.*

Myslíš do tých našich fajn životov? Ale prečo sme tu spolu takto skončili, keď máme také fajn životy? To predsa nebude len tak...

Renky zasa dúfala v romantickú odpoveď ako: *Vždycky jsem tě chtěl poznat blíž, štválo mě, že jsme spolu nikdy víc nepokecali, neumím to vysvětlit, ale ty seš prostě fakt originální ženská...*

Namiesto toho dostala takú klasickú sedliacku: *Protože jsme zvířata... užili jsme si příjemnou chvíli... bylo to prostě fajn... a teď půjdeme každý svým směrem... hlavně z toho nedělejme drama...*

Pobozkal ju na vlasy, otvoril dvere, naposledy skontroloval garsónku a zobral so sebou ešte ten starý rozlomený sušiak.

Vo výťahu sa ho urazene opýtala: *Kam vezieš ten sušiak? Čo si na ňom chceš sušiť svedomie?*

Starý známy sa len usmial a zakrútil hlavou, akoby chcel povedať: *Ženský jsou všechny stejny...* Ale nepovedal nič. Pristavil sa pri kontajneri a rozlámaný sušiak doň vyhodil, potom kontajner silno zabuchol.

Tak čau a měj se fajn!

A vybrali sa každý svojím smerom, späť do svojich fajnových životov.

Garsónka č. 3 – Ako sa nestať úspešným spisovateľom

Denisa mala už od detstva spisovateľské ambície. V šestnástich čítala Sartra, Camusa, Woolf a predstavovala si, aké by to bolo, keby žila v minulých rokoch chodila do klubu spisovateľov, kde si vymieňali názory na literatúru erudovaní umelci...

Prihlásila sa teda do žilinského literárneho klubu. Bola to zadná miestnosť v hlavnej knižnici. Sedeli tam tri dievčatá, ktoré by nazvala jednoducho *slušňáčky*. Jednu poznala z videnia, robievala kolportérku Večerníka. Ďalšie dve boli študentky gymnázia s rozšíreným vyučovaním jazyka slovenského. Vedúca klubu bola akási Monika, vraj spisovateľka – vyšli jej dve zbierky básní. Dámy popíjali čajík a klebetili o počasí a o ničom. Po chvíli prečítala kolportérka svoje texty. Boli kostrbaté a prvoplánovo smutné. Nemalo to šťavu ani šmrnc. Kolportérka sa spovedala, že jej psychoterapeutka poradila, aby si písala denník, vraj to pomáha pri psychických problémoch. Gymnazistky chápavo prikyvovali. Denisa mala chuť povedať: *Viete, aj depka musí mať istý literárny šmrnc*, ale keď videla, že z literárneho klubu sa vykľul klub opustených žien, radšej držala hubu. Svoju tvorbu potom prečítali aj gymnazistky, ale to bolo také infantilné, že to ani nemá cenu komentovať. Monika pár minút pred koncom hodiny vyzvala Denisu, nech tiež niečo prečíta. Denisa povedala: *Dnes som si nič nevzala, ale nabudúce!*

Nabudúce už do klubu nedošla, ale po pol roku tomu dala ešte šancu. Tentoraz to viedol mladý študent literatúry. V ten deň tam bola len Denisa a akýsi enormne aktívny Erik, ktorý performoval svoju tvorbu s neskrývaným sebažerstvom. V tvorbe bola zaradená aj báseň s názvom *Vlk*, ktorá začínala: *Malý vlk beží pri ceste, pomôžte mu, stane sa nešťastie...*

Všetky ostatné básne boli podobné sračky, ale Erikovi to nedocvakávalo, hoci sa mu to vedúci klubu snažil diplomaticky naznačiť. Erik sa rozrečnil: *Inak, okrem týchto básní mám rozpísaný aj román, nabudúce prinesiem... Inak, si myslím, že moje básne by mohli fungovať aj ako hudobný text...* Dokonca sa jednu báseň snažil aj zaspievať, aby dokázal, že je multifunkčný. Nakoniec sa dostala k slovu aj Denisa. Bojazlivo prečítala svoju báseň, ktorá mala síce len štyri verše, ale bola stokrát lepšia než všetko, čo doteraz zo seba vypotil Erik. Vedúci literárneho klubu bol nadšený, chcel, aby Denisa ešte niečo prečítala, ale to už do toho zasa vstúpil Erik s nejakou kokotinou...

Po týchto skúsenostiach upadla do depresie a povedala si, že už nikdy viac žiadny literárny klub nenavštívi.

Po čase začala písať aj jej najlepšia kamoška, hoci len tak rekreačne. Presvedčila Denisu, že spolu zídu do literárneho klubu. Denisa to skúsila do tretice, nechala sa zlákať a skutočne sa tam vtedy zišlo aj pár normálnych ľudí. Medzi nimi bol aj istý medik, ktorý naozaj celkom dobre písal, a preto sa doňho Denisa zamilovala. Taktiež bol medzi nimi istý Dano, ktorý prečítal poviedku o chlapíkovi, čo sa nakazí AIDS. Bolo to trochu naivné, ako články v bulvárnych časopisoch. Každopádne, Dano bol fajn týpek, a tak sa doňho zamilovala Denisina kamoška. Večer sa všetci štyria príjemne opili. Denisa sa vytešovala, že konečne objavila pravý Klub spisovateľov.

Začala sa s medikom stretávať súkromne – dával jej literárne rady, pripomienkoval texty, inšpiroval ju, učil ju hrať biliard, pričom jej dýchal zozadu na krk... Vo finále sa ju snažil dostať do posteľe, takže jej slúbil, že zoženie trávu. V tom období sa tráva zháňala ťažko a Denisa túžila vyskúšať nejakú drogu.

Medik mal, mimochodom, frajerku, s ktorou sa údajne rozchádzal, ale ešte sa s ňou nerozišiel. Frajerka bola extrémne žiarlivá. Medik napriek tomu zariskoval a zaviedol Denisu na svoju letnú chatku, kde ju zhulil trávou, hojdal ju na hojdačke a pateticky to komentoval: *Cítiš, ako nami pulzuje život?* Denisa nič necítila, tráva jej prišla slabá. Potom sa ju snažil v chatke pretiahnuť, ale nejak sa to nepodarilo. Detaily netreba rozoberať.

Chvíľu spolu akože chodili. Čakala, že sa rozíde s frajerkou, nerozišiel sa. Chcel, aby boli *umeleckí milenci ako Sartre a Simone de Beauvoir*, ale na to sa tiež necítila. Síce sa dozvedela trochu viac o písaní, ale mala zlomené srdce a komplexy menejcennosti. Medik vtedy napísal dlhú poviedku, ktorá bola akousi jeho autobiografiou. Vraj o túto poviedku prejavil záujem aj jeho kamoš, čo študuje réžiu u Rapoša v Bratislave. Chcel by z poviedky urobiť film. Denisa túžila, aby aj z jej textov niekto urobil film, tak isto, ako túžila, aby nebola pre medika len bokovka. Chvíľu sa preňho ešte trápila, dokonca si chcela podrezať žily.

Časom to všetko vyšumelo. Medik sa stratil z obzoru. Po rokoch ho náhodne stretla – s frajerkou sa rozišiel, našiel si novú, založil si súkromnú psychoterapeutickú prax, bol stále rovnako slizký, dokonca mu vyšla aj beletristická kniha z lekárskeho prostredia. Stíhal všetko – liečiť ľudí aj písať literatúru.

Jej kamarátka si potom vzala za manžela Dana, narodili sa im dve deti. Po rokoch Dano zistil, že je gay a „coming outoval“ sa s umeleckým šéfom mestského divadla. Kamoška ostala s deťmi sama. Denisa sa vybrala skúsiť šťastie do Bratislavy, kde si našla miesto v jednej firme ako popisovateľka produktov. Neskôr

sa tomu začalo honosne hovoriť *copywriter*. Písala do katalógov, aké sú rôzne výrobky skvelé a čo všetko sa s nimi dá robiť. Takto si svoju literárnu kariéru nepredstavovala, no nevzdávala sa. Chodila písať do kaviarní a po čase jej konečne vyšla poviedka v akomsi zborníku.

Vtedy jej na Facebook napísal Obdivovateľ, ktorý tvrdil, že jej poviedka je z celého zborníku najlepšia. Lichotilo jej to. Obdivovateľ mal tiež spisovateľské ambície. Bol to bývalý kriminálnik, ktorý kedysi varil piko, striedal kurvy, kradol a fetoval. Denisa bola rada, že konečne spoznáva človeka, čo niečo zažil, a že to bude riadna jazda. Nebola. Obdivovateľ sa nikdy spoza Facebooku nevyterigal ani len na kávu. Takto mu to vyhovovalo. Poslal jej svoju poviedku, ktorá pripomínala slohovku zo základky. Chcel písať drsné texty o narkomanoch a kriminálnikoch, ale používal prirovnania typu: *zahľadel sa stá lev na svoju korisť... v očiach sa mu zračil strach... slzy mu padali ani hrachy...*

Nechcela ho však uraziť, keďže ju pravidelne zásoboval lichôtkami, čo povzbudzovalo jej pochrámané spisovateľské sebavedomie. Dlhšiu dobu si dopisovali cez Facebook, väčšinou spoločne ohovárali skupinky erudovaných súčasných slovenských autorov, ktorí medzi seba nechcú nikoho nového pustiť.

Obdivovateľ napokon vydal knihu v akomsi malom vydavateľstve horrovej literatúry. Odvtedy sa Denisa s Obdivovateľom prestala baviť. Prišlo jej to nespravodlivé – ona celé roky maká na svojom štýle, prepisuje texty a ani pes po nej neštekne, potom príde taký odkundes, ktorý používa metafory ako z medzivojnovnej prózy, a hneď mu vyjde kniha.

V tej dobe už mala spísaných toľko poviedok, že by to vyšlo na dve, možno tri knihy.

Našla odvahu a ponúkala ich do rôznych vydavateľstiev – vydavateľ autorskej tvorby jej napísal, že na také taľafatky nemá náladu, iný zas, že uprednostňujú ženské romány. Tak – veľkí umelci ju medzi seba nechceli a na ženské romániky boli jej texty príliš dobré. Napriek tomu sa nevzdávala.

Keďže próze sa nedarilo, skúsila priopitá napísať aspoň pár básní, ktoré štýlom pripomínali popisky produktov, ale obsahovo mali akúsi poetiku.

Raz na Facebooku videla video, kde akýsi žilinský básnik čítal záhrobným hlasom svoje básne za sprievodu undergroundovej kapely. Vyzeralo to skvelo a znelo to ako DG307. Opitá mu poslala svoje básne, že by rada vedela jeho názor. Stretli sa na Vianoce, keď Denisa došla na skok domov. Básnik bol starý bard, mal už okolo šesťdesiat rokov, volal sa Slavomír a pozval ju na ranné pivo do pajzlu. Prinútil ju, aby si kúpila jeho knihu básní za desať eur a povedal jej pár relatívne konštruktívnych pripomienok. Denisa bola šťastná, že sa aspoň niekto k jej tvorbe vyjadril, tak sa mu zverila, že má napísanú aj zbierku poviedok. Slavomír tvrdil, že pozná pár vydavateľov osobne a že jej s poviedkami pomôže, lebo vidí, že je zrelá autorka. A pozval ju na predvianočné stretnutie členov žilinského literárneho klubu, kde pôsobil ako vedúci.

Do literárneho klubu sa jej nechcelo, načo vstupovať štyrikrát do tej istej rieky? Doma si prečítala Slavomírove básne. Bez hudby zneli priemerne a tuc-tovo. Verila však jeho šedinám, prechlastanému ksichtu a kontaktom na vydavateľov, tak sa zasa nechala zlanáriť.

Na stretnutí literárneho klubu sa po rokoch cítila ako v škôlke, zasa si vypočula texty typu: *Držal som sa, ako držali sa iní, necítil som pocit viny / nebolo škôvránka, čo zaspieval by Milá moja Milá / všetko vzadu bolo zhnité a vpredu smrť.*

Zdalo sa jej, že zažíva veľmi nepríjemné déjã vu. Napokon prečítala ukážku zo svojho vyzretého textu. Všetci uznanelivo pokyvkávali hlavami a Slavomír sa tváril, akoby bola Denisa jeho epigónka. Po klube si sadli do krčmy na predvianočné pivo.

Tak čo, prečítal si si tie moje poviedky? Myslíš, že by sa to mohlo už vydať?

Denisa bola zvedavá a nedočkavá, Slavomír, dvíhajúc litrový pohár s pivom, odvetil:

Zatiaľ som prečítal len polku, super to je, ale podrobnejšie to preberieme až osobne.

Kedy osobne?

Zastav sa zajtra u mňa, Deniska, sadneme, dáme si kávu... prejdeme poviedky vetu po vete, upravíme... pripravíme na vydanie...

Zajtra bol však Štedrý deň. Mama dúfala, že budú spolu obalovať rybu, ale Denisa jej povedala: *To zvládneš sama. Mám dôležité stretko, s jedným básnikom.*

Mama sa chápavo usmiala. Myslela, že si Denisa konečne našla frajera. Začala mať totiž o dcéru obavy, aby neskončila ako stará dievka.

Doobeda sa teda Denisa doterigala k nemu domov. Slavomír býval v malej garsónke, po zemi sa bohémky váľali prázdne fľaše od vína. Uvaril kávu, nalial rum, posadili sa na gauč. Otvorila notebook a rozklikla súbor s poviedkami s názvom *Life*. Slavomír si sadol tesne vedľa nej. Nasadil si okuliare, v ktorých vyzeral ako jej dedko. Hlavne, že mal roztrhané rifle a imidž dvadsiatnika. Denise z toho prišlo smiešno. Čo tu vlastne robíš? Toto má byť otvorenie jej kariéry a vstup do sveta spisovateľov? Naozaj jej henten pomôže vydať knihu? Naozaj pozná osobne toľko vydavateľov? Prečo si potom svoje knihy vydáva vlastným nákladom?

No tak, Deniska, sústreď sa a prečítaj mi prvú poviedku...

Denisa začala čítať prvý odstavec svojej poviedky, ktorú prepisovala asi tri roky, takže si bola istá, že je vymakaná.

Zrazu zacítila jeho dych úplne blízko svojej tváre. Vyfúkol štipľavý dym, ktorý jej zaslzil oči. Prestala čítať. Zaslzený zrak jej na chvíľu spočinul na prázdnom sušiaku, pod ktorým boli naskladané krabice od banánov, plné výtlačkov jeho zbierky básní. Evidentne si tú zbierku okrem nej asi nik iný nekúpil. Mala chuť zdrhnúť.

Pritisol sa k nej ešte bližšie a povedal divným hlasom: *Čítaj ďalej, prečo si prestala?*

Prekonala sa, predstavila si svoju knihu vo výklade kníhkupectva a pokračovala v čítaní poviedky.

Ľuliana Mrvová: *Terlingua (Into The Desert)*, 2016, tuš, pastelka, akryl na plátne, 143 x 171 cm

FERYNA, Marie. 2018. *OSA*. Jihlava : Adolescent

DOMINIK ŽELINSKÝ

Poézia, alebo psychohygienu?

Hoci je *OSA* formálne debutovou zbierkou českej poetky Marie Feryny, v skutočnosti ide už o jej druhú knihu. Predchádzala jej zbierka básní *Před setřením* (2016, Fra), ktorú však vydala ešte pod pôvodným menom (a rodom) Jiří Feryna. Zmena mena a najmä rodu predstavuje nepochybne literárnohistorický problém, najmä vo vzťahu ku kontinuite autorského štýlu a projektu. Zatiaľ čo rôzne gynonymy a andronymy (napríklad Petra Malúchová a Anna Snegina) môžeme situovať do kontextu celkovej autorskej stratégie, v prípade Marie Feryny ide o dramatickú transformáciu identity, nie iba literárnu hru. Je teda možné kriticky korektne porovnávať diela vydané pred a po tranzícii, respektíve uvažovať o kontinuite autorskej identity? S oneskoreným postupom emancipácie LGBTI osôb sa literárna história a teória bude s podobnými otázkami musieť vyrovnávať. V tejto chvíli považujem za najsprávnejšie riešenie zaujať stanovisko vychádzajúce z konceptu „smrti autora“, teda odmietnutie špekulatívneho psychologizovania o motiváciách v pozadí tvorivého procesu, respektíve odmietnutie priamej súvislosti medzi životom a dielom. Tento text preto nebude obsahovať porovnanie autorkiných zbierok.

OSA zaujme okrem nesporne atraktívneho dizajnu hneď paratextom na zadnej strane obalu. Ten sa venuje nevšednej povahe lyrického subjektu záverečnej časti zbierky *Axis* (anglický preklad českého slova *osa*, ktoré je názvom zbierky). Podľa autorky je *Axis* agender postavou, bytosťou, ktorá sa neidentifikuje s binárnym, heteronormatívnym systémom rodovej identity. S takouto definíciou súvisí i jej meno. *Osa* je priamkou, ktorá pretína plochu a rozdeľuje ju na dve časti. Sama však nepatrí ani do jednej z nich. Ako píše autorka, je to práve „nepříslušnost, odloučenost, jež poskytují prostor pro svobodu, hru, tvorbu a radikalitu“. Práve preto je súčasťou jej dizajnu maska, ktorá má „jenom otvor na ústa, jindy jsou z latexu vidět pouze oči“. S maskou súvisia i deklarované estetické východiská, ktoré autorka nachádza v zmesi „queerness, fetišizmu a BDSM“. Paratext však okrem zaujímavých

TOMÁŠ ČADA

„nebejt, nebejt, nebejt, nebejt“

Předesílám, tento text bude do značné míry osobní. A de facto se nejedná o recenzi. S Marií se znám dlouho, ale to není hlavní důvod. Ten spočívá ve faktu, že jsem se s textem možil příliš. Víc, než bylo zdravo. Jenže jak psát o sbírce básní, která je tak rozporuplná? Která si svou cestu mezi čtenáře a čtenářky zkomplikovala na tolik způsobů? A dost často ne vlastní vinnou. Tento text tak bude trochu i příběhem o jednom uklouznutí, které snad nebude mít fatální důsledky.

Marie Feryna vstoupila na pole literatury jako Jiří. V roce 2012 vyšel v nakladatelství Barbara *Almanach neodekadence*, jehož součástí bylo i několik Mariiných básní. Ty zaujaly především důrazem na formu a odkazem k tradici. Jinak se jednalo o variace na dekadentní či neodekadentní autory, především na poetiku J. H. Krchovského, k němuž se zahrnutí hlásili. Pro další Mariino literární působení neměl tento almanach větší dopad. Ostatně, co vím, sama se k němu nehlásí. Proč jej tedy zmiňovat? Již zde bylo přítomno několik východisek, příznačných pro Mariinu poetiku dodnes.

Důležitý prvek hrála stylizace lyrického mluvčího, který na sebe bral různé masky. Snad proto, aby byl sám méně čitelný, snad proto, že se potřeboval schovat. Silná gesta i slova tak pů-

premysly obsahuje aj pomerne nemiernu samochválu: „Axis ovšem prostředky nevyužívá pouze k prvoplánovému šoku, ale v BDSM estetice a její reflexi hledá spíše podtexty, skryté významy a usiluje o narušení čtenářského či diváckého komfortu“. To by vari mohli posúdiť čitateľky a čitateli, nie?

Jedným z kľúčov k porozumeniu zbierke je motív jazyka, predovšetkým jeho dvojaká funkcia ako nástroja sebvýjadrenia a disciplinácie. Na jednej strane nachádza čitateľ/ka jazyk subjektivity, respektíve hlavnej postavy – jej autentický, dokonca jediný a vyčerpávajúci obsah, ktorý ju animuje: „Žily se podvolily / teče z nich řeč“ (s. 24). Na popis tohto vnútorného jazyka autorka často používa termín „řeč“, ktorý v saussurovskej lingvistike stojí proti abstraktnému systému jazyka, ako jeho konkrétna realizácia. Vnútorný jazyk je možno nedokonalý, ale je autentický a prirodzene poetický, ako zdôrazňuje lyrická subjektka, keď proklamuje: „Obrostu básní vše / návratu neřeknu více // Obrostu vše / ze mě aby nezbylo“ (s. 11). Porozumenie tvorbe ako seba-zbaveniu sa, kenosis, však pochopiteľne prináša existenciálnu úzkosť. „Jsem jestli nepíšu?“ (s. 25) – pýta sa lyrická subjektka a obratom si odpovie: „píšu-li nejsem“ (s. 25). Poetický jazyk je jej vnútorným obsahom, subjektka existuje iba vo chvíli performancie, keď sa autorsky realizuje v médiu.

V konflikte s týmto vnútorným, autentickým jazykom stojí jazyk vonkajšieho sveta, ktorý pôsobí ako médium externej, často štátom sankcionovanej moci. Zatiaľ čo vnútorný jazyk je prirodzený a poetický, jazyk vonkajšieho sveta je jazykom abstrakcie a rozkazu. Je to násilne kultivujúci znakový systém, metaforicky dokonca reprezentovaný ako miesto prevýchovy: „řev tichne lágrém jazyka“ (s. 45), pričom „řev“ je tu tiež nutné vnímať ako formu autentického prejavu. Opresívna funkcia abstraktného jazyka sa objavuje napríklad v kontexte rodovej problematiky, keď lyrická subjektka hovorí, že „strašnější narativ než gender / si nedovedu představit“ (s. 33). Inými slovami, abstraktný a konceptuálny jazyk vonkajšieho sveta interpretuje ako prostriedok vytvárania nepriepustných spoločenských kategórií, ktoré autoritatívne redukovujú jej komplexný vnútorný život. Jazyk štátu, inštitúcií, spoločnosti je tu možné vnímať ako príklad Bachtinového monologickeho, autoritatívneho diskurzu.

Tenziu medzi autentickým a autoritatívnym jazykom je možné vnímať ako metonymiu rozsiahlejšieho problému, charakteristickej modernej dialektiky medzi konkrétnym a abstraktným. Na jednej strane stojí autentický, konkrétny život, jeho pre-

sobí strojeně, uměle, groteskně. Typická je rovněž značná míra brutality, a to nejen v rovině skutků, ale též v rovině slov. Záměrné asonance, nelibozvuknost rýmů, tvrdost, příkrost. Už zde je však v zárodcích patrné to, co je pro Mariino psaní v následujících dvou sbírkách stěžejní. Fascinace slovem, jeho zvukem, rytmem. Fascinace slovtvorbou. Fascinace možnostmi jazyka.

Následuje sbírka *Před setřením* (2016, Fra). Marie se radikalizuje nejen v pojetí slova, ale i v přístupu ke světu. Stává se postupně jedním z nejviditelnějších hlasů českých queer aktivistů a aktivistek. Propojenost mezi světem poezie a tím aktivistickým sice zatím není v jednotlivých kusech natolik patrná, ale evidentně je pro Marii podstatná. Nebo jinak. Radikalita je spíše v rovině slovní než v rovině sdělovací. Ovšem pro autorku je již důležitá. V anotaci knihy Marie svůj umělecký přístup nazývá radikální lyrikou: „Významy jsou tu stírány a nově konstruovány, zvuky zkreslovány, slovní kořeny obnažovány. Palimpsest, noise, radikální lyrika.“ A přesto, že by výše zmíněné mohlo vyznívat politicky angažovaně, pravdou je, že tehdejší Mariino pojetí poezie má z českých autorů a autorek nejblíže asi k Jaromíru Typltovi. K jeho důrazu na zvuk, rytmus. K jeho sémantickému hledačství.

Pokud v almanachu chyběl Mariinu psaní osobitý přístup, v prvotinė jej nachází. Jde totiž mnohem dál. V lečtem je hledačská. To byl zásadní nedostatek almanachového příspěvku, který byl pouze formálně cizelovaný. Marie nachází tvůrčí osobitost. Jde na hranici a často (bohužel) za hranici srozumitel-

menlivá nepoddajnost a jedinečnost, na druhej spoločenský systém, ktorý sa snaží tento život dostať pod kontrolu, kolonizovať prostredníctvom disciplíny a inštitucionalizácie. Nie náhodou odkazuje autorka na jedného z najdôležitejších teoretikov tejto situácie: „Discipline punish / zprítomněný Foucault“ (s. 32). Konflikt ďalej artikuluje aj postava Axis výzvou: „Co maska spojí / systém nerozděluj“ (s. 43). Systém reprezentujú okrem abstraktných konceptov najmä symboly a inštitúcie evokujúce totalitnú kontrolu, ako „basa“, „institut“ (s. 43), „lágr“, „služební číslo“ (s. 45) či „stát“ (s. 47), ktorý sem autorka deleguje, hoci automaticky totalitné konotácie nenesie. V básnickom univerze Marie Feryny vníma systém autenticitu ako chorobu (s. 15), ktorú je nutné liečiť, prípadne jej predchádzať profylaktickými opatreniami: „ideální výživa dítěte od tří let věku / je nepřislusnost podávaná minimálně dvakrát denně“ (s. 15).

Vo svojich básňach teda Feryna tematizuje predovšetkým neurózu a depresiu, ktorú v subjektke vyvoláva snaha mocenskej štruktúry, systému, formovať jej autentický vnútorný život. Pod tlakom umelých kategórií a disciplináčnej praxe upadá do stavu neustáleho, chronického paranoidného strachu („výpečky hrůzy lížu už třetí den“, s. 19), má suicidálne sklony: „a potom ve dvacet / jsem se chtěla zabít“ (s. 33). Utieta sa k alkoholu a drogám: „přátelům kradu prášky“ (s. 33). Namiesto utišenia bolesti tieto prostriedky však iba prispievajú k nešťastiu. Napokon vedú k úplnej indiferencii a odcudzeniu: „Most přes noc / vymazať si paměť / pomočit si postel / nevěděť“ (s. 34).

V zbierke sa však objavujú aj produktívnejšie, pozitívnejšie alternatívy k sebaštruktúrnemu konaniu. V prvom rade ide o už spomínaný tvorivý proces, respektíve akýkoľvek kontakt s literatúrou, ktorý umožňuje slobodné formovanie subjektiného myslenia. I čítanie je tu „radikální sociální práce / vržená proti paralýze jazyka“ (s. 46). Básne, ktoré subjektka tvorí, nadobúdajú vlastný život a narúšajú každodenný chod vecí: „a báseň bude hrubý jutový pytel / a až ji dopíšu / prožene se ulicí“ (s. 26). Ako naznačujú verše „Jsem tvoje žena / miluj mě / a někde tam mě vysvobod“ (s. 27), druhou stratégiou proti systému je romanticko-erotický vzťah, prostredníctvom ktorého subjektka môže konečne vyjadriť vlastnú sexualitu. Sex je pre ňu hlboko transformatívnym zážitkom, ktorý popisuje až v intenciách náboženského rituálu, keď hovorí: „pomilujeme se (...) Tělo mé se konečně promění“ (s. 26). Treťou alternatívou sa v závere zbierky stáva aj politický aktivizmus (napr. s. 43).

nosti. V neodekadentní etapě se Marie snaží uhranout brutalitou obrazu. V prvotinė se plně oddává slovu, jeho rytmu, zvuku. Zkoumá hranice. Přesto nehybí typické rekvizity. Rozmáchlá gesta. Strojenost. Stylizace.

OSA vychází v nakladatelství Adolescent. Toto malé jihlavské nakladatelství vedené Alešem Kauerem se orientuje na bibliofilský tisk a má i specifické tematické směřování. Je to asi nejvýraznější české nakladatelství cíleně se věnující autorům a autorkám píšícím LGBTIQ poezii. Oproti předchozím titulům, kdy *Almanach* byl z knihařského hlediska vyloženě odporný, prvotina zaujala snad jen svou cíleně růžovou obálkou, je OSA vyloženě krásná kniha. Originální obálka s prolisem, kvalitní papír, osobitá grafická úprava. Jen doporučuji nenamáčet, tisk se citelně rozpíjí. Dostáváme se však k prvnímu problému. Troufám si tvrdit, že dosavadní vyvrcholení Mariiny tvorby je s ohledem na profilaci Kauerova nakladatelství prakticky nedostatkovým zbožím. Kniha vyšla v nákladu pouhých sto kusů.

Jaká OSA je? Emotivně drásavá, nepříjemná, zlá. Hysterická. Jde za hranu snesitelného jak ve smyslu jazykovém, tak ve smyslu toho, co se považuje za akceptovatelné. Feryna provokuje. Manifestuje. Prudí. Pokud Feryna se přihlásila svou prvotinou k radikální lyrice, OSA ji naplňuje. Do čtyř oddílů

Znamená to však, že je *OSA* aj zbierkou dobrej poézie? Ťažko. Jej kľúčový problém je predovšetkým to, že spomínaný seba-zbavujúci sa charakter tvorivej práce nezostáva iba oslobodzujúcou stratégiou lyrickej subjektivity, ale premieta sa aj do autorského štýlu. Inými slovami, básne Marie Feryny často pôsobia ako duševná hygiena. Charakteristický je exponovaný dolorizmus, sebaľútosť a sebanenávisť („v tvých očiach bude tēr / v mých zkapat zkapat zkapat“, s. 26), ktoré sa, pri absencii adekvátnej variability básnických prostriedkov, stávajú monotónnymi a únavnými.

Autorkinej poézii chýbajú silné pointy, možno i odstup a vtip. Situáciu nevylepší ani nadbytočný pátos (napr. opakovaná exklamácia „ACAB“, s. 45). Feryna pritom do textov vie prepašovať (seba)ironickú hravosť a zároveň zachovať ich emocionálnu pôsobivosť: „a jako hlavní chod / Feryna s brusinkovým terčem a houskovým knedlíkem“ (s. 17). Je škoda, že takýchto momentov nie je v zbierke viac. Namiesto nich sú tu úryvky z textov rôznych hudobných interpretov (Chumbawamba, Against Me!, Jorjaan Mason and the Horse Museum), ktoré zbierku približujú skôr sfére amatérskej pubertálnej produkcie. Úsmevne pôsobí aj nadužívanie spoločenskovedných konceptov, signalizované už paratextom na obale. Lyrická subjektka, respektíve hlavná postava, explicitne hovorí: „do oken tluče identita“ (s. 19), „cukám se na binaritě“ (s. 19), „strašnější narativ než gender“ (s. 33) či „šestero nožiček jak polovina apoštolů / spatřilo antropomorfní úzkost / a nazvalo ji Interpretací“ (s. 13). Len zriedka sú totiž použité funkčne. To platí i pre absolútne vyčerpané odkazy na kresťanskú symboliku.

Záverom sa dá skonštatovať, že *OSA* tematizuje viacero dôležitých problémov. Pravdepodobne najdôležitejším z nich je skúsenosť LGBTI osôb v spoločnosti, ktorá odmieta akceptovať ich identitu. Hoci je to téma, ktorá nepochybne rezonuje s aktuálnymi sociálnymi hnutiami, iba to na dobrú poéziu nestačí. Básne sa totiž opierajú len o tému, nie individuálny nápad a spracovanie. Čitateľsky atraktívny konceptuálny, estetický a intelektuálny rámeček, avizovaný v paratexte, autorka naplňa len sčasti. Namiesto hľadania nových literárnych prostriedkov na vyjadrenie tejto komplexnej skúsenosti nám servíruje konvenčný depresívny mišmaš, miestami ozvláštnený o spoločenskovedný či BDSM žargón. V konečnom dôsledku básne pôsobia prázdne a nezrelo. Spoliehať sa na aktuálnosť nestačí.

DOMINIK ŽELINSKÝ je sociológ a literárny kritik.

dělená sbírka obsahuje něco málo přes třicet básní. A krom „běžné“ tematiky (smysl tvorby, života, smrti) přidává ohlasy hudební, literární, a především ohlasy společenské. *OSA* je angažovaná! *OSA* je queer a je to její problém. Ne proto, že by z Mariiných básní tato tematika trčela, že by překážela... Vůbec, je to inherentní součástí titulu. Feryna se konečně našla, propojila své působení aktivistky s působením na poetické scéně. Našla v poezii místo pro politický radikalismus. Ale...

Na začátku letošního léta došlo k obvinění Marie ze znásilnění dvou dívek. Obvinění se neprokázalo. Jak se vše doopravdy seběhlo, se asi už nikdy nedozvíme. Svůj osobní názor jsem si udělal, co je však problém? Pokud síla Mariiny tvorby tkvěla v autenticitě, tento incident jí vzal vítr z plachet. Připravil ji o možnost rvát tak, jak by se slušelo. Protože podstatné není to, co se doopravdy stalo, ale o čem se mluví. *OSA* je z mého pohledu originální sbírka a Marie je rozhodně jeden z českých literárních talentů. Ale také persona non grata. „Na mém počátku bylo slovo / to slovo bylo ubohá“ (s. 19) – píše v jedné z básní. Není to pravda. Ale mohlo by se stát, že těsně po začátku bude neslyšená. A to by byla velká škoda. A chyba. Zejména pro českou literaturu.

TOMÁŠ ČADA je pedagog, příležitostný žurnalista, moderátor a (spolu)usporiadateľ kultúrnych programov a festivalov. Vydal zbierku básní *Spodní patra* (2013, Perplex, ilustrácie Antonín Handl). Na vydanie je pripravený rukopis *Vše o lásce* (2019, Perplex). Spoločne s hudobníkom Aitcher Clarkom pripravuje album *Úloha slov* (2019). Literárne texty publikuje tiež časopisecky a v rámci antológií, a to v Česku i v zahraničí. V roku 2018 bol nominovaný na Drážďanskú cenu lyriky.

IVONA PEKÁRKOVÁ

BÁSNE

Tušenie tieňa, tušenie súvislosti

peter si vždy bral rožky do sáčku
výhradne s použitím sáčkovej rukavice
a tak sa po pár rokoch
stal lepšou verziou
samého seba
odvtedy je vyrovnanejší

vyžaruje vnútornú pohodu

Vzťahová

tento krájač na vajička nám vydrží
celý život
hovoriš
a už o hodinu je pokazený
ale
ideme ďalej
vo víre
stlania postelí
utierania prachu a prania
v kolotoči
dopĺňania chladničky
a prípravy syrových tanierikov
v kontexte
prekonávania trasy do potravín a naspäť
svoj výkon radšej
neporovnávam s výkonmi
špičkových futbalistov

Dobrodružstvo s kresleným hrdinom

nakoniec nebolo potrebné nikoho presviedčať
všetci pochopili, že okolnosti nie sú ideálne a
vydali sa svojou vlastnou cestou
niektorí nasadli do áut a iní
do liniek MHD
a pravdepodobne sa už nikdy
nevidia
ak áno, nebudú už takí istí
vieš o tom, je to v poriadku
ale
niečo tomu chýba
a tak po večeroch pracuješ na špeciálnom projekte
je to postava hrdinu
v malom kreslenom filme
čomu sa venuje tvoj
ideálny kreslený hrdina?
akej farby je jeho pláštenka?
má na hlave klobúk?
máš slobodu
poslať kresleného hrdinu do prírody
je to na tebe, vymyslieť každý deň
jedno nové dobrodružstvo

Manifest tých, čo nepíšu a nikdy písať nebudú

...
ale aj nám sa stávajú veľké
vzrušujúce životné situácie
aj nad nami slnko hviezdy
vypitvané vesmírne brucho
a okolo, vo veľkej rýchlosti
všetko ostatné

...
všetko sme preverili: bozky
v umeleckých textoch
nakoniec nemohli byť
iné než tie naše

...
aj my občas hlboko trpíme
aj keď to nedokážeme opísať

sugestívne, krehko a drsne
s filozofickým nábojom
s ozvenou čohosi, čo nás presahuje
s použitím slov ako
svitanie, prúd, domov
nedokážeme to opísať
prirovnať
zbytočne by sme to skúšali

Regionálne spravodajstvo

boli sme sa pozrieť v domove dôchodcov
v domove dôchodcov nevládla dobrá atmosféra
na jarmoku sme napočítali
dva stánky s občerstvením
ale nevládla tam dobrá atmosféra
na besede v rámci podujatia
čítame si v knižnici
nevládla dobrá atmosféra
na súťaži dobrovoľných hasičov
nevládla dobrá atmosféra
bol to jeden z tých dní keď
septembrové slnečné počasie
prišlo prácam na obnove asfaltových povrchových plôch
miestnych komunikácií,
ktoré realizuje mesto veľký krtíš

Pavol z tarzu o futbale po troch predĺžovaniach

keby som hovoril ľudskými jazykmi aj anjelskými, a
futbal by som nemal, bol by som ako cvendžiaci kov a zuniaci cimbal
a keby
som mal dar proroctva a poznal všetky tajomstvá
a všetku vedu a keby som mal
takú silnú vieru, že by som vrchy prenášal, a futbal
by som nemal
ničím by som nebol
a keby
som rozdal celý svoj majetok ako almužnu a keby som obetoval svoje
telo, aby som bol slávny, a futbal by som nemal, nič by mi to neosožilo
futbal je
trpezlivý, futbal je dobrotivý, nezávidí
nevypína sa, nevystatuje sa, nie je nehanebný

nie je sebecký, nerozčuľuje sa, nemyslí na zlé, neteší sa z nepravosti, ale raduje sa z pravdy
všetko znáša, všetko verí, všetko dúfa, všetko vydrží
futbal nikdy nezaničie
a tak teraz ostáva viera, nádej
futbal, tieto tri, no najväčší z nich je futbal

V pozorovateľnom vesmíre

hubbleov teleskop zachytil
najvzdialenejší objekt vo vesmíre
hviezdu, ktorá explodovala
vo vzdialenosti 13,1 miliardy svetelných rokov od zeme

vesmír. iné názvy: univerzum, kosmos
nepresne: metagalaxia
zastarane aj vše(ho)mír alebo všesvet
môže byť súhrnom materiálnych javov, činností
ktoré existujú v čase a priestore

spíš, vstaneš
ideš smerom do kúpeľne
alebo do obývačky cez chodbu
po koberci po podlahe
rozhodíš rukami aby si zdôraznil
sadneš si na chvíľu sa dívaš
napiješ sa
prejdeš okolo, postojíš
napustiš vodu a zavrieš

večer v obchode spomedzi všetkých rožkov
čo ostali, vyberieš tri najkrajšie rožky
v známom, v pozorovateľnom, vo viditeľnom vesmíre

Leto bez nohavičiek

v poslednom čase sa čoraz častejšie hovorí o koncepte
bezstarostného leta
čo to však znamená? čo sľubuje
okrem veľkolepej zábavy?
je koncept bezstarostného leta vhodný naozaj pre každého?
možno sa pýtate
ako sa čo najjednoduchšie zapojiť

a vychutnať si nielen nový typ zážitku
ale aj celý balík možností
ktoré so sebou prináša
zo všetkého najskôr
si musíme uvedomiť
že za heslom
ktoré sa nachádza v centre pozornosti
sa skrýva omnoho viac
je to aj unikátny koncept
ktorý sa objavil
prvýkrát na prelome 60. a 70. rokov
spája tradície a inovácie
vzrušenie a dobrodružstvo
je to revolúcia vo vnímaní
elegantne kombinuje etické prvky
zodpovedný a citlivý prístup
k životnému prostrediu a menšinám
ako aj sebavedomé vystupovanie a zdravú
asertivitu
kľúčovým je práve
definovanie jedinečnej bytosti
ktorú v sebe objavíme, pomenujeme
a rozvinieme
veď každá ľudská bytosť
túži po naplnení
sníva o živote, ktorý bude ušitý
presne na mieru, v ktorom sa bez obmedzení prejavíme
rozkvitneme a rozťahujeme krídla, v celistvosti si vychutnáme
naraz spektrum emócií aby sme rástli a v raste pomáhali ostatným
všetci túžime po absolútnom
intelektuálnom, sexuálnom, spoločenskom
kariérom a partnerskom uspokojení

TÉMA
IVONA PEKÁRKOVÁ

IVONA PEKÁRKOVÁ je slovenská poetka a novinárka. Jej básnické texty boli publikované vo viacerých časopisoch a literárnych periodikách na Slovensku a v Česku. V roku 2013 vyhrala súťaž Básne a reprezentovala Slovensko na medzinárodnom poetickom turnaji v Maribore. Založila si dve kontá na Písmaku a spolu s manželom – básnikom Vladom Šimekom – pripravila projekt *Manželská poézia*, ktorý práve vyšiel vo Vydavateľstve Petr Štengl. Aktuálne dokončuje prácu na debute, ktorý vydá OZ Brak. Vyštudovala žurnalistiku a pracuje v spravodajstve.

„Pri písaní mám najčastejšie pocit neistoty“

Rozhovor s IVONOU PEKÁRKOVOU

IVONA PEKÁRKOVÁ sa onedlho zaradí k mladej generácii hlasov v slovenskej poézii. Naše spoločné stretnutia súviseli s účasťou v literárnych súťažiach – keď sme sa videli prvýkrát, zaujalo ma jej zanietené rozprávanie o poetike Osamelých bežcov, druhý raz sme sa zhovorali o víne a tento náš tretí rozhovor (mimo správ na Facebooku) sa týkal tak trochu všetkého, no najmä jej pohľadu na súčasnú literárnu scénu či vydanie debutovej zbierky.

Ako víťazke piateho ročníka súťaže Básne 2013 Asseco solutions sa ti naskytna príležitosť reprezentovať slovenskú poéziu na Európskom turnaji poézie. Ako s odstupom času hodnotíš túto skúsenosť? Zmenil sa v niečom tvoj literárny aj neliterárny život?

Dovtedy som nič podobné nezažila a ako začiatočníčke sa mi to zdalo neuveriteľné. Predtým, ako som vyhrala Básne, som verejne čítala svoje texty iba raz, v rámci univerzitnej akcie v Nitre. A odrazu som bola na podujatí v zahraničí a brali ma ako autorku. Čiže mi to veľmi lichotilo a zároveň sa mi to vlastne zdalo dosť nepatričné.

Po fáze tvorby prirodzene prichádza aj fáza (seba)prezentácie. Máš za sebou niekoľko úspešných literárnych čítačiek poézie na Slovensku aj v zahraničí, najmä v Českej republike. Líši sa české publikum od slovenského? V čom vnímaš rozdiely?

Neviem, čo presne znamená úspešná čítačka, asi to, že ľudia reagujú na texty? Neviem zovšeobecniť správanie českého a slovenského publika, ide o zloženie konkrétnych ľudí a o to, či im sadne môj štýl písania.

Píšeš texty už s vedomím, že budú neskôr čítané nahlas, pre konkrétnych poslucháčov a poslucháčky? Ako si predstavuješ ideálne čitateľské a posluchácke publikum?

Nepíšem s pomyslením na to, aby text vyznel dobre na čítačke. Píšem tak, aby som s ním bola čo najviac spokojná. Ale je pravda, že abstraktnejšie veci, ktoré

som písala kedysi, by sa mi čítali omnoho ťažšie než moja terajšia tvorba. Ideálne publikum – to by bolo asi také, pri ktorom by som mala pocit, že ľudí moje texty zaujali a že som ich dobre odprezentovala. Ak neprichádza žiadna odozva, je to demotivujúce. Asi ako pri všetkom.

V tom s tebou súhlasím. Občas vie demotivovať aj „prázdno“ pod vlastnou básňou na nete. V čom vidíš prednosti a slabiny publikovania poézie na literárnych portáloch? Čítaš poéziu uverejňovanú na internete a sociálnych sieťach?

Prednosťou je, že človek má odozvu. Ak píšeš, tak zrejme máš potrebu byť čítaná. Respektíve konfrontovať sa. Písať len pre seba a nikomu texty neukázať, to je dosť pasívna činnosť. Vďaka publikovaniu na internete napísané texty ožijú. Slabiny sú v tom, že môžeš naraziť na najrôznejších čitateľov, ktorí ťa nepochopia, ktorí majú úplne iné kritériá na poéziu, staromódne očakávania atď. Ale presne tak je to aj vo svete mimo internetových portálov, vrátane literárnej kritiky. Takže to vlastne nie je žiadna slabina. Čítam si poéziu na *Písmaku*, okrem toho najčastejšie asi na stránke *Nedelní chvíľka poezie.cz*, ale nie som systematická. Hlavne mám na Facebooku dosť priateľiek a priateľov, ktorí sa zaujímajú o poéziu a zdieľajú svoje aj cudzie texty.

Mohla by si trochu priblížiť projekt *Manželskej poézie*, ktorý práve vyšiel? Podľa ukážky na YouTube ide o recesistickú verziu života muža a ženy v partnerskom zväzku, kde sa hlavne komickými, ironickými a parodizujúcimi postupmi zobrazujú (alebo kritizujú?) nielen manželské či partnerské, ale aj sociálne, národné, cirkevné a iné stereotypy.

Manželská poézia vznikala, aspoň z môjho pohľadu, z čistej zábavy. Píšem ju ja a Vlado. Vlado písal najskôr FB statusy z nášho života – o zlej žene Ivone. Medzitým som si založila na Písmaku nové konto ako „pán panda“, kde som písala veci akoby z Vladovho pohľadu. Vlado začal namiesto statusov písať básničky o sebe a o mne a bol to jeho nápad, založiť FB stránku Manželská poézia. Manželská poézia práve vyšla knižne v českom Nakladateľstve Petr Štengl. K tej kritike stereotypov v básňach... Svoje texty nepíšem s tým, že idem kritizovať stereotypy alebo robiť recesiú. Baví ma infantilita, gýč a to, že sú to vlastne úplne neambiciózne texty, v ktorých si môžem robiť, čo chcem, a byť uvoľnenejšia než pri mojich samostatných textoch. Nesnažím sa kritizovať stereotypy. Len opisujem veci, na ktoré v živote narážam. A ktoré na mňa niečím zapôsobia. Ak píšem o Vladovi ako o chlapovi na gauči, ktorý zaspáva pri televízii, nepíšem to ako kritiku. Je to motív, ktorý sa pokúšam ukázať v nejakom kontexte.

Zdá sa mi, že lyrické subjekty v *Manželskej poézii* možno označiť za antihrdinov. V súčasnej slovenskej poézii sa to antihrdinami a antihrdinkami len tak hemží – spomeňme aspoň lyrické subjekty Mirky Ábelovej, Ľuboša Bendzáka, Michala Habaja, Petra Šuleja či čerstvých debutantov Ladislava Lipcseia alebo Viliama Nádaskaya. Do značnej miery ide o paralelu so životom aj o symbiózu

autorského a lyrického subjektu. Z pohľadu literatúry – na čo si pri vytváraní antihrdinov a antihrdiniek treba dávať pozor? Na čo si dávaš pozor ty?

Ja si myslím, že hranica medzi hrdinom a antihrdinom neexistuje. Respektíve, že by nemala existovať. Myslím si, že si treba pri písaní dávať pozor práve na jednoznačné kategórie. Aby boli hrdinovia plastickí, nemali by byť kladní či záporní, ale oboje naraz. Rovnako je to podľa mňa so stereotypmi. S použitím stereotypu lepšie vyniknú svojské, originálne rysy. A sme pri tom, že kontrast a konflikt robia text.

Aktuálne dokončuješ svoj samostatný knižný debut. Viem o tebe, že básne píšeš už viac ako šesť rokov, počas ktorých sa tvoja poetika prirodzene premieňala. V začiatkoch svojej tvorby si inklinovala ku kratším procesuálnym básňam/textom, záznamom – najmä videného. Obraznosťou si sa blížila k „štrpkovčine“. Ako si v sebe za ten čas odhalila „poetickú zrelosť“? Čo bolo impulzom k vydaniu zbierky? Máš pocit, že sa nateraz tvoj rukopis ustálil?

Pred pár rokmi som sa snažila v textoch naznačiť abstraktné stavy a nálady, ktoré som prežívala. Bavili ma Haugová, Štrpka, Tranströmer, ale aj spôsob písania Rehúša, Habaja, Šuleja. Rehúš, Habaj a Šulej mali zmysel pre humor a pôsobili „podvratácky“ – mám rada iróniu. Potom som si konceptuálnejšie písanie vyskúšala tiež a vyhrala som s tým textom Básne. Mala som v podstate pocit, že sa mi podaril trik. Zároveň ma to začalo stále viac baviť a tento spôsob písania mi dal lepšiu kontrolu nad textom a nad tým, čo chcem povedať. Je to menej citová a viac rozumová činnosť. Teraz sa už k svojim starým textom vôbec nevraciam. Ale tie, ktoré som napísala po súťaži Básne, sú stále v mojom repertoári a výber textov, ktoré sa dostali do zbierky, sa týka aj tých, ktoré som napísala na jeseň roku 2013. V zbierke budú básne, ktoré som napísala počas piatich rokov. Takže neviem, či sa dá hovoriť o nejakom vývine alebo zrelosti. Skôr som konečne napísala dostatočné množstvo viac či menej konzistentných textov, z ktorých sa (hádam) dalo dostatočne škrtiť.

Sleduješ súčasných slovenských debutantov a debutantky? Obzvlášť z mladej slovenskej poézie mám pocit, akoby išlo o nejaké preteky – zúčastniť sa čo najväčšieho počtu súťaží, čítačiek, publikovať všade, kde sa dá, rýchlo vydať knižku... Skúsenosti nie sú na zahodenie, no predsa len sa mi zdá, že sa i v tomto smere objavuje akési nastavenie na výkony – česť výnimkám. Máš ambíciu zapadnúť, vyčnievať? Čo očakávaš v súvislosti so svojím oficiálnym vstupom na literárnu scénu?

Je celkom zábavné, koľko je medzi debutantmi ľudí, s ktorými som sa kedysi stretla v tvorivých dielňach a v pár literárnych súťažiach. Chápem, že súťaže sa dajú brať ako preteky a vyhrať cenu môže autorovi či autorke polichotiť. Je však škoda, že nie všetky súťaže majú takú úroveň ako Básne alebo Medziriadky. Najhorším príkladom je pre mňa Wolkrova Polianka, kam sme poslali texty nanajvyš

Ivona Pekárková. Foto: archív autorky

pätnásti, zavolali nás na vyhodnotenie tuším štyroch a tvárili sa, že je všetko v poriadku. Na jednej strane som si síce prvýkrát vyskúšala ozaj nóbl večeru s piatimi chodmi a s primátorom mesta Vysoké Tatry, o literatúru však vôbec nešlo. Milan Richter rozprával o svojich úspechoch, mali sme krásne ubytovanie a tešili sme sa, že s nami nikto nenatáčal trápne videomedailóniky ako s finalistami predošlého ročníka. Je zaujímavé, ako zbytočne môžu občas tiecť peniaze. Takže, nie je súťaž ako súťaž. Snažím sa mať prehľad o tom, kto čo vydáva a ako to potom vyzerá. Neviem, či niekto píše s pocitom, že chce zapadnúť. Po vydaní knižky čakám najmä nové skúsenosti pre seba ako autorku.

Subjekty tvojich textov sa ocitajú v obyčajných, každodenných situáciách, ich konanie a reakcie sú často stereotypné. Niekedy pracuješ s iróniou a cynizmom, inokedy sa objavuje – pre mňa – až milý humor. K svojim postavám si empatická, no zároveň im nijako nenadržiavaš ani im to neulahčuješ. Potrebujeme narúšať nefunkčné stereotypy? Zvládne túto úlohu naplniť poézia?

Stereotypy vznikli z nejakého dôvodu. Naše životy nie sú sledom úžasne originálnych a výstredných okolností a zážitkov. Ak mám v texte otca, ktorý pije pivo, je to pre mňa zároveň jedinečný konkrétny človek, ktorý je pritom v tuctových

kulisách. A keď využívam obyčajné situácie, ide mi tým viac o individuálne a svojské rozpoloženie toho, koho opisujem. Chcela by som, aby táto individualita vynikla v kontraste so stereotypom. Čo sa týka humoru a irónie, ak sa na to pozriem technicky, je to pre mňa spôsob, ktorým sa pokúšam o nadhľad. Ak sa na to nepozriem technicky – proste sa mi tak lepšie píše.

Frekventovaným pocitom subjektov je pocit akejsi trápnosti, vyplýva aj z rôznych situácií. Nejde len o poukázanie na ňu, ale aj o kritiku nastavenia spoločnosti – (ne)priamo tak nastavuješ zrkadlo jednotlivcom a jednotlivkyňam a ich neschopnosti vidieť veci z rôznych uhlov pohľadu. Označila by si svoju poéziu za angažovanú? Napríklad v spoločensko-kritickom zmysle? A čo si myslíš o angažovanej poézii?

Trápnosť alebo infantilita? Nepovedala by som, že sa snažím kritizovať nastavenie spoločnosti. Skôr ma baví sledovať, aký je vzťah medzi jednotlivcom a očakávaniami, kritériami spoločnosti. Ako sa dokážeme realizovať v kontexte spoločnosti. Zaujíma ma kontrast individuálneho a všeobecného. Kritériá, ktoré si človek nastavuje podľa nejakých pravidiel sám na seba. Nevie, či to je, alebo nie je angažované. Definície angažovanosti sú rôzne a dá sa s nimi hýbať. Pre mňa definíciu angažovanej poézie spĺňa najvýraznejšie Milan Kozelka, ktorého texty sú často priamo politické. Angažovanej alebo politickej poézii sa venuje Vlado, ktorý má okrem Manželskej poézie aj projekt Informačná vojna. Osobne dávam prednosť angažovaným básňam pred vzťahovými textami. Páči sa mi, že experimentujú s témami a využívajú civilnejší jazyk. Samozrejme, záleží vždy na konkrétnych textoch a ich prevedení. Ale je mi blízky záujem o spoločenský kontext. Otázkou je, či sa vôbec dá písať bez neho.

Tvoja poézia je najsilnejšia v parodizujúcich polohách, miestami mi pripomína textovanie Michala Habaja – nie vždy je jasné, či to myslíš vážne alebo si strieľaš. Rovnako sa v básňach objavuje striedanie vysokého a nízkeho (v témach, motívoch, postupoch). Možno hovoriť o záľube v populárnosti a gýči. S akými očakávaniami pristupuješ k písaniu textu a do akej miery sa tieto očakávania naplňujú?

Snažím sa dosiahnuť rovinu, kde nie je úplne jasné, či sú veci myslené vážne, alebo sú paródiou. Pretože si myslím, že čitateľ/ka by mal/a mať na výber. Respektíve, že sa dokáže zorientovať aj bez dopovedania pointy. Pri písaní je problém, ak autor/ka strieľa na jasné ciele. Inými slovami, pokiaľ napíšeme, že vojna je zlá a predsudky sú zlé a zlí ľudia sú zlí, tak tomu textu bude niečo chýbať. Nemôžem kritizovať niečo, na kritike čoho sa všetci zhodneme. Potom sa písanie zmení na moralizovanie. Kombinovať vysoké a nízke ma baví, pretože nechcem, aby moje texty pôsobili ako prehliadka super kulís, ktoré tvoria luxusný celok. Lacné každodenné gýče podľa mňa môžu byť v poézii osviežujúce, ak sú použité cielene a s nadhľadom.

Ivona Pekárková. Foto: archív autorky

V textoch striedaš informačné či dokumentárne pasáže s príbehovými, pričom sa funkčne narúšajú očakávania plynúce z týchto postupov. Príkladom je ocenený cyklus *Páni od P. po X. a ich deti*. Zdá sa, že jedným z kľúčov k písaniu kvalitnej poézie by mohla byť jej depoetizácia alebo delyrizácia, čo potvrdili aj autori a autorky tzv. text generation (termín J. Šranka) či ANesthetic Generation (termín D. Rebra). Čo ti ako autorke prináša kritický odstup od tradície, tradičného spôsobu básnenia?

Ako čitateľka môžem mať zážitok aj z čítania nákupného zoznamu. Je na mne, ako pristupujem k textu a čo si z neho odnesiem. Zároveň je stále množstvo ľudí, dokonca asi väčšina, ktorá sa snaží presne a pevne určiť hranicu toho, čo je a čo nie je lyrika. A dokonca sa tieto kritériá skloňujú v recenziách a diplomovkách. Ako keby sa v poézii a celkovo v umení za ostatných sto rokov nič nezmenilo. Kritický odstup od tradície súvisí so snahou nájsť svoj vlastný rukopis. Zároveň znamená rozdiel medzi remeslom a umením, na ktorom si ako elitárska snobka dosť zakladám. Nestačí písať štýlom svojho obľúbenca, autorky a autori by mali skúšať experimentovať a snažiť sa byť odvážni. A veriť, že ak už bolo povedané všetko, tak sa predsa len dá prísť s vlastným vkladom.

Pokiaľ ide o slovenskú poéziu – pociťuješ generačnú spriaznenosť alebo názorovú blízkosť? Ku ktorým autorom a autorkám máš najbližšie?

Generačnou spriaznenosťou by som to nenazývala, ale, samozrejme, žijem v nejakom kontexte, ktorý ma inšpiruje alebo neinšpiruje, ale nemám motiváciu zaradiť sa k niekomu a vystupovať v kolektíve. Mám však okolo seba ľudí, ktorí buď píšú alebo sa o poéziu zaujímajú a mám k nim bližšie než k iným. Pochopiteľne je to Vlado, Michal Rehúš, Dominik Želinský, ktorý mi edituje zbierku. Hlavne by som povedala, že máme navzájom dosť podobné predstavy o poézii. Zaujímavé sú pre mňa texty Samča alebo Abuliu. Spôsob, akým narábajú s banalitami, s infantilitou, sa mi zdá veľmi inšpirujúci, odvážny a provokatívny. Mnoho autorov a autoriek je ohromne sofistikovaných a elegantných, ale cestou môže byť aj úplne opačný spôsob. Básnické experimentovanie Petra Macsovszského je zasa zaujímavé striktnosťou, okruhom tém a tiež zmyslom pre humor. Zaujímavá je pre mňa zbierka Daniely Olejnikov, ktorá je podľa mňa v pravom zmysle experimentálna. Som veľmi zvedavá na zbierku Adama Majka. Mám rada aj staré rebelské Těsnohlídkove veci a poetiku Ondřeja Buddeusa alebo Karla Škrabala, ktorý ide svojou vlastnou cestou a v slovenskom kontexte mi nenapadne nikto, kto by písal podobným štýlom.

Kritika, kritici, kritičky. Riešila si to niekedy, riešiš? Alebo si si najlepšou kritičkou sama?

Pri písaní mám najčastejšie pocit neistoty. Nevieť povedať, či sa mi text podaril, alebo je to tuctový gýčový pokus o báseň. Občas bývam spokojná, ale skôr len dočasne. Je ťažké odosobniť sa od svojho textu. Pri cudzích básňach viem presne pomenovať, čo funguje, čo sa mi páči, čo škripe. Pri vlastných textoch síce pracujem s nejakými metódami, ale nedokážem vyhodnotiť výsledok. Častejšie sa stáva, že si čosi zapíšem a ďalší deň som si stopercentne istá, že je to hlúposť a mažem.

A na záver mierne provokačná otázka. Načo je dobrá poézia? A načo je dobrá tebe?

Poézia je umenie. Je to jeden z vnemov, ktoré si môžeme dopriať. Špeciálny druh zážitku. Beriem ako luxus, že dnes máme toľko žánrov a rôznych smerov. Môžeme si vyberať, striedať, objavovať. Na druhej strane, ostatné roky si pripadáam až príliš náročná a mám problém nadchnúť sa. Skôr sa pohoršujem nad niektorými vecami, ktoré vychádzajú napriek tomu, že na nich nedokážem nájsť vôbec nič dobré. Trochu sa bojím, aby sa mi to nevypomstilo, až bude vonku moja zbierka.

(Zhovárala sa Katarína Hrabčáková.)

JANA JUHÁSOVÁ

Tanec so smrťou (alebo) užitočná lekcija z výtvarného umenia

GLÜCKOVÁ, Louise. 2017. *Vidiecky život*. Kordíky : Skalná ruža. Preložila a doslov napísala Jana Kantorová-Báliková.

V zbierke Luise Glückovej (1943), americkej autorky maďarsko-rusko-židovského pôvodu, nositeľky Pulitzerovej ceny (1993), dominuje svet postáv. Hoci tento nie je jediným textovým plánom, práve on vytvára základnú vrstvu pre vzťahové a najmä životné sondy. Postavy sú rôzne, aké si len v imaginárnej vidieckej usadlosti vieme predstaviť – manželské páry, dospievajúca mládež, deti a starci pri fontáne, miestny kňaz, penitent, lekárka, jej pacient, krčmár, mlatci, milenci či starnúce opustené ženy. Básne kondenzujú ich príbehy, no najmä príbehy ich tela a mysle. Kompozícia plynie v rytme situačnej akcie (sujetová stopa) a analytickej reakcie (autorská reflexia), jeho dynamike je podriadená väčšina básní. Napriek sujetovému postupom sa však autorka nezameriava na akciu, ale na pauzy a intervaly medzi nimi, sleduje napätia, ktoré subjekt prežíva (snovej, reflexívnej) súčasnosti.¹ Analytický hlas je prepožičaný nielen pozorovateľovi; často sa reflektujú i samotné postavy. Striedavo hovorí ženské a mužské Ja, inokedy „rozprávač“ pozorujúci druhých – ľudí zo susedstva, starých známych, kolorit dediny a prírody, ktorá vidiecky život spolutvorí. Úsilie o stratégiu odstupuje jasne vnímateľné.

Niekoľko takto sleduje aj ženu z prvej básne (*Súmrak*), pracujúcu celý deň v bratracovej firme. Večer, keď sa postava vracia domov, vídava jedinu časť dňa – príchod tmy. Svet v súmraku postupne mizne, až spánok odnesie všetko. Kdesi uprostred knihy zase nahliadame cez otvorené dvere do kuchyne (*Chodba*). Muža ochromuje hrejivosť tohto miesta, jeho teplo však zovšednelo. Pri prvom pohárku ešte vníma ženu a dieťa, potom sa tiež všetko stráca. Dôvernoscť manželstva je preč, „a teplo je tam uväznené, kým sa nezasadusia, / akoby bývali v telefónnej búdku (...) život od tepla hnije“ (s. 32 – 33). Aj tam, kde sa zbierka lomí k záveru, si letargia udržuje konštantný tep; opakovane a stále znova, hoci v iných príbehoch sme ponáraní do deziluzívnych vytriezvení, asociovaných už ranými fázami života. Voilà: chlapani a dievčatá sa v básni *Uprostred leta* ocitajú v nočnej scenérii pri zatopenom lome, vystavujú si navzájom svoje dospievajúce telá. Na konci leta sa sem-tam ukáže, „že zo všetkého toho bozkávania bude bábätko“. Pozorovateľ neradosne konštatuje: „A pre tých dvoch to bolo hrozné, horšie, ako keď je človek sám“ (s. 78). Hra sa končí...

Svet Luise Glückovej je (azda na jednu-dve textové výnimky) vo východiskách systémovo tenzivný. Ludské situácie sú zároveň kolorované blížiacimi sa búrkami, nočnými a jesennými scenériami, spojenými s hniúcim ovocím, pále-

JANA JUHÁSOVÁ vyštudovala slovenský jazyk a literatúru v kombinácii s filozofiou na FF PU v Prešove. Doktorandské štúdium v odbore slovenská literatúra a literárna veda ukončila v r. 2009 na FiF UK v Bratislave dizertačnou prácou *Litánie v poézii nadrealistov a básnikov katolíckej moderny*. Je autorkou monografií *Od symbolu k latencii – Spirituálna téma a žáner v súčasnej slovenskej poézii* (2016) a *Litanická forma od avantgardy po súčasnosť* (2018). Pracuje ako odborná asistentka na Katedre slovenského jazyka a literatúry FF KU v Ružomberku. Je redaktorkou časopisu *Ostium*.

¹ Porovnaj s čitateľskou recenziou na: <https://www.goodreads.com/book/show/6100917-a-village-life>.

ním lístia či lovom nočných dravcov: „A každú chvíľu zdola z ulice / doľahne výkrik, / keď mačka zovrie v zuboch nohu potkana“ (s. 41). Letá sú úporné. Ľudia starnú, citovo sa od seba vzdávajú, sú pohlcovaní prácou, ktorá im ničí telá, vážni mysle. Svet horí, nebadane smeruje k vychýleniam a zániku: „More udiera o breh, stopu po každej vlne / zmýva nasledujúca vlna. (...) neexistuje prísľub skrýše pred nepriazňou“ (s. 50).

Hoci postavy pôsobia plasticky a jednotlivé básne možno čítať aj ako skvelé pozorovacie sondy do dedinského života v Stredozemí uprostred 50-tych či 60-tych rokov minulého storočia (úspešne by sme našli paralely s eruptívno-ťaživo-melancholickým svetom Jána Stacha či Jozefa Mihalkoviča z toho istého obdobia), považujem toto riešenie za druhotné; na čisto spomienkovú akciu nie je totiž v poetkinom (americkom mestskom) životopise dostatočná motivácia. Opakovaným čítaním knihy sa skôr prikláňam k jej alegorickému riešeniu. Autorkinou inšpiráciou je pravdepodobne makabrická tradícia (memento starnutia a smrti), ktorá od stredoveku nachádzala bohaté rozvinutie najmä vo výtvarnom umení. Glück jej podriaďuje modelovanie postáv aj toposu.

Hlavne po morových ranách bola v európskej kultúre rozšírená téma umrlcov tancujúcich so živými osobami rôznych stavov (danse macabre). Motívy boli

umiestňované nielen na portáloch a stenách cintorínov, ale prenikali aj do reprodukčnej grafiky (Michael Wolgemut, Albrecht Dürer). Téma opätovne priťahla pozornosť v baroku a postupne sa dostávala aj do iných oblastí umenia (Strindbergova dráma *Tanec smrti*, Lizstova symfónia s rovnomenným názvom, Musorgského *Piesne a tance smrti*).² V modernom maliarstve oživil tento motív najmä umelci dekadencie: Munchov *Tanec života* (1899) ilustruje nielen spomienku na maliarovu prvú lásku, ale aj dezilúziu rýchlo miznúceho bytia. Na prvom pláne prechádza žena v troch farebných podobách (svetlá – červená – čierna) metamorfózou mladosti, zrelej krásy a staroby. Muž, ktorý ju uprostred drží v tanečnom zovretí, ju opúšťa a necháva bokom poslednému tanečníkovi – smrti. V pozadí obrazu je bujará zábava, symbolizujúca nevedomie sveta. Aj Klimtov obraz *Smrť a život* (1910) vytvára úzkostnú atmosféru stretom podmanivej krásy (nevedomých) ľudských postáv a singulárneho kostlivca, ktorý jediný kráča v ústrety spiacim s doširoka otvorenými očami. Secesná „okázalosť“, ktorú obraz aj materiálne sprítomňuje, je vystavená krutému zániku.

U Glückovej prichádza reflexia pomínutelnosti s fázou autorkinho starnutia. V zbierke *Vidiecky život* (2009) túto reláciu najmarkantnejšie asociovuje žena z *Nočnej prechádzky*. Chradnúce telo, strácajúce atraktivnosť, vyraduje postavu na okraj záujmu (spoločnosti aj mužov). V bolestnej životnej etape však

žena nadobúda prenikavé vedomie, prinášajúce v podvojnosti trpkosť aj nadhľad. Pozorovateľ o nej konštatuje: „Prejdú popri nej bez povšimnutia. / Je suchým listom trávy na zelenej lúke. / A tak si jej prv vždy sklopené oči / smú do sýtosti poprezeráť, čo chcú“ (s. 37). A subjektka si prezerá... Jej postavu zároveň vnímam ako kľúč k ostatným lyrickým naráciám, ktoré môžu existovať samostatne, ale aj ako variované stavy jedného vedomia. Príbehové analýzy ďalších postáv potom pôsobia ako symbolizované spomienky, ale aj odkazy na traumy, s ktorými sa postava psychoanalytickým spôsobom (do záberov sa často vstupuje pohľadom cez okno, dvere, do chodby a podobne) vyrovnáva, aby si od nich získala odstup, nadobudla vnútornú homeostázu.

Všetko poznačujúcu temnotu možno potom chápať ako filter vnútorného naladenia tohto vedomia-kamery: „Pohybujem sa v tme, akoby to bolo pre mňa prirodzené, / až sa zdá, že som niečím, čo je s ňou už späté“ (s. 84). Vynaliezavo to potvrdzuje aj báseň *Via delle Ombre*, v ktorej opustená žena a majiteľ baru hrajú hru s vypnutým zvukom na televíznom zázname: „vidíme len výjavy. / Po filme si porovnáme poznámky, či sme videli ten istý príbeh“ (s. 40). A ten jej je naozaj ťaživý.

Glück v postavách sprítomňuje zmes vzdoru a rezignácie, reaguje na to, čo analyzované vedomie poznačilo, a na strach (napríklad zo zániku tela), ktorý ho, plynúc v ústrety smrti, prenasleduje. Mužsko-ženský výber postáv má asociováť nesmiernosť duše, ktorá, uväznená v príliš jasne zadefinovanej existencii, si uvedomuje oveľa väčšie potencie, ako je striktná determinácia pohlavím (ale aj vekom či sociologickou pozíciou): „Azda / pri týchto cestách nájdeš / celistvosť, ktorá ti unikala – ako muž či žena / sme nepoznali voľnosť vyjadriť telom všetko, / čo zanechalo stopu v našej duši“ (s. 28). Azda aj preto syntetizujúce sentencie a vybojované nadhľady nesprostredkujú v zbierke ľudské (prirodzene polarizované), ale (z tohto pohľadu neutrálne) živočíšne bytosti – dáždovky a netopiere: „keď vstúpiš do zeme, už sa zeme nebudeš báť; / keď sa zabývaš vo svojom strachu, / smrť bude iba sieťou kanálov či tunelov, / aké sú v špongii či pláste – je to naša súčasť“ (s. 28).

Okrem starnúcej ženy a jej vedomia je však na Glückovej „malbe“, v jej prvom pláne ešte jeden „objekt“. Je ním postava muža, večného milenca, asociojúca Munchovho tanečníka, hoci v ľudskej podobe sa u autorky objavuje v jedinej básni. „Môj kamarát“ z textu *V kaviarni*, zamilujúci sa neustále a „trochu príľahko“, z dedinského kolektívu tlačeneho gravitáciou údely čudne vyčnieva. Je stále mladý, povznesený nad zákon strát: „My ostatní sme zatrpknutí, no on zostáva rovnaký – / dobrodruh, ktorý objavuje stále znova“ (s. 21); „Keď odíde, ženy sú zničené. / Konečne spoznali muža, ktorý vyhovoval ich potrebám – / nejestvovalo nič, čo by mu nemohli povedať. / A keď ho stretnú teraz, je ako šifra – / človeka, ktorého poznali, niet. / Začína existovať na začiatku vzťahov, / a to, čím je, sa stratí po ich skončení“ (s. 22). Akú plní tento muž v kolobehu zabúdania (na staré lásky) a mladnutia s každou novou známosťou funkciu? Aby sme získali univerzálnu schému, dosadíme si za ženu akéhokoľvek človeka a za muža-milenca život...

Napokon ešte pohľad na Glückovej výber toposu. Vidiecky priestor sa líši od mestského hlavne potenciami, ktoré ponúka či berie. U autorky jeho prefe-

² Pozri: Altmann, L. (ed.). 2006. *Lexikon maliřství a grafiky*. Praha: Knížní klub, s. 601.

rencia naznačuje najmä predestináciu údely, úzky, zovierajúci sa kruh (ne)možností. Svet vidieka, ako poznamenala aj autorkina prekladateľka, sa zároveň odohráva v blízkej symbióze so svetom prírody.³ Ten sa vyznačuje, na rozdiel od ľudskej, zanikajúcej individuality, neustále sa obnovujúcim rytmom (paralela muža-milénca), každodennými východmi slnka a návratmi jari po zimnom ustrnutí, samoregeneráciou: „*No skôr či neskôr si to hory [to, čo bolo chvíľu naše] vezmú späť, dajú to zvieratám. / A možno tam mesiac zošle moria, a kde sme / kedysi žili, sa bude pri úpäť hôr krútiť prúd či rieka, / odrazom budú vzdávať kompliment oblohe*“ (s. 71). V tejto súvislosti si zrazu uvedomíme, že na Glückovej „obraz“ je ešte jeden, a to vertikálny plán. Nad svetom pozemšťanov rútiacich sa k hranici (povedzme plátna), za ktorou raz zmiznú („*Smrť tvorí priesťor pre život*“, s. 36), sa týči akási nemenná cézannovská hora. Objavuje sa v celej zbierke s nápadným počtom odkazov, no vždy v jedinej polohe. Blízka k slnku a oblohe žiari chladnou, povznesenou, čistou nádherou, ľahostajnou k hmýriacemu sa svetu pod ňou: „*Nijaký signál zo zeme však / nedosiahne až k slnku. / Kto to chce poprieť, je stratený*“ (s. 11). V poslednej básni (*Vidiecky život*) ju autorka usúvzťažňuje s náboženskými symbolmi veriacich dedinčanov. Akú nádej však pohľad na horu prináša? Jedinú: je to „*via negativa*“ (s. 46), cesta netopierov a mystikov; kto prijme vlastnú bezvýznamnosť, stane sa slobodným: „*Roztváram dlaň – / a všetko vypúšťam. / Viditeľný svet, reč / i nočné suchotanie lístia, / vôňu vysokej trávy, dym vatier*“ (s. 10).

Ak mám priznať všetky čitateľské pocity, k uvedenému A pridám dve marginálne B. Glückovej fascinujúca symfónia má všetky kvality aj úskalí alegórie: je silná aj zraniteľná plánom podobenstva. Megatéma, ktorá ju vnútorne spoluurčuje, začína byť pri kontinuálnom čítaní textov predvídateľná (príbehov je predsa len viac ako na výtvarných maľbách, kde limitnosť postáv vyčerpanosti predchádza). Pri návratnej recepcii je potom dobré čítať básne aj tým módom, ktorý som označila ako druhotný – oslobodiť sa od rámčujúcej témy a v malých dávkach si vychutnávať briskné analýzy postáv, silné najmä v tenzívnych rodiných väzbách (*Pri rieke, Únava, Jarná noc, Manželstvo, Figy*). A napokon jedna pripomienka k toposu – osobne si myslím, že šťastnejším riešením by bolo menej markantné evokovanie (pomyselného, tu stredomorského) koloritu (more, olivovníky, citrusové stromy, zrejúce figy, akácie a podobne). K výtvarným analógiám (pravdepodobne celkom vedome) vytvorila Glück akúsi mýtickú krajinu (Arkádiu), ktorá zámerne nemá pôsobiť realisticky, ale ako nositeľka nadčasových významov. Ako čitateľke mi však poetkino riešenie kládlo prekážky. Práve v tejto línii sa mi žiadalo viac bezvýznamovej neurčitosti (vlastne z toho istého dôvodu), nevtieravého evokovania symbolickosti postáv aj priestoru.

³ Porovnaj Kántorová-Báliková, J. Všetci sa hmú vpred a všade vonia minulosť. In Glücková, L. *Vidiecky život*. Kordíky : Skalná ruža, s. 91.

MIROSLAVA KOŠŤÁLOVÁ

MIROSLAVA KOŠŤÁLOVÁ (1993) vyštudovala editorstvo a vydavateľskú prax na FF UKF v Nitre, absolvovala stáž v Oddelení historických rukopisov v Národnej knižnici v Prahe a je študentkou divadelnej vedy na VŠMU v Bratislave. Publikovala v *Slovenských pohľadoch*, *Dotykoch* a *Knižnej revue*. Externe spolupracuje s Oddelením edičnej činnosti Divadelného ústavu v Bratislave. Má vlastný blog *Divadlo očami Mirky*, na ktorý prispieva recenziami, zážitkami z divadelných festivalov a rozhovormi.

Reťaz

páli ju na krku
kreslí lúky plné vyhasnutých makov
slnko chýba
zlomila sa žltá farbička
reťaz si zahryzne do pier
kvapka krvi dopadne na mak
je to signál pre gumu, ktorá vyskočí z peračníka
začne polievať všetky farbičky
nezabudne pritom vraštiť čelo
reťaz ju chce potopiť
páli na krku
zrkadlo si pripije na svoju minulosť
a reťaz trpezlivo čaká vedľa nej
nemôžu sa chytiť
a predsa sú šťastné

Zlomila sa

na polovicu
džús jej pretiekol pomedzi rebrá
nevie nájsť srdce
hľadá útechu v krčnom stavci

a predsa sa dokáže usmiať
hoci polku tváre zhltol popol
a predsa otvára náruč
a objíme perleťový oblak

zlomila sa na štvrtinu
krk odlieta do púšte
máva vyhladnutým hadom
nemá koho objať

do pľúc chytá piesok
presýpa sa jej do očí, úst
nižšie prejsť nedokáže
zlomila sa
v púšti už nesvitá

Potichu

tak ako akvarel na maliarovom plátne
odpočíva
pokým ju nevyzveš do tanca
črievičky má schované u cvrčkov
počúva ich

potichu

ako pero odložené pod indickým kobercom
ako svadobné šaty zavesené v ovocnom sade
čo ak ticho odíde?

áno, viem, máš pravdu
odpoveď nepočujem

Lekná

tá žena držala klobúk
vietor jej vmietol do očí soľ
uvidela lekná
chytili ju okolo pása
začala naberať zelený nádych

bola čoraz ľahšia
myslela, že lieta
no iba dopadla na hladinu

čľup

ten muž držal klobúk
vietor mu do očí vmietol piesok
oblek sa zošuchol na zem

čľup

jar, leto, jeseň, zima
slnko, dážď, vietor, sneh
lekná (ne)trpezlivo čakajú

Šípky

zapichnuté šípky v tele
miešam si v šálke krv
parožie ma svrbí na hlave
bežný piatkový deň
ešteže kopytá sú vo forme
len túžia po listoch
plním im sen
večer som už prejedaná zeľňou

a tie šípky stále mám
jednu v krku, druhú na bruchu, tretiu na nohe
rýchlo sa rozmnožujú
chcem ich chytiť
musím počkať na ranné zore
potom sa poláskame

Padá

letí z desiateho poschodia
ako balón vypustený z ohrady
vznáša sa
tuším, čo to znamená
že život z nej uniká
pľúca sa tlačia von
okná sú v pasívnej polohe
a z ruží začnú padať trne
na vinič, s ktorým sa hrá kocúr
(alebo kocúr s viničom?)

a ona stále padá
čelom k sopke nádejí
chrptom k raju
naťahujem ruky za bielym závesom

padám

Korzet

v noci si vyšiel na prechádzku
 pozval na rande pouličnú lampu
 prešli ku katedrále sv. martina
 urobili fotky, na ktorých cerili zuby

potom išli na bryndzové halušky
 predavačovi nebolo čudné, že si pýta blok korzet s lampou
 potom so syrom v bruchu utiekli do opery
 medzitým začalo pršať

ráno ich zobudili oceľové tyče
 žiarovka skolabovala

Geometria

trojuholníky zazvonili na návštevu
 potom ju buchli do hlavy
 vypili gin tonic

na okno zabúchal kosoštvorec
 „môžete mi požičať sušiak?“

guľa sa na všetkom smeje
 sleduje nás z vedľajšieho balkóna

pozvala ich na oslavu
 guľu, trojuholníky, kosoštvorec
 a mňa
 miniatúrne kružidlo zapichnuté v prítomnosti

niekto zvoní
 možno kváder nesie nožnicové bozky

Obväz

obmotávam si ho okolo srdca
 nie je jednoduché dotknúť sa rany
 bolí to
 ako keď prejde električka po dážďovke

obmotávam si miesto
 na ktorom zvädli ruže
 keď sa ich dotknem
 spomeniem si na šepot jesenného lístia

a žltý motýľ to všetko pozoruje
 chytám ho do dlane
 zadusím obvázom

chrbtica sa zlomí na polovicu

Spíš?

na ryšavých vlasoch ti tancujú kobyľky
 myslia si že prišla jeseň
 nemám silu povedať im pravdu
 veď ty si tiež chcela
 aby život nebol iba posmrtnou kyticou
 hľadím na tvoje modré ruky
 a lejem ti na ne med
 spíš?

Dialóg reflektora s parketami

celý čas svietiť ako slnko
 tam za oknami
 vlastne počkať
 „v divadle nie sú okná!“
 zakričia na mňa parkety
 tie malé hašterivé drevá
 ktoré sa dotýkajú hercov
 „v divadle je len opotrebovaná podlaha!“
 vraciam úder
 na parkety zaútočím svetlom
 upriamujem pozornosť na ich nedostatky
 malé hašterivé drevá

Óda na prázdne publikum

„jednu borovičku!“
zakričí sedadlo v prvom rade
„a ja prosím jeden tatranský čaj!“
nedá sa zahanbiť sedadlo v strednom rade
„haló jednu vodku s colou!“
kričí sedadlo vyhradené pre hasiča
barman-reflektor má čo robiť
aby stíhal plniť sny sedadlám
ktoré si užívajú životy
bez diváckych zadkov

Bábka

odpočíva v sklade prikrytá žltou dekou
každú noc sa jej sníva
o pohyblivých viečkach
roztrasených rukách
nevie sa prebudiť
ako môže otvoriť oči keď rezbár odpočíva v dome?
keď sa herečka kúpe v hamletovi?
keď sa režisér oblieva kávou?

Oči

tmavé obočie sa mi zarylo do kože
ešte skôr ako som sa stihla rozplynúť
ako dosiahnuť aby dym z cigarety praskol ako bublina?
fiktívne sa vzpieram tvojmu telu
moje paranoje ti dávajú do nosa
páliš ma karamelovými očami
ostal zo mňa pohyblivý piesok
ktorým ťa ťahám k sebe
fiktívne
nežne
nekrč obočím
radšej sa pokloň pred oblohou
trest za moju premenu
už čaká

Recenzie**DENISA BALLOVÁ****Ocitli sa vo vlastnom väzení.****Nedobrovoľne a náhodou**KATALPA, Jakuba. 2017. *Doupě*. Brno : Host.

Starý pražský dom zapratali pôvodní majitelia nábytkom z čias Prvej republiky. Nad oknami viseli ťažké závesy, na parapetoch stáli štýlové vázy, v ktorých sa občas vynímali živé kvety z udržiavanej záhrady. Niekedy sa v rohoch izieb, voňajúcich ako v antikvariáte, objavila pavučina, ale tú si žiadny návštevník zo slušnosti nevšimol. Tento dom stojí niekde na Vinohradoch a na prvých obyvateľov si už nespomínajú susedia ani jeho noví nájomcovia. Stratili sa niekde v čase, zabudla na nich celá ulica. Ich bývalý domov môžeme len obdivovať podobne ako mnohé ďalšie v starých častiach Prahy. A opatrne si domýšľať príbehy o nešťastných láskach, stratených listoch a tajných pivniciach. Svoje skrýše má snáď každý dom. Vedia o nich len vyvolení, hoci aj tých je len pár: „*Doupě je středně velká místnost naproti schodišti. Má malé okno s dřevěným parapetem, z něhož se loupe barva. Podlaha je betonová. Stěny jsou vymalované na bílo, u stropu visí lustr s kovovým stínítkem. Dveře jsou bytelné a přesně doléhají k zárubni*“ (s. 17). Táto pivnica patrí k pražskej vile, v ktorej žije Květa. Starý dom stojí na svojom mieste takmer sedemdesiat rokov a zvonku pripomína škatuľu – má rovnú strechu a šedú omietku. Ostré hrany mierne zjemňujú len stromy a kríky vysadené v záhrade. Dom v štýle funkcionalizmu je hlavným dejiskom románu *Doupě* od českej

autorky Jakuby Katalpy, vlastným menom Terezy Jandovej. A Květa je zas jeho hlavnou hrdinkou. Osamela po smrti svojho muža a pripadá si zbytočná. Nepáči sa jej, ako žije, a zároveň sa cíti previnilo za to, že túži žiť inak. Istý čas nevedela, čo so sebou. Stratila správny smer. Rodina, do ktorej všetko investovala a v ktorej sa vyznala, sa rozpadla. Už viac nie je chránená pletivom známych vzťahov. Po ťažkom období spamätávania sa Květa rozhodne, že do pivnice si niekoho nastáhuje. Tento priestor znova ožije, zaumieni si, a ona sa bude mať zas o koho starať.

Od čias, keď v pivnici starého domu prespávala slúžka, sa toho v Prahe veľa zmenilo. Pribudli presklené budovy, postavilo sa metro, niekoľkokrát sa zmenila móda. A Květa si musela zvyknúť na nových susedov aj neznáme tváre v okolí. Mesto ovládol multikulturalizmus. Na horné poschodie jej domu sa nasťahovala Ukrajinka a cez ulicu si otvorili potraviny Vietnamci. Hoang Thi Anhová žije v Prahe už desať rokov a s obchodom dcére veľmi nepomáha. Po česky takmer nerozumie a občas ju nechápe ani vlastná rodina. K obrovskej zmene sa snaží pristupovať s úsmevom, potláča svoje pochybnosti a smútok po ďalekom domove: „*Listopadové noci v Praze jsou studené a deštivé. Hoang Thi Anhová nemá evropský déšť ráda. Déšť ve Vietnamu byl teplý a voněl. I když padal ve městě, nesl v sobě příslib dobré úrody. Hnal se ulicemi a zvonil o plechové střechy. Pražský déšť je špinavý a končí v kanálech. Hoang ho pozoruje oknem. Je bosa. Na sobě má noční košili a kabátek od pyžama. Deku si opět položila na*

zem. *Stýská se jí po domově*“ (s. 86) A potom je tam ešte Akiko Ikedaová, pôvodom Japonka, ale podstatou už Američanka, ktorá sa lieči z rakoviny. Choroba rozkladá jej život na súčiastky a ničí aj jej manželstvo. Namiesto toho, aby sa vzťah s jej manželom Hidekim rakovinou posilnil, vzdáva ich od seba a izoluje: „*Přečetl stohy knih týkajících se rakoviny, její diagnostiky a léčby. Rád měl věci pod kontrolou. Byl rozvážný a pečlivý, nikdy se do ničeho nehnal. Nejprve analyzoval a pak jednal. Ale rakovina se jeho pečlivým analýzám vymykala. V čistě teoretické rovině jí rozuměl. Rychle se množící škodlivé buňky. Novotvary. Ano, teorie byla jasná a srozumitelná. Operace. Ozařování. Chemoterapie. Ale skutečnost se od teorie lišila. Teorie nemluvila o Akiko zvracející osmnáctkrát denně. O Akiko, která zhubla tak, že si musela většinu oblečení kupovat v oddělení pro dospívající mládež. O Akiko, která byla tak unavená, že nevyšla schody vedoucí ke vchodovým dveřím. O Akiko bez vlasů. (...) To, že neustále cítil nutkání se rakovinou zabývat, byl nepochybně důsledek šoku. Úžasu nad tím, jak blízko byla jeho žena smrti. Vědomí otráveného tím, že nic není trvalé*“ (s. 71). Obaja okolo seba prechádzajú akoby uväznení vo svojej bubline a ich svety sa pretínajú len v nemocnici. Navštevujú ju s nádejou, že si konečne vypočujú, že choroba ustupuje.

Všetky tri postavy (Květa, Hoang a Akiko) sú obyčajnými ženami s vlastnými dilemami. Spája ich samota a riešenia, s ktorými nepočítali a s ktorými sa musia vyrovať. Tie sú nakoniec pre ne väzením, v ktorom sa ocitli nedobrovoľne, rovnako ako nový obyvateľ Květinej pivnice. Všetky tieto rozhodnutia môžeme zo začiatku odsudzovať, avšak Katalpa je v rozprávaní natoľko presvedčivá, že ich napokon pochopíme a stotožníme sa s nimi. Květa a Hoang prežívajú rovnaké trápenie zo straty dlhoročných partnerov. Obe ovdoveli a prestali veriť v zázraky. Tento motív sa pritom v českej literatúre vyskytuje napríklad v nedávno vydanom románe *Nejlepší pro všechny* od

Petry Soukupovej, kde sa o rozmazaného vnuka stará osamotená babička. Potreba byť niekomu nablízku a prehlušiť ticho prázdnych izieb sa opakuje aj pri Akiko, len v inej podobe, keď sa jej manžel pokúsi o vyslobodenie zo vzťahu, v ktorom sa zrazu ocitli traja – on, ona a jej rakovina.

Ďalším výrazným pozitívom knihy je jej forma. Dlhšie kapitoly sa striedajú s kratšími, často jednodusekovými, čo textu neuberá, naopak, dodáva dynamiku, ktorá je ešte znásobená úspornosťou a poctivým výberom slov. Katalpa postavám nevenuje dvadsať strán, stačia jej aj dve vety, ktoré sú dostatočne úderné. Prítomný čas sa strieda s minulým, no textu to neškodí. Zámer je jasný – oddeliť svety postáv, ktoré sa nakoniec zľahka pretnú práve vďaka Květinej pivnici. Všetky tri príbehy dovedy spolu ladia, dopĺňajú sa a miestami vyvolávajú úzkosť a melanchóliu. „*Mít tajemství je stejné jako uvázat si na krk pytel kamení a naklonit se nad hlubokou studnu*“ (s. 167) – píše Jakuba Katalpa v strede svojho románu, ktorý je predovšetkým o ženách a o tom, aké ľahké je prísť o vlastný kúsok láskavého a bezpečného sveta.

DENISA BALLOVÁ vyštudovala žurnalistiku a politológiu v Bratislave. Štyri roky pracovala v *SME*, odkiaľ v septembri 2014 odišla študovať žurnalistiku do Aix en Provence. V rámci štúdia pol roka stážovala a žila v Paríži. Na Slovensko sa vrátila v auguste 2015, aby ho opäť opustila v máji 2016 a na istý čas sa usadila v estónskom Tartu. Momentálne žije v Prahe a píše pre *Denník N*.

JAROSLAVA ŠAKOVÁ Topografia abstraktna

CARSON, Anne. 2018. *Krátke rozhovory*. Bratislava : Drewo a srd. Preložila Lucia Duero.¹

V predhovore ku knihe *Krátke rozhovory* píše Margaret Christakos, že „*stelesňujú 45 napnutých pravouholníkov poetickej reči ohraničujúcej seiz-*

mické zlomky ľudského údely“ (s. 9). Texty, v origináli prvýkrát vydané v roku 1992, prináša slovenskému čitateľovi a čitateľke vydavateľstvo Drewo a srd v preklade Lucie Duero. Christakos v Úvode ďalej spomína spätosti tvorby Anne Carson s realiami kanadskej krajiny, čo by na prvý pohľad mohlo budiť dojem eventuálnej „odťažitosti“ a ťažkosti s pochopením v iných kontextoch. Autorka však výnimočným spôsobom pracuje s hmotou, fyzickými objektmi, ale aj s prostredím, do ktorého sú zasadené, a s jeho atmosférou. Carsonovej poézia v próze síce nesie názov *Krátke rozhovory*, no v skutočnosti ide o nekonečný tok slov, poznávania a ohmatávania skutočnosti.

To, čo zaznamenávajú, je často samozrejmé („*voda nie je zrkadlom a je nebezpečné považovať ju za ňu*“, s. 22), o to naliehavejšie výpoveď zaznieva a o to viac sa nám prihovára. Tento postup je zárukou toho, že spomenuté nepochopenie textov sa nedostáva k slovu. Zachytávané dojmy a vnemy majú univerzálny charakter a potenciál osloviť svojou autentickosťou prežívania široký okruh čitateľov a čitateľiek, bez ohľadu na kontext. Subjektka sa zamýšľa nielen za seba, ale aj za iných, reflektuje možné pohľady na vec a usúvzťažňuje ich do koherentného celku: „*Aký dojem zanechávajú, predsa len – tieto malé tvary! Zablúdila by som, ak by som ich chcela spočítať. Kto nad nimi prvýkrát premýšľal?*“ (s. 51). Formu rozhovoru z názvu knihy evokujú texty obsahujúce vety v druhej osobe singuláru, predpokladajúce opäť prítomnosť, respektíve elementárnu existenciu poslucháča, partnerky na rozhovor, aj keby mal/a fungovať len vo forme literárneho konštraktu: „*Rituály sú založené predovšetkým na rozlíšení medzi horizontálnym a vertikálnym. Zčať deň v tvojom dome znamená ,vstať‘. V noci si ,ľahneš‘“* (s. 29).

Dôležitým momentom v textoch je, že sú obývané, zaľudnené, takpovediac dýchajú životom, či už ide o odkazy na výtvarné umenie v podobe mien konkrétnych autorov (Braque, van Gogh, Rembrandt), literárne referencie (Kafka, Plath, Flaubert, sestry Brontë, Dickinson), alebo

postavy troch starých žien na poli, ktoré „*vedeli všetko, čo sa dá vedieť o zasnežených poliach a modrozelených výhonkoch*“ (s. 21). Poznanie sveta, ktorý človeka bezprostredne obklopuje, pri súčasnom rešpektovaní určitej miery tajomstva, ktorá musí ostať zachovaná; rovnováha, pri ktorej poznané vynikne aj vďaka tušenému – toto sú konštanty, podpierajúce texty Anne Carson a vytvárajúce z nich podmanivý celok, viacvrstvovú mozaiku.

Rozlíšenie medzi udalosťou a šumom počas všedných dní (ktoré v slovenskej literatúre presne pomenovala Svetlana Žuchová v knihe *Dulce de leche*) sa naplno prejavuje v rozhovoroch, ktoré majú podobu mikropříbehov – napríklad *Krátky rozhovor o mladíkovi v noci*. Rovnako pôsobivé sú aj drobné impresie – *Krátky rozhovor o dojme vzletu lietadla*. Carson je prekvapivo silná v rôznych podobách poézie v próze, ktoré sa v jej prípade zaujímavým spôsobom prelínajú a dopĺňajú, dávajú jej knihe charakter komplexného diela, bez najmenšej známky monotónnosti či redundantnosti tém alebo ich spracovania.

Autorka relativizuje známe, posúva hranice toho, o čom sme si istí, že to vieme: arbitrárnosti pomenovaní je venovaný *Krátky rozhovor o Parmenidovi*, rozlíšeniu vecí podľa dôležitosti zase *Krátky rozhovor o podstatnom a vedľajšom*. Miestami akoby tých diferenciací, kategorizácií a defínícií bolo až priveľa. Riešenie je pritom veľmi jednoduché. Nemusíme všetkému rozumieť, stačí si uvedomiť, že aj zdanlivo nedešifrovateľné obrazy a pasáže textu sa nám môžu istým spôsobom prihovárať, zanechať v nás stopu. Ak nám Carson zverí informáciu, že „*Rybím srdcom sa dá písať na stenu, vďaka fosforu*“ (s. 66), dôveruje nám, že s ňou nejakou naložíme. Ako, to je už v kompetencii každého z nás.

Silné ukotvenie v priestore (už spomínané kanadské reálie) aj v čase („*Dnešok sa skončil*“, s. 27) je takisto len prvotným rámcom, ktorého sa môžeme pridržať, kým si nebudeme v texte natoľko istí, aby sme sa s ním mohli prechádzať bez opory. Autorka *Krátkych rozhovorov* kráča

¹ Ukážky z knihy sme priniesli v *Glosolálii*, č. 3/2017.

krajinou, všima si podoby jej existencie a miestami ich dokumentuje až reportérskym postupom („*Miesto tam prišlo a zrútilo sa*“, s. 31), za ktorým disponovaný čitateľ či poučená čitatelka objaví rôznorodé možnosti ďalšieho skúmania pozorovaného a opisovaného. Vytvorila podrobnú topografiu abstraktna, doplnenú signifikantnými detailmi spomedzi konkrétnych vecí, a tak v citlivo opísaných kanadských reáliách zazrieme „*zvyšné pstruhy*“ (s. 33) aj „*mohutné vyrezané ramená Skalnatých hôr*“ (s. 50). Carson nám dáva nádej, že môžeme veci cítiť bez toho, aby sme im dokonale rozumeli. Presne vie, že „*Učenie má rovnakú farbu ako život*“ (s. 24) a že „*Skaly zostávajú. Mená zostávajú*“ (s. 61). Jej vety sú presné, pozná svoje poslanie („*Mojou úlohou je niešť tajné bremená sveta*“, s. 63) aj svoje limity („*Z krásy zúfam*“, s. 64), napriek tomu prináša texty, ktoré nás vedú za tieto hranice. Pomaly, opatrne, s možnosťou výberu, či toto vedenie budeme nasledovať, alebo nie.

O slovenský preklad knihy sa postarala už zmienená Lucia Duero. Za prekladateľsky obzvlášť podarený výlet za konvenčné hranice textu možno považovať *Krátky rozhovor o autizme*, predstavujúci formálny experiment, ktorý bezchybne funguje a je sugestívny aj v slovenčine. Mierou poézie v próze Anny Carson je človek. Človek, ktorého opisuje, aj človek, ktorý sa stáva čitateľom či čitateľkou jej knihy. Človek dešifrujúci odveké kódy, alebo len kochajúci sa ich komplexnosťou a záhadnosťou, ktorú v sebe nesú. Svet autorka definuje ako „*najznámejšie experimentálne väzenie tohto času*“ (s. 65). Je pritom zarážajúce, s akou ľahkosťou a sebaistotou sa jej subjektka v priestoroch tohto väzenia pohybuje. Prijala údel zapisovateľky, dokumentaristky vidného a zažitého, no zároveň si naplno užíva slobodu, ktorú prináša uvedomenie si svojho miesta – vo väzení, vo svete, v topografii abstraktna, ktorú si vytvárame. *Krátke rozhovory* sa tak stávajú knihou plnou paradoxov – na ploche krátkeho rozsahu textu veľa povedaného, v priestorových a časových obmedzeniach nachádzaná

sloboda, vo výpovediach jednotlivca zaznievajúca múdrosť ľudstva, v jeho odvahe nádej, ktorou vie inšpirovať ostatných. Inšpirovať k prechádzkam po už opísaných miestach alebo zatiaľ neznámych zákutiach sveta, myseľ, ľubovoľných každodenných či príležitostných väzení.

JAROSLAVA ŠAKOVÁ (1991) vyštudovala slovenský jazyk a literatúru a anglický jazyk a literatúru na FiF UK v Bratislave. V súčasnosti pôsobí ako interná doktorandka na Ústave slovenskej literatúry SAV a venuje sa téme avantgardných tendencií v medzi vojnovnej slovenskej poézii – so zameraním na nadrealizmus. Publikovala napríklad v *Knižnej revue* a v časopise *RAK*.

ALEXANDRA JURIŠOVÁ
Žena je všetko, no zároveň nikto
Atwood, Margaret. 2018.
Príbeh služobníčky. Bratislava : Slovart.
Preložil Marián Gazdík.

Keby nebolo príbehov ako tento, nikdy by sme neverili, že môže existovať svet, v ktorom je všetko zvrátené. Vôbec v ňom totiž nezáleží na tom, kto ste, ani kým ste boli. O to viac, keď ste žena. Vaša identita je vám zo dňa na deň odcudzená, prináleží vám nová, a to ani nikoho nezaujíma, že ju neprijímate. Pre vrchnosť je samozrejmou, že si ju bez frflania osvojíte a podvolíte sa každej zdvihnutej ruke, ktorá nad vami bude odteraz „visieť“. Pretože „oni“ vás vidia a počujú, a „vy“ už nie ste nikto: „*Republika Gileád, povedala Teta Lýdia, nepozná hraníc. Gileád je vo vašom vnútri*“ (s. 34).

Príbeh služobníčky je pre každú ženu (i muža) nočnou morou. O to viac, keďže v ňom prevláda totalitný patriarchát. Ktovie, či takéto spojenie vôbec existuje, no napriek tomu nie je možné nazvať ho inak. Uznávaná kanadská spisovateľka Margared Atwood, ktorá je nositeľkou významnej ceny Booker Prize z roku 2000, napísala knihu, ktorá sa už len z princípu nemôže nikomu z nás páčiť. Maximálne si po jej dočítaní môžeme povedať, že je bravúrne napísaná a jej myšlienka je na-

ozaj skvelá, no i tak sa nezbavíme zlého pocitu. Po čase sa nám nepríjemne a nezvratne vryje pod kožu, zahniezdi sa, nie a nie odísť. A verte mi, neprekonáte ho ani piatimi pozitívnymi knihami, ktoré si „naservírujete“ počas jej čítania. Už vtedy totiž budete vedieť, že vám absolútne nič nepomôže. Jednoducho na ňu nezabudnete.

Horory bývajú zväčša o tom istom – duchovia, krváky, zabíjačky, zvláštne neusporiadané vyobrazenie jednotlivých postáv, ktoré budú na konci celkom iné, ako boli na začiatku. V tejto knihe však klišéovité postavy vôbec nenájdete, hoci každá z nich má svoje miesto a vopred pridené postavenie. Ale i tak je jedna z nich o čosi významnejšia než ostatné – Offred. Tak sa ale nevolá, jej skutočné meno je June. Aj ostatné ženy majú svoje mená, napríklad Alma, Janine, Dolores či Moira, no tie im už dávno nepatria, aj keď si ich pred spaním neustále opakujú a šepkajú jedna druhej. Od postele k posteli. Ak by však „služobníčky“ počuli Tety Sára a Elizabeth, ktoré sa mali postarať o ich výchovu či prevýchovu, bezpochyby by to „schytali“ elektrickým bičom na dobytok. Alebo aj čosi horšie.

Knihy je rozdelená na viaceré časti, ktoré tvoria celok. Začína od stredy príbehu, takže sa čitateľ a čitateľka hneď nedozvedia, čo mu predchádzalo. Margaret Atwood nás totiž okamžite vtiahne do deja, a tak nebudeme mať šancu, ani čas premýšľať o tom, či nám vôbec nejaký začiatok chýba. Kvetnato líči každý detail, opisuje aj zdanlivo nedôležité maličkosti, ktoré sú v skutočnosti veľmi potrebné. Dodávajú totiž celému príbehu plasticnosť a desivo ľahko pútajú našu pozornosť: „*Stolička, stolík, lampa. Hore na bielom strope štukový ornament v tvare venca a v jeho strede ohraničený prázdny priestor – ako miesto na tvári, na ktorej sa vylúplo oko. Určite tu kedysi bol luster. Odstránili všetko, na čo ste si mohli priviazať povraz*“ (s. 15).

June, hlavná postava celého príbehu, je zároveň aj jeho rozprávačkou. Vďaka nej sa dozvedáme o režime, v ktorom musia žiť všetky ženy i muži, a o patriarcháte, ktorý vládne v jej „novom“

svete. Nejde však o celý svet, pretože tento režim je nastolený len v jednej krajine, pomenovanej Republika Gileád: „*Snažím sa príliš nerozmýšľať. Ako s inými vecami, momentálne aj s myšlením treba zaobchádzať sporovlivo. Je veľa toho, o čom sa neoplatí rozmýšľať. Myslenie môže ohroziť vaše šance a mojím cieľom je vydržať*“ (s. 16).

June sa vo svojich spomienkach často vracia do čias, keď ešte žila celkom iný život. Do doby pred štátnym prevratom z dôvodu atentátu spáchanom na prezidenta USA a Kongres, do ktorého strieľali zo samopalov. V tom čase bol ihneď vyhlásený výnimočný stav, zrušila sa platnosť Ústavy a v krátkom čase boli za vinníkov označení islamskí teroristi. Keďže si však s nimi nastupujúci totalitný režim príliš ľahko a rýchlo poradil, dostal sa takmer ihneď k moci aj s hlásaním návratu tradičných hodnôt v spoločnosti. Pre novú spoločnosť je kľúčové milosrdenstvo, no v skutočnosti toto slovo, ani jeho podstata, nemá miesto v režime, ktorý v Gileáde vládne. Práve naopak. Tí a tie, čo nesúhlasia alebo nevyhovujú tradičnému obrazu, ktorý vytvorila nová vláda, sú automaticky a bez milosti popravení. Muži aj ženy majú v tomto zvrátenom režime preplnenom nenávisťou, strachom, hnevom, smrťou a fanatizmom, svoje pevne stanovené miesto. Noví vládcovia sú povýšení nad všetko a všetkých, rozhodujú o živote a o smrti. Peknými slovami neustále zaobaľujú prázdne sľuby o raji, ktorý im všetkým bude dožičený po službe na Zemi.

V Gileáde je ale jeden závažný problém – pôrodnosť. Dôvody, prečo bola odrazu väčšina populácie neplodná, nie sú celkom známe. V historických poznámkach k príbehu služobníčky sú uvedené príčiny ako rozšírenie antikoncepcie rôzneho druhu vrátane potratu bezprostredne pred gileádskeho obdobia, alebo AIDS. Pôrody mŕtvych detí, potraty a genetické deformácie zas súviseli s nehodami v atómových elektrárnach či presakovaním skladov chemických a biologických zbraní. V systéme Gileádu bolo zakázané umelé oplodnenie i kliniky plodnosti, ktoré boli vrchnosťou označené za nenáboženské. Zvolili si preto tretiu mož-

nosť – náhradné matky, ktoré boli najaté na jediný účel, a to „pôrodné služby“. Túto voľbu si, samozrejme, ľahko zdôvodnili tým, že takýto spôsob plodenia detí má pôvod v Biblii. Podčiarkujem však hrubou fixkou, že pochádza z 19. storočia! Postupnú polygamiu nahradili simultánnou, ktorá bola typická pre toto obdobie. Ženy boli po nastolení nového režimu zbavené slobody a základných práv, všetky ich financie a majetok pripadli manželovi (v prípade, že boli vydaté) alebo najbližšiemu mužskému príbuznému – otcovi, bratovi, strýkovi... Okamžite im bolo zakázané pracovať, realizovať sa mohli iba v domácnosti a pri výchove detí. Začalo sa trestať cudzoložstvo, násilie či akýkoľvek odpor voči režimu.

Kniha je napísaná denníkovou formou. Sledujeme všetky zmeny, vnímame detaily i vyostrené situácie. Dalo by sa povedať, že ide o mix trilera a drámy, no pre niektorých môže byť aj hororom. June, teda Offred, žije v dome spolu s Veliteľom Freedom Waterfordom (Offred je teda meno prebrané z jeho mena, každá služobníčka sa volá podľa svojho Veliteľa) a jeho Manželkou Telmou Waterfordovou. V dome sa ešte nachádza Rita, ktorej prislúcha meno Marta (všetky slúžky v domoch Veliteľov sú Marty). Okrem mena ženy musia nosiť oblečenie, ktoré im je dané na základe postavenia. June je služobníčka, a tak nosí dlhý červený plášť a pod ním bavlnenú spodnú bielizeň. Na hlave má biele „krídla“, ktoré jej po bokoch zakrývajú tvár. To preto, aby ju nič nepokúšalo a aby ona sama nepokúšala. Rita je domáca slúžka, a preto nosí odev typický pre Marty – tmavozelený, podobný chirurgickému plášťu z minulosti. Manželka Veliteľa tiež nosí dlhé šaty, no svetlomodrej farby. Všetky tieto ženské odevy majú jednu spoločnú črtu, a to, že zahaľujú úplne všetko, čo sa zahaliť dá. A napokon Strážcovia viery, ktorí dozerajú na poriadok a bezpečnosť, nosia zelené uniformy. Nie sú to ale skutoční vojaci, slúžia len na rutinné kontroly obyvateľov a obyvateľiek a iné podradné práce. Nemajú však problém zabíjať ženy, ktoré neuposlúchli rozkazy, či gejov, ktorí nespĺňali štandardy tradičných

predstáv v súlade s ich vierou. I za ľahké neuposlúchnutie hrozili tie najvyššie tresty: „*Minulý týždeň zastrelili akúsi ženu, presne tu. Bola to Marta. Šmátrala vo svojich šatách, aby našla priepustku, a oni si mysleli, že hľadá bombu. Mysleli si, že je to preoblečený muž*“ (s. 30).

V Gileáde majú absolútnu moc muži, Veliteľa. Ak je jasné, že sa Veliteľovi a jeho Manželke nenarodí dieťa, pretože sú neplodní, je im pridelená služobníčka, ktorá im ho privedie na svet. Po pôrode je však automaticky zbavená všetkých práv na dieťa, ktoré už od počatia patrí rodine, v ktorej slúži, a tak i celej spoločnosti Gileádu. Jedna z ideí totality, v ktorej sa ocitli všetky plodné ženy, je, že ich postavenie v domoch malo byť čestné. Nebolo to však ani zďaleka tak. June bola v dome, kde ju síce naoko prijali, no Veliteľova Manželka využila každú príležitosť na to, aby jej dala pocítiť, že nie je vítaná. Chcela ju vídať čo najmenej, čomu sa nemožno čudovať, keďže na ňu žiarlila: „*Čo sa týka môjho manžela, povedala, je presne to: môj manžel. Chcem, aby to bolo úplne jasné. Kým nás smrť nerozdelí. Je to definitívne*“ (s. 25). Predsa len, June tam bola iba na sex a rodenie detí. Nič viac, nič menej.

„Noc Obradu“ nastávala vždy, keď mala služobníčka plodné dni. Zvonček zvolal všetkých, čo sa v dome nachádzali, pretože pri ich prítomnosti musel Veliteľ prečítať pár riadkov z Biblie (aj o plodení detí). Po rituáli boli všetci prepustení z miestnosti a vrátili sa k svojim doterajším činnostiam. Iba June, Manželka a Veliteľ sa presunuli do spálne: „*Ležím na chrbte, úplne oblečená, nemám iba nezávadné biele bavlnené nohavičky. Nado mnou, chrbtom k čelu postele, je nachystaná Jasna Blažená. Nohy má rozťahnuté, medzi nimi ležím ja, s hlavou v jej žalúdku, s jej panvou kosťou pod temenom mojej hlavy, s jej stehnami okolo mňa. Aj ona je úplne oblečená. Mám zdvihnuté ramená: drží ma za ruky, v každej dlani má moju. Má to označiť, že sme jedno telo, jedna bytosť. V skutočnosti to znamená, že ona všetko riadi, celý proces, a teda aj výsledok. Červenú sukňu mám vyťahnutú až k prsiam, nie vyššie.*

Pod ňou súloží Veliteľ. To, s čím súloží, je dolná časť môjho tela. Nevravím, že sa so mnou miluje, pretože to nerobí“ (s. 108 – 109). Nielen ženy, i muži sú v Gileáde považovaní za sexuálne stroje. Nič viac.

Ďalšie pravidlo je, že v tomto režime sa nesmie nikto oddávať žiadnym radostiam. Všetko v ňom je účelové, neexistujú už ani knihy, filmy či časopisy (i keď všeličo sa dá zohnať na čiernom trhu). Ide už iba o plodenie detí. Služobníčky sú jediné ženy, ktoré ešte majú funkčnú maternicu. Tá im však už prakticky nepatrí, rovnako ako slobodná vôľa. Služobnice sa každý deň medzi sebou zdravia prostredníctvom naučených fráz, ako „*Požehnaný buď plod*“ alebo „*Nech ho Pán požehná*“. Používajú schválené formulky, vďaka ktorým môžu chodiť napríklad do mesta či do obchodov vo dvojiciach, no rozprávať sa môžu maximálne tak o počasí: „*Má to byť na našu ochranu, hoci je to celé absurdné: už aj tak sme dobre chránené. Pravda je, že ona špicľuje mňa, tak ako ja ju. Ak hociktorá z nás prekíže cez sieť a stane sa to počas našich každodenných vychádzok, tú druhú budú brať na zodpovednosť*“ (s. 29).

Výnimočne sa v Gileáde z času na čas ocitnú aj turisti, myslia si, že služobníčky slúžia dobrovoľne a nie nútene. Pýtajú sa ich, či sú šťastné, a pritom ani netušia, že v odpovedi nemajú na výber. Rovnako, ako nemajú na výber, či v Gileáde zostanú, alebo nie. Naučili sa žiť maximálne submisívne, prijali nový život, ktorý im bol nanútený, a už sa ani nepokúšajú ho zmeniť. Prečo? Pretože niektoré z nich majú strach z toho, čo by sa im mohlo stať, ak by neuposlúchli, iné zase dúfajú, že raz príde niekto, kto ich oslobodí, a tak semtam nevyhnutne odvrátia tvár, keď sa deje niečo, s čím nesúhlasia – bičovanie najlepšej kamarátky, obesenie geja, mučenie, useknutie končatín či zohavenie pohlavných orgánov. Ujst' z tejto pokrivenej reality je prakticky nemožné: „*Vedľa hlavnej brány visí za krk šesť tiel, ruky majú zviazané na bruchu a hlavy v bielych vreciach im padajú na plecía. Telá visia na hákoch. Háky boli vsadené do tehlového muriva Múru zvlášť na tento účel. Nie*

všetky sú obsadené. Vyzerajú ako protézy pre bezrukých. Alebo ako ocelové otázniky hore nohami a otočené nabok“ (s. 44). Preživší majú voči týmto, vraj vojnovým zločincom potrestaným smrťou pocitovať nenávisť a pohrdanie.

Jediné, čo June ešte drží pri zmysloch, sú spomienky, v ktorých uteká do minulosti. Tá sa jej však zdá byť miestami až priveľmi vzdialená a každým dňom čoraz viac bledne. Už iba spomienka na manžela Lukea a dcéru ju núti bojovať ďalej. Taktiež Moira, jej najlepšia kamarátka, ktorá sa k nej po troch týždňoch v Gileáde pridala ako jedna z plodných žien. Je jej veľkou oporou, kým sa jej nepodarí po niekoľkých pokusoch utiecť. Nedostane sa však na lepšie miesto, skončí v Klube u Ízabely, kde jej telo opäť slúži iba na sex, i keď v tomto prípade už nie za účelom rodenia detí.

Existuje však ešte jedno miesto, ktoré je rovnako hrozné ako Gileád, a to Kolónia. Všetky ženy desí, pretože sú tam posielané práve tie, ktoré nikdy neporodia žiadne dieťa alebo ho už nemôžu mať. To znamená, že ak ani v Gileáde nemajú miesto pre ich využitie, sú posielané do Kolónií, kde pracujú v rádioaktívnom prostredí. A byť na takom mieste je istá smrť.

Čoskoro však začne v June klíčiť nádej, a to vďaka Veliteľovmu šoférovi Nickovi. Zo začiatku mu nedôveruje, ved' môže byť „*Oko*“ (špičel, človek dosadený na to, aby ju sledoval a donášal, ak poruší akékoľvek pravidlo). Po čase však vysvitne, že Nick nie je taký, ako sa zdá byť, a aj keď voči nemu June zo začiatku necíti lásku, nie je to ani nenávisť, a tak sa ich vzťah prehĺbi. Všetko sa však skomplikuje, keď samotný Veliteľ aj s Manželkou prestanú hrať podľa pravidiel. Veliteľ ju tajne pozýva na nočné hry Scrabble, sex mimo stanoveného Obradu, a dokonca jej po istom čase ponúkne krátke filtrované šaty, rúž a ceruzku na oči. Opojený vlastnou mocou ju vezme za hranice Gileádu do spomínaného Klubu u Ízabely, kde sa napokon stretne s Moirou, vďaka čomu sa dozvie, že ešte stále žije. Predpokladala totiž, že ju po úteku chytili a zabili.

Veliteľ týmto riskuje úplne všetko, má pocit, že je nedotknuteľný. Jeho Manželka však nie je iná, vie totiž, kde sa nachádza dcéra June, a tak jej prikáže, aby Nickovi dovolila oplodniť ju výmenou za jej fotku a informácie. Je totiž presvedčená, že Veliteľovi sa nikdy nepodarí splodiť s ňou dieťa. Súhlasí, dcéra pre ňu znamená všetko. Samozrejme, June nepredpokladala, že k Nickovi začne niečo cítiť, že sa jej s ním podarí tak rýchlo otehotnieť. Začne sa preto pohrávať s nebezpečnými myšlienkami, zatiaľ čo Nick ich už uskutočňuje, i keď bez jej vedomia. Je presvedčený, že musí June dostať za hranice bez toho, aby ju chytili: „*Chcem, aby tento príbeh bol iný. Prajem si, aby bol civilizovanejší. Chcela som, aby ma ukázal v lepšom svete, a ak už nie šťastnejšiu, tak aspoň aktívnejšiu, menej váhavú, menej vyrušovanú triviálnymi vecami. Chcela by som, aby mal presnejší tvar. Aby bol o láske alebo o náhlom uvedomení si toho, čo je pre život dôležité, alebo jednoducho o západoch slnka, vtákoch, búrkach či o snehu*“ (s. 295).

Pre June, Nicka i mnohých iných môže byť vykúpením už iba polovojenský Mayday, ktorého členom bol aj on, alebo Pozemná ženská cesta, ktorá riadi čisto záchranné operácie. Predsa len, kto iný než Nick by mohol dostať June bezpečne z Gileád?

Dystopický *Príbeh služobníčky* (v anglickom origináli *The Handmaid's Tale* vyšiel už v roku 1985) nie je o šťastnom konci. Reaguje na súčasné otázky a výkričníky minulosti, ktorá sa silou-mocou snaží predrať do súčasnosti. Napriek tomu, že nám z tohto príbehu zostane veľakrát nevoľno, ide o majstrovské dielo, v ktorom sa neustále niečo deje. Potvrďuje to i fakt, že ide o druhú najpredávanejšiu knihu v USA, hneď po Orwellovej klasike *1984*. Nastavuje nám zrkadlo a stavia nás pred nejednoduché voľby: zohnúť, alebo nezohnúť chrbát pred autoritou? Nastaviť, alebo nenastaviť tvár, keď na ňu dopadá tvrdá dľaň? Prijať, alebo neprijať totalitu a jej ospravedľňovanie vierou v Boha? Odpovedzte si.

ALEXANDRA JURIŠOVÁ študuje žurnalistiku na FF KU v Ružomberku. Svoje články publikovala vo viacerých regionálnych perio-

dikách. V súčasnosti je recenzentkou v *Magazíne o knihách*, v kultúrnej prílohe denníka *SME*.

JAKUB SOUČEK

Priveľa slov

KOPCSAYOVÁ, Iris. 2017. *Život je stupidný a plný pochybností*. Levoča : Občianske združenie KRÁSNY SPIŠ.

Moja prvá konfrontácia so zatiaľ jedinou poviedkovou zbierkou od Iris Kopcsayovej nezanechala dobrý dojem. Text vo mne vzbudil rozpaky už svojím názvom *Život je stupidný a plný pochybností*. Dúfal som, že vysoká expresivita, pátos a nechcené množstvo informácií o spôsobe zobrazenia reality sú autorskou hrou, že ide o štylizáciu, ktorá ukrýva svižné, cynické alebo ironické narácie. A hoci som v niektorých Kopcsayovej prózach skutočne objavil viaceré svetlé momenty, väčšina z nich sa stratila v telenovellovej emocionalite, nefunkčnej štylistike, nevhodnej lexike a v nedotiahnutej psychológii postáv či motívov s potenciálom ozvláštniť sémantiku textu. Vráťme sa však na začiatok.

Fiktívny svet Kopcsayovej príbehov zjednocuje perspektíva ženy. Narátorka sa vyznačuje autobiografickými prvkami a v jednotlivých poviedkach sa vyvíja – od tínedžerky z poviedky *Život je ako sínusoida* až po rozprávačku v strednom veku, ktorá je pre zbierku najtypickejšou. V prózach dominujú témy starnutia a smrti, rodinných vzťahov, medziludskej komunikácie či mýtu krásy. Kopcsayovej protagonisty a protagonistky sú „malí“ ľudia, stratené existencie, nespojné s vlastnými životmi, uväznené v nefunkčných vzťahoch a v nevyhovujúcich zamestnaniach. Príkladom môže byť otec rodiny, o ktorom sa dozvieme, že „v osobnom živote (...) skrachoval na celej čiare“ (s. 21), alebo pani Kajzrová s radikálnymi názormi („*Aj deti treba poslať do plynu, lebo sa hrajú pod jej oknami a rušia jej pokoj*“, s. 43), ktorá vlastné bytie nahradila pozorovaním

a kritizovaním ostatných. Ako je vidno i na pani Kajzrovej, postavy často naplňajú stereotypy, či už ide o zatrpknutú dôchodkyňu, rozvedenú ženu, ktorej sa nikto nepýta, ako sa má, alebo o klebetnú starú mamu, riadiacu ostatných rodinných príslušníkov nárečovým jazykom. Skľučujúci stav protagonistiek dotvára ich životný priestor, zdedené byty, stiesnené podnájmy či zaprataný rodinný dom. Charakteristickou súčasťou inventáru v bydlisku je špina, starý nábytok či vršiace sa haraburdy, čím sa zdôrazňuje absencia slobody postáv: „... žili v prenajatom byte na sídlisku v smrade, špine a bordeli“ (s. 24), alebo: „*Romantický dvor z videa sme však nespoznávali. Premenil sa na sklad starých automobilových vrakov, železa, súčiastok, piesku a štrku*“ (s. 143).

Rozprávačka si s negatívnou skutočnosťou nevie rady, mnohokrát je príliš pasívna na to, aby mala vplyv na vlastnú budúcnosť. Ukazuje sa to napríklad v poviedke *Tetka*, ktorej protagonistka nedokáže odolať ponukám nových pôžičiek s vysokými úrokmi: „*Dobre vie, že jej nabudúce žiadnu pôžičku nevyplatím a keď mi ponúkne ďalšiu, prikývnem*“ (s. 49). Možno práve neschopnosť konfrontovať sa s realitou korešponduje s príklonom k zvýšenej emocionalite, s excesívnou potrebou vypovedať o udalostiach, s terapeutickou funkciou Kopcsayovej narácie. V úvode naznačená naivnosť textov sa prejavuje v lineárnych, jednodimenzionálnych zápletkách. Poviedku *Koniec ilúzií* tak čítame ako banálnu správu z nepodareného rande, končiacu melodramatickým vyhodnotením muža z priateľov na sociálnej sieti. V záverečnej próze *Tak jde čas* je jedným z tenzivných momentov informácia o Soninom tehotenstve: „*Skoro sme odpadli, keď nám svokra oznámila tú novinu: Soňa otehotnela s Waldom!*“ (s. 135). Aj keď sa toto rozprávanie usiluje o to, aby bolo výpoveďou o komplikovanom živote protagonistiek, neinvenčnosť fabuly, sujetová transparentnosť a plastickosť postáv ho redukuje na telenovellovú kompozíciu.

Ako som už naznačil, fiktívny svet je v Kopcsayovej poviedkach zobrazený prostredníctvom

explicitnej emocionality a komplikované vzťahy medzi postavami sú popísané do najmenších detailov. Mnohé informácie o vnútornom prežívaní jednotlivcov tak pôsobia redundantne, mali by skôr plynúť z ich konania či nastolenej situácie: „*Muž mi povedal, že ma takúto nechce a že ma nemá rád, čím u mňa vyvolal ďalší záchvat plaču*“ (s. 42), alebo: „*Keď nám toto rozpráva, má slzy v očiach*“ (s. 84), prípadne: „*Hoci som bola so všetkým vyrovnaná a už dva roky všetko smerovalo k tejto situácii, odrazu mi stiahlo hrdlo a prepukla som v usedavý plač*“ (s. 149). Vysoká miera sentimentálnosti núti k prvoplánovému čítaniu textu, prijímateľ/ka nemá priestor na jeho diskurzívnu percepciu, literárna komunikácia je takmer exkluzívnym autorkiným monológom. K vylepšeniu tohto dojmu nenapomáhajú ani filozofické pasáže, ktoré sa vyznačujú pátosom, gnómickosťou či vyumelkovaným intelektualizmom: „*Aký zmysel má život?*“ (s. 29), či: „*Vždy je to tak, keď niekto zomrie, v jeho okolí sa vôbec nič nezmení. (...) Smrť jednotlivca nemá žiaden vplyv na chod sveta*“ (s. 118). Miestami pôsobí nepresvedčivo aj lexika, a to najmä v tých častiach, v ktorých plynosť rozprávačkiných úvah či dialógov narúšajú nadbytočné odborné výrazy: „... aby mal zaujímavý začiatok aj koniec, teda aby mal pútavý perex aj prekvapivú pointu“ (s. 58), respektíve: „*Možno ma budú chcieť inzultovať*“ (s. 81).

V ďalších poviedkach je problémom ich skicovitosť, čo vidno napríklad na motívoch, ktoré by mali prekračovať tabu a vyvolávať hnus. Pes, ktorý žerie zvratky, či žena pojedajúca výkaly sú len neorganickými prvkami v krátkych textoch, volaniami o našu pozornosť. Odklon od emocionality k experimentálnosti tak má podobný efekt ako príklon k prílišnému zobrazeniu citovosti. Ide o literárnu exhibíciu, ktorej chýba výraznejšia pointa. Poviedková zbierka Iris Kopcsayovej nerozvíja svoj potenciál, nie je generačnou výpoveďou ani ironickou reflexiou, realitu stvárnjuje prostredníctvom priveľa slov a k naplneniu svojho účelu v podstate nepotrebuje (kritických) čitateľov a čitateľky.

JAKUB SOUČEK vyštudoval slovenský jazyk a literatúru v kombinácii s anglickým jazykom a literatúrou na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Po absolvovaní doktorandského štúdia v oblasti literárnej vedy sa zamestnal na Inštitúte anglistiky a amerikanistiky na Prešovskej univerzite. V rámci svojho výskumu sa venuje americkej literatúre (s dôrazom na tvorbu Edgara Allana Poea) a teórii fantastiky. Okrem toho sa zaujíma o súčasnú slovenskú literatúru, ktorú reflektuje najmä v recenziách.

JANA ŠULKOVÁ Zmenilo sa konečne vnímanie feminizmu?

SOLNIT, Rebecca. 2018. *Muži mi to vysvetlí*. Bratislava : Inaque. Preložila Aňa Ostrihoňová.

Literatúra s nálepkou feministická si dnes podmaňuje davy. Stala sa akýmsi hitom – odporúčajú ju lifestyle (prevažne ženám určené) magazíny, feminizmus prenikol do módy, mám pocit, že v ostatnom čase je naozaj všade. Nevieť, čo všetko za tým je, no sčasti možno to, že mnohé z týchto prevažne esejistických kníh o feminizme sú písané ľahkým štýlom vyznačujúcim sa priamosťou a rozumnou argumentáciou. Po prečítaní už čitateľ/ka nemá pocit, že je slovo feministka nadávka. Súčasné mladé ženy akoby znovu objavovali a začali si uvedomovať svoju hodnotu a práva: „*Feminizmus je snahou zmeniť niečo veľmi staré, rozšírené a hlboko zakorenené pravdepodobne vo väčšine kultúr na svete, v nespočetných inštitúciách a vo väčšine domácností na Zemi – a v našich myšliach, kde sa to všetko začína a končí*“ (s. 117 – 118).

Za ostatný rok sa na slovenskom knižnom trhu objavilo viacero knižiek dotýkajúcich sa feminizmu, ktoré zarezovali v myšliach mnohých čitateľiek, ale aj čitateľov. Spomeňme tie, čo vynikli najviac: ide najmä o Chimamandu Ngozi Adichie a jej preslávený prejav pretavený do knižnej eseje s názvom *Všetci by sme mali byť feminist(k)ami* (2017, Absynt), ktorý sa dostal aj na odevy kolekcie značky Dior. Jej ďalšiu esej podobnej témy

a rozsahu nedávno vydali v českom preklade pod názvom *Milá ljeawele aneb Feministický manifest v patnácti doporučeních* (2018, Host). Nigérijská spisovateľka však pálčivé feministické otázky neobchádza ani vo svojej románovej tvorbe, no v slovenskom preklade máme zatiaľ iba *Amerikánku* (2017, Absynt), ktorá okrem práv žien reflektuje aj problematiku rasizmu a mnohé ďalšie aktuálne a závažné témy. Z iných beletristických diel môžeme spomenúť nové vydanie staršieho dystopického románu *Príbeh služobníčky* od Margaret Atwood (2018, Slovart), ktorý je zameraný na obmedzovanie reprodukčných práv žien, či reportážny text *Nájdem si ťa* od Joanny Connors (2017, Absynt), v ktorom sa autorka vyrovnáva so znásilnením, pričom poukazuje aj na mnohé fakty týkajúce sa násilia páchaného na ženách. A tu sa dostávame k ďalšej knihe reflektujúcej všetky tieto dôležité otázky, k zbierke esejí *Muži mi to vysvetlí* od Rebecy Solnit. Americká spisovateľka sa nám podobne ako ostatné spomínané dámy snaží feminizmus priblížiť čo najľudskejšim spôsobom, a to prostredníctvom esejí, snažiac sa zbúrať zarytý (a nepravdivý) obraz feministky, ktorý v spoločnosti ešte vždy rezonuje, a to často s nemalými predsudkami.

Úvodná esej tejto tematicky bohatej a pestrej zbierky, *Muži mi to vysvetlí*, je – povedala by som – ľahším štartom knihy. Rozoberá v nej častý problém rozhovorov medzi mužmi a ženami a robí to naozaj vtípne, miestami dosť priamočiaro a niekto by mohol povedať, že aj trochu urážlivo, avšak má to skvelý efekt – text nenudí, recipient/ka ho vníma veľmi živo a veľa si z neho zapamätá. Rebecca Solnit sa vo svojich textoch, hoci sú pomerne krátke, zameriava na celý svet, čo je veľkým prínosom. Reflektuje situáciu nielen v Spojených štátoch amerických, ktoré sú jej domovom, ale neobchádza ani ostatné krajiny: „*Extrémnejšie verzie našej situácie existujú napríklad v blízkovýchodných krajinách, kde nemá svedectvo ženy žiadnu právnu hodnotu: takže žena nemôže dosvedčiť, že bola znásilnená, bez svedka, ktorý by vyvrátil tvrdenie útočníka. Takýto svedok sa nájde len zried-*

ka“ (s. 15). Koniec koncov, obmedzenie sa na situáciu len v USA by knihe na hodnote určite ubralo.

Hoci sa spočiatku zbierka môže javiť ako komické čítanie, opak je pravdou. Už druhá esej nás vovedie do iného sveta – plného násilia a faktov o ňom. Solnit ma prekvapila v prvom rade množstvom informácií, ktorými disponuje a ktoré do esejí plynulo zakomponovala. Nevyhýba sa rozoberaniu závažných tém ako znásilnenie či násilie páchané na ženách vo všeobecnosti, pričom práve riešenie týchto pokladá za alarmujúce. Uvádza rôzne príklady a tie sú často natoľko desivé, že ak v tejto oblasti nemáte prehľad, tak vás buď opantá hrôza alebo tomu len ťažko uveríte: „*Násilie nemá rasu, spoločenskú triedu, náboženstvo alebo národnosť, ale násilie má rod*“ (s. 31).

Autorka nezhmlieva, všetky svoje argumenty podkladá faktmi – rôznymi štúdiami, výskumami a štatistikami. V každom texte nájdete zaujímavé informácie, no niekedy im nebudete chcieť uveriť, pretože vo veľkom meradle hovoria v neprospech mužov. Uvádza napríklad, že zločinu vraždy sa v 90 % prípadov dopúšťajú muži. Informačná nasýtenosť je jedna z najvýraznejších predností tejto zbierky.

Rebecca Solnit vo svojich esejach ponúka taktiež zaujímavé podnety na zamyslenie. Jej úvahy a myšlienky sú veľmi trefné. Poukazuje na veci, ktoré berieme ako samozrejmosť, pričom nám nenapadne zamyslieť sa nad tým, že s nimi niečo nie je v poriadku. Napríklad na fakt, že mladé ženy na univerzitách, kde sa často vyskytujú prípady znásilnenia, učia brániť sa a dávajú im tipy, ako znásilneniu predísť, avšak vôbec neprehovávajú k mužom, aby sa násilnému správaniu vyhýbali. „... *násilie je v prvom rade autoritárske*“ (s. 36). V knihe sa taktiež vyjadruje k snahám o obmedzenie reprodukčných práv žien. Táto téma nedávno v značnej miere rezonovala aj v našej krajine. Aktivistky vyburcovala natoľko, že sa v júni obliekli do kostýmov zo seriálu *Príbeh služobníčky*, ktorého knižnú predlohu som už spomínala, a takto oblečené sa zúčastnili na rokovaní v parlamente. Svoj protest vyjadrili veľmi

jasne, čo taktiež svedčí o tom, že aj v súčasnosti je o tejto téme potrebné písať a hovoriť, čo si Solnit veľmi dobre uvedomuje: „*Pod pojmom ,reprodukčné práva’ sa, samozrejme, myslí právo žien rozhodovať o svojom tele*“ (s. 42 – 43). Aby som však nezbudila mylný dojem, autorka nehádže všetkých mužov do jedného vreca. Poukazuje aj na to, že (napriek nelichotivým štatistikám) existuje veľa skvelých mužov, pričom mnohí z nich dokonca bojujú za práva žien. Prijemcov a recipientky svojich textov taktiež vyzýva, aby neboli pasívni a nečinní a zapojili sa do boja proti násilniu. Uvádza napríklad, že v súčasnosti vo vyšetřovaní zločinu znásilnenia ešte stále vládne ľahostajnosť a na margo spomínaného reprodukčného práva tvrdí, že „*násilníci, s ktorými obeť otehotnie, majú v tridsaťjedem štátoch rodičovské práva*“ (s. 43). Ako čerešnička na torte nás zarazí zmienka o snahe presadiť zákon, ktorý by mohol „*násilníkovi umožniť, aby žaloval svoju obeť za to, že interrupciu podstúpila*“ (s. 43).

Na esejach ma tiež prekvapoval široký rozsah autorkinho myslenia. Na rôznych príkladoch často ilustrovala postavenie ženy v spoločnosti. Mnohé z nich hovoria o mužskej nadradenosti, hoci ide o – na prvý pohľad – maličkosti, akými sú napríklad tvorba rodokmeňu, problematika priezvisk, mien, oslovení či oblečenia; to všetko tu s nami je, berieme to ako samozrejmosť a vôbec sa nad tým nezamýšľame: „*Vymazávanie ľudí počas špinavej vojny možno ľahko označiť za zločin, ale ako pomenujeme tisícročia vymazávania žien z verejného priestoru, z genealógie, z právneho postavenia, z možnosti prejaviť sa, zo života?*“ (s. 85). Nechýba, samozrejme, ani reflektovanie porušovania ľudských práv, kde Solnit otvára dôležitú otázku, či pod ľudské práva spadajú aj práva žien. Veľmi výraznou esejou je *Temnota Virginie Woolfovej*. Autorka tu okrem iného hovorí o vplyve, ktorý na ňu, ale aj na iné spisovateľky mala práve Woolf. Tento text je trochu náročnejší na recepciu, autorka v ňom zachádza do všelijakých zákutí, no vo výsledku nás ohromí: „*Úlohou spisovateľov a prieskumníkov je vidieť viac, neza-*

ťažovať sa predsudkami, vstúpiť do temnoty s otvorenými očami“ (s. 95).

Texty v knihe sú hutné, informačne nasýtené, nenájdeme v nej žiadne omáčky ani digresie. Esejistický, plynulý a veľmi ľahko čitateľný štýl Rebecca Solnit poteší najmä tých, čo nefandia zložitým textom písaným akademickým štýlom. Ako sa však esej za esejou mení téma, postupne je i jazyk akoby menej ostrý, pokojnejší a úvahovejší, no autorkin zápal pre vec je citeľný na každej stránke. Vhodným doplnkom a tiež prostriedkom na ďalšie úvahy a interpretácie spisovateľky sú olejomalby Any Teresy Fernandez zdobiace úvod každej kapitoly: „*Je zjavné, že feminizmus a ženy získavajú výhody, ktoré niektorých ľudí ohrozujú a rozčuľujú*“ (s. 126). Nespornou výhodou knižky je, že s ňou môžete diskutovať. Pravdepodobne nebudete súhlasiť so všetkým, čo si v nej prečítate, no určite vás podnieti k zamysleniu sa nad mnohými otázkami, ktoré sú ešte stále páľčivé i v dobe, o ktorej niektorí prehlasujú, že v nej už diskriminácia žien neexistuje. Netvrdím, že všetci musia čítať podobne ladené knihy, no sú témy, o ktorých by sa malo viac diskutovať už len preto, aby mladí ľudia formovaní spoločnosťou nenadobúdali mylné presvedčenia o jej (ne)fungovaní. Kniha Rebecca Solnit k tomu môže byť dobrým odrazovým mostíkom.

JANA ŠULKOVÁ (1992) študuje editorstvo na FF UKF v Nitre, pracuje ako jazyková redaktorka a je autorkou niekoľkých kníh pre mládež. Založila online literárny magazín o knihách www.vinlit.sk, ktorý vedie ako šéfredaktorka. Publikovala napr. v *Knižnej revue*.

DIANA MAŠLEJOVÁ

Rany, čo sa nezahoja

DI PIETRANTONIO, Donatella. 2018.

Tá, čo sa vracia. Bratislava : Inaque.

Preložila Adriana Šulíková.

Koľko talentov a koľko vnútornej stability, koľko jasných ciest a úspešných začiatkov už vzalo dospievanie – to krehké, skrz naskrz čudesné obdo-

bie, počas ktorého sa zažité pravdy prepádajú do pieskových vírov a pojem rodina prvýkrát dostáva zvláštnu pachuť? Je toho dosť, čo musí prekonať a zvládnuť aj bežný tínedžer, čo potom ten, ktorému život uštedril zopár rán? Román talianskej spisovateľky Donately di Pietrantonio *Tá, čo sa vracia* rozpráva príbeh malej Arminuty – dievčaťa, ešte dieťaťa, ktoré sa zubami-nechtami snaží zachytiť o posledné zvyšky strateného bezpečia: „*Drahá mama, alebo drahá teta, už ani neviem, ako Ťa mám osloviť, ale chcem sa k Tebe vrátiť. Tu na dedine sa mi nepáči a vôbec nie je pravda, že ma vaši bratrance očakávali. Skôr naopak, prijali ma ako nešťastnú náhodu, som všetkým na oštaru a ďalším hladným krkom, ktorý treba nasýtiť*“ (s. 38).

Arminuta má trinásť rokov, keď spoznáva svoju biologickú matku. Od tej adoptívnej je odpútaná násilím, s nepochopením a strachom odchádza od mora, kde prežila detstvo v blahobyte ako jedináčik, a s nemotorným kufrom nachádza rozpadnuté dvere dedinského obydľia, kde sa vraj narodila a kde má stráviť zvyšok svojho dospievania. K tomuto miestu ju nič neviaže, títo ľudia sú jej cudzí a je evidentné, že aj ona je cudzia im. Plná chaosu a trpkosti vstupuje do celkom odlišnej životnej etapy. Chýba v nej jedlo a pohladenie, dokonca aj vlastná posteľ, mydlo a čisté oblečenie. Zato detí je v domácnosti viacero, nerešpektujú sa navzájom, hulákajú jedno cez druhé, vo svete bez systému sú pripravené naplniť v prvom rade svoju základnú potrebu – nasýtiť hlad. Lenže Arminuta pripravená nie je – zraniteľný kvet s prvými pukmi, nadpriemerne inteligentné a pozorné dievča, zviera hodené do kúta. Vzpiera sa a sníva. O starej rodine, o matke a otcovi, o zázemí a pohodlí, v myslí si stavia iluzívny hrad, v ktorom jej adoptívna mama od mora ťažko ochorela, a preto ju od seba jednoducho musela na istý čas odtrhnúť.

Civilne napísané rozprávanie v prvej osobe je odrazom krehkého sveta osamoteného dievčaťa, výnimočne silného (o čom nevie a ani sa to tak skoro nedozvie), no najmä tápajúceho v spleti klamstiev a poloprávdy.

Román Donately di Pietrantonio, v našich končinách pomerne neznámej, no v Taliansku dostatočne rešpektovanej autorky, pracuje nielen s vibráciami vnútornej psychologickovej roviny hlavnej hrdinky, ale ukazuje aj sociálnu rozpoltenosť talianskej spoločnosti na začiatku sedemdesiatych rokov, keď do seba narážali priepastné rozdiely medzi rýchlo sa modernizujúcimi rozvinutými časťami a zaostalými vidieckymi regiónmi, v ktorých bežné dni v podstate ešte stále pripomínali stredovek. Vzdelanie nielenže nebolo žiaduce, bolo dokonca považované za čosi buržoázne, nezmyselné a rozmazané. Na dané predsudky naráža v novej (alebo skôr staronovej) rodine aj Arminuta. Akási skrytá opatrnosť jej biologickej matky a otca jej však predsa len nechávajú priestor na rozvinutie svojich intelektuálnych schopností. Kdesi v zákulisí, aj keď stále viac zahmlene, ešte stále figuruje aj postava Adalgisy, Arminutinej adoptívnej matky, ktorá sa o svoju chránenkyňu stará na diaľku, a fakt, že ju zrazu ponechala naspas búrkam života, kompenzuje finančnou pomocou. Rodinu z času na čas zásobí novými matracmi, šatami, dievčaťu zaplatí školné, alebo jej pošle písacie potreby. Akoby to stačilo, akoby materiálne mohlo nahradiť citové, akoby bolo možné vymazať minulosť a prestaviť pravidlá. Len žiadne stretnutie, nijaká konfrontácia – zžitie sa so slabosťou, zatvorenie očí, zamlčanie: „*Jej pohľad, keď ma zbadala, zostane pre mňa zrejme jednou z najživších spomienok na ňu. A aj najmučivejších. Mala oči človeka, ktorý sa ocitol v pasci a nenachádza východisko, akoby sa jej bol zjavil príznak z čias, ktoré už pochovala. Bola som to ja, o trocha väčšia ako dieťa, ale deti predsa nenaháňajú strach*“ (s. 171).

Rozprávačské vstupy dospelej Arminuty sú nielen ozvlášťujúcou, ale najmä vysvetľujúcou súčasťou príbehu. Čitateľovi a čitateľke okrem iného odkrývajú, kto v jej živote ostal a kto z neho po rokoch odišiel. Toto sito dospelej ženy, ktorá si v najcitlivejšom období svojho života prežila doslova peklo, nie je milosrdné. Ale prečo by vlastne malo byť? Vzťahy medzi matkou a dcérou, pohnu-

té rodinné väzby s vlastnými malými traumami a zvykmi sú ústrednou témou próz Donately di Pietrantonio – zubnej lekárky pochádzajúcej z jednej z najmenej a najpomalšie sa rozvíjajúcich častí Talianska, z regiónu Abruzzo. Akoby tu čas zastal a spôsob života sa nemenil celé stáročia. Izolovaná od sveta, začína Donatella písať už v detstve a z okolia nasáva všetko to, čo raz urobí z jej románov autentické svedectvo. Prostredie hrá dôležitú rolu aj v recenzovanej knihe. Sú to kulisy, obrazy, snové výjavy. Kúpanie sa pri mori, kolotoč, šepkanie v kope sena, prvé dotyky a vzdychy. Arminuta si všíma všetko, čo sa okolo nej deje, stáva sa aktérkou, ale príliš veci neanalyzuje. Pri zjednodušenej matematike „racionálna alebo emocionálna“ patrí skôr do prvej kategórie. Táto schopnosť žiť a prežiť, mlčať, keď je treba, utekať, keď musí, je v mnohom záchranným lanom, ale tiež lasom, ktoré v hodinách nočnej bdlosti škrtí: „*Potom, ako som sa túto správu dozvedela, som sa v najtemnejších hodinách noci snažila zastaviť dych. Stačilo tak málo. Len ho udržať v nehybnosti ako pod vodou. V tichu som počítala, a pritom čakala, že sa zvyšný kyslík rozplynie v krvi, že ma postupne pohltí stále ťaživejší spánok, ktorý sa nakoniec premení na smrť. V momente, keď som už nevládala, som sa s dlhým sipotom zhlboka nadýchla, bola som plavkyňa, ktorá sa vynára z vody a naberá vzduch, aby prežila. Svet okolo mňa, ktorý som doteraz poznala, sa rúcal a celé kusy oblohy na mňa padali ako krehké divadelné kulisy*“ (s. 160).

Tá, čo sa vracia je príbehom o zmätku a bolesti, o hlbokých dievčenských priateľstvách, ktoré nahrádzajú rodinu, zázemie, dôvernosť. Autorka do knihy nenápadne vkladá otázky o zodpovednosti, ktorú so sebou citové väzby prinášajú. Človek je tvor s bravúrnou schopnosťou ospravedlniť si aj nemožné, ale v tomto románe sa morálka ne-relativizuje. Matka od mora nemala svoju adoptívnu dcéru opustiť, aj keď sa životné okolnosti radikálne zmenili. Áno, takto jednoduché to niekedy býva – stačí si len vybrať. Buď sa pravda ohýba dovedy, kým sa stratia jej pôvodné kontúry, respektíve sa menia na obraz „hýbateľky“, alebo

sa vysloví vo svojej pravej podobe: „Po rokoch som prišla aj o tento zmätočný pocit normálnosti a dnes skutočne netuším, aké útočisko by mala stelesňovať matka. Chýba mi tak, ako dokáže chýbať zdravie, prístrešie, istota. Mám v sebe pretrvávajúci pocit prázdnoty, ktorý nedokážem prekonať. Otoč sa a pozri sa hlbšie, vyprahnutá krajina, ktorá ťa v noci oberá o sen a z toho mála, čo ti ponúka, zostávajú predovšetkým nočné mory. Jediná matka, o ktorú som nikdy neprišla, je môj strach“ (s. 118).

Donatella di Pietrantonio patrí do silnej skupiny súčasných talianskych prozaikov a prozaičiek tzv. etnického prúdu. Zvykne byť zaradovaná k menám ako Elena Ferrante či Michela Murgia a štýlom rozprávania pripomína aj nemenej oceňovaného Paola Giordana. Nejde pritom len o lacnú literárnu slávu, uvedené autorky a autor majú skutočne obdivuhodnú schopnosť spojiť tradičné s moderným. Veď nakoniec, ono je to tak trocha aj charakteristika samotného Talianska. Ako by sa cez všetko prepletali v prvom rade korene.

DIANA MAŠLEJOVÁ (1987, Bratislava) je literárna publicistka.

Vyštudovala žurnalistiku na FiF UK v Bratislave. Pripravuje recenzie pre Rádio Devín, *Knižnú revue*, literárny web *knihožrút.sk*, vedie literárnu rubriku v kultúrnom magazíne *InBa* a nepravidelne publikuje vo viacerých kultúrnych médiách. Píše rozprávky do detského časopisu *Adamko*. V roku 2009 jej vyšla zbierka lyrizovaných fragmentov s názvom *Aj o vetre*, v roku 2013 vydala knihu poviedok *Maják*, neskôr rozprávkové knihy *Tajný cirkus* (2015) a *Stratený zajko v Paríži* (2017), najnovšou je kniha *Kráľovskí agenti* (2018).

DENISA BALLOVÁ Z hustého lesa viedla cesta k sebadôvere

HELLE, Helle. 2016. *Jestli chceš*. Praha – Litomyšl : Paseka.

Preložila Helene Březinová.

Milovala beh, nie však preto, že by jej záležalo na vlastnej postave. Boli to jediné chvíle, keď mohla byť sama so sebou. Premýšľať o rozpadajúcom sa

vzťahu alebo počúvať audioknihy, na ktoré bežne nemala čas. Okrem prevetrania vlastnej hlavy táto fyzická aktivita naštartovala Annin metabolizmus, za pár mesiacov schudla tak, ako sa jej kamarátky pokúšali roky. Dospela tiež k rozhodnutiu zbalit svojmu partnerovi veci a oslobodiť sa od človeka, ktorý ju dlhodobo podvádzal. Milovala beh a túto záľubu po všetkých zmenách neopustila. Anna medzitým spoznala iného muža, otehotnela a presťahovala sa na dedinu, kde žije „bio-eko-zdravo-šťastne“. Zostala jej však veľká podobnosť s hrdinkou knihy *Jestli chceš* od dánskej autorky Helle Helle. Jej meno nie je podstatné, hoci práve ona určuje dynamiku útlej knihy. Počas svojho prvého behu po lese sa stratí a neskôr stretne muža, ktorý zablúdil rovnako ako ona. Cestu z bludiska ani jeden nepozná, k tomu majú nefunkčné mobilné telefóny – vybitú baterku a žiadny signál. A medzi sebou obrovskú vzdialenosť a ešte väčšiu cudzosť. Práve tá sa však postupne stráca, ako sa odhaľuje ich vnútorný svet, ktorý dánska spisovateľka neponúka jednoducho. Môžeme do neho nahliadnuť len prostredníctvom toho vonkajšieho, lebo len tak dokážeme pochopiť postavy kníh od Helle Helle.

On má 48 rokov, ona o desať menej. On má za sebou sklamanie, ona si ich radšej nepripúšťa. On pozoruje okolie a súdi len na základe toho, čo vidí: „U nohou mi leží prázdna igelitka. Slyším to, keď natáhnem nohu. Jinak se jedinkrát ozve houkání, určitě sova. Čekám, že to houkání okomentuje, ale neříká nic. Náš dech je slyšet, jen když někdo z nás popotáhne nebo ztěžka vydechne. V krku mi vyschlo. Pokouším se zrekapitulovat, kolik jsem toho od rána vypil. Nic moc. Její nehty musejí mít jistou délku, bubnuje jimi do prkenné podlahy. Nejdřív jednou rukou, pak druhou. Teď nasadila jiný rytmus, zní to jako Šampaňský kalup od Lumbyeho, ruce pracují synchronně. V noze mi škube, igelitka se hýbe. Konečně toho nechá a mocně vydechne nosem“ (s. 22). Detaily z uväznenia v lese dokazujú, že postavy Helle Helle sú všímavé voči okolitému svetu, ktorý tvorí mantinely ich myšlienok. Roar, ktorý sa nie vlastnou

vôľou ocitol v úlohe spoločníka neznámej bežkyne, popisuje zážitky z vlastnej perspektívy a v prvej osobe, akoby mal byť tým, ku ktorému si čitatelia a čitateľky vytvoria bližší vzťah. Za hlavnou postavou však zaostáva, hoci postupne odkrýva motiváciu, ktorá ho viedla ku kúpe bežekých topánok aj otestovaniu si trasy v neznámom prostredí. A kým on popri hľadaní cesty medzi stromami len sleduje vývoj bezradnej situácie, ona viac rozpráva a jeho odmeranosť si nevšímá. Hovorí s ním ako so starým známym, s ktorým sa vybrala na dlhú prechádzku, pomedzi to si išla zabehať pre svoju váhu aj nevyhnutnú psychohygienu. Prečo jej pobyt na vzduchu robí tak neskuťtočne dobre, odhaľuje dánska autorka takmer v závere. Dovtedy je však ich spoločné putovanie cestou, ktorá odkrýva ich pochybnosti, depresie a beznádej. Postupne sa premiešava so spomienkami na ich bežný život – prácu, rodinu, problémy vo vzťahoch. Obaja prežívajú obrovskú samotu, ktorú ešte umocní blúdenie v lese. Čitateľ/ka sa tak postupne dozvedá, že uvravená bežkyňa nemá dobrý vzťah s mamou, o svojho najbližšieho priateľa prišla pre vlastnú hlúposť a trpí nespavosťou ako hlavná postava druhého románu Helle Helle s názvom *Tohle jsem měla napsat v přítomném čase*.¹ Dorte sa na bežkyňu podobá aj z iného dôvodu – premrhala svoje dni bez toho, aby si pamätala ako. Len jej prechádzali cez prsty od rána až do neskorej noci a splynuli do veľkej masy, ktorá ju tlačí k zemi bez možnosti nádychu. K tomu sa pripojila túžba po spoločnosti, hoci namiesto toho zostáva uväznená vo vlastnom čiernobielym svete: „Když se šla za světlého letního večera projít do blízké vilové čtvrti a dívala se do zahrad přes všechny ty živé ploty, zatoužila někdy sedět tam vevnitř v oblaku kouře z grilu. Nebo v zimě v neděli navečer, když se v domech svítilo a ona někde na gauči zahlédla malé nohy nebo jen nepořádek na podlaze. Maličko ji to vykolejilo. Ale na druhou stranu byla vždycky ráda,

když otevřela dveře k sobě do bytu“ (s. 78 – 79). Navyše, vôbec nemala sebadôveru. Pripadala si tučná, škaredá a nudná: „Problém spočíval v tom, že ona sama nebyla zrovna zábavná. Když chtěla u večere něco vyprávět, dospěla k pointě moc rychle, navíc k pointě příliš krotké. (...) V jejím případě fungovalo nejlépe, když utrousila kratší, suchý komentář. (...) Ale dlouhodobě to působilo nepřírozně. Říkala si, že když na to není, bude legraci raději hledat ve věcech samých, než ji vymýšlet“ (s. 104). Kým ona prežívala krízu vo vzťahu, ktorý nikam nesmeruje, Roar má osobnú krízu v práci. Nedokáže sa zblížiť s kolegami, nevychádza s nikým vo svojej blízkosti. Oboch ich preto spojilo nielen nekonečné blúdenie v lese, ale hlavne prázdnota vlastného života. Ich putovanie lesom, vyčerpanie aj zúfalstvo pripomína knihu francúzskej autorky Isabelle Autissier *Náhle sami*,² v ktorej sa mladý pár z Paríža zrazu ocitá v nelútosťnej prírode. Tá im však dokazuje, že je silnejšia ako ich odhodlanie si ju podmaniť. Krátky príbeh je rovnako ako *Jestli chceš* o mladej generácii, ktorá je nespokojná so všetkými vymoženosťami, ktoré má, až sa ich mrzutosť postupne mení na apatiu a rezignáciu. Autissier sa však na rozdiel od Helle Helle venuje psychológii postáv a svojich čitateľov a čitateľky nevystavuje tomu, aby si domýšľali a hľadali riešenia tam, kde neexistujú. Knihy dánskej autorky sa však vyznačujú stručnosťou, s ktorou dokáže popísať život s nesmiernou uveriteľnosťou. Jej rozprávanie je priamočiare a zároveň silné, bez zbytočných detailov, ktoré by mohli rušiť a odvádzať pozornosť. Helle Helle sa nehrá s jazykom ani dejovými konštrukciami, jednoducho rozpráva príbeh dvoch ľudí, ktorí sa náhodou stretli pri rovnakej činnosti, len z iných dôvodov. A popri hľadaní cesty z lesa našli aj cestu k sebe – k dôvere v jeden druhého a nakoniec aj v seba.

DENISA BALLOVÁ vyštudovala žurnalistiku a politológiu v Bratislave. Štyri roky pracovala v *SME*, odkiaľ v septembri 2014 odišla

1 Recenziu knihy nájdete v minulom čísle *Glosolálie*.

2 Recenziu knihy nájdete v *Glosolálii*, č. 2/2017.

študovať žurnalistiku do Aix en Provence. V rámci štúdia pol roka stážovala a žila v Paríži. Na Slovensko sa vrátila v auguste 2015, aby ho opäť opustila v máji 2016 a na istý čas sa usadila v estónskom Tartu. Momentálne žije v Prahe a píše pre *Denník N*.

EVA PALKOVIČOVÁ

Útok na city, najmä na estetické

COLOMBANIOVÁ, Laetitia. 2018. *Vrkoč*.

Bratislava : Ikar. Preložil Alexander Halvoník.

Vrkoč: *m.* pletenec z troch prameňov vlasov. Toto slovníkové heslo uvádza román francúzskej herečky, scenáristky a režisérky Laetitie Colombanieovej. Ak nás v tejto chvíli zarazí okatosť a navyše aj nepresnosť tejto informácie (prečo by sa vrkoč nemohol upliesť napríklad z piatich prameňov?), neskôr zistíme, že povrchnosť a lacný verbalizmus sú charakteristickými znakmi knihy, ktorá sa podľa informácie na obálke prekladá do dvadsiatich deviatich jazykov a z ktorej sa predalo už vyše tristo tisíc kusov.

Stručne k príbehu. Hlavnými postavami sú tri ženy: Indka Smitá, ktorá patrí k najnižšej kaste zbierajúcej výkaly vyššie postavených dedinčanov, chce svoju dcéru za každú cenu poslať do školy. Rozhodne sa preto všetko opustiť a vydá sa s ňou na strastiplnú cestu na druhý koniec Indie. Talianka Giulia preberá po otcovi rodinnú firmu, v ktorej sa vyrábajú parochne. Zaľúbi sa do sikha a firmu musí zachrániť pred krachom. Kanadanka Sarah je úspešná právnička, ktorá sa až do absolútneho vyčerpanie snaží rozdeliť svoj život medzi prácu a tri deti. Žije pod enormným tlakom s neustálymi výčitkami svedomia, napokon ochorie na rakovinu, ktorá vo svete mocných a bohatých právnikov nemá miesto, a jej sen o partnerstve vo firme sa rozplýva. Príbehy žien z troch kútov Zeme sa na záver splejú do jedného: Smitá si podľa náboženskej tradície nechá v chráme oholiť hlavu, Giulia z jej vlasov vyrobí parochňu, ktorú si zase kúpi Sarah.

Podľa textu na obálke a letného prečítania troch paralelne sa odvíjajúcich príbehov by knižka

mala vzdávať hold odvahe žien vzoprieť sa utláčateľom, diskriminujúcej tradícii či predsudkom. Nechcela by som spochybňovať ťažký osud akejkoľvek ženy, a už vôbec nie hrdiniek tohto príbehu. Umelecké stvárnenie životov postáv je však také amatérske a problémy pomenované tak povrchné, že aj dobre mienená autorkina snaha upozorňovať čitateľov a čitateľky na nerovnosti a nespravodlivosť sa míňa účinkom.

Na jednej strane máme ťažkopádne, vykonštruované príbehy, ploché charaktery, nepravdepodobné epické riešenia, verbalizované emócie a zbytočné vety. Smitá dostáva miesto zárobku zvyšky jedla a otrhané oblečenie, ale na úteku zrazu nasadne na náhle sa zjavený bicykel (s. 131). Je síce úplne negramotná, ale číslo dva milióny znásilnených žien ročne jej „*nahnalo husiu kožu*“ (s. 88). K tomu v myšlienkach dodáva: „*Dva milióny obetí barbarstva mužov, zabitých za všeobecného mlčania. Celý svet na to kašle. Svet sa ich vzdal*“ (s. 88). Giulia (mimochodom na rozprávkový spôsob najmladšia a najlepšia spomedzi troch dcér) nájde v otcovej pracovni zamknutú zásuvku (samozrejme, tretiu, najspodnejšiu) a „*obchádza ju nejasné tušenie*“ (s. 100). Nakoniec nájde kľúčik, vyberie nejaké papiere a „*vtedy sa jej zachveje zem pod nohami*“ (s. 101), pretože zistí, že firme hrozí krach. Myslím, že je zbytočné uvádzať ďalšie príklady autorkinej nešikovnosti.

Na druhej strane z toho vyplýva problém, ktorý je vážnejší ako prostý fakt, že je na svete o jednu slabú knihu viac. Feministická fazóna príbehov troch žien totiž ukrýva absolútne opačné posolstvo. Autorka síce ukazuje, koľko síl musia ženy vynakladať na dôstojný život alebo realizovanie vlastnej predstavy o šťastí, no zároveň necháva hrdinky konať vždy len v rámci tradičných vzorcov správania. Hrdinky zostávajú podriadené pretrvávajúcim mocenským štruktúram, snažia sa zachovať si dôstojnosť vnútri systému, ktorý im kladie prekážky a znevýhodňuje ich, ale nereagujú naň, nevystupujú proti nemu, dokonca sa niekedy zdá, že ho ani nevidia.

Giulia sa nakoniec nevydá za bohatého ná-

padníka, ktorý by vyriešil krízu ich rodinného podniku (aké originálne!), ale len vďaka tomu, že má podporu milovaného muža, ktorý je (ach!) krásny, múdry, sympatický, exotický a ešte aj, našťastie, vyznáva náboženstvo, ktoré rešpektuje ženy a mužov ako seberovných, a navyše zachráni podnik svojím skvelým nápadom expandovať do Indie.

Kolonizačný podtón udrel do očí aj nemeckej kritičke Jane Felgenhauer, ktorá píše: „Znie to priam cynicky, že Indka sa vzdáva, hoci dobrovoľne, svojich vlasov, Európanka z nich spraví parochňu, a tá skončí na hlave bohatej právničky.“¹

Sarah sa so zaťatými zubami zúčastňuje na mužských pretekoch o najvyššie posty, prijíma pravidlá arogancie a bezohľadnosti, pričom ich nijako nespochybňuje ani sa nesnaží nájsť vlastnú cestu k úspechu. (Nedostatočná motivácia jej urputnej snahy o úspech je ďalším v rade vyššie uvedených nedostatkov.) Hoci má spomedzi troch žien najlepšiu štartovaciu pozíciu (žije v demokratickej krajine a rozhodne nie je postihnutá chudobou), zostáva, podľa slov Felgenhauer, „západnou ženou, ktorá sa aj tak opäť podriadi ideálu spoločnosti, kde krásne vlasy predstavujú symbol ženskosti“ (tamtiež).

Nesmierne iritujúcim prvkom je verbálna exotizácia troch priestorov, v ktorých sa hrdinky pohybujú. Talianske „mamma“, „papa“, „grappa“ či „festina“ pôsobia samoúčelne, anglické „Managing Partner“ alebo „equity“, či indické „mókša“, „ghát“, „páňčtírh játrá“ si aj tak vyžadujú vysvetlenie buď priamo v texte, alebo v poznámke pod čiarou. Taktiež je na začiatku každej kapitoly uvedené mesto aj štát, kam sa rozprávanie presúva, hoci Sarah je stále v Montreale, Giulia v Palerme a Smitá síce neskôr vyrazí na cestu, ale jej trajektória je uvádzaná priamo v texte. Autorka, ktorá na záver ďakuje aj za pomoc „pri hľadaní prameňov“, sa zjavne všemožne snažila o autenticnosť, ale tých niekoľko cudzokrajných názvov jedla, výrazov z pracovnej sféry či mien hinduistických

bohov je skôr výsmechom naozajstného pochopenia života v iných krajinách. Rovnako žalostný efekt má aj pretkávanie kapitol „poetickými“ textami, ktoré majú zrejme prehĺbiť naše vcítenie sa do jednotlivých postáv. Treba však podotknúť, že čiastočným dôvodom ich nízkej úrovne, ako aj iných rušivých výrazov roztrúsených v knihe môže byť preklad Alexandra Halvoníka, hoci uznávam, že veľkú motiváciu k špičkovému prekladateľskému výkonu mu román neposkytol. Na chrbte indického dievčatka sa po bitke trstenicou namiesto pruhov objavujú dokonca „*krvavé zebry*“ (s. 68; neviem, či mám tento tragikomický výraz prisúdiť autorke alebo prekladateľovi). Giulia sa cíti pridušená okolnosťami, a „*táto vlna jej, žiaľ, nedovolí vylopotiť sa na povrch*“ (s. 123; tu by som jednoznačne vinila prekladateľa). Smitá uteká vo vrcholne napätom okamihu v noci s dcérou z domu a pri pohľade na spiaceho milovaného manžela, ktorého opúšťa, jej napadne: „*Jej tiger pokojne spinká*“ (s. 117; deminutívum bude zrejme voľbou prekladateľa, ale ani s neutrálnym slovom to nepôsobí oveľa lepšie). Staršia dcérka Sarah má zase „*rozochvenú dušičku, ktorú treba do toho všetkého zakomponovať*“ (s. 103; pravdepodobne v zmysle: treba na ňu brať ohľad). Miestami to vyzerá, že prekladateľ si robí z autorkinej neobratnosti žarty a nič jej nedaruje.

Román *Vrkoč* je teda nanajvýš problematickou knihou. Kombinácia ťažkej, drásajúcej témy, naturalistických opisov, kladných, morálne bezúhonných postáv, ich idylickej lásky k deťom a (tomu pravému) partnerovi a harmonického záveru ho degraduje na úroveň sladko-gýčovej romance. Čitateľa a čitateľku preto nezasiahne hĺbkou pohľadu na vec, ale skôr ho/ju citovo vydiera opisom utrpenia, voči ktorému sa nedá zostať ľahostajným. Román je síce prezentovaný ako príbeh vzdoru, avšak vyvoláva najmä vzdor čitateľiek a čitateľov, ktorí sa cítia pod neférovým nátlakom. Príbehy by sa dali nazvať aj exemplami, ktoré dokazujú, že dobrému človeku (ktorým lite-

¹ Dostupné na: www.spiegel.de/kultur/literatur/der-zopf-von-laetitia-colombani-das-leid-der-anderen-a-1198934.html.

rárne hrdinky sentimentálnych príbehov vždy sú) boh (v tomto prípade autorka) v ich boji s nástrahami života vždy pomôže. Pri vážnych problémoch, ktoré kniha tematizuje, by však bolo užitočnejšie písať kacírskejšie, a najmä kvalitnejšie texty.

EVA PALKOVIČOVÁ je internou doktorandkou na Ústave slovenskej literatúry SAV, venovala sa aj vyučovaniu slovenčiny ako cudzieho i materinského jazyka v zahraničí, prekladom a redigovaníu.

PETER F. 'RIUS JÍLEK

Reportérka európskeho formátu

BREŽNÁ, Irena. 2017. *Postrehy emigrantky* : *Eseje, prózy, reportáže*. Bratislava : Aspekt.

Irena Brežná je často označovaná za slovensko-švajčiarsku autorku, no v knihe *Postrehy emigrantky* dokumentuje, ako sa jej identita, či už jazyková, etnická alebo občianska, vyplývajúca z uvedeného jednoducho znejúceho popisku, formovala komplikovane v konfrontácii s dejinnými udalosťami, ktoré jednotlivec zväčša ovplyvniť nemôže. Aj rok 1968 bol takým.

Práve zmaturovaná dievčina však mala spolu s rodinou šťastie. Útekom do západnej Európy sa vyhla nevyčísliteľným škodám na obyvateľstve Československa zapríčineným Sovietmi riadenou okupáciou a zároveň pochopila, ako bolo nezrealizované dubčekovské heslo „socializmus s ľudskou tvárou“ výstižné, lebo nepriamo odpovedalo, že ten predchádzajúci ju „mal obludnú“ (s. 12). Hoci éru vykonštruovaných procesov a šikanózných perzekúcií predchádzajúceho decénia osobne nezažila, jej rodičia áno, v detstve napríklad bytostne pocítila matkino zatknutie, letmo sa naň rozpomínajúc v úvodnom texte knihy venovanom Pražskej jari. Koniec koncov, túto tému predne spracúva už v skoršom románe *Na slepáčích krídlach* (2008, Aspekt).

Ale ani krajina helvétskeho kríža nie je vykreslená ideálne cez zvyčajný filter úspešných makroekonomických indexov, veď iba volebné právo

žien legalizovala na federálnej úrovni až tri roky po Brežnej príchode do nového domova v Bazileji. Autorka ju charakterizuje podľa chrestomatie česko-slovenskej literatúry a tiež po nej pomenovanom filme Bernarda Šafaříka *Das kalte Paradies*, teda chladný raj: „Švajčiari, ktorí nás tak nadšene vítali, sa v každodennom styku správali k cudzincom nedôverčivo“ (s. 40). Miestna nátura sa tak prelína s izolacionistickým nacionálnym konzervativizmom.

A to je krôčik k rasizmu, možno nie vždy vo vulgárnej podobe, avšak nezriedka latentnej, v princípe rovnako primitívnej, ktorý ako matka duplicitne vníma prostredníctvom svojho potomka afrického pôvodu. Farba kože sa stáva jeho stigмой od najranejšieho veku, počnúc komplimentmi typu „rozkošný černoško“ (s. 64) po narážky končiace „u opíc“ (s. 70). *List synovi* preto patrí k Brežnej najintímnejším vyznaniam, ide o jednu z naj dôvernejších spovedí, ktorá je, žiaľ, neustále aktuálna, napriek tomu, že bola písaná tesne pred nežnou revolúciou. V inom texte z toho istého obdobia cez pozorovanie slovenskej society priliehavo postihuje biely suprematizmus vo všeobecnosti: „V kolektívnej myšlienkovvej výbave niet priestoru pre individuálny vzťah k cudzincovi z tzv. tretieho sveta. Sveta, voči ktorému panuje desivý nezáujem“ (s. 91).

Autorkino curriculum vitæ, podopreté akademickým vzdelaním v oblasti filozofie, psychológie a slavistiky, zhodnocuje ešte ľudskoprávny aktivizmus v rámci mimovládnej organizácie Amnesty International. Počas tejto spolupráce bola v kontakte s rodným východným blokom a jeho disentom. V prejave na Stredoeurópskom fóre v Bratislave v roku 2010 sa spätne poďakovala hrdinskému činu ruskej skupinky protestujúcej na Červenom námestí bezprostredne po obsadení bývalého československého štátu vojskami Varšavského paktu, za čo sa im režim vedený Leonidom Iljičom Brežnevom „odmenil“ v jednom prípade vylúčením z univerzity, v ostatných väzníniach na psychiatrii alebo v pracovnom tábore. Svoju reč v závere zosúčasťňuje: „Keď kritizujeme

spoločenskú situáciu len v kuchyni a krčme, prenechávame verejný priestor tým, ktorí ho môžu zničiť“ (s. 28).

Časť textov sa napokonvenuje i postkomunistickým tragédiám. V najrozsiahlejšom z nich, *Krstný otec Ďalekého východu*, formou beletrizovanej reportáže prináša obraz skorumpovaného Ruska dusiaceho sa v chápadlách Bratvy, vlastnej verzie mafie s prísnou štruktúrou a etikou, ktorá sa rodila v tvrdých podmienkach stalinistických gulagov. V iných sa Brežná vracia k svojej novinárskej špecializácii na čečenské vojny a vôbec geopolitiku severokaukazského regiónu, vzdáva hold Anne Politkovskej, zavraždenej investigatívnej žurnalistke otvorene píšucej „o monštrách ako Ramzan Kadyrov“ (s. 163) a kritizujúcej kabinet Vladimira Putina.

Napriek náročným témam, knihu žánrovo určuje podmet v jej názve, onými postrehmi sa myslia najmä kratšie publicistické *Eseje, prózy, reportáže*, ako znie aj podtitul, ktoré vznikli medzi rokmi 1981 a 2017 prevažne pre periodiká v nemeckom jazyku. Táto zbierka preto v závere vyvoláva hlad preniknúť hlbšie do nadhodených problematik. Autorka tvrdí, „písanie sa ma zmocňuje“ (s. 99), takisto to ale platí smerom k cieľovému čitateľskému publiku, lebo jej vycizelovaný poetický štýl ohmatáva nepríjemné skutočnosti a rázne odhaľuje personálnu aj organizovanú faloš.

Z hľadiska slovenského literárneho života prináleží Brežnej ojedinelé miesto; reprezentuje totiž krajanskú enklávu, ktorá vehementne odmieta ľudácky historizmus a bez obalu strháva jeho masku. V pamfletickom profile *Kariéra hochštaplera* celú túto pokútnu paranárodnú tradíciu stelesňuje groteskná postava samozvaného profesora Jozefa M. Rydla, bývalého poslanca za slotovskú SNS. Na jednej strane „popiera akúkoľvek vinu Jozefa Tisa za transporty“ (s. 184), na druhej poslal svojej „desaťročnej dcére Geneviève pohľadnicu so stoporeným penisom“ (s. 183), nehovoriac o podvode s poberaním invalidného dôchodku, krádežiach vzácných originálov z knižníc

či obvineniach z pokusu zavraždiť manželku. Autorkina kariéra, naopak, ponúka úprimnosť, profesionalitu a nenásilný zápas o spravodlivú a tolerantnú spoločnosť.

PETER F. 'RIUS JÍLEK vyštudoval lingvistiku a literárnu vedu so zameraním na slovakistiku na FiF UK v Bratislave. Venuje sa prevažne literárnej kritike a slovenčine ako cudziemu jazyku. V rámci svojej dizertácie na Katedre slovenskej literatúry a literárnej vedy Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity sa zaoberá konfiguráciami kategórií rodu a sexuality. V súčasnosti pôsobí ako filológ na Inštitúte západoslovenských jazykov a literatúr Filozofickej fakulty Univerzity v Záhrebe.

DANIELA SLÁVIK

O vnútornej slobode, láske a umení

THOMSON, Rupert. 2018. *Ty a nikdo jiný*.

Praha : Plus. Preložila Kateřina Klabanová.

Šokujúci, intímny a plný šialenstva. Aj taký je román *Ty a nikdo jiný* Ruperta Thomsona, námetom ktorého sa stal príbeh lásky umelkyn Claude Cahun a Marcel Moore.

Tvorba Ruperta Thomsona sa vyznačuje rozmanitosťou. Nájdeme v nej príbeh muža, ktorý po autonehode trpí Anton-Babinského syndrómom (*The Insult*, 1996), román o sexuálnom násilí páchanom na mužoch (*The Book of Revelation*, 1999), dystopický obraz rodného Spojeného kráľovstva (*Divided Kingdom*, 2005). Lásku, umenie, bohémsky Paríž a čriepky šialenstva prináša jeho tohtoročný román *Ty a nikdo jiný*.

„Některým stínům není dáno vyblednout, ani v tom nejprudším slunci“ (s. 53) – šepká si jedna z hlavných postáv a rozprávačka románu Marcel Moore. Thomson si pre svoj najnovší román vybral námet vychádzajúci zo skutočnej udalosti. Príbeh lásky dvoch francúzskych umelkyn, nevlastných sestier – Claude Cahun a Marcel Moore – sa začína v Nantes na počiatku minulého storočia. Talentovanú maliarku Suzanne Alberte Malherbe, ktorá neskôr (z dôvodu spochybnenia rodovej identity) prijala meno Marcel Moore,

očarí Lucy Renee Mathilde Schwob, ktorá neskôr prijala meno Claude Cahun. Medzi dievčatami vznikne silné puto, ktoré prerastie do lásky a partnerstva. Zhodou okolností sa zväzkom rodičov stanú nevlastnými sestrami a práve toto im pomôže stať sa neodlúčiteľnými.

Autor dáva čitateľovi a čitateľke príležitosť pozerať sa na Claude Cahun a vzťah oboch žien očami a slovami Marcel Moore, ktorá je rozprávačkou príbehu. Prvé stretnutie, dlhé rozhovory, zamilovanosť a fascinácia tou druhou, to všetko prerastá do lásky. Dievčatá odchádzajú študovať do Paríža, kde sa dostanú do umeleckých kruhov. Claude Cahun píše a Marcel Moore sa venuje kresbe a fotografii. Je im blízke hnutie surrealistov a experiment v umení. V tom čase Claude Cahun demonštruje svoje názory a presvedčenia o rodovej neutralite výzorom.

Možnosť voľby a neutrum definovalo Claude Cahun a jej tvorbu viac ako čokoľvek iné: „*Co je vlastně pohlaví?'* pokračovala po chvíli. *„Jenom otázka orgánů a cyklů – jak že se tomu říká? – hormonů. Já se odmítam nechat definovat biologicky, na základě několika znaků. Když stojím sama v pokoji, nestojím tam jako děloha. Určuje mě moje vědomí, přesvědčení. Intelligence. Zbytek jsou podružnosti.'* Když se Claude takle rozjela, těžko se s ní nesouhlasilo. *„Maskulinum, femininum – buď, pokud dojde ke shodě, rozvíjela myšlenku dál. „Ale co pak neutrum? Přesně to by mi vyhovovalo. Já se nenechám nacpat do stereotypů, zaškatulkovat. To ani náhodou. Vždycky budu mít na vybranou...“* (s. 60).

Partnerstvo Claude Cahun s Marcel Moore bolo prínosné pre obe. Jedna v druhej nachádzali to, čo potrebovali, jedna bez druhej by len veľmi ťažko dokázali to čo spoločne. Živelná, bláznivá, revolucionárska Claude Cahun našla v Marcel Moore oporu a usmernenie. S jej pomocou pretavila dedičnú psychickú chorobu v neopakovateľnú umeleckú výpoveď, ktorá sa dotkla mnohých. A Moore pri nej vždy stála. Uvedomovala si jej krehkosť a zároveň silu osobnosti: „*Mimoděk se mi totiž podařilo – a to slovo používá záměrně,*

protože podle ní je ta fotografie vyloženě podařená – vytvořit portrét našeho vztahu. Stojím mezi ní a jakýmkoli jiným pozorovatelem, moje přítomnost je směrodatná jako podpis, závazná jako prstýnek. Dávám na ni pozor, pokračovala. „Nic nás nemůže rozdelit, ani na fotce...“ (s. 99). Claude Cahun zas v Marcel vyvolávala nekonečné množstvo emócií, ktoré jej pomáhali prejavíť sa taká, aká naozaj bola. Román je obrazom vzťahu, v ktorom ani jedna zo žien nemá na tvári masku.

Obdobie vojny prežijú spoločne mimo Paríža, v Jersey, na Farme bez mena, ako svoj nový domov pomenovali. Roky nacistickej okupácie trávila surrealistickou propagandou – protivojnovými letákmi, rýmami o Hitlerovi a kresbami, ktoré vsúvajú vojakom do vreciek. Až keď ich zatknú, na vlastnej koži pocítia, aká krutá môže byť vojna. Neúspešné pokusy o samovraždu, týždne bez tej druhej či bez komunikácie s ostatnými sa podpíšu na oboch ženách, no ani väznenie ich nezlomí. Claude Cahun umiera až niekoľko rokov po vojne, súžená duševnou chorobou, ktorá ju ovládala zo dňa na deň viac a viac, no po boku milovanej partnerky, v ktorej našla všetko, čo potrebovala.

Intimita vzťahu umelkýň dostáva v zobrazení autora skôr duševný než fyzický rozmer. Vynechaním erotickej a telesnej zložky podčiarkuje duševné spojenie a lásku dvojice, čím nabáda k hlbšiemu pochopeniu spolužitia párov rovnakého pohlavia, ktoré sa neodohráva len v sexuálnej rovine. Oproti stereotypnému vnímaniu rodu a neheterosexuálnej identity, ktoré je v súčasnosti aj u nás stále dosť aktuálne, stojí vnútorná sloboda hlavnej predstaviteľky. Môžeme povedať, že Claude Cahun je v chápaní samej seba slobodná. Jej názory a vnímanie reality, vzťahov, spoločnosti, umenia a koniec koncov aj lásky otvárajú dvierka do sveta slobodnejšieho vnímania nepodmieneného spoločenskými konvenciami nielen pre jej partnerku, ale aj nás. Pohľad Claude na zaužívané pravdy je častokrát šokujúci. Ale iba v prvom momente. Po chvíli prichádza uvedomenie, že sa na všetko díva z inej, spoločnosťou nediktovanej perspektívy: „*Ty jsi tak uměřená, vy-*

četla mi Claude. „Tak věrná! A přitom je věrnost částečně dána zbabělostí, nezdá se ti? Obavou skutečně riskovat, dát všanc sama sebe – a zjistit, kdo doopravdy jsi nebo kým by ses mohla stát...“ (s. 295).

Román je rozčlenený na niekoľko dlhších kapitol, v ktorých autor zachytáva celé desaťročia života dvojice. Má svojsky plynulý rytmus. Prvé kapitoly vytvárajú priam idylickú atmosféru, popisujú dospievajúcu lásku medzi dievčatami. Dlhé rozhovory, opisné pasáže prostredia a introspekcia postáv. Krátke scény zo života Marcel Moore a Claude Cahun sú akoby zábleskami, ktoré vystrieda bohémsky život v Paríži. Intimita vzťahu dvoch žien je popretkávaná návštevami spoločnosti, stretnutiami a rozhovormi s predstaviteľmi parížskej avantgardy (Breton, Kiki de Montparnas, Dalí a iní/iné) a scénami z búrlivého života Claude Cahun. Poruchy príjmu potravy, s ktorými Cahun od malička bojuje, jej samovražedné myšlienky a fascinácia smrťou sú otáznikom, ktorý nad oboja ženami neustále visí. Raz je menej, inokedy až priveľmi viditeľný, ale zásadne vplyva na ich vzťah a tvorbu.

Vojna začala písať novú kapitolu v životoch oboch umelkýň. Idylizmus je konfrontovaný s hrôzami druhej svetovej vojny a nacistickou okupáciou Normanských ostrovov. Naivná, no do istej miery účinná mini-propaganda, ktorú Cahun a Moore spoločne vytvárajú, si kládie za cieľ podkopať vernosť Hitlerovi. Na jednej strane brilantný humor hlavných predstaviteľiek, na druhej strane mrazivá skutočnosť a bolestná realita vyvierajúca zo skutočných udalostí druhej svetovej vojny. Thomsonovo rozprávačské umenie a pohľad do psychológie postáv sú najpresvedčivejšie v pasá-

žach uväznenia oboch žien (túžba vziať si život, vnímanie neistoty, strach) a introspekciách Marcel Moore v pokročilom veku. Uvedomenie si, že bola pre Cahun dôvodom žiť, ale aj toho, aká v skutočnosti Claude bola: „*Představu, že se s ní může zacházet jako s kýmkoliv jiným, považovala za pokus o znásilnění, protože byla presvědčena, že by mělo být čistě na ní, co si se sebou počne a jak se vymezí, že do toho jí nikdo nemá co zasahovat a nijak ji omezovat. V opačném případě přicházela o to, co s takovým úsilím vytvářela – nikým neuchopitelný konstrukt vlastního já“* (s. 306).

Pocity, ktoré posledné strany románu zanechávajú, zosobňujú prázdnotu v srdci Marcel Moore a miesto, ktoré ostalo odchodom milovanej Claude Cahun opustené.

Ty a nikdo jiný je románom o vnútornej slobode, odvahe, jednej z podôb lásky a umení. Žiť tak, aby nám hranice prijateľného a neodpušiteľného nenastavovala spoločnosť, je aj dnes pre mnohých ťažké. Otázky rodovej a queer identity sú stále témami, ktoré stavajú ľudí na dve strany. Claude Cahun stojí niekde uprostred. Ukazuje sa taká, aká naozaj je. Slobodomyselná. Bez potreby definovať sa, postaviť sa na niektorú zo strán.

Príbeh Marcel Moore a Claude Cahun je neobyčajne obyčajným príbehom lásky. Parížska bohéma, duševná choroba a vojna sú pozadím, na ktorom sa stretávajú dve duše spojené láskou.

A v konečnom dôsledku pohlavie nehrá takú veľkú rolu, akú mu prisudzujeme.

DANIELA SLÁVIK je blogerka, fotografka a autorka knihy *Láska je láska* (2017). Vyštudovala teóriu a dramaturgiu hudobného umenia na VŠMU v Bratislave, kde momentálne žije a pracuje v reklamnej a marketingovej agentúre. Vedie lifestyleový blog, ktorý patrí k najčítanejším na Slovensku.

f.a.c.e

Verrigo, veršeo online, rewind a ďalšie...

Juraj B.
Petr Ľuboš
Erik Jakub
Ivana K. Valerij
Jana J.
Ján Ž. Juraj K.

vertigo

Twinkl a partneri v Bratislave

Ján
Buzássy
Bazová
duša

vydanie
dňa 20. apríla 2014

Miroslav
Válek
Domáca
úloha

v Bratislave
Cyprián Najeršič

...si môžete objednať na
www.vertigocasopis.com
alebo nájsť v dobrých kníhkupectvách